اتون گھر

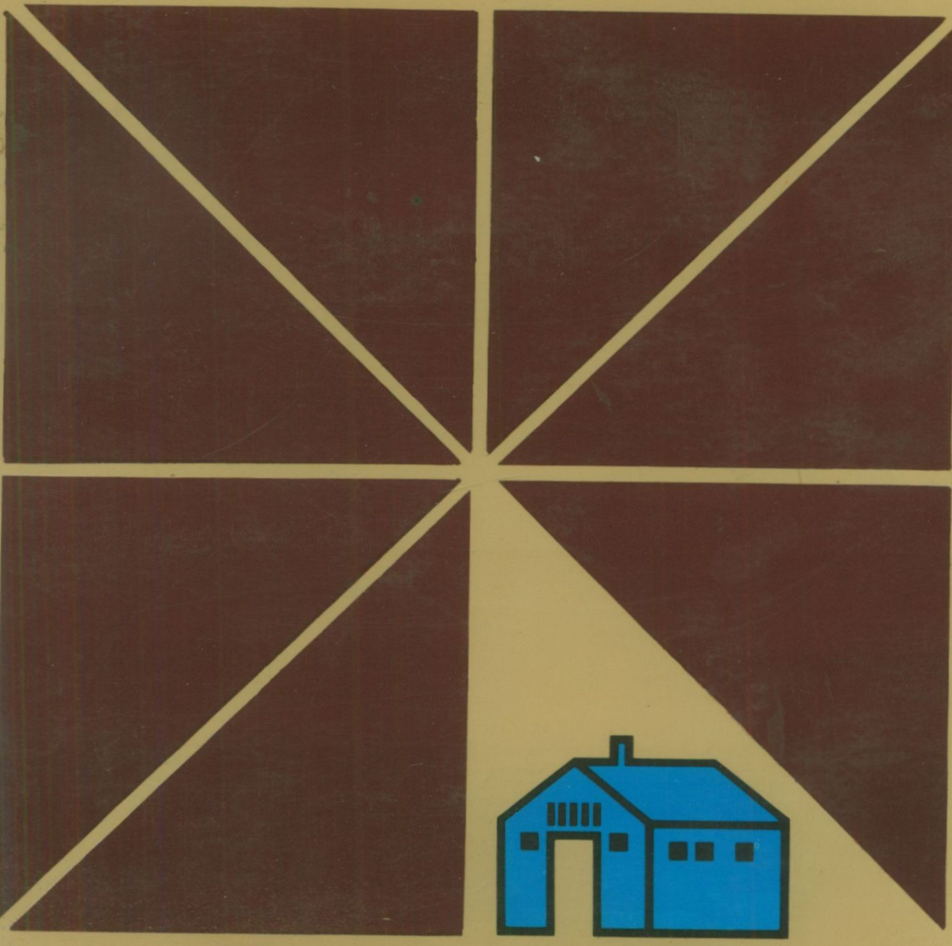

قمر شہباز

چوڻي آهي:
ڏائڻ به ست گهر ٽاريندي آهي.
ان بااصول ڏائڻ جي روايت
کي قائم رکندي،
اسان به ست گهر ڇڏي،
صرف "اٺين گهر" ۾ جهاتي پاتي آهي.

اٺين گهر

(طنزيه ڪهاڻيون، مزاحيه ڪالم)

قمر شهباز

سنگم پبليڪيشن
پوسٽ باڪس نمبر ١٣٠٧ ڪراچي ٨

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سنگم پبليڪيشنس جو 32 نمبر ڪتاب

ڪتاب : اٺون گهر
ليکڪ: قمر شهباز
چونڊ ۽ ترتيب: ڪرم الاهي چنا
ڪور ڊزائن: امير منيار
ليکڪ جو فوٽو: اياز راشدي
ڪمپوزنگ ۽ گيٽ اپ: نظام الدين انصاري
پبلشر: سنگم پبليڪيشنس
پوسٽ باڪس نمبر ١٣٠٧١ ڪراچي-٨
پرنٽر: العسڪري پرنٽرس نوآباد، ڪراچي
شيراز پرنٽنگ انٽرپرائيز، برنس روڊ، ڪراچي-
ڇاپو پهريون: جون ١٩٨٩ع
قيمت: -/60 (سٺ رپيا)

ATTHOAN GHAR

Author: QAMAR SHAHBAZ
Complied by: KARAM ILLAHI CHANNA
Title Cover: Amir Manyar
Author's Photograph Ayaz Rashdi
Get-up: Nizamuddin Ansari
Publishers: M/s Sangam Publications
P.O. Box No. 13071,
Karachi-8
Printer: M/s Al-askaree Printers Karachi
First Edition: June 1989
Price: Rs; 60/- Only

پاران ايم ايچ پنهور انسٽيٽيوٽ آف سنڌ اسٽڊيز، ڄامشورو.
Digitized by M. H. Panhwar Institute of Sindh Studies, Jamshoro.
www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ارپڻ

سنڌ جي نوجوان نسل
جي نالي-

جنهن جي سجاڳي، سوچ ۽ لوچ
اونده انڌوڪار،
ظلم ۽ جبر جا ڪٽڪ ڪوٽ
ڪيرايا آهن.

تحسين شهباز

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

فهرست مضامين

سهاڳ علي احمد بروهي ٩
١ ترقي ١٥
٢ وڊيرو ۽ فلم ٢٠
٣ نقل ٢٥
٤ ففني ففني ٢٨
٥ بس ٣٢
٦ وقت ٣٦
٧ ضرورت رشته ٣٩
٨ مسئلا ٤٣
٩ نوڪري ٤٦
١٠ سادگي ٥١
١١ آدم خور ٥٥
١٢ سير ۽ تفريح ٦٠
١٣ ڌاڙو ٦٤
١٤ ننڍيون ڳالهيون ٦٨
١٥ آرام ٧١
١٦ ڪمپنيون ٧٤
١٧ نجومي ٧٨
١٨ ذات ٨٣
١٩ نظام ٨٦
٢٠ ڪتاب ٩١
٢١ موڪل ٩٥
٢٢ سواري ١٠٠
٢٣ شاديون مراديون ١٠٥
٢٤ بارش ١٠٩

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

٢٥ امتحان ١١٣
٢٦ راند روند ١١٧
٢٧ ڳوليءِ ١٢٠
٢٨ فليٽس ١٢٥
٢٩ برابري ١٢٩
٣٠ فيشن ١٣٣
٣١ رليف ١٣٧
٣٢ ماهر ١٤١
٣٣ ڪم ڪار ١٤٥
٣٤ دل ١٤٨
٣٥ کهاٽيون ١٥٣
٣٦ ١٣ .... ١٥٨
٣٧ شغلنگ ١٦٢
٣٨ ساهت ١٦٦
٣٩ حاتم ١٧٠
٤٠ سماجي ڪارڪن ١٧٣
٤١ ماستر ١٧٧
٤٢ شادي ١٨١
٤٣ اسپتال ١٨٥
٤٤ سوال ١٩١
٤٥ مهانگائي ١٩٥
٤٦ ڊرامو ١٩٨
٤٧ وي سي آر ٢٠٢
٤٨ موٽر ٢٠٦
٤٩ داخلا ٢١١
٥٠ بجيٽ ٢١٦
٥١ خريداري ٢١٩

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

٥٢ تنپال ٢٢٣

٥٣ گوشت ٢٢٦

٥٤ پريشانيون ٢٣٠

٥٥ پٽيوالو ٢٣٤

٥٦ محاورا ٢٣٨

٥٧ امداد باهمي ٢٤٢

٥٨ اسڪول ٢٤٧

٥٩ خط ٢٥٢

٦٠ ضميرجو آواز ٢٥٦

٦١ فني خرابي ٢٦٠

٦٢ سينيو پلازا ٢٦٤

٦٣ آرام ۽ تفريح ٢٦٩

٦٤ مئن آف دي ميچ ٢٧٣

٦٥ عيد ٢٧٦

٦٦ شڪارپور جو جن ٢٨٠

٦٧ وٽ ٢٨٤

٦٨ مائي ملوڪان ٢٨٧

٦٩ عشق مونسان ٢٩٢

٧٠ صبح سگهڙ ٢٩٧

٧١ ٽيوشن ٣٠٠

٧٢ بجيٽ - ٨٩ .... ٣٠٣

٧٣ سيل ٣٠٧

٧٤ بجلي ٣١٢

٧٥ پولين سڪرٽ جو شوق ٣١٥

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جڳ مشهور ڊرامانگار، شاعر ۽ ڪھاڻيڪار سائين قمر شهباز جي دلچسپ مزاحيه ڪھاڻين/طنزيه ڪالمن جو ٽيون ڪتاب "اٺون گهر" حاضر آهي، هن کان اڳ سنگم پبليڪيشنس پاران محترم قمر شهباز جا ٽي ڪتاب: قمر شهباز جون چونڊ ڪھاڻيون (١٩٨٣ع) ۽ واچوڙن ۾ لاٽ (ريڊيو/ٽي وي ڊراما) (١٩٨٧ع) ۽ چنڊ رهين ٿو ڏور (شاعري) (١٩٨٨ع) شايع ڪيا ويا. جيڪي پنهنجي اعليٰ معيار ۽ گيٽ اپ جي ڪري پڙهندڙن ۾ داد و پسند ڪيا ويا.

سائين قمر شهباز جي مذڪوره ڪتاب "اٺون گهر" ۾ سنڌس پاران ريڊيو پاڪستان جي مشهور پروگرام "سورج شاخون ڪيئون" لاءِ لکيل هزارين ڪھاڻين/ڪالمن مان ڪجهه چونڊ ڪري شامل ڪيا ويا آهن.

هن ڪتاب لاءِ مواد گڏ ڪرڻ ۾ ريڊيو پاڪستان جي سينيئر پروڊيوسرن محترم شيخ ابراهيم، محترم نثار ميمڻ ۽ محترم خواجا امداد وڏي مدد ڪئي ۽ ٽيڪ جو فوٽو سائين اياز راشدي ڏنو. ادارو سندن ٿورائتو آهي. انکان علاوه ڪتاب کي تيار ڪرڻ ۾ محترم نظام الدين انصاري تمام گھڻو تعاون ڪيو، ادارو سندس خاص سهڪار لاءِ ٿورائتو آهي.

ڪرم الاهي چنا

١ جون ١٩٨٩ع

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مهاڳ

آئينو به عجيب چيز آهي. هر هڪ کي پيو سندس چهرو ڏيکاري. عجب اهو، جو اهڙي گستاخي ڪندي به، سدائين سڄين لنڱين ۽ سلامت ٿو رهي. بلڪ هر هڪ کيس فريم ۾ مڙهائي ٿو رکي. ڪي ته کيس سيني سان ڪنيو به گهمن، ۽ پاڻ کان دم جدا نه ڪن. ڪٿين ڪنڊ پاسي منجهس لڪچوريءَ ليئو پائي پنهنجو جلوو ڏسن. ان ۾ ڪو شڪ نه آهي ته ڪاٺو "ڪچ" برابر آهي پر منجهس ڪا ڪرامت ضرور آهي، جو نه مٿس ڪو ملامت ٿو ڪري ۽ نه تڪرار. پر ساڳيو "آئينو" جيڪڏهن ڪو ٻيو ڪٿي اسان آڏو جهلي ته پوءِ جيڪر اسانکي ڳالهه نه وڻي. بلڪ، اسين شايد قهار ٿي، سندس ڪلهي هٿ ڏوڻي لڳون، ته: "هيڙا تهڙا تو کي اهڙي جرئت ڪئين ٿي جو اسان کي ٿو آرسي ڏيکارين؟"

هيءَ هڪ انساني فطرت آهي، ته هو پنهنجي اوگهڙ کي، اوپري نگاهه کان اوڻاٽو ڪري، لڪائي، جنهن کي اسين "ستر پوشي" چئون. اسين پنهنجا عيب ۽ اوڻايون پڻ اوگهڙ جيان ڳجهه ڳوهه ۾ سانڍيندي پين کان "لڪ لڪاءَ" ڪندا ٿا رهون، ته جيئن لوڪ لکا نه پوي. ورنه خلق ۾ خواري ملامت ٿيڻ جو انديشو هيو. پر جيڪڏهن ڪو جهاتي پائي اسانجون منڊايون ڏسي وٺي، يا وري ڦٽ ڦڙي اسانجي عيب جوئي ٿو ڪري، ته پوءِ اڏوسچ به، اسانکي مرچ ٿي ٿو لڳي. دراصل اسين ڪوڙ به پنهنجي ڪارنهن لڪائڻ خاطر ٿا ٻوليون ته جيئن جڳ جهان کي دوکي ۽ فريب ۾ رکي، پنهنجي اصلي شڪل صورت کي سندن اڳيان ظاهر ٿيڻ نه ڏيون.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڏٺو وڃي ته اسانجي سماجي برائن ۽ بدڪارين جو اصلي ڪارڻ به اسانجي "لڪ لڪاءُ" ڪرڻ واري ريت رسم ۽ عادتون آهن، جو پنهنجن پرائن جي عيبن تي چشم پوشي ڪري حقيقت کان ڪنڌلاڙ ٿا ڪريون. پر جڏهن اهي پاپ جا گهڙا ڀرجي ٿا وڃن ۽ اسانجي ننڍڙن جون معصوم هٿ ڇوهيون ۽ پاراٽيون آرڏايون وڏي وڻ تي وڃي ڏاڪن ڏاڙن ۽ رتوڇاڻ جو روپ وٺن ٿيون، ته پوءِ ٿيون اسانجون اکيون کلن. پر جي اسين ڪڇيءَ ۾ ئي اهڙن ڪڌن ڪرتوتن تي نه ڪڪ رکون ۽ نه "اکپوت" ڪريون ها ته پوءِ جيڪر پڇتاءُ جي هٿن ماڻ جي شايد نوبت ئي نه اچي ها.

هاڻ ته اهڙو زمانو اچي سهڙيو آهي جو اڳوڻا ماڻ ماپا ئي الٽ پلٽ ٿي ويا آهن، يا وري مٽجي ۽ ميسارجي ويا آهن. جو اڳ "سچ" هيو سو اڄ، منهن لڪائي، چورن جيان روپوش ٿيو، دربدر رلندو ٿو رهي، ته ماڳهين سوريءَ سزاوار نه ٿيان! جو ڪوڙ هيو، سو هرهڪ جي هنج ۾ سڪيلڌي ۽ اربيلي اولاد جيان پيو لاڏ ڪوڏ سان پلجي ۽ نپجي!

اهڙي ڇيتڪتائيءَ واري دور ۾، پڌري پٽ "سچ" جو وڃ واپار يا وهنوار ڪرڻ، يا ڪنهن کي چار اکر چڱائيءَ جا چوڻ، نه فقط پنهنجي عزت ۾ "ڏينگهر" وجهرائڻا آهن، پر مور ڳو پنهنجي پڳڙي لهرائڻي آهي. اهوئي ڪارڻ هيو، جو پڙائي سهڻي "سون" کي صلاح ڏني هئي ته: "جي صرافن لڌو، ته پوءِ تون به لڌج سون!" سچ وارو سرندو سورڻ جو سالم طريقو پيو هي هيو، جو "قمر شهباز" اختيار ڪيو. يعني "سينڌ ۾ مارئي ڳاءُ ڻ" يا ڪنهنکي "رومال ۾ ويڙهي هڻڻ." پر هي هڪ اهڙو نفيس فن هيو جنهن لاءِ حرفت ۽ هنر جي ضرورت هئي. هي هنر نه قمر شهباز جي پنهنجي ايجاد هئي ۽ نه سندس کوجنا. هي وتائي وارو وٿاو هيو، جو هر سنڌيءَ کي ٿڃ پوليءَ واري لولي، يا وري امڙ جي ٿڃ جيان ٻنڌڻن ۾ ئي نصيب ٿيو هيو. پوءِ اهڙي اباڻي ميراث کي ماندڻ ۽ اجاگر ڪرڻ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

۾ قمر شهباز جي پنهنجي زندگيءَ جون گهڙيون سيڙايون هيون، سي هن سورنهن آنا سجايون ڪيون هيون، جنهن لاءِ هن واقعي ئي ڪيرون لهڻيون.

وتايو نه مشڪرو هيو ۽ نه وري مجذوب، جيئن عام تاثر آهي. پر هو هڪ عظيم داناءُ ۽ دانشور هيو. هن سماج جي روايتي عياريءَ ۽ مڪاريءَ جو گهونگهٽ لاهي، ڪيس پنهنجو اصلي عڪس ئي ڏيکاريو. اسان ماڻهن وتائي کي چريو يا چرچائي سڏي سندس سچ جي ماڪ ۽ ساڃهه کي گنوائڻ جي ڪئي. اڄ به اسين وتائي جي املهه ماڻڪ موتين کي ٽوٽڪا ۽ لطيفا پيا سڏيون. جتي به ڪو سانگي سان وتائي جو نالو ٿو کڻي ته اسين واڇون ٽيڪي ڏند ڪڍڻ جا سانباها ٿا ڪريون ـ بجاءِ انجي، جو اسين سچ کي هيئين سان هنڊائي مٿس عمل پيرا ٿيون ۽ پنهنجي زندگي سڦلي ڪريون.

ماڻهن کي پنهن مقابل ٿي ”روبرو“ سچ چوڻ لاءِ، وڏي پاور ۽ اختيار واري حيثيت هئڻ لازمي هئي. ورنه سچ سچار لاءِ جان جو جوکو بڻجي ويندو. اهوئي ڪارڻ هيو جو وتائي جهڙي مسڪين ماڻهوءَ لاءِ سواءِ چريو ٿي سچ چوڻ جي ٻيو ڪو چارو نه هيو. وتايو سياڻو هيو ۽ هن سر بچاءُ ۾ ڳجهارتن ۾ ڳالهائيندي سچ جي سٽي ٿي ڏني. پر جي هو ڳاٺون سچار ٿي هر هڪ کي منهن تي ڦهڪائي ڏئي ها ته ماڻهو موچڙن سان ئي سندس کل ڪاري ڇڏين ها.

علم ادب جي ميدان ۾ اڪرن جي جوڙيندڙن وتائي واري رهت نباهڻ ۽ سچ واري سودي کي اڳهاڻ لاءِ پڻ ساڳيو طريقو اختيار ڪيو جو ”ڳجهه ڳجهائيندڙ ڳالهوڙي“ پڻ هئي ۽ منجهس سچ وارو سمر به سمايل هيو. قمر شهباز وارو هي شهپارو پڻ اهڙي فن جو هڪ نادر نمونو آهي. اوهين جيئن واقعا ۽ وارداتون پڙهندي ورق اٿلائيندا رهندا، ته اوهين دل ئي دل ۾ مرڪندا ۽ مشڪندا رهنداءِ پر ساڳئي وقت اوهان کي هي اڻ احساس ٿيندو ته پيلي همراهه چوي سچ ٿيو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پوءِ اڳتي هلي، اوهان کي پنهنجي ذاتي پشيماني ۽ پڇتاءُ جو احساس به پيدا ٿئي، ته اسين پاڻ به ته اهڙن هاڃن هٿان ۾ برابر جا حصيدار ۽ ڀانگي ڀائيوار آهيون، جن جو ذڪر نڪر ڪتاب ۾ ڪيو ٿي ويو. ممڪن آهي ته اهڙي مهل سماءُ ۽ سوچ جي آڌرڻ پڄاڻان اسين شايد آئينده لاءِ اهڙين حرڪتن کان ڏارو به ڪريون جنجو مام ۾ مذڪور ڪيو ٿو وڃي.

هن ڪتاب ۾ روزمره واري زندگيءَ جا اهڙا داستان شامل آهن جي هر هنڌ ۽ هر وقت اسانجي گنهگار اکين آڏو ٿي رهيا آهن. بظاهر ته هي عام رواجي ۽ معمولي واقعا آهن، بلڪ ڏٺو وڃي ته اسانجي زندگيءَ جو نيم به بڻجي چڪا آهن. پر جڏهن قمر شهباز اهڙن واقعن ۽ حادثن کي پنهنجي خاص انداز ۾ بيان ٿو ڪري ته پوءِ اسانجي ضمير کي سنهڙيون ڇهنڊڙيون چهنڊيون رهن ٿيون، توڻي جو اسانجو ضمير نه فقط زنگجي چڪو آهي پر مٿس ڪٽ ۽ لٽ جا تهه چڙهيل آهن.

اسانجي ملڪ قوم ۽ ملت جو هاڻ ڪهڙو حشر ٿيو آهي ۽ سندس صورتحال ڪٿي اچي دنگ ڪيو آهي، تنهنجو اندازو اوهين هر داستان واري واردات جي جائزي وٺڻ کان بخوبي لڳائي سگهو ٿا. ممڪن آهي ته ڪن هنڌن تي ڏورو گهڻو وڌاءُ کان به ڪم ورتو ويو هجي. پر سراسري طور تي رونداد جو سئو في صدي صحيح نقشو چٽيو ويو آهي. مثال طور اسپتال واري عنوان هيٺ مضمون جو مطالعو ڪيو جو ٻار جي ٻانهن ڀڄڻ ۽ سندس علاج متعلق آهي. اول ته ٽئڪسي ملڻ محال. پر جي ٽئڪسي آئي ڊرائيور صاحب جا پنهنجا ناز نخرا. وري جڏهن اسپتال تائين پهچ ٿي ته ڪمپائونڊر غائب. وري ڪمپائونڊر وارد ٿيو ته ڊاڪٽر گم شم. ٻاڪاڻ جو پيٽي واري وٺيءَ تي هوٽل هلائيندا ٿي رهيا. وري خدا خدا ڪري ڊاڪٽر آيو ته حڪم ٿيو ته پهريون نرس سان ملاقات ڪيو جا ميڪ اپ ۾ مصروف هئي. پوءِ ايڪسري نڪتا، پلاسٽر ٿيا، پئسا وصول ڪيا ويا ۽ علاج به ٿيو — پر غلط ٻانهن جو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هڪ ٻي داستان ۾ ”آدمخور“ جي تشريح ڪئي ويئي آهي ۽ پوءِ مختلف قسم جي آدمخورن جا، جي مشاهدا ماڻيا ويا آهن، تنجو ذڪر ڪيل آهي. هڪ ٺيڪيدار آدمخور جو سيمينٽ ۾ ريتي ملائي جاين تعمير ڪندو ٿي رهيو ۽ پهرين بلڊنگ جا ڇت اچي پيئي تنهن ۾ سندس پيءُ ماءُ پيئي دٻجي مري ويا هوا. هڪ ٻيو آدمخور دڪاندار جو شين ۾ ملاوٽ ڪندو ٿي رهيو ۽ خود پنهنجي معصوم پٽ جو قاتل بڻيو، ڇاڪاڻ جو گيهه ۾ گريس ملائي وڪيو هوائين جو هڪ حلوائيءَ ورتي پنهنجي مالپڙن ۾ ملايو ۽ سندس پٽ جو کائڻ شرط لاڏاڻو ٿيو. هڪ بس ڊرائيور آدمخور جو به ذڪر ڪيل آهي جنهن هر چوسول تي ترت پهچڻ لاءِ ڪيئي راهگير واٽ ويندي ٿي ڦيٿن هيٺ ڦٿڪايا. آخر ۾ هڪ ڊاڪٽر آدمخور جو به احوال آيل هيو جنهن پنج سئو رپيا کان گهٽ في نه وٺڻ جو قسم کنيو هيو، پوءِ چاهي مريض تڙڦندو رهي يا ڦٿڪندي دم ڏئي. شهباز صاحب وڏي رعايت ڪري ٻڌايو آهي ته هنن آدمخورن جي اعمالن ۽ ڪرتوتن جو نزلو وڃي سندن پنهنجن عزيزن قريبن تي ڪريو، پر حقيقت هي آهي سندن آوه ۾ هميشه ٻيا بيگناه ۽ مسڪين ماڻهو پيهندا ٿا رهن ۽ نه سندن مٽ مائٽ!

ساڳي ريت ڪولي وارو ڪارنامو پڙهو ۽ پڙهي پوءِ ريلوي اسٽيشن وڃي ڪا ڇوٽي موٽي اسٽيشن تائين مسافري ڪرڻ جو مشاهدو ماڻيو. جي اوهان سان اوهي عقوبتون ۽ تعديون نه ٿين جي ڪتاب ۾ ٻڌايون ويون آهن ته پوءِ جا چور جي سزا سا ليکڪ بجاءِ آءٌ ڀرڻ لاءِ ٻڌل آهيان. هي برابر آهي ته قمر شهباز جي لکڻين ۾ چرچو ڀوڳ ۽ طنز و مزاح پڻ آهي. پر ساڳي وقت هي پڻ تسليم ڪرڻو ٿو پوي ته جو ڪجهه به لکيو اٿس سو ”حق سچ“ پڻ آهي، جنهن ڏرنجڻيءَ لاءِ اسين سڀئي هڪجهڙا ذميوار ۽ جوابدار آهيون. ڏوهه اسانجي ستارن ۾ گرهن ۾ نه آهي پر اسان ۾ آهي. اسين پنهنجي تباهي ۽ تنزل لاءِ خود مجرم آهيون ۽ نه ڪو ٻيو. هي آهي قمرشهباز جي لکڻين جو تات پرج. پوءِ ڪو حقيقت کي ڏسي ۽ مرڪي يا

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪلي لنوائي يا ٺاري ڇڏي، اها ٻي ڳالهه آهي. منهنجي ذاتي راءِ مطابق، قمر شهباز ڪلي ٻوڪ ڪري اسانکي آرسي ڏيکاري ٻنهنجي داغيل چهري کي درست ڪرڻ لاءِ جو اسانجو ڌيان ڇڪايو آهي، تنهن لاءِ اسين سندس ٿورائتا آهيون.

— علي احمد بروهي

١١، نومبر ١٩٨٨ع
ڪراچي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ترقي

دنيا نئين ڪري رهي آهي، ڪندي رهندي. نيون نيون ڳالهيون پراڻين جي جاءِ والاري رهيون آهن. والارينديون رهنديون. نوان فيشن، نوان رواج، نيون رسمون، نيون ريتون. زمانو جيئن پوءِ تيئن اڳتي آهي.

پر ٻيلي حق جي ڳالهه ڪبي: ڇا به ٿي پوي، جيڪو مزو هٿ سان مانيءَ کائڻ ۾ آهي، سو چمچي ڇريءَ ۾ ڪٿي؟ جيڪا لذت گرم گرم اوڦراڻي تي رکيل مکڻ جي چاڻيءَ ۾ آهي، اها ڊبل روٽيءَ تي لڳل مارجرين ۾ ڪٿي؟ جيڪا خوشي ڪچهريءَ ۾ ويهي ڪلام ٻڌڻ ۾ آهي، اها فلم، ريڊيو يا ٽي - ويءَ ۾ ڪٿي؟
ماڻهوءَ جو مٽ صرف ماڻهو ئي آهي. ٻئي جي جاءِ آ؟

مائي ڌوٻياڻي هوندي هئي رمضان ماءُ.
ننڍا هوندا هئاسين. پٽ گونگو هوندو هوس، ان ڪري مڙهي زال پاڻ هڙ ڪپڙن جي مٿي تي کڻي ايندي هئي. هڪ هڪ ڪري ڌوتل ڪپڙا ڏيندي ويندي هئي ۽ پنهنجا حال احوال به ڪندي ويندي هئي. پٽ جو ڏک، ڌيءَ جي شادي، پاڙي وارن جي ڏاڍائي، اوڌاريون لهواريون، ڪل - ٻوڪ، ڏونڪا. ڌوتل ڪپڙن مان هڪ خاص قسم جي بوءِ ايندي هئي. ڪلف ٿيل ڪپڙي جو ڪڙڪو ئي پنهنجو. ڳليءَ جو نڪار ئي ٻيو!
هاڻي نڪتيون آهن ڊرائي ڪلينگ مشينون. هڪ ڏينهن ڪپڙا ڏيو، ٻئي ڏينهن وٺو. رمضان ماءُ واريون ڳالهيون ڪير ڪري؟ بي زبان مشينون ڪپڙو ڦاڙي ڏين: رمضان ماءُ وانگر ڌوٻو ڪين

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڏني؟ سڙي ويو ته سڙي ويو. معافيون ڪير گهري؟ منهنجو سُوٽ مشين ساڙي ڇڏيو. چيم: هاڻي ڇا ٿيندو؟
چيائون: پيو ڏهرائي اچ ته اهو ڌوئي ڏيونءِ !

اڳي چانهه ڪڙهندي هئي ڪٽلين ۾ ۽ سا به ورهين ڪرهين.
هرويرو ڪو روز روز ڪونه ٺهندي هئي ۽ نه وري هر گهر ۾ ٺهندي هئي.
يا ته ايندو هو ڪو مهمان جو چانهه ڪڙهندي هئي، يا ته وري ٿيندو هو ڪو بيمار ته پوءِ ڏاهي ڏيو هوس پيالو چانهه جو.
هاڻي ته سائين هل هلان آهي. پنج پنج منٽ مس ٿــا گذرن ته :
”ڇورا چانهه ڏاه. وارو ڪر، چانهه . سر ٿو وڃــي، چانهه، چانهه، ڙي چانهه!“
چاچي ڪٽلي چاچي ڳالهه ؟ ديگڙي پاڻيءَ جي چڙهي پئي آهي ڇوويهه ڪلاڪ . ڪير ٿو رکي صفائي؟ هڪ وٺي ته ٻــي آئي .
هوٽل جي ڳالهه آهي ته هوٽل ۾ چانهه گهرائيسين.
بيرو چانهه کڻي آيو ته ڏٺم ته آڱوٺو مون واري ڪوپ ۾ پيو اٿس.
چيم: ابا، آڱوٺي سان ايڏو بيزار آهين ته ڪپائي ڇڏينس. منهنجي چانهه ڇو ٿو خراب ڪرين؟
چيائين: سائين ڇا ڪيان، آڱوٺي ۾ لڳو اٿـم ڌڪ. چانهه ۾ ٿو وجهانس ته آرام ٿو اچي!

سرنهن جي ساڳ سان جوئر جي ماني جن کاڌي هوندي تـن کي خبر هوندي.
جن اهي نالائي ڪونه ٻڌا هوندا تن کي ڪهڙي ڪل ته سنڌ ڪهڙي پکيءَ جو نالو آهي.
چڻن جي ٻلي، سرنهن جو ساڳ، پالڪ، چانورن جي ماني، يا جوئر جو ڍوڍو - گرم گرم، مٿان وڏو ونو گهانيءَ مهيءَ جو. يا وري ڇاڇي ڪٽوريءَ لسيءَ جو. وچي ٿيا مت خير.

مون کان ٿو پٽ مون وارو پڇي ته: ابا، اسان جو وري کهڙو طعام آهي؟ سڀئي آهن ولايتي. لپاڙهئون ته ڇا تي؟

چيم: پٽ. اونهاري جي ٿڌڙي آس ۾، مک سان ڀمر پچي، سڪل مانيءَ سان کائي ڏس. ان کان مٺو طعام نه ملندئي دنيا جي تختي تي. ڇوجو تنهنجون ست پيڙهيون ان ڪاڌي تي پليون آهن.

ماستر ويچارا ٻارن سان ڏاڍي محنت ڪندا هئا.

تختي لکارائيندا هئا ڪاري مس سان ۽ سر مان ٺهيل قلم سان. شام جو هرڪو شاگرد ميٽ سان ويهي تختي ميساريندو هو. ٻئي ڏينهن وري مشق جاري. پين سان ته قطعي لکڻ ڪونه ڏيندا هئا. وڌ ۾ وڌ ڇيهه ته "او" يا "جي" نب سان لکڻ جي اجازت ملندي هئي. نتيجو اهو نڪرندو هو جو شاگردن جا اکر اهڙا سهڻا ٿيندا هئا جهڙا موتيءَ جا داڻا.

هاڻي ته ائندي ئي بال پوائنٽ پين آهي هٿ ۾.

وڏي ٿئي کان پوءِ خبر ئي ڪونه پوندي ته لکي ڇا ٿو.

لکي عيسيٰ پڙهي موسيٰ، سمجهي وري خميسا.

هڪ ڊاڪٽر دوست خط لکيم. چٺي کڻي دوائن جي دڪان تي ويس ته دوڪاندار ٻه چار دوائون ڪڍي آڏو رکيم. سئنيما وارن کي ڏيکاريم ته پاس سمجهي مفت فلم ۾ ويهاري ڇڏيائون. ٻار کي اسڪول ۾ داخلا نه پئي ملي، کين ڏيکاريم، ته سفارش جو خط سمجهي داخلا ڏئي ڇڏيائون. واپس ساڳي ڊاڪٽر صاحب کي موڪلي ڏنم ته چيائين: ٻار اڄ هڪ خط ڌاڙيلن جو مليو اٿم. لکيو اٿن ته ڏهه پوڪيءَ جا پهڪا، ڏهه وڳا نوان، ڏهه ٽرانسسٽر ريڊيا ۽ ڏهه هزار رپيا روڪ ڏي نه ته ماري وينداسونءَ!

نظر سڀني جي ٺيڪ هوندي هئي. سئو سالن جي پوڙهي کي به سئيءَ ۾ سڳو وجهندي ڏکيائي ڪونه ٿيندي هئي.

نه هيون عينڪون، نه ڪانٽيڪٽ لينس، نه اکين جون دوائون.

نہ وري اُس جا شيشا. هاڻي اهڙو واءُ وريو آهي جو ٻار ڄمي مس ٿو ته چشمي جي کهرج پئجي ٿي وڃي. جوان مڙس عينڪ کانسواءِ هلي نٿا سگهن.

مون وٽ هڪ ڪلارڪ آهي. ٿلهو چشمو پائيندو آهي. جي چشمو هٽ نہ اچيس تہ ويٺو بہ اٿي نٿي هوندو. مجال آ جو رستو بہ لڀي وڃيس. هڪ ڏينهن چيائين: سائين عينڪ ڀڄي پئي اٿم، هاڻي ڇا ڪيان ؟

چيم : ٻي وٺ.

چيائين : ٻي ڪيئن؟ وٺان ؟

چيم : دوڪان تان وڃي وٺ.

چيائين : هتان ڇران تہ دوڪان تي بہ وڃان نہ؟ ٽيون ڏينهن ٿيو آهي جو ڏٺو ئي ڪونہ ٿو پويم. حرام جو گهر بہ ويو هجان!

اڳ مسافري هوندي هئي پنڌ يا اٺ جي، يا بيل گاڏي؟ جي. وڏي لئہ تہ ٽانگو، ٻيو ٿيو پلو.

هاڻي بسون، رڪشائون، ٽيڪسيون، موٽرون، جهاز؛ جهازن ۾ بہ بوئنگ، ڪنڪارڊ ۽ الائي ڇاڇا.

صبح هتي تہ شام جو دنيا جي ٻئي ڪناري. ٽڪيٽ ورتي، الهڙي واهي.

پر ان هوندي بہ ڪٿي ڪو ٽانگو، ڪو اٺ، ڪا بيل گاڏي نظر اچيو ٿي ويندي آهي. اهڙي ئي هڪ بيل گاڏي؟ واري کي ٽرڙلم.

چيومانس : ڪر خبر، مزو موٽر ۾ يا بيل گاڏي؟ ۾ ؟

حيران ٿي چيائين : موٽر؟ اها ڇا ٿيندي آهي؟

چيم : هاها، موٽر. ڇگو ڀلا موٽر نہ تہ ريل گاڏي ئي سهي.

چيائين : ريل گاڏي؟ اها ڇا ٿيندي آهي ؟

چيم : ريل گاڏي جيڪا پٽن تي هلندي آهي.

چيائين : پٽا؟ ڇا جا پٽا ؟

چيم : ريل جا پٽا.

چيائين : ڪهڙي ريل جا ھتا ؟
چيم : جيڪا شهر ۾ ٿيندي آهي.
چيائين : ڪهڙو شهر ؟
چيم : ڪوبہ شهر.
چيائين : شهر ڇا ٿيندو آهي ؟
چيم : ڀائو، خوش ٿون آهين، ڇڻو ٿيو آهين گهڻن خفن کان !

(٥- مئي ١٩٨٣)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

وڏيري ۽ فلم

سنڌ جي هڪ ڏورانهين ڳوٺ جو هڪ زميندار مون وٽ آيو.

چيائين ته: فلم ٺاهڻ جو شوق اٿم. منهنجي مدد ڪر.

چيم: ڪو ٻيو شوق، ڇو نٿو ڪرين؟

چيائين: سڀ شوق پورا ڪيا اٿم.

چيم: پوءِ به ٻيهر سوچي ڏس.

چيائين: گهڻون سوچيو اٿم. اهو منهنجو آخري فيصلو آهي.

چيم: پئسا گهڻا اٿئي؟

چيائين: ڪجهه روڪڙ اٿم، ڪجهه زمين اٿم ڪجهه ڳهه ڳٺا اٿم، ڪجهه ٻاڌاري اٿم. پئسي جو فڪر نه ڪر. فلم ٺاهي ڏينم.

چيم: ڪو اسڪول کولاءِ، ڪو يتيم خانو هلاءِ، ڪا اسپتال ٺهراءِ.

چيائين: ڪرڻ کي ته سڀ ڪجهه ڪري سگهان ٿو، پر فلم جو مزو ئي ٻيو آهي.

چيم: ڪهڙو؟

چيائين: اسڪول، يتيم خاني ۽ اسپتال ۾ ناچ گانو ڪيئن ٿيندو؟

چيم: ته ناچ گانو ته سئنيما ۾ به وڃي ڏسي سگهين ٿو، پئسو ڇو ٿو وڃائين؟

چيائين: ته پوءِ ٻار، يتيم ۽ مريض ته مان اسڪول، يتيم خاني ۽ اسپتال ۾ به وڃي ڏسي سگهان ٿو. پئسو ڇو وڃايان؟

وڏيري صاحب کي فلم جو شوق ڪنيون بيٺو هجي ۽ منهنجي اها ڏم ته اهڙو ڦهر نه ڪر. ٻيو جيڪو وٺئي سو ڪر، پر فلم ٺاهڻ جو خيال دل مان ڪڍي ڇڏ. هو چوي ته اها ڇا جي ڳالهه؟ فيصلو ٿيو سو ٿيو. اعلان ڪري ڇڏيو اٿم. راڄن کي خبر پئجي وئي آهي. ماڻهو ڇا چوندا ـ ؟

چيم: ڪهڙا ماڻهون؟

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

چيائين: منهنجا هاري ناري، راڄ جا ماڻهو، ڳوٺ جا ماڻهون، يار دوستار، واقف وَ ڙا.
چيم: ٺيڪ آهي. جي توهان جي اهائي مرضي آهي ته پوءِ لڳي ڏڪڙ تي آئو. ڏاهيو فام. پر اهو ته پڌايو ته فام پر هيرو هيروئن ڪٿندؤ ڪنهن ڪي؟
چيائين: هيروئن ته ٺيندي ڪچوري پائي.
چيم: اها ته ڏاڍي مهانگي هيروئن آهي.
چيائين: زمين ڪڏهن ڪم ايندي؟ ڪيون ٿا سو ڪن ايڪڙ تينوال.
چيم: ڀلا هيرو ڪنهن کي ٿا ڪيو؟
ميچ کي وٺ ڏيئي چيائين: اها به ڪا پڇڻ جي ڳالهه آهي؟ هيرو ته مان پاڻ ٺيندس،
چيم: توهان؟ توهان پاڻ هيرو ٺيندا؟
چيائين: هيرو نه ٺيندس ته باقي فام چا جي لاءِ ٺو ڏاهيان؟

فيصلو اهو ٿيو ته فام ٺهندي. ڻالو ٺيندس "بربادي".
هيروئن هوندي ڪچوري پائي ۽ هيرو ٺيندو وڏيرو جانڻ خان.
هاڻي مسئلو ٿيو پندا ڪهاڻيءَ جو. چيم: ڪهاڻي ڪير لکندو؟
وڏيري چيو ته: ڪهاڻي ته مون کي اچي ٿي. باقي ڪپي لکڻ وارو، سو اها ڪٿي تون ٺي لک.
چيم: مان لکندس ته پنهنجي ڪهاڻي لکندس.
چيائين: نه. پئسو منهنجو آهي ته ڪهاڻي به منهنجي ٺي ٺيندي.
چيم: خير، جي سٺي هوندي ته پوءِ ڪٿي سوچيندس.
چيائين: پڌندين ته پاڻ امين ٺيندين.
چيم: ڪهاڻي ڪهڙي قسم جي آهي؟ لَو اسٽوري آهي، اڙائيءَ واري ڪهاڻي آهي يا جاسوسي آکاڻي آهي؟
چيائين: سڀ ڪجهه اٿس.
چيم: ٽريجڊي آهي يا ڪاميڊي آهي؟

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

چيائين: اهي ڇا ٿيندا آهن؟
چيمر: ٽريجڊي اها جنهن ۾ هيرو يا هيروئن مان ڪو به هڪ مري وڃي، يا ٻئي مري وڃن ۽ ملي نه سگهن. ۽ ڪاميڊي اها آهي جنهن ۾ مڙني خير ٿي وڃي.
چيائين: خير واري ڳالهه ڪهڙي. جي مان ٿو مران ته پلاند به پلاندن جهڙا ٿيندا. چورا مون وارا به ته اڳ ئي جيل ۾ پيا آهن. باقي به ڇتا خون ڪندي دير ئي ڪونه ڪندا!!
چيمر: پلا فلم جي موسيقي ڪير ڏيندو؟
چيائين: اها ڇا ٿيندي آهي؟
چيمر: موسيقي معني گانا.
چيائين: ساز ٿو چوين ڇا؟ ساز مان پنهنجا پاڻ وڄائيندس. مونکي نڙ وڄائڻ اچي، بين وڄائڻ اچيم، دهل وڄائي ڄاڻان.
چيمر: پر فلم ۾ ته جديد ساز وڄندا آهن جهڙوڪ وائلن، گٽار، ڊرم وغيره وغيره.
چيائين: نه. ساز اهي وڄندا جيڪي مونکي وڻندا.
چيمر: ٺيڪ تہ ائين ڪهڙي ته اها موسيقي ڏني وڃي جيڪا ماڻهن کي وڻي.
چيائين: الله ڪندو وڻندي. مون هڪڙي دفعي ملا ڪڙي ۾ شرناه وڄائي هئي شوق مان. بس ماڻهن جهڙا ڇتا ٿي پيا. هئي هڪ ٻئي جون پاسرائيون ڪيي ڇڏيائون.
چيمر: اهو ته خراب ٿيو.
چيائين: خراب ٿيو ملهن جي لاءِ. اسان جو ڪهڙو نقصان؟
چيمر: پر جي فلم ڏسندڙ ڇتا ٿي پيا ته پوءِ؟
چيائين: پوءِ ڇا؟ فرنيچر ڀڄندا سئنيما وارن جو. اسان اهڙي جا اهڙا!!

فلم جي ڳالهه پئي هلي ته وڏيري جانڻ خان چيو ته: پنڌ ڪلام به سمورا مان ڳائيندو مانءِ. اها خبر هجئي.
چيمر: اوهان ڳائڻ به ڄاڻندا آهيو ڇا؟

چياڻين: ڪا ڳالهه آهي؟ ڳائڻ اسان کان پوءِ دنگ اٿئي. اهو ڏوهيڙو ڏيندو آهيان جو چڱا ڀلا ڏندڻجي ويندا آهن.

چيم: پر اوهانَ ته صرف مردانو گانو ڳائيندؤ، هيروئن جا گانا ته ڪا عورت ئي ڳائي سگهي ٿي.

چياڻين: اهي به مان ڳائيندس.

چيم: اهو وري ڪيئن ٿيندو؟

چياڻين: چونداسين ته هيروئن کي زڪام ٿي پيو آهي!

وڏيري جاڻ خان چيو ته: هائي ٻڌايو، باقي ڇا گهرجي فلم ٺاهڻ ۾؟

چيم: اڃان ٻنڌ پري آهي. فلم ۾ هيرو هيروئن کان سواءِ ٻيا ڪردار ٻڻ کپندا. ضرور هيروئن جي ماءُ هوندي، پيءُ هوندو. هيرو جو به ماءُ پيءُ هوندو. هڪ ولين هوندو. ولين جا دوست هوندا. هڪڙو مسخرو هوندو.

چياڻين: ان جو تون فڪر ئي نه ڪر، ماڻهون مون وٽ سڀ آهن. ڳوٺ جا ڇوڪرا ڀاڪرا ٻئي ڪهڙي ڪم ايندا؟ رهيو ڪم ولين ۽ مسخري جو، سو ان جي به ڳڻتي نه ڪر. مسخرو ته ٻنهنجي گهر ۾ موجود آهي. سهرو مون وارو واندو ويٺو آهي، ان کان مشڪري وجهائينداسين ۽ ولين کي ڪهاڻيءَ ۾ اهين ئي ٻچاڙيءَ ۾ مرٺو آهي، سو منهنجو دنگئي درو ان ڪم لاءِ صفا فٽ آهي. ڪم لئي کان پوءِ ڪهاڙي ئي هڪڙي هٿندو مانس.

فلم جي فلم، ساٻيان جي ساٻيان. ڳهٽائي ڪيس ڪيا اٿائين مون تي!

چيم ته: وڏيرا صاحب، فلم ته توهان جي تيار ٿي وئي پر ٻيلي اڃان به همراهه گهرجن.

چياڻين: حڪم ڪر. ونگار ڪرائينداسين.

چيم: فوٽو گرافر گهرجي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

چيائين: اهو به آهي، اهو رڳو، اهو رڳو ڪونه ڏٺو اٿئي؟ فوٽ پاٿ تي ڏيڍ جهليو بيٺو هوندو آهي.

چيم: اهو فوٽوگرافر نه گهرجي وڏيرا، هت ته هلندڙ ڦرندڙ ڪئميرا وارو فوٽوگرافر گهرجي.

چيائين: ڪٿي هلائينداسونس. ايترو به چوڻ ڪونه ڪندو ڇا؟

چيم: هڪ ايڊيٽر به گهرجي.

چيائين: اهو وري ڇا ٿيندو آهي؟

چيم: اهو فلم جا اجاياسين ڪٽي، باقي مناسين ڪڍي فلم لاهيندو آهي.

چيائين: اهو ڪم مان پاڻ ڪندس.

چيم: توهان؟

چيائين: ڇو؟ سڄي عمر وائرڪورس ٺڪيا اٿم، ملڪيتون حصا پٽيون ڪري وري ٻيهر جوڙيون اٿم، سڱا بنديون ٽوڙائي ٻيهر جوڙايون اٿم، باقي فلم ڪونه ڪٽي ۽ جوڙي سگهندس؟

(١٠- مئي ١٩٨١)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

نقل

لفظ "نقل" جون ڪئين معنائون ۽ مطلب آهن .

نقل معني اهل، نقل معني ڪوڙ، نقل معني قصو يا ڪهاڻي، نقل معني پوڙ ۽ شامل پاڇي ۽ نقل معني ڪنهن جو نهس ڇڙهيل پوهي مگ وغيره.

جونڊا آهن ته نقل لاءِ عقل جي ضرورت ڪانهي. شايد اهوئي سبب آهي جو نقل ڪندڙ شاگرد اڪثر پاس ٿيندا آهن ۽ عقل وارا اڪثر ناپاس ٿيندا آهن .

مارڪ ٽوائن آمريڪا جو دادلو مزاحيه نگار ٿي گذريو آهي. هن کي سندس زندگيءَ ۾ ٿي ڪافي شهرت ملي جڪي هنـي . هڪ دفعي هن جي شهر وارن اعلان ڪيو ته جيڪو به مالهون مارڪ ٽوائن جو سڀ ۾ سٺو نقل ڪندو، ان کي انعام ڏنو ويندو . ڪيترن ئي شوقينن مقابلـي ۾ حصو ورتو. خـود مارڪ ٽوائن به اڪي لڪي ان مقابلي ۾ حصو ورتو ; پر سندس حيرت جي حد نه رهي جڏهن پهريون انعام ڪيس نه، ڪنهن ٻئي کي مليو .

منهنجو دوست شاعر جذبات حضرت بلبل بيقرار صاحب اوچانڪ ڪالهه مون وٽ آيو ۽ روئندو آيو.

پڇيم : وري ڇا ٿيو ؟

چيائين : نقل ٿي ويو .

چيم : ڪنهنجو ؟

چيائين : منهنجو .

چيم : ڪنهن ڪيو ؟

چيائين : سليمان .

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

چيمر : اهو وري ڪير آهي ؟
چيائين : اديءَ جو ڏير آهي، خانصاحب جو هاري آهي ، ٻيو مڙني
خير آهي .
چيمر : ڇا ٿو ڪري ؟
چيائين : نقل ٿو ڪري.
چيمر : ڇمّل آهين. تنهنجو نقل ڪندو سو ڪٿيو ڪائيندو ؟
ڏس ته ڪيئن نه تنهنجي حصي جي چٽي به مٿس ئي ٻوي !

ننڍي هوندي پڙهندا هئاسين ته هڪ ڳڌڙ کي شوق ٿيو تہ مان چيتو ٿيان، سو لوهار وٽان تتل شيخ کڻي ويهي پاڻ کي ڏنب ڏنائين ته جيئن جسم تي پٽا نڪرن. نتيجو اهو نڪتو جو ويچارو ڳڌڙ اتي جو اتي سڙي مري ويو .
ڳڌڙ جي ان سبق آموز آکاڻيءَ کان پوءِ پين ڳڌڙن ته اهڙي قسم جو ڪم ڪرڻ کان توبهه واري ڇڏي، باقي هڪ ننڍڙي ناسمجهه ڳڌڙ پنهنجي جسم تي رنگين چٽ ڪڍي دل ۾ سوچيو ته هاڻي مان واقعي چيتو ٿي ويو آهيان. سو لڪ رکي وڃي ٻيلي ۾ ويهي رهيو. مڃاڻ ته اوچتو اچيو ٿو ٻوي مينهن. چٽ ته ويا ڌوپجي، رهيو ڳڌڙ جو ڳڌڙ.
اهو حال ڏسي سياڻن چيس ته پٽ، پنهنجي ڪل ۾ رهه . پرائي ڪل نه جسم تي چڱي ۽ نه وري ٻوٽ تي چڱي !

چون ٿا ته هڪ ليکڪ ڪو چرچو لکي وڃي ڪنهن پروڊيوسر کي ڏنو. پروڊيوسر ٿورڙو پڙهي چيو : مهان هي ته ڪجهه ڏينهن اڳ ريڊيو تي اچي چڪو آهي. شاباس الئي. ريڊيو تان چرچا ٻڌي پنهنجي نالي ۾ ٿو لکين.
ليکڪ وراڻيو : سائين مون "پنهنجي" ريڊئي تان ٻڌو هو، ٻئي جي تان ته ڪو نه ٻڌو هوم!

شاعر جذبات جناب بلبل بيقرار جي شڪايت بجا آهي، پر هڪ اڌ ميار هن ڏانهن به آهي.

ٿيو هيئن ته جو هڪ ڏينهن هو هڪ شعر ڪٺي آيو ۽ چيائين : تازو ڪلام چيو اٿم، پڙهو.

ڪلام پڙهي مٿي کي هٿ ڏئي ويهي رهيس. چيم : بلبل صاحب، هي ته مرزا قليچ بيگ جو شعر آهي. هي ته ڏسو سندس ناليِ سان ڪتاب ۾ ڇپيل پڻ آهي.

بلبل بيقرار منهن بچڙو ڪندي چيو : ڪمال آهي. ڪو جيترو ماڻهو هجي ته ڪٺي پڇانس به. هاڻي گذاري وڃڻ سان ڪهڙا ويهي بحث ڪيان ؟

شاعر جذبات اڄان مون وٽ ويٺو ئي هو، ويٺي خانصاحب جي هاريءَ سليمان جي شڪايت ڪيائين. چي : سائين ناحق آهي. منهنجو نقل ٿو ڪري، هوبهو مون وانگر ٿو ڳالهائي. آهي ڪو هن کي سمجهائڻ وارو؟

ايتري ۾ خيرمحمد ڪوڪن وارو اچي نڪتو. بلبل کي ڏسي چيائين: بلبل صاحب توهان هت ويٺا آهيو؟

مون پڇيو : ڇو؟ خير ته آهي؟

چيائين : ٻاهر ماڻهن هڪ ٻئي ماڻهوءَ کي شاعر جذبات سمجهي پيٽائي رکيو آهي.

مون چيو : سليمان خان ته ڪونه هو ؟

خيرمحمد ورائيو : هائو پهريِ اهو ئي همراه هو.

شاعر جذبات ڏاڍو خوش ٿيو. ڪليو ۽ پوءِ ڏوال منهن کي ويڙهي لڪي لڪي ٻاهر هليو ويو.

(١٠ – ڊسمبر ١٩٨٠)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ففٽي ففٽي

”ففٽي ففٽي“ انگريزي زبان جو لفظ آهي جنهنجي معنيٰ آهي ”اڌو اڌ“ اهو ”اڌ و اڌ“ اسانجي سماجي زندگيءَ ۾ نهايت ئي اهم ڪردار ادا ڪندو آهي.

گهرو زندگيءَ ۾ زال ۽ مڙس ففٽي ففٽي جوابداريون سرانجام ڏيندا آهن. جيڪڏهن ڪنهن به مرحلي تي جوابداريءَ جو توازن غلط ٿي ويندو آهي ته سمورو گهر ڊانوان ڊول ٿي ويندو. انهيءَ ڪري ته سياڻن چيو آهي ته مرد ۽ عورت گاڏيءَ جي ٻن ڦيٿن جي برابر آهن. جتي به گهٽ وڌائي ٿي، اتي گاڏي ڦٽي تان لٿي. انڪري ضروري آهي ته تور ۽ ماپ جا سمورا ماڻا ۽ ماپا درست رکيا وڃن. جيترو ٻڌجي اوترو ڳالهائجي. جيترو ڏسجي اوترو ڪڇجي. جيترو ٻين کي ڏسجي، اوترو ئي پاڻ ڏانهن به نهارجي. ڪٿي ائين نه ٿئي جو ٻنهي چوي گهوڙي کي ته هل ڙي ٻچ ڪاري!

گهڻي عرصي کان مونکي ٻي. ويءَ تي مکڙو ڏيکارڻ جو ڏاڍو شوق هو. پير پڇايم، تعويذ ۽ دعائون ڪرايم، سفارشون ڪرايم. آخرڪار خدا خدا ڪري وڃي ڪو ڪم مليم.

ٻهرئين ڏينهن ئي ٻڌايو ويم ته جو ڏسنديس سو ڪنهنکي نه ٻڌائيندين. جو ٻڌندين سو دل ئي ۾ سانديندين ۽ جو سهندين سو سهندو ئي رهندين.

شوق جهل ئي نه ڏنو ڏنيم، انڪري اکيون بند ڪري ”ها“ ڪري ڇڏيم.

جيڪو لوڙڻو هيم، سو لوڙيم. جڏهن چيڪ مليو ته پتو پيم ته پاڙا خرچ ڪٽي رڳا ڏهه روپيا وڃي پلئه پيم.

پڇيم: هيترا ڏورا پئسا؟

چيائون: ففٽي ففٽي!

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هڪ ٺيڪيدار کان پڇيم: هي رستا ڇو ايترا جلدي خراب ٿي ٿا وڃن؟

چيائين: صاحب، ٿوري پئسي مان اهوئي ڪم ٿيندو.

چيم: پئسو ته جام ڏنو ملي. ٿورو وري ڪيئن ٿيو؟

چيائين: ڏسڻ ۾ جام آهي. وٺڻ ۾ معمولي آهي.

پڇيم: سو وري ڪيئن؟

چيائين: سائين ففٽي ففٽي.

چيم: کولي سمجهاءِ.

چيائين: سمجهو ته هڪ لک روپين جو ڪم آهي. ٺيڪو ڪال ڪرڻ وقت ففٽي ففٽي ٿي ويو، باقي بچيا پنجاهه هزار، اهي ٺيڪي مان وقت اڌو اڌ ٿي ويا، باقي بچيا پنجويهه هزار اهي ڪم ڪرڻ وقت اڌو اڌ ٿي ويا، باقي بچيا ساڍا ٻارهن هزار. اهي بل وٺڻ وقت اڌو اڌ ٿي ويا، باقي بچيا سوا ڇهه هزار. هاڻي سوا ڇهين هزارن مان جيڪو رستو ٺهندو سو جڳ ڏٺو آهي!

هڪ ڪاموري کي چيم: پگهار گهڻي اٿئي؟

چيائين: ٻه هزار روپيه.

چيم: پوءِ ڪم ڪيئن ٿو هلي؟

ڪاموري چيو: مڙي هلي پيو. ٻه گاڏيون اٿم، ٻه بنگلا اٿم، ٻه گهرواريون اٿم، ڍاڪو ڪن ٻار اٿم، مڙني سکيو گذر پيو ٿئي.

چيم: ٻر اهو سڀ ڪجهه توهان ٻن هزارن مان ڪيئن ٿا ڪري سگهو؟

چيائين: ففٽي ففٽي.

چيم: توهان جو مطلب آهي هر گهر واريءَ کي هزار روپيه ڏيندا آهيو؟

چيائين: ڏاڍو سادو آهين. هزار روپيه ته منهنجي منشيءَ جو پگهار آهي.

چيم: ته پوءِ ڇا مطلب آهي؟

چيائين: هيئين سان ففتي ففتي - مٿين سان ففتي ففتي!

منهنجو پٽيوالو اڪثر آفيس ۾ ليٽ ايندو آهي. اج جڏهن دير سان آيو ته پڇيومانس: ميان تون روز روز دير سان ڇو ايندو آهين؟
چيائين: بس سائين بس جا چڪر آهن.
چيم: پيا به ته ملازم آهن، اهي دير سان ڇو نٿا اچن؟
چيائين: اهي ڪنهن ٻئي هنڌان ايندا هوندا. مون واري بس ففتي ففتي آهي.
چيم: بس ففتي ففتي آهي؟ ڇا مطلب؟
چيائين: اڌ پنڌ پاڻ ايندي آهي، باقي اڌ پنڌ اسان ڌڪو ڏيئي ايندا آهيونس!

منهنجو هڪڙو ننڍڙي هوندي جو يار آهي مملوڪ خان مهربان. ويهن سالن کان پوءِ اوچتو ملي ويو. ڇا ڏسان ته همراه ڪافي بدلجي ويو آهي. بدن ۾ ڏهرو، ڪپڙا لٽا سادا سودا، مٿي تي هڪ وار نه ٿيهي.
چيم: وار ڪيڏانهن ويئي؟
چيائين: ففتي ففتي ٿي ويا.
پڇيم: سو وري ڪيئن؟
چيائين: جڏهن کان ٻي شادي ڪئي اٿم، تڏهن کان ننڍي زال اڇا وار پٽي ڇڏيندي اٿم ۽ وڏي زال ڪارا وار ڪڍي ڇڏيندي اٿم. فرق صاف ظاهر آهي!

منهنجي پاڙيسري خير محمد ڪوکن واري کي ست پار آهن. ٻه ڇڙا پاڻ ۽ زال مڙس ٻه آهن. ڳوٺ جا پنج ڏهه مهمان به پارهوني هوندا ئي هوندا اٿن. پوءِ به سندن گذر سفر سٺو پيو ٿيندو آهي. مان حيران ته آخر ماجرا ڇا آهي؟

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

آخر هڪ ڏينهن پڇيو مانس ته ميان خير محمد، ڪر خبر ايترن سارن مهمانن جي هوندي خوشحال آهين. آخر تنهنجي ڪاميابيءَ جو راز ڇا آهي؟

ڇيائين: ففٽي ففٽي.

ڇيم: مهمانن کان اڌو اڌ خرچ ڀرائي وٺندو آهين ڇا؟

ڇيائين: سيڌو سامان هو آڻيندا آهن، پچائيندا اسان آهيون. ڏسندا هو آهن. کائيندا اسان آهيون!

(٥ اپريل ١٩٨٨)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

بس

چاچو ڪوڙو خان، جنهنکي اڪثر ماڻهون ”ڪُوڙو خان“ پڙهندا آهن، پراڻي جڳ جو ماڻهو آهي. ننڍي هوندي ڪيس جيوڻي ڀائي جو اهو ڪلام ڏاڍو وڻندو هو ته:

بس ڙي ميان، هَٿ بس ڙي ميان.

سون به ڪيس ڪيئي دفعا اهو ڪلام جهونگاريندي ٻڌو هو.

ڪجهه ڏينهن ٿيا جو ڪراچيءَ آيو.

چيائين: ڇوڪرا، ڳالهه ٻڌ. ڪجهه ڳالهيون سچي حياتي سمجهه ۾ نه ايندڙيون آهن، پر پوءِ هڪ ڏينهن اوچتو ئي اوچتو ميچالي ۾ ويهي ويندڙيون آهن.

پڇيم: مثلاً؟

چيائين: مثلاً اهو ڪلام ته ”بس ڙي ميان- هٿ بس ڙي ميان.“

چيم: سو ڀلا ڪيئن چاچا؟

چيائين: حيدرآباد کان ڪراچيءَ بس ۾ آيس تڏهن وڃي ڳالهه جي ڳوٺ پيم ته مائيءَ ايڏو ڏک ۾ ڇو ڳايو آهي اهو ڪلام.

بس هٿي پاسراڏيون ئي ڪيڏي وڌيون آهن!

ڪراچيءَ جهڙي بين الاقوامي شهر ۾ هر قسم جي سواري هلي ٿي. گڏهه گاڏي کان ويندي آٽ گاڏي تائين. سائيڪل کان ٽرڪ تائين. ڪي سوزوڪيءَ ۾ سٽيل نظر ايندا ته ڪي ٽانگي ۾ ٽنگيل ڏسبا. ڪي بگيءَ ۾ ته ڪي وري بسين جي ڇت تي.

بَسِ، بَسِ، آهي! بادشاهه سواري آهي. نه قاعدو جاءِ نه قانون. هلي ته واهه واهه- بيهي ته هاءِ هاءِ.

هونءَ به بس اسان جي قومي سواري آهي. اسان جي تهذيب ۽ تمدن جي نمائندي آهي.

وهان ڪي فقير بس ۾ ملندا، گهورڙيا بس ۾ ملندا، جادوءَ جاڪرتب ڪارڻ وارا، طوطي جو ڪمال ڏيکارڻ وارا، ڳائڻا، فنڪار،

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

چرچائي، وينديءَ ڳنڍيچوڙ ۽ جيب ڪترا بس ۾ ملندا.

هر بس پاڻ سان گڏ هڪ ننڍين دنيا کڻي گهمندي آهي. هر ظالم سماج جا ظالم فرد خواه مخواه بس ۾ بس وارن جي هٿيان پنهنجي ويا آهن. ڪو ڪانئن اهو ته پڇي ته خدا جا ٻندا جيتري ٻڏي، صبر ۽ شڪر، رضا ۽ بردباريءَ جو مظاهرو ماڻهون بس ۾ ٿا ڪن اوترو ڪٿي ٻئي هنڌ نظر آيو آهي اوهان کي؟

هڪ بس ڊرائيور کان پڇيم: تون بس ڊرائيور ڇو ٿئين؟
ٻيو ڪجهه ڇو نه ٿئين؟
ٻيائين: ٻيو ڪجهه ٿي ئي نه پيو سگهان.
پڇيم: ڇو ڀلا؟
ٻڌائين: سائين اهو وڏو درديلو داستان آهي.
پڇيم: ڪجهه ته ٻڌاءِ.
ٻڌائين: صاحب، ننڍي هوندي سپرمين جون فلمون ڏسندو هوس. شوق ٿيم ته سپرمين ٿيان. انڪان پوءِ سڪس ملين ڊالرمين جون فلمون ڏٺم. ارادو ڪيم ته سڪس ملين ڊالرمين ٿيندس. انڪان پوءِ پوءِ ڊريڪولا ٿيڻ جو جنون سر تي سوار ٿيم.
پر انهن منهي مان ڪجهه به ٿي نه سگهيس. لاچار بس ڊرائيور ٿي پيس.

بس ڪنڊيڪٽر کي چيم: توکي جيڪڏهن جادوءَ جو چراغ هٿ لڳي وڃي ته ڇا ڪندين؟
چيائين: سمنڊ ۾ اڇلائي ڇڏيندس.
چيم: چريو ٿيو آهين ڇا؟
چيائين: چريو وري ڇا جو؟ جادوءَ جي چراغ ۾ ڇا رکيو آهي؟ خواه مخواه جو مٿي ۾ سور. جن سان مٿي ماري ڪير ڪري؟ اسان لاءِ ته پنهنجي بس ئي ڪافي آهي. نه ڳالهائي نه ٻولهائي، جو حڪم ڪيون سو حاضر. نه هٿي هٿي نه ڪٿي ڪٿي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

بس جي هڪ مسافر کان پڇير: توهان جو بس جي سفر متعلق ڪهڙو خيال آهي؟

چيائين: بلڪل نيڪ خيال آهي.

ڇير: ڏوري روشني وجهندا.

چيائين: روشني ته ڪي اي ايس سي وارن وٽ به ڪانهي.

ڇير: منهنجو مطلب آهي، ڪجهه تفصيل سان ٻڌائيندا.

چيائين: بس جي سفر ۾ مزو ئي مزو آهي. ڪنهن جي پير تي لت ڏني، ڪنهن جا ڪپڙا ڦاڙيا، ڪنهن کي ڌڪو، ڪنهن کي چڪ، ڪنهن کي مڪ. لهڻ وقت هڪ ٻه ٻٽون پار ڪيا، ڏينهن خير جو گذري ويو. باقي ٻيو ڇا کپي؟

هڪ بس جي ڪلينر کان پڇير: تنهنجو بس ۾ ڪهڙو ڪم هوندو آهي؟

چيائين: مان هلندڙ بس مان فالتو ماڻهن کي ڌڪو ڏئي هيٺ ڪيرائيندو آهيان ۽ رستي تي بيٺل ماڻهن کي جهٽ ڏئي هلندڙ بس ۾ چاڙهيندو آهيان.

ڇير: ان لاءِ تو ڪا باقاعدي ٽريننگ وغيره حاصل ڪئي آهي ڇا؟

چيائين: جي ها، مان ريلوي جي ڊائننگ ڪار ۾ بيرو هوندو هوس!

بس جي مالڪ کان پڇير: توهان بسن جي اڳيان پٺيان جيڪي شعر لکندا آهيو، اهي مجبوريءَ وچان يا شوق وچان؟

چيائين: نه مجبوري، نه شوق.

ڇير: ڇا مطلب؟

چيائين: توهان ڪڏهن ڏوبيءَ جي رسيد ڏٺي آهي؟

ڇير: ها، پر ان جو هن ڳالهه سان ڪهڙو واسطو؟

چيائين: واسطو آهي. ڏسو نه، ڌوبيءَ جي رسيد پويان ڪيترو ڪجهه لکيل هوندو آهي. مثلاً، چوريءَ جي حالت ۾ ڪپڙا پري نه ڏيا. باهه جي حالت ۾ ڪپڙا ڏين لاءِ ٻڌل ناهيون. ايءِ ڪنهن ٻئي خرابي سبب پڻ لانڊريءَ وارا جوابدار ناهن.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اسان بہ پنهنجي بس تي اهي ماڻهون ٿي ڳالهيون شعري انداز ۾ لکندا آهيون. مقصد صرف اهو هوندو آهي تہ ڪنهن بہ حالت ۾ ماڻهون اسان کي ڪنهن بہ ڳالهہ جو ذميوار نہ ٺهرائين.

موت جو هڪ ڏينهن مقرر آهي. جي ماڻهون بس ۾ مري پيو تہ ڇا ٿي پيو؟ ھنڌ هجي ها تہ بہ ماڻهو بس هيٺان اچي سگهيو ٿي.

ان ڪري تہ شاعر چيو آهي تہ:

کهڙي لڳي کهڙيال تي- کهڙيال ڪئي کهوڙا
ٻڌن ڪين ٻوڙا- اها کهڙي بہ کهٽ ٿي!

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

وقت

انگريزيءَ ۾ چوڻي آهي ته ”سهڻو اهو، جو سهڻا ڪم ڪري.“ ٻاهرين سونهن ۽ سوڀيا ته صرف ڏيکاءَ جون شيون آهن. وقت سان گڏ وکرجي وينديون آهن. ۽ وقت ڪنهن جو به انتظار نه ڪندو آهي، ان ڪري وقت جو قدر ڪرڻ گهرجي. اوهان ڏٺو هوندو ته هوٽلن تي ماڻهن جا انبوهه، سير ۽ تفريح تي ماڻهن جي پيهه، اوطاقن ۽ اوتارن ۾ هجوم صرف ان لاءِ جمع ٿيندا آهن ته جيئن وقت گذاري سگهن. پر اهي انڄاڻ اهو نٿا ڄاڻن ته جنهن وقت کي گذارڻ لاءِ هو جتن ڪري رهيا آهن، اهوئي سندن وڏو ويري آهي. واريءَ جي مٺ آهي. وهي وهندو ته خبر ئي نه پوندي.

سون پنهنجي ماليءَ کان پڇيو: ماليءَ عمر ڪيتري اٿئي؟
چيائين: سائين ٽيهه سال.
ماڻ ڪليس- چيم: اميءَ کي اڃا ڏک هنيو اٿئي ۽ چوين ٿو ٽيهه سال؟
چيائين: سائين پڙهيل ڳڙهيل آهيو، ٿورو حساب ڪري ڏسو. ڏينهن ۾ ٻارنهن ڪلاڪ ڪيان ننڊ، ٻه ڪلاڪ گذرنم ماني کائڻ ۾، ڪلاڪ گذاريان غسل خاني ۾، ٽي ڪلاڪ ڪچهريءَ ۾ هليا وڃنم، اهڙو ڪلاڪ ٻه وڃيم اجاين سجاين ڳالهين ۾، پوءِ ڀلا هاڻي ٻڌايو ته هر روز گهڻا ڪلاڪ جيئرو رهيس؟ عمر نوي سال نه ٿيندم ته ڇا نوي سال ٿيندم؟

منهنجو پاڙيسري خير محمد ڪوڪن وارو ڏاڍو ٽونڊي آهي. ڪم ڪار ڪونه پڄندس، پيو لنوائيندو ۽ ٽاريندو. ڪو ڪم وقت تي نه ڪندو. ڪم هوندو ڪلاڪ جو ته لڳائيندو چار. هڪ ڏينهن چيومانس: خير محمد خان، ويل وقت وري موٽي نه ايندئي. ٻوڪ تان ڪي ٻوڪ جيسين پاڻي اٿئي ٻار ۾.
چيائين: حياتي هڪ دفعو ملندي آهي. اما ته ڪم ۾ گذاري ڇڏيان

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

تہ پوءِ جھڙو آيس تھڙو نہ آيس.
چيم: وقت بہ ھڪ دفعو ئي ملندو آھي، ان جو قدر نہ ڪيني تہ جھڙو ڇائين تھڙو نہ ڇائين.

مائي ملوڪان ڪي گهڻي ڳالهائڻ جي عادت آھي. پرائي بچار سان ڏاڍي دل ائس. جتي ويٺي اتي رات ڪري ڇڏيندي.
چيومانس: مائي، ان اجائي گفتار ڪان ڪو ڪم ڪرين تہ چڱو.
چيائين : اني ابا، مون مڙھيءَ ڪان ھن عمر ۾ ڪھڙو ڪم پڄندو؟
چيم: پيو نٽي ڪري سگهين تہ چپ ڪري ئي ويھي رھہ.
چيائين: ان مان فائدو؟
چيم: فائدو اھو ٿيندو مائي تہ گهٽ ۾ گهٽ پنڌڻ وارو تہ ڪو ڪم ڪري سگهندو!

منهنجي آفيس ۾ ميلو متو پيو ھوندو آھي. يار دوستار ڪنڌڪ ڏاھي اچي صبح ساڻ ويھندا آھن. اوپاريون لھواريون ڳالھيون ڪيندڀون آھن، چانهہ ۽ سگريٽ جا دور ھلندا آھن، فائيل پيا لٽبا آھن ۽ فريادي پيا چيچلائيندا آھن؛ پر ڪم ڪوبہ ڪونہ ٿيندو آھي.
ھڪ ڏينھن اسان ھميشه جيان پنهنجن ڏاڙن ڏشن ۾ ويٺا ھئاسين تہ ھڪ بزرگ، وڏيءَ عمر جو، سفيد ڏاڙھي، پيشانيءَ تي بيشمار گهنج، اکين ۾ صدين جي چمڪ، اندر گهڙي آيو.
چيائين: توھان سڀ ڏوھاري آھيو ۽ مان توھان کي ان ڏوھہ ۾ سزا ڏيڻ آيو آھيان.
اسان ڪاياسين. چيوسين: پوڙھا، دماغ تہ جاءِ ائي؟
چيائين: ھر اياڻو مونکي ائين ئي چوندو آھي. ۽ پوءِ جڏھن مان ھليو ويندو آھيان تڏھن مونکي ياد ڪري روئندو آھي.
چيوسين: ڪير آھين تون پوڙھا؟
چيائين: مان وقت آھيان.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ائين چئي هو غائب ٿي ويو!

شاعر جذبات جناب بلبل بيقرار چيو: اڄ رات وڏي ڪچهري ٿيندي.
اڄ مان پنهنجو ڪلام توهان کي ٻڌائيندس.
چيم: نه اڄ رات اسان ڪو تعميري ڪم ڪنداسين.
چيائين: شاعري به تعميري ٿي ٿيندي آهي.
چيم: ها، ٿيندي آهي.
چيائين: مان شاعر جذبات آهيان، بلبل بيقرار منهنجو تخلص آهي،
منهنجي شاعري جو قدر ڪيو.
چيم: مونکي شاهين ۽ شهباز جي شاعري گهرجي. جذبات ۽ بلبل
جي نه.
چيائين: اها منهنجي توهين آهي.
چيم: نه، تون وقت جي توهين آهين.
هو رسي ويو ۽ مان سڄي رات شاهه جو رسالو پڙهي وقت کي
ريجهائيندو رهيس.

هڪ انگريز مونکي چيو، توهان ۾ ۽ اسان ۾ وڏو فرق آهي.
چيم: صرف چمڙيءَ جو فرق آهي.
چيائين: نه، ٻيو به فرق آهي.
چيم: ها، حاڪم ۽ محڪوم جو فرق آهي.
چيائين: اڃا به ٻيو فرق آهي.
چيم: ڪهڙو؟
چيائين: وقت جو. توهان وٽ وقت جو قدر ڪونهي ۽ اسان وقت
جا پانها آهيون.
توهان واچ کي ڏسي چوندا آهيو ته "هلي پئي". اسان چوندا آهيون
ته "ڊوڙي پئي". *It is running* - آهي نه فرق!

(٣١- مئي ١٩٨١)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ضرورت رشتہ

توهان اڪثر اخبارن ۽ رسالن ۾ ”ضرورت رشتہ“ جو اشتهار پڙهيو هوندو. ڪي اخبارون تہ ڪالمن جا ڪالم شايع ڪنديون آهن. وڏن شهرن ۾ شادي وهانو جا دفتر هوندا آهن ۽ ننڍن شهرن ۾ اهو ڪم وڏيءَ ڄمار واريون عورتون ڪنديون آهن.

مونکي خبر ناهي تہ اشتهارن يا دفترن ذريعي اڄ تائين ڪيتريون شاديون ٿيون آهن؟ ۽ جي ٿيون بہ آهن تہ ڪيتريون ڪامياب ويون آهن؟ پر ايتري ساپڪ اٿم تہ اهي دفتر نہ رڳو قائم دائم آهن، پر وڏي ٺٺ سان هلي رهيا آهن. اها جدا ڳالهہ آهي تہ اڪثر دفتر جي مالڪن کي پنهنجن ٻارن جي سڱابندي لاءِ پين جي دفترن جا چڪر ڪاٽيندي ڏٺو ويو آهي. سچ چوندا آهن تہ حڪيم کي پنهنجي دوا اثر نہ ڪندي آهي!

شاديءَ وهانو جي اشتهارن ۾ ڪيترائي دلچسپ مضمون نظر ايندا آهن. مثلاً : ضرورت آهي هڪ نوجوان، خوبصورت خوب سيرت، پڙهيل لکيل، شريف، گهراڻي جي ڇوڪريءَ لاءِ، هڪ بيفل گهراڻي جي وَرَ جي. عمر، صورت ۽ سيرت جو ڪو قيد ناهي، صرف (ڳگهار جي پرچي) L.P.C (آخري ڳگهار جو سرٽيفيڪيٽ) Pay Slip ئي ڪافي آهي. مٿيان سرٽيفڪيٽ اصلي هئڻ گهرجن يا وري ڪنهن گزيٽيڊيٽ آفيسر کان تصديق ڪرايل هجن. پنج هزار روپيہ ماهوار کان گهٽ پگهار کٽندڙ حضرات درخواست موڪلڻ جي زحمت نہ ڪن. البت ڪسٽمز، انڪم ٽيڪس، ايڪسائيز ۽ ٽيڪسيشن جا ملازم، پٽيوالي تائين درخواست ڏئي سگهن ٿا !

هڪ ٻيو اشتهار جو ضرورت رشتہ جي عنوان سان ڇپيو سو ڪجهہ هن ريت هو :

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

شهر جي امير ترين واپاريءَ ڏاترڏني جي دختر نيڪ اختر، ڏاترڏنيءَ، جنهن کي گهر ۾ پيار وچان "ڏندري بيگم" به سڏيو ويندو آهي، لاءِ رشتي جي ضرورت آهي. ڏاج ۾ ڪار، بنگلي، رنگين ٽي. وي، کان سواءِ "بي گهر" واٽر ڪولر جو تحفو، "بيڪار" ڇڙن مارڻ جو تحفو، "مشين گن" واچ جو تحفو، "ڊم ڊم" ٽوٿ پيسٽ جو تحفو ۽ ٻيا ڪيترائي انعام ۽ اڪرام پيش ڪيا ويندا. اسان جي قيمت صرف ڏهه سوال. صرف ٻن غلطين جي گنجائش آهي!

ضرورت رشتہ جو هڪ ٻيو اشتهار:
الحمد لله اسان جي پهرينءَ نياڻيءَ سياڻي بيگم جي ڪامياب شادي خانہ آباديءَ کان پوءِ اسان پنهنجي ٻيءَ نياڻي "آياڻيءَ بيگم" جي شاديءَ جو اعلان ڪري رهيا آهيون.
اسان پنهنجن انهن سڀني ڪرم فرمائن جا تهہِ دل سان شڪر گذار آهيون جن اسان جي پهرين اشتهار جي جواب ۾ پنهنجون درخواستون موڪليون ۽ اسان جي همت افزائي ڪئي اسان انهن سڀني حضرات آڏو معذرت خواهه آهيون جن جون درخواستون بحالت مجبوريءَ ويچار هيٺ اچي نہ سگهيون. اسان کي اميد آهي تہ هو ٻيهر درخواستن سان نوازيندا.
دختر "آياڻي بيگم" ڏاج ۾ هڪ وسيع بنگلو، ٽي بيڊ روم، اٽيچڊ باٿ روم، هڪ ڊرائنگ ۽ ڊائننگ روم، ڪار پارڪنگ لان، قرض جي سهوليت. شاديءَ جي خرچ جي آسان قسطن ۾ ادائگي پڻ شامل آهي. اهڙو سٺو سودو توهان کي ڪٿي به نہ ملندو!

شاديءَ وهانوَ جي دفتر ۾ هڪ ماڻهو آيو. مئنيجر کي چيائين: مون کي رشتي جي ضرورت آهي.
مئنيجر پڇيو: ڇوڪرو يا ڇوڪري؟
ماڻهوءَ وارٺيو: ڇوڪري گهرجي.
مئنيجر پڇيو: توهان جي پگهار؟
ماڻهوءَ چيو: ڏهہ هزار روپيہ ماهانہ.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مئنيجر پڇيو : ٻي ڪا جائداد ؟
مائٽ ڇيو : ٻه بنگلا، ٽي پلاٽ، موٽر ڪارون، ڇهه سو ايڪڙ زمين.
مئنيجر چيو : ته پوءِ پري ڇو ٿا وڃو ، منهنجي پنهنجي ڇوڪريءَ
ماشاءالله هن سال ايم. اي. پاس ڪئي آهي. عمر ۾ توهان ڪان
برابر ويهه ٽيهه سال ننڍي ٿيندي. پر خير، اها ڪا وڏي ڳالهه ناهي.
مائٽ چيو : مونکي سڱ پنهنجي لاءِ نه پر پنهنجي پٽ لاءِ گهرجي.
نوڪريءَ سان اچان ڪونه لڳو آهي، بيروزگار آهي.
مئنيجر چيو : ڇوڪري کي ته سڱ ڪونه ملندو. ها باقي توهان
رضامند هجو ته اسان اڳ ٽي تيار آهيون !

اسان جي ڳوٺ ۾ ڪاري ماءُ شادين وهانون جو انتظام ڪندي
آهي. پٽن توڙي ڌيئن وارا ڪيس ٽي تڪليف ڏيندا آهن. بلڪ هوءَ
پاڻ ٽي اهڙن موقعن تي پهچي ويندي آهي.
الهه جڙئي خان جي ڌيءَ جي ڳالهه پئي هلي.
مائي وجي ذهه بارنون فونو ڪئي آئي. چيائين امڙ: هيءَ ڏس، سدا
ملوڪ، سلڇڻو، فرمانبردار ڇوڪرو، روزگار به اٿس.
ڇوڪريءَ ماءُ چيو : پر هيءَ ته بادل جو پٽ وڪيو آهي. مون
ته ٻڌو ته مٿو جوئاري آهي.
ڪاري ماءُ چيو : ٻڌو ته مون به آهي. ڇڏ مٿي ڪي. جوئاري
ڪنهن جاءِ جو.
ڇوڪريءَ ماءُ چيو : پر ٻڌو اٿم ته ڇوڪرو آهي شريف.
ڪاري ماءُ چيو : شريف به جهڙو تهڙو؟ پير ڌوئي پيئنديءَ ٽي امڙ.
قدمن ۾ گذاريندئي.
ڇوڪريءَ ماءُ چيو : پر ٻڌو اٿم ته طبيعت جو تيز آهي.
ڪاري ماءُ چيو : نياڻو ويڙهو آهي. پيءُ کي ڪهاڙي هٿي مٿو
ڦيهي رکيائيس، باهر ڏيئنس . تون پيو ڇوڪرو ڏس.
ڇوڪريءَ ماءُ چيو : پر ٻڌو اٿم ته سلڇڻو آهي.
ڪاري ماءُ چيو : اني ادي ڪهڙيون ٿي ڳالهيون ڪرين؟ ردِ
آهي ردِ. صفا اصل ڳوٺ. ڪن ڪان جهلي وهاري ڇڏينس.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مجال آ جو زبان مان لفظ ڪڇي.
ڇوڪريءَ ماءُ چيو: ٻڌو اٿم ته چور به آهي.
ڪاري ماءُ چيو: چور؟ اڃا امڙ رهزن آهي رهزن، مٿو مون کي ته زهر لڳندو آهي. تون ٻيو ڏس. امڙ، تون ٻيو ڏس!

ڪاري ماءُ هڪڙي ٻي ٻه مٽي ڪرائي.
چيائين: ڇوڪري موسل جهڙي، چئيوان، نه ڳالهائي نه ٻولهائي، لک ڳالهه-وَ ڏئي وجهي پار پئوس، مجال جو جواب ۾ ڪجهه چوي. جهڙي ڀت!
جڏهن شادي ٿي وئي تڏهن خبر پئي ته ڪاري ماءُ بلڪل سچ چيو هو. ڇوڪري گونگي نڪتي!

(٢٢- مارچ ١٩٨١ع)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مسئلا

ڪيترن ماڻهن ڇيو ته تون سماجي مسئلن تي نٿو لکين. اجايو وقت ٿو وڃائين. توکي گهرجي ته اهڙن مسئلن تي لکين جيڪي سماج کي پريشان ڪري رهيا آهن. جن جي حل ٿيڻ سان سوسائٽي سڌري ويندي، شينهن ۽ ٻڪري گڏ پاڻي پيئڻ لڳندا، مک ۽ ڇين جون بنسريون وڄڻ لڳنديون، ماڻهو خرزينون ناڻي جون خيرات ڪرڻ لاءِ کڻي گهمندا پر فقير ڪٿي به نه ملندن ۽ مايوس ٿي موٽي ايندا.

انهن مان هڪ اعتراض ڪرڻ وارن ۾ منهنجي زال سڀ کان اڳري آهي. پڇيو مانس: تون ٻڌاءِ ته ڪهڙو سماجي مسئلو ٻڌاءِ جنهن تي لکان.

چيائين: ڪو هڪ مسئلو آهي؟ ڪاسميٽڪس جو امپورٽ فري ٿيڻ گهرجي، وي سي آر گهرائڻ تان پابندي لاٿي وڃي، هرهڪ محلي ۾ ماڙو کوليو وڃي، نوڪر نٿا ملن. توکي اهي مسئلا نظر نٿا اچن؟ واهه جو ليکڪ ٿيو آهين!

پنهنجي پاڙيواري کان پڇيم: تون ڪي سماجي مسئلا ٻڌاءِ.

چيائين: گهڻا مسئلا آهن صاحب.

پڇيم: مثال طور؟

چيائين: صاحب وڏو آفيس جو ڪم گهٽ، گهر جو ڪم وڌيڪ ٿو وٺي. صاحب کان وڌيڪ سندس بيگم وڏو حڪم ٿي هلائي. پگهار ٿي سئو روپيه آهي، اوورٽائيم ته گهٽ ۾ گهٽ هزار کن هجي نه؟ مونکي رڳو ڇهه سئو روپيه ٿا ملن.

چيم: ڪو ٻيو مسئلو؟

چيائين: صاحب جي گهٽڻي تپاڻي چڙهيو آهي. اهڙو جهونڊو مس ٿو اچيم ته نڪ صاحب جي بيل. ڇوڪرن ۾ ماهه ٿي نڪري ويو آهي.

ڪير واري ڪان پڇيم : توهان ڪو سماجي مسئلو ٻڌايو.
چيائين : ٻه مسئلا آهن، هڪ ته پاڻوڙ سستو ڪيو ۽ ٻيو ته نلڪن ۾ پاڻي عام جام ڪيو.
چيم : اهي سماجي مسئلا ته ناهن.
چيائين : بالڪل سماجي مسئلا آهن. نلڪي جو پاڻي نٿو ملي ته لاچار تلاءَ جو پاڻي وجهي ڪير ٿا ڦاهيون!

دادا گير ڪان پڇيم : توهان ڪو سماجي مسئلو ٻڌايو.
چيائين : پوليس وارن مان جان ڇڏايو.
چيم : پوليس وارا ته تو جهڙن ماڻهن کي قاعدي قانون جي دائري ۾ قابو رکڻ لاءِ ضروري آهن.
چيائين : اها ڳالهه ناهي. دراصل جڏهن به ڪا واردات ڪري ڀڄندو آهيان ته ڪو نه ڪو پوليس وارو ڪنهن نه ڪنهن هوٽل تي چانهه پيئندو رهندو آهي.
چيم : چانهه پيئڻ ڪو ڏوهه ته ناهي.
چيائين : چانهه ته ٻلي پيئڻ ۾ مان اڪثر انهن مان يا ته نڪرائجي ويندو آهيان، يا وري مٿن ٿاپڙجي ڪرندو آهيان!

گهوڙئي ڪان ساڳيو ئي سوال پڇيم.
چيائين : سائين ناحق آهي. رستا ويڪرا ۽ فوٽ پاٿ سوڙها آهن.
چيم : ڇا مطلب؟
چيائين : مطلب صاف ظاهر آهي. فوٽ پاٿ تي هلڻ نه ٿا ماڻهون، رستن تي هلن ٿيون گاڏيون، اسان ڪاڏي وڃون!

بس ڊرائيور ڪان پڇيم ته ڪو سماجي مسئلو ٻڌايو.
چيائين : هرڪو پڙهي صاحب ٿيو ٿو وڃي، ڪڙهي ڪوني ڪونه ٿو.
پڇيم : اهو ڪيئن؟

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

چيائين: ڏسو اسان جو ملڪ غريب آهي يا ناهي؟

چيم: جي ها.

چيائين: پيٽرول مهانگو آهي يا ناهي؟

چيم: بالڪل آهي.

چيائين: ته پوءِ جيڪڏهن اسان بس ۽ ٽيڪسين جي جاءِ تي سڀ ماڻهو ويهاريون ته پوءِ اسان جو ڇالان ڇو ٿو ٿئي؟ اسانکي ته انعام ملڻ کپي. بلڪ ڇت تي به سواريون ويهارڻ جي اجازت ملڻ کپي.

پهلوان ڪان پڇيم: توکي ڪو سماجي مسئلو سُجهي؟

چيائين: هائو.

چيم: ڪهڙو؟

چيائين: ڪَويتن ڪي جهليو.

چيو: ڪَويتن تنهنجو ڪهڙو ڏوهه ڪيو آهي؟

چيائين: سائين هر ڳائڻو ٿو چوي "ساري ڳاما پاڌاني..."! هاڻي ڳاما پهلوان رستم زمان هو. اها چڱي ڳالهه، ته ناهي ته ڪيس ڳائي بجائي مهل ٿي ياد ڪيو وڃي!

ريل گاڏيءَ جي ڊرائيور ڪان پڇيم: ڪي سماجي مسئلا؟

چيائين: ريل جا ڀڻا ڊهرايو.

چيم: ڇو؟

چيائين: توهانکي مرغي ڪائڻ جو شوق آهي؟

چيم: ها، آهي.

چيائين: جيڪڏهن سڄو سال صبح شام توهان کي مرغي ڪائڻ لاءِ ملي ته پوءِ توهان جو ڇا حال ٿيندو؟

چيم: برو حال ٿيندو.

چيائين: ته پوءِ اسانجي به ساڳي حالت آهي. صبح شام ساڳين ڀڻن تي گاڏي هلائي هلائي اسان ته بيزار ٿي پيا آهيون. جيڪڏهن ڪڏهن پلجي ڀڻي تان لهي ٿا وڃون ته واويلا مچي ٿي وڃي. ان ڪري اهو جهنجهٽ ئي ڇڏايو. نه هوندو ڀڻو، نه ٿيندي بيقراري ۽ نه لهندي گاڏي ڀڻي تان! (۳- جولاءِ ۱۹۸۳ع)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

نوڪري

چوندا آهن ته اتم کيتي، وڌندڙ واپار.

نوڪري ته آهي چاڪري، ڪم ڪري ڪري بيک نڪري وڃي.

ملي وڃي مهيني جي پهرينءَ تاريخ پگهارڙي سُڪي پُڪي، جيڪا گهر پهچڻ تائين ٿي وڃي چيري ميري. نانا نُورا ليکا پُورا. اسان اهڙي جا اهڙا. وري اکيون ڪئلينڊر ۾ ته ڪڏهن ٿي ٻي پهرين اچي. اهڙيءَ طرح پهرينءَ جي آسري ۾ حياتي وڃي پوري ٿي. نه سير چپاتڻ لاءِ اجهو جڙيو، نه پوين لاءِ پيٽ پري ڪاٽڻ لاءِ ڪو ڏوڪڙ بچيو.

جهڙا آيا جڳ ۾، تهڙا ويا موٽي.

اهي سڀ ڳالهيون سوچي، ويچار ڪيم ته نوڪري ڇڏجي ۽ ڪو اهڙو پيو ڪاروبار ڪجي جنهن مان گهٽ ۾ گهٽ حياتي ته سُکي گذري.

بس- سڀ ڪان پهريون اهو ڪم ڪيم جو استعفيٰ لکي ڏنم پنهنجي صاحب کي.

ڇيائين: هي ڇا؟

چيم: استعفيٰ.

ڇيائين: ڇو؟

چيم: گذر نٿو ٿئي.

ڇيائين: ڇا مان؟

چيم: پگهار مان.

ڇيائين: ڪير ٿو چوئي ته پگهار مان گذر ڪر.

چيم: پيو ڪٿان گذران ڪيان؟

ڇيائين: هي جو لکها ملازم نوڪريون ٿا ڪن، انهن کي تو جيترو به عقل ڪونهي؟ اهي ڪٿان ٿا گذر ڪن؟

مان فيصلو ڪري چڪو هوس ته ڇا به ٿي پوي، دنيا هيڏانهن

ڪان هوڏانهن ٿي ويٺي ته مان هاڻي نوڪري نه ڪندس. پيو ڪو ڏنڊو ڪندس. هر ڪاهيندس، مزوري ڪندس، سيڏي سامان جو دوڪان کوليندس، واپار ڪندس، ڇا نه ڪندس پر نوڪري نه ڪندس.

صاحب کي چيم: صاحب- منهنجي استعفيٰ قبول ڪرڻي پوندي.

چپڙاسين: مونکي ته اعتراض ڪونهي پر استعفيٰ ڏيڻ جو به ڪو قانوني طريقو آهي.

چيم: ڪهڙو؟

چپڙاسين: ڪاغذ تي استعفيٰ لکي ڏي ۽ پوءِ ويهي ان جي منظور ٿيڻ جو انتظار ڪر.

چيم: انتظار مون کان ڪونه ٿيندو.

چپڙاسين: ته پوءِ رٽائر ٿيءُ.

چيم: اهو ڪيئن ٿيندو آهي؟

چپڙاسين: ڪاغذ تي رٽائر ٿيڻ جي درخواست لکي ڏي ۽ پوءِ ويهي ان جي قبول ٿيڻ جو انتظار ڪر.

چيم: صاحب، انتظار مونکان نه ٿيندو.

چپڙاسين: ته بابا پوءِ مان لاچار آهيان.

مان سوچ ۾ پئجي ويس. آخر چيم: ته صاحب، ڀلا اهو ٻڌايو ته استعفيٰ ڀريون منظور ٿيندي آهي يا رٽائرمينٽ؟

چپڙاسين: اها ڳالهه ئي نه پڇ. ڪڏهن ته استعفيٰ ڀريون منظور ٿي ويندي آهي، ڪڏهن رٽائرمينٽ. پر اڪثر ماڻهو ڪجهه منظور ٿيڻ کان اڳ ئي گذاري ويندا آهن!

مون گهڻي سوچ ۽ ويچار کان پوءِ رٽائر ٿيڻ جو فيصلو ڪيو. جاچ ڪيم ته معلوم ٿيو ته ڀريون درخواست ڏيڻي پوندي آهي ته منهنجي صحت خراب آهي، ان ڪري مونکي رٽائر ٿيڻ جي اجازت ڏني وڃي.

اها ڏنم.

حڪم مليو ته هاڻي مات ڪري ويهي رهه. ميڊيڪل بورڊ ڳنڍ

ٿيندو، جيڪو فيصلو ڪندو ته تون بيمار آهين يا نه.

چيم: مان بلڪل بيمار آهيان.

چيائون: اهو فيصلو توکي ڪرڻو ناهي.

چيم: مون وارو صاحب مونکي هميشه دماغي مريض، سست ۽ ڏوڻي سڏيندو آهي. ان ڪان ڪٿي پڇو.

چيائون: ان جي شاهدي ڪارگر ڪانهي.

پڇيم: ڇو؟

چيائون: ان ڪري جو تو واري صاحب کي سندس صاحب به بلڪل ائين ئي چوندو آهي!

منهنجي رٽائرمينٽ جي درخواست تي غور ڪرڻ لاءِ ميڊيڪل بورڊ ويٺو. ٽي چار ڊاڪٽر صاحب اچي گڏ ٿيا. مونکي سامهون ويهڻ لاءِ چيو ويو.

ڏچندي ڏچندي ويهي رهيس.

هڪڙي ڊاڪٽر پڇيو: پگهار گهڻي اٿئي؟

چيم: سائين پگهار جو طبي معائني سان ڪهڙو ڪم؟

چيائين: ڪم آهي. تون ٻڌاءِ ته سهي.

چيم: سائين اڍائي هزار روپيه.

چيائين: بس؟

چيم: بس.

چيائين: بس؟

چيم: بس.

چيائين: توکي رٽائر ٿيڻ نه گهرجي.

چيم: ڇو؟

چيائين: بکيو مري ويندين.

چيم: ته پوءِ ڇا ڪرڻ گهرجيم؟

چيائين: انهن حالتن ۾ ته توکي عزت سان رٽائر ٿيڻ کان اڳ لاڏاڻو ڪري وڃڻ کپي!

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پٺي ڊاڪٽر صاحب غور سان مونکي گهوري ڏٺو، ۽ پوءِ چيائين:
ڪهڙي بيماري اٿئي؟

چيم: ايمانداريءَ جي بيماري اٿم.

چيائين: ڪيئن ٿو سمجهين؟ اهڃاڻ ٻڌاءِ.

چيم: نه جاءِ جوڙائي سگهيو آهيان، نه موٽر خريد ڪئي اٿم، نه چڱو ڪپڙو ٿو پائي سگهان، نه وري ٻچت ۾ ڪا ڪاري پائي اٿم.

چيائين: ڇو؟

چيم: پگهار پوري نٿي پويم.

چيائين: پگهار پوري پوڻ لاءِ نه هوندي آهي بابا. پگهار پگهار آهي. پگهار کي پگهار سمجهڻ گهرجي. پگهار کي پگهار کان مٿي بلڪل اهميت ڏيڻ نه گهرجي. ڇا سمجهئي؟

چيم: سڀ سمجهي ويس سائين.

چيائين: هاڻي ٻڌاءِ ڪهڙي بيماري اٿئي؟

چيم: ماليخوليا اٿم سائين!

ٽئين ڊاڪٽر پهريون منهنجا ڏند ڏٺا، پوءِ انهن کي گڻيائين. پوءِ اکيون ڏٺائين، انهن کي ڳڻيائين. پوءِ آڱريون ڏٺائين، انهن کي ڳڻيائين. پوءِ منهنجو کيسو کولي ٻٽون ۽ پيل پئسا ڏٺائين، انهن کي ڳڻيائين. ۽ آخر ٿڌو ساهه ڀري چيائين: خبر اٿئي تنهنجي کيسي ۾ ڪيترا پئسا آهن؟

چيم: ها ـ ڏهه روپيه پندرنهن نوان پئسا.

چيائين: ڇو؟

چيم: رڪشا جو ڀاڙو آهي.

چيائين: مون اهو سوال نه پڇيو آهي. ٺيڪ ٺيڪ ٻڌاءِ ڇو؟

چيم: ان لاءِ ته مان غريب آهيان.

چيائين: ڇو؟

چيم: پگهار ٿوري اٿم. پوري نٿي پوي.

چيائين: ڇو ؟

چيم: مهانگائي آهي، گهر ۾ پاڻي به گهٽ آهيون.
چيائين: توکي رٽائرمينٽ جي نه، سخت سزا جي ضرورت آهي.
چيم: ڇو سائين؟
چيائين: جنهن ماڻهوءَ جي کيسي ۾ سندس آڳرين کان وڌيڪ روپيه نه هجن سو ڌرتيءَ تي بار آهي.
چيم: مان پنسن کمائڻ لاءِ ئي ته رٽائر ٿيڻ چاهيان ٿو.
چيائين: جنهن نوڪريءَ ۾ رهي نه ڪمايو، سو ٻاهر رهي ڇا ڪمائيندو؟

هڪ ڊاڪٽر صاحب دل جو ماهر هو.
هن منهنجي دل کي خوب ڦوليو، جاچيو، ڪڙڪايو.
آخرڪار نا اميد ٿي چيائين: اول ته توکي دل آهي ئي ڪانه؛ پر جي اٿئي ته پوءِ ضرور ڪا ننڍڙي ۽ ڪمزور دل هوندئي.
ٻئي منهنجي ميڄالي جو معائنو ڪيو ۽ گهڻي مٿاڪٽ کان پوءِ چيائين: تنهنجو دماغ خالي ٿو نظر اچي. تنهنجو ميڄالو رڃو وهي ويو آهي.
ٽئين منهنجي هٿن ۽ پيرن کي جاچيو ۽ چيو: تنهنجا هٿ ڏڪن ٿا. تنهنجا اعصاب ڪمزور آهن.
چوٿين منهنجون اکيون جاچيون ۽ ڪافي جاچ جوچ کان پوءِ چيائين: تنهنجون اکيون ڪمزور آهن، توکي تمام ٿورو ٿو نظر اچي.
چيم: نه، منهنجو اکيون بلڪل ٺيڪ آهن، مان دور دور تائين ڏسي سگهان ٿو.
چيائين: هرگز نه، جيڪو عملدار پنهنجي پگهار کان سواءِ ڪجهه به نه ڏسي، اهو نابين آهي. اڙي ميان، جي دور دور تائين ڏسي سگهن ها ته اڄ هي حال نه ٿيئي ها!

(۲۰- مارچ ۱۹۸۳ع)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سادگي

سادگي تمام سٺي عادت آهي.

سيانا چئي ويا آهن ته: سادو کائجي، سادو هنڍائجي؛ ڇو ته سادي کائڻ سان ٻچت هڪ طرف ٿيندي ۽ صحت ٻئي طرف سڌرندي. خوشي به ٿيندي ۽ خوشحالي به ايندي.

چار ڏوڪڙ کيسي ۾ هوندا ته ٻانهن به وڏو لوڏو کائي هلندي. پنهنجا پراوا ڊوڙي اچي سلام به ڪندا، رهيل ڪم ڪارون به ٿيندا. ۽ جي هوندو هڙ ۾ ڪجهه به ڪونه، رڳو زور هوندو آڪڙ تي، ته پوءِ سائين هڪ نه ڏينهن اهڙي ڪهاڙي اچي لڳندي جو ڪرڙي ٿي هڪڙي. پڇو ٿي نه پوندو ته همراه ڪيڏانهن ويو؟

منهنجو پاڙيسري خير محمد خان کوکن وارو تمام سادو ماڻهو آهي. ڪپڙي لٽي ۾ به سادو، رهڻ ڪهڻ ۾ به سادو، ڳالهائڻ ٻولهائڻ ۾ به سادو. نه غرور، نه تڪبر. نه هٺ نه وڏائي.

هڪڙي ڏينهن مون وٽ آيو، چيائين: ڀاءُ معاف ڪجانءِ، هڪ ڪم سان تو وٽ آيو آهيان.

چيم: حڪم ٿئي.

چيائين: عرض آهي.

چيم: جيءُ.

چيائين: مٺو کير پيءُ، ٿوري چڻن جي دال گهرجي.

چيم: چڻن جي دال ڇا ڪندين؟

چيائين: کائيندا سين. هر روز ڪڪڙ کائي کائي اهڙا ته اچي بيزار ٿيا آهيون جو هاڻي ته دل ٿي سٺون کائي ته ڪٿان چڻن جي دال ملي ته کائون.

چيم: ڀر خير محمد تون ته سادگي پسند انسان آهين، هي هر روز ڪڪڙ ڪيئن ٿو کائين؟

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڇيائين: دال جو اگهه نه پڇو اٺئي شايد، اڙي ڪڪڙ ڪان مهانگي اٺئي- مهانگي!

ٻار اسڪول مان موٽيا ته هام گهوڙا ڪندا آيا.

ڇيم: هاڻي وري ڇا ٿي ويو؟

ڇيائون: اسان مهيني کي نوان يونيفارم وٺي ڏيو.

ڇيم: اڃان تازو ٿي ته مهيني کي نوان يونيفارم سبائي ڏنا هئاسين.

ڇيائون: هاڻو پر اسڪول جي پرنسيپال چيو آهي ته هر هڪ ٻار سؤ روپيه گڏي اچي. هرهڪ کي نوان يونيفارم ٺهرائي ڏبا.

ڇيم: پر بابا- تازو ٿي تازو ڏيڻ ڏيڻ سؤ روپيه ڏنا هئم.

پنج ٻار، سادا ست سؤ آهي، سو سو هاڻي، هزار سوا مان آئيندس ڪٿان؟

ڇيائون: اسان کي حڪم مليو آهي.

ڇيم: پر هنن يونيفارمن ۾ ڪهڙي خرابي آهي؟

ڇيائون: چون ٿا ته اهي اوڇا آهن. پرنسيپال چيو آهي ته فضول خرچي تمام خراب ڳالهه آهي. ان ڪري انهن کي ڇڏيو. سادا سودا ڪپڙا وٺو.

ڇيم: جي فضول خرچي چڱي ڳالهه ناهي ته پوءِ ٻه ٻه دفعا خرچ ڪرائڻ ڪٿان جي عقلمندي آهي؟

ڇيائون: خرچ ٿيو ته ڇا ٿيو؟ پرنسيپال صاحب جو چوڻ آهي ته ساد کي اختيار ڪرڻ لاءِ ڪيترو به خرچ ڪرڻو پوي، اوترو ٿورو آهي!

زال مون واريءَ چيو ته: اڄ آفيس مان ساجهر گهر اچجو.

ڇيم: ڇو؟ ڪا خاص ڳالهه آهي ڇا؟

ڇيائين: بئنڪ هلبو. لاڪر مان سڀ زيور ڪڍائبا. رات شاديءَ ۾ وڃڻو اٿم.

ڇيم: پر تو ته اڃان ڪلهه پئي چيو ته ساد کي هر انسان لاءِ تمام ضروري آهي. بلڪ تو ته گرلس ڪاليج ۾ به ان موضوع تي تقرير ڪئي هئي. پوءِ هي سڀ زيور پائي شاديءَ تي وڃڻ واري صلاح

ڪنهن ڏنئي؟

چپائين: صلاح وري ڪير ڏيندو؟ مون پاڻ فيصلو ڪيو آهي.

چيم: اهو ته ٺيڪ آهي، پر ماڻهو جيڪي چوي ان تي پاڻ ته عمل ڪري يا نه؟ ڏس تو جن ماڻهن کي سادگيءَ تي ليڪچر ڏنو هو، اهي جو توکي زيورن سان جهنجهيل ڏسن ته دل ۾ ڇا چوندا؟

چپائين: ته پوءِ سان زيور ماڻهن کي ڏيکارينديس ٿوروئي؟ مان ته سادگيءَ خاطر وڏي چادر ويڙهي وينديس ته جيئن زيور لڪي وڃن.

شاعر جذبات حضرت بلبل بيقرار چيو ته: مون به سادگي اختيار ڪئي آهي.

پڇيم: ڪيئن؟

چپائين: پنهنجا شعر مختصر لکڻ شروع ڪيا اٿم.

ننڍڙن شعرن چوڻ لاءِ ميچالو گهٽ کپائڻو پوندو. سَس ڪاغذ ۽ قلم گهٽ کپندا. چپائيءَ تي ٿورو خرچ ايندو. پڙهندڙ جو وقت بچندو وغيره وغيره.

چيم: هڪ اهم ڳالهه ته وسري ويئي.

چپائين: ڪهڙي؟

چيم: اها هيءَ ته پڙهندڙ جو به ميچالو خواه مخواه کپڻ ۽ تپڻ کان بچي پوندو!

ريل گاڏيءَ ۾ چڙهيس.

چيم: اونده آهي؟

چيائون: بجليءَ جي بچت ٿا ڪيون.

چيم: صفائي ڪانهي. پوءِ ٿي اچي؟

چيائون: خرچ جي بچت ٿا ڪيون.

چيم: پاڻي ناهي؟

چيائون: پاڻيءَ جي بچت ٿا ڪيون.

چيم: در دريون بند نٿا ٿين؟

چيائون: مسترين جي بچت ٿا ڪيون.

چيمر: ويهڻ لاءِ سالم سيٽ به ڪانهي؟
ڇپائون: ساماِن جي بچت ٿا ڪيون.
چيمر: ڀلا گاڏي هلي ڇو نٿي؟
ڇپائون: توهان جي سِر بخت جي بچت ٿا ڪيون!

سون وارو ڀٽيوالو رمون مهينو کن ٿيو ته آفيس آيو ئي ڪونه.
نه فون ڪيائين، نه خط لکيائين، نه درخواست ڏنائين، نه نياپو مڪائين.
خيال ٿيم ته ڪٿي ڪنهن ڏچي ۾ نه اچي ويو هجي، سو ڀڇائيندو ڀڇائيندو وڃي کهر ڳوليِ لڌومانس.
ڇا ڏسان ته ٻاڙي جي ٻارڙن سان ويٺو "اني ذڪر" راند ڪري.
"اڙي رمون، ڀٽيا، آهين ڪاٿي؟ اسان ڀيائي ڀچائي ٿڪا آهيون ۽ تون هتي ويٺو ٿو ٻارڙن سان راند ڪيڏين؟"
ڇپائين: سائين، بچت پئي ڪيم.
چيمر: ڇاجي بچت پئي ڪيئي؟
ڇپائين: سائين آفيس اچڻ لاءِ ڪپڙا ڌوتل ٻانجن، انهن جي بچت ٿي.
روز ڏاڙهي لاهجي، بليڊن جي بچت ٿي.
ٻاڙو ڀري آفيس اچجي، ٻاڙي جي بچت ٿي.
آفيس ۾ منجهند جي ماني کائجي، مانيءَ جي بچت ٿي.
آفيس ۾ چانهه به پيئجي، چانهه جي بچت ٿي.
روز حساب ڪتاب ۾ توهانکي به ٻه ٽي روپيه کهوبي هئندو آهيان توهان جي به بچت ٿي!

(۱۴ مارچ ۱۹۸۳)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

آدم خور

اڄڪلهه ڪ آدم خور بابت خوب ڳالهيون هلي رهيون آهن. اخبارن ۾ فوٽو ڇپجي رهيا آهن. افواهه ڦهلجي رهيا آهن. چون ٿا ته آدم خور ۽ سندس پٽ گڏجي ٻارن کي کڻندا هئا ۽ پوءِ ٻوڙ رڌي کائيندا هئا. جنهن ڏينهن کائڻ لاءِ انسان جو گوشت نه ملندو هون، اهو ڏينهن ڏاڍو ڏکيو گذرندو هون.

ڏاڏي اڄ ڪي آدم خور جي ڏاڍي ڳالهه ٻڌائي آهي. هر هرڻوڇي ته: ”اي ابا، آدم خور رڳو ٻار به کائيندو هو يا ٻئي کي ٻي کائي ويندو هو.“

جوانس ٿو: ڏاڏا، رڳو ٻار کائيندو هو.

وري ٿو پڇي: ٻئي کي ته ڪونه کائيندو هو نه؟

جوانس ٿو: کائيندو هو يا نه کائيندو هو، پر توکي ڇو ڳڻتي ورتو آهي ڏاڏا؟

جوڳي ٿو: ابا، جي ٻوڙها به کائيندو هو ته پوءِ اسان جي ٻاسي ڇو ڪونه آيو؟ ڀلا ڏاڏينهن ويٺي ڇا ٿي ڪري؟

جيترا آهن وات اوترئون آهن ڳالهيون.

ڪن ماڻهن ته آدم خور جي ڊپ کان گهران ٻاهر نڪرڻ ڇڏي ڏنو آهي.

ڪن پنهنجن ٻارن کي جهلي ڇڏيو آهي ته خبردار ڪنهن به اوپري ماڻهوءَ جي ويجهو نه وڃجو. ڪا شئي ڏيئو ته هرگز نه وٺجو. هٿ لائيو ته رڙيون ڪجو.

مون به پنهنجن ٻارن کي اهائي نصيحت ڪري ڇڏي آهي. پر ڪڏهن ڪڏهن نصيحت ڪرڻ وارا پنهنجي ئي مشوري تي عمل ڪرڻ ڀلجي ويندا آهن.

مون سان به ساڳي ئي ڪار ٿي.

ٽيو هينءَ جو پروموشن لاءِ صاحب وڏي جي خوشامد ته ڪندو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

رهندو هوس.

ڪنهن ڇيم ته سندس گهر واري کي ساڙهي جو تحفو ڏي ۽ پارن کي خرچي ڏي ته ڪم تيار سمجهه.

مان ساڙهيءَ جو ڏهو ساڻ کڻي وڃي صاحب جي در ڀاهران ويهي رهيس. اوچتو سندس ننڍڙو پٽ ٻاهر نڪري آيو. خوش ٿي چيومانس: پٽ نالو ڇا اٿئي؟

ٻار ڏڄي ڀڄڻ لڳو ته کڻي ٻانهن کان جهليومانس. کيسي مان سئو روپيه ڪڍي کيس ڏيندي چيم: ڏڄ نه. هي وٺ خرچي. مون سان ڳالهه ڪهڙي ڳالهه ڪا هلندين؟

ڇوڪري کي ڀڪ ٿي وئي ته آدم خور اچي ويو. اهي رڙيون ڪيائين جو اوڙو پاڙو لڏين ٻانهن سان ڳڏ اچي سڙيو. هٿي پنائي رکيائون. جي صاحب پاڻ نه اچي ميڄائي ته جيڪر اڄ پاڻ به مرحيات هجون ها!

ماڻهون آدم خور جي ڳالهه ائين ٿا ڪن جڻ ڪا بلڪل نئين ۽ انوکي شيءِ ڏٺي هجين. سچ پڇو ته مون پنهنجي زندگيءَ ۾ ڪيترائي آدم خور پنهنجن اکين سان ڏٺا آهن. توهان حيران نه ٿيو، مان سچ ٿو چوان. مون آدم خور، جيئرا جاڳندا پنهنجن هنن گنهگار اکين سان ڏٺا آهن. هڪڙو ته منهنجي گهر جي ڀرسان رهندو آهي. جاين جا ٺيڪا کڻندو آهي. سيمينٽ ۾ واري ملائي بلڊنگون ٺهرائيندو آهي. ڪچيون جايون جڏهن ڪرنديون آهن ته ڪيترائي ننڍا وڏا، ٻار ٻڍا، عورتون مرد، انهن هيٺان دٻجي مري ويندا آهن.

تازو هڪ رات ڏيهر سان اچي سڏ ڪيائين.

پڇيم: ڇا آهي؟

چيائين: غضب ٿي ويو. ابي امان جي مٿان جاءِ ڪري پئي، ٻئي مري ويا.

چيم: تو جهڙي ڪنهن ٺڳ ٺيڪيدار جي جوڙايل هوندي.

چيائين: منهنجي جوڙايل هئي. پر هنن کي چيو ڪنهن نه توهان

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اتي وڃي رهو؟

مونکي هڪ پهو آدمخور سمجهي جيڪو ڪاڌي پيتي جي شين ۾ ملاوٽ ڪندو آهي. انهن ڪرڻ سان هن محل ماڙيون ته اڏرائي ورتيون آهن پر پنهنجي ننڍڙي پٽ جي زندگي برباد ڪري ويٺو آهي. اهو هيئن ته هن گيهه ۾ گريس ملائي وڪيو هو ۽ اهو گريس مٺائي واري مٺائي ۾ ملايو هو. ۽ اها مٺائي آدمخور جي پٽ کاڌي هئي. ان ڏينهن کان وٺي اڄ تائين ڇوڪرو لولو لنگڙو آهي. نه بيهي ٿو سگهي نه ويهي ٿو سگهي. نه جيئي ٿو سگهي ۽ نه مري ٿو سگهي. علاج ڪرائي ڪرائي ٿڪجي پيا آهن. پر ورِي ڪجهه ڪونه ٿو.

هڪ ڏينهن پڇيومانس: سيٺ صاحب علاج ته ٺيڪ ٿو ٿئي نه؟

ڇيائين: اسان جي حساب سان ته ٺيڪ ٿو ٿئي. پر ڏوهه نه، ماڻهو بي ايماني ڪيتري وڌي وئي آهي. ماڻهو دوائن ۾ به ملاوٽ ٿا ڪن. اثر ٿئي سو ڪيئن ٿئي؟

چيم: توهان جو ڪاڌي پيتي ۾ ملاوٽ ٿا ڪيو؟

چيائين: اهو ته ٺيڪ آهي. ڪاڌو پيتو ته وري به هلي ويندو. پر دوا ۾ ملاوٽ ته قيامت جي نشاني آهي بابا.

مونکي هڪڙو آدمخور هر روز رستي تي نظر ايندو آهي. هو مني بس هلائيندو آهي. اکين ۾ ڪاري اکي اٿس هونءَ هوندي اٿس ۽ وات ۾ سگريٽ، گهوڙا ڪندو ڪاڏي اڏائيندو ويندو آهي. اهو به ڏسندو آهي ته اڳيان ڪير آيو. ڪير مئو ڪير چيو. ڪير ڪريو. ڪير ڦٽيو.

هڪ ڏينهن چيومانس: استاد، هڪ انساني جان جي قيمت خبر اٿئي ڪيتري آهي؟

چيائين: انساني جان جي ڪائي قيمت ناهي.

چيم: پوءِ ايتري تيز ڪاڏي پيو ٿو هلائين؟

چيائين: ان لاءِ ته جيئن اڳين اسٽينڊ تان وڌيڪ مسافر کڻي سگهان.

چيم: ڇاجي لاءِ؟
چيائين: ٻن چئن روپين جي لاءِ.
چيم: ۽ اِجهو هيٺئر ٿي چيئي ته انساني جان جي ڪا به قيمت ناهي.
چيائين: ها. صحيح ته چيم، انساني جان جي ڪهڙي قيمت آهي؟

مان هڪ آدمخور ڊاڪٽر کي سڃاڻان. هو دوا جي جاءِ تي پاڻي ڏيندو آهي ۽ غريبن کان بيحد گهري ٿي وٺندو آهي.
هڪ ڏينهن ڪچهريءَ ۾ ويٺو هو ته اوچتو هڪ ڪراڙو پنهنجو بيمار پار کڻي وٽس آيو. پار سخت بيمار هو، وڏا وڏا ساهه پئي کنيائين. نڙيءَ مان رکي رکي عجيب آواز پئي نڪتس. اکيون بند هئس. ائين پئي لڳو ته ڇاڻ مئو.
پوڙهي اينديءَ ئي کڻي ڊاڪٽر جا پير پڪڙيا ۽ روئندي چيائين: ڊاڪٽر صاحب، منهنجي پٽ کي بچايو، اهوئي هڪڙو سهارو اٿم سائين.
ڊاڪٽر پار کي ڏٺو ۽ پوءِ چيائين: پنج سو روپيه في لڳندي.
پوڙهي جا ماٺا ئي ڦري ويا. چيائين: پنج سو روپيه ۽ ايترا پئسا ڪٿان آڻيندس سائين.
ڊاڪٽر چيس: ته پوءِ کڻي وڃينس گهر ته سولو دم ڏيئي.
جڏهن پوڙهو هليو ويو، تڏهن ڊاڪٽر کي چيم: ڊاڪٽر صاحب ويچاري غريب جو علاج ڪيو ها ته جيڪر بچي پوي ها.
ڊاڪٽرا چڙي ويو. چيائين: واهه غريب جو مفت ۾ علاج ڪري جان بچايان ۽ پنهنجا پار بک ماريان. انصاف مڙني توهان ڪيو.

هڪ آدمخور مون کي پنهنجيءَ ئي گهٽي جي ڪنڊ تي تقريباً هر روز ملندو آهي.
هو ڳنڊ جي ڍير مان، ڪوني ڪوني ڪاغذ ڪڍندو آهي ۽ پوءِ اهي ڪاغذ جمع ڪري وڪڻندو آهي ۽ پان وارا، سيڌي سامان وارا، هوٽلن وارا، ڇولن وارا، اهي ڪاغذ خريد ڪري ماڻهن کي انهن ۾ وکر وجهي ڏيندا آهن.

گند جي ڍير تان ميڙيل انهن ڪاغذن ۽ خطرناڪ ڪان خطرناڪ بيمارين جا جيوڙا چهٽيل هوندا آهن جيڪي پوءِ وڏن توڙي معصوم ٻارن جي پيٽ ۽ وجي ڪين موت جي منهن تائين پهچائيندا آهن.
هڪ ڏينهن ان شخص کي چيم: تون پيو ڏنڊو ڇو نه ٿو ڪرين؟
چيائين: ان مان ڇا ٿيندو؟
چيم: ڪيترائي بي گناهه شهري بي وقت موت کان بچي پوندا.
هو ڪلهو. چيائين: خبر اٿئي گند جي هن ڍير جو مون ليڪو ڪنيون آهي، پنسا ڏني.
پڇيم: ڪنهن کان؟
چيائين: صفائيءَ واري انسپيڪٽر کان پيو ڪنهن کان؟ انسپيڪٽر صاحب جي صفائيءَ کي لڳي وڃي ته هو ڪٿان کائيندو ۽ مان ڪٿان کائيندس؟

(۳۱- مارچ ۱۹۸۳ع)

سير ۽ تفريح

سير ۽ سياحت سٺي ڳالهه آهي.

سفر انسان کي مڪمل بنائي ٿو، معلومات حاصل ٿئي ٿي، ماڻهن سان ميل ملاقات ٿئي ٿي. مختلف ملڪن جي ماڻهن جي رسمن ۽ رواجن کان واقفيت ٿئي ٿي. ان ڪري سياڻا چوندا آهن ته سير ڪجي، سفر ڪجي، ڪهڙي ڊرجي.

شايد ان ئي صلاح تي عمل ڪندي اسان جي پياري دوست، شاعر جذبات حضرت بلبل بيقرار ڪهڙي سوچ ۽ ويچار کان پوءِ ڪياماڙيءَ وڃڻ جو فيصلو ڪيو.

چئن ڏينهن جي سخت انتظار کان پوءِ جڏهن بلبل صاحب خير سان موٽي آيو تڏهن سندس حالت ڏسڻ وٽان هئي.

ڪپڙا ڦاٽل، حال بيحال، پير اگهاڙا، وارن ۾ مٽي، ڄاڻ منهن تي رهڙا، بدن تي پٽيون پڌل!

پڇيم: بلبل صاحب، ڪهڙي آئيو ڪياماڙي؟

چيائين: باهه ڏيو ڪياماڙيءَ کي.

چيم: اهو وري ڇو؟

چيائين: بس ۾ چڙهي ويس ڪياماڙيءَ، نهن حي ڪيم ته چڙهڻ وارن ماڻهن ڌڪو ڏيئي اندر ڪري ڇڏيو. اهڙيءَ طرح چار ڏينهن ساڳيءَ بس ۾ ڌڪا کائي اهو جان بچائي تو وٽ پهتو آهيان.

سو مڙني خير!

خير محمد سوڪن واري کي آرام ۽ تفريح جي ۱۵ ڏينهن موڪل ملي. ڪهڙي وٽ کان شوق هوس ته لاهور وڃي سير سفر ته ڪجي ۽ تواريخي اهميت جون جايون به ڏسجن. ان ڪري پنهنجا پراوا پئسا ڪٺي روانو ٿيو مسافريءَ تي. ٻارين چٽ ڪليس ٽنڪسيءَ واري. گهر کان نيشن جا پنجاهه روپيه ڳٽي ورتائين پنهنجا. ۽

پنجويهہ ورتائينس سامان جا.
ڪوليءَ جي ور جڙهيو. ويهہ روپيہ ورتائينس سامان جي ڪٿائي ۽ ڏيهہ روپيہ ورتائينس سيٺ جا.
ڊائننگ ڪار جي بيري ڦريس، ٿڌيءَ بوتل واري ۽ گرم چانهہ واري ڦريس. فقيرن جي ڏولي ڦريس. ڪٿي مٺي گولين واري ڦريس. اکين جي دوا واري، ڏندن جي پائوڊر واري، طوطي جي ڪمال واري، ڦيٽي ۽ تعويذ واري، مطلب ته جنهن ڪان ٻڪو تنهن ڦريس.
ٻئي ڏينهن بسترو ڪلهي تي ڪٽي ٻنڌ ٻي ٻنڌ موٽي آيو.
پڇيم: ڇا ٿيو؟
چيائين: پئسا کپي ويا. جنگشاهيءَ تي لهي پيس. سيرو سفر ڪندو ٻنڌ ٻي ٻنڌ گهر پهتو آهيان!

ڏاڏو ڦل مرڻ ڪنڌيءَ تي پيو هو. مٽ مائٽ سيرانديءَ ڪان اچي ڪٺا ٿيا هئس. ڊاڪٽر جواب ڏئي ڇڏيو.
ڪنهن پڇيس: ڏاڏا ڦل – ڪا وصيعت ڪرڻي اٿئي؟
جهيڻي آواز ۾ چيائين: هائو. ڏيهہ سال اڳ خيبرميل ۾ سيٽ رزرو ڪرائڻ لاءِ ويو هوس. ويٽنگ لسٽ تي رکيو هئائون. اڄان تائين وارو نہ آيو آهي. جي ڪڏهن بہ رزرويشن ملي وڃيو تہ منهنجي قبر تي ٽڪيٽ رکي ڇڏجو. منهنجي روح کي آرام ملندو!

هڪ ايمبولينس زور زور سان سائرن وڄائيندي، ڊوڙندي چيڪاٽ ڪندي اسپتال جي گيٽ تي اچي بيٺي.
اسپتال جو عملو اسٽريچر کڻي پهچندو ايمبولينس ڏانهن ويو. هڪ مريض کي کڻي ايمرجنسي ڏانهن ڊوڙيو. ڊاڪٽر آيا. ايڪسري ٿيا. خبر پئي تہ مريض جون هڏيون پاسريون ڀڄي چڪيون هيون. مٿي ۾ زخم رسيا هئا، ڏند الڙي پيا هئا ۽ مٿي ۾ ٻنوانئي ٽي پئي هئي.
ڊاڪٽر پڇيو: مريض جو حادثو ٿيو آهي؟
جواب مليو: نہ سائين. مريض حيدرآباد کان ڪراچيءَ ريل ۾ ٿي فرسٽ ڪلاس ۾ سفر ڪري رهيو هو!

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هڪ غير ملڪي رستي ۾ گڏيو. ڇيائين: توهانجي ملڪ ۾ ڪهڙيون جهڙيون اهم شيون ڏسڻ جهڙيون آهن؟

ڇيم: جانورن جو باغ آهي، منگهي پير جا واڳون آهن، ڏڱائي خان جا ڪتا آهن، پباري خان جا ڪڪڙ آهن.

ڇيائين: ڪا تواريخي عمارت؟

ڇيم: منهنجو گهر حاضر آهي. صدين کان مرمت ڪونه ٿي اٿس.

ڇيائين: مون موهن جي دڙي بابت ٻڌو آهي.

ڇيم: اينرو پنڌ ڪري ڪيڏانهن ويندين؟ سامهون ڪي ايم سي وارن کوٽائي شروع ڪئي آهي، اها ڏسي ڇڏ. سمجهه ته موهن جو دڙو ڏٺئي!

سير ۽ سفر لاءِ ريل گاڏيون، بيل گاڏيون، بسون، رڪشائون ۽ ٽيڪسيون ڪم اينديون آهن. ڪڏهن ڪڏهن ماڻهو جهاز تي به سفر ڪندا آهن.

گذريل دفعي چار ڏينهن موڪل وٺي جهاز ذريعي پشاور وڃڻ جي صلاح ڪيم. يار دوست گلن جا هار کڻي ايئر پورٽ تي خدا حافظ چوڻ آيا.

چئن ڏينهن کان پوءِ اهي ئي يار دوست وري به گلن جا هار کڻي ايئر پورٽ تي وٺڻ آيا.

هڪ پڇيو: ڪر خير، سفر ڪيئن گذريو؟

ڇيم: ڇا جو سفر؟

ڇيائين: پشاور جو.

ڇيم: ويو هجان ته ٻڌايانو. جهاز ليٽ هئا. چار ئي ڏينهن لائونج ۾ ڪرسيءَ تي ويٺي گذاريا اٿم!

ڪراچيءَ جي وڪٽوريا ٻاهرين سياحن لاءِ هڪ نئين ۽ انوکي سواري آهي. سڀ کان پهريون جيڪا شيءِ سياحن جي توجهه جو مرڪز ٿيندي آهي سا آهي ڪراچيءَ جي وڪٽوريا. هڪ سياح وڪٽوريا واري کي چيو: گهمائڻ جو ڪهڙو وٺندين؟

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جواب مليس: جهڙو ميٽر پڙهايو.
سياح حيران ٿي چيو: ميٽر؟ وڪٽوريا ۾ ميٽر ڪٿان آيو؟
وڪٽوريا واري چيو: ميٽر ته صاحب هر هنڌ آهي. ٽيڪسيءَ ۾ ميٽر، رڪشا ۾ ميٽر، بجليءَ جو ميٽر، گئس جو ميٽر، شعر ۽ شاعريءَ ۾ ميٽر. ها، اسان جو ميٽر اهو اٿئي، ته جيترا ٽاپا گهوڙي ڪاڍا، اوترا روپيا ڏيڻا پوندئي!

اسان جو پاڙيسري پوپٽ پرديسي سير ۽ تفريح جي خيال کان سوات ويو. پروگرام ته هوس مهيني کن جو، پر هفتي جي اندر موٽي آيو.
پڇيم: جلدي ڇو موٽي آئين؟
چيائين: مزو نه آيو.
چيم: ڇا ٿيو؟
چيائين: نندُڻي نه پئي اچي. نه ٽرئفڪ جو گوڙ، نه ريڊيا، نه ٽيليويزن، نه هارن، نه مڇرن جي پون پون، نه ريل گاڏين جي ڇڪ ڇڪ. اسان هر ريل آهيون هنگامن تي، اهڙي ويراني ۾ ڪٿي ڏو آرام اچي!

(۴- فيبروري ۱۹۸۱ع)

ڊاڪو

ڪجهه ڏينهن اڳ، راهه ويندو پئي ويس ته ڇا ڏسان ته هڪ ننڍو نينڍو ڇوڪرو، عمر اٽڪل ڏهه ٻارنهن سال، پيرين اگهاڙو، هٿ ۾ گليل، وڻن تي ويٺل پکين کي نشانو بڻائيندو، ٽپندو ڊوڙندو، هيڏانهن هوڏانهن پئي ڦريو. پوءِ اوچتو ئي اوچتو، خدا ڄاڻي سندس من ۾ ڪهڙي ڳالهه سمائي جو پاسي واري کيسي مان پليتي وارو هڪ ڦٽاڪو ڪڍيائين، وچ رستي تي رکيائين، ماچيس جي تيلي ڏيکاري، وڃي وڻ پويان لڪو. ڦٽاڪو ڦاٽو ته ٺاهوڪو ٺڪاءُ ٿيو. ڪانءَ ڪُرڪيون ’ڪان ڪان‘ ۽ ’ٽان ٽان‘ ڪندا وٺي آڏاڻا. ماڻهن ۾ ڇوهول مچي ويو. ڇوڪرو، جنهن پنهنجي ڪارنامي تي اڃان چڱيءَ طرح خوشيءَ جو اظهار ئي مس ڪيو هو، تنهن کي اچي ڏپ ورايو، سو ڀڄڻ جا سانباها ڪرڻ لڳو. گليل وَرَ ۾ هٿي اڃان گوهي ڏيڻ وارو هو جو سامهون ايندڙ هڪ سپاهيءَ سان وڃي ٽڪريو. سپاهي پنهنجيءَ موج ۾ ماهيو ڳائيندو پئي آيو، تنهنڪري جو دوبدو ڇوڪرو اچي سيني ۾ ٽڪرايو، سو همراهه جا سُرَ ئي منجهي ويا. هٿ ۾ ڪنيل ڪکڙ، جا ڪنهن دوڪاندار کان ڪڻي هٿائين، سا ڪائنس ڇڏائي، ٽڙ ٽڙ ڪندي ائين وئي جو نه تو ڏٺي نه مون. ڇوڪرو جا ٽڪرايس، سپاهيءَ جو جڻ خون ئي خشڪ ٿي ويو. سمجهيائين ته ڪا وڏي آفت اچي وئي. تارا ساوا ٿي ويس، ٽنگون پيون ٽڙڪنس، آواز ئي نه نڪريس. چڱي دير ته پئي ڏڏيو. آخرڪار وڏيءَ ڪشمڪش ۽ ڪوشش کان پوءِ دانهن ڪندي وڏي واڪي چيائين: بچايو، بچايو، ڌاڙيل ڙي ڌاڙيل!

هن جو ڌاڙيل چوڻ ۽ ماڻهن ۾ ڦڙڦوٽ مچي وئي. ڪو هيڏانهن ڀڳو ڪو هوڏانهن ڀڳو. ڪنهن هڙ کنيون، ڪنهن لٺ کنئي، ڪو ڪاري هيٺان لڪو، ڪو پٽ ڏيئي ويو. ڇوڪرو ويچارو اچي ڦاٿو. گهڻوئي هيڏانهن هوڏانهن ڀڄڻ جي ڪيائين پر سپاهيءَ خوف

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪان جو ڪٿي ڦاهو جهليو هوس، سو ڪٿي ٿو ڇڏيس.

ٿوريءَ دير ۾ ٽرڪ پوليس وارن جي ڀرجي آئي. فرلانگ ڪن پري گاڏي جهلي، ٽپا ڏيئي پوزيشن سنڀالي، بندوقون اپيون ڪري ويهي رهيا. اعلان ٿيو ته ڌاڙيل پنهنجي پاڻ کي بنان چون چرا جي قانون جي حوالي ڪري ڇڏي، ورنه مٿس گولي هلائي ويندي.

ڇوڪرو اڳيئي هيسيل، مٿان ڏٺائين هيتريون ساريون بندوقون، سو ويچاري جا ته وٺ ئي وڃي وٺا. روئندي چيائين: مان ڌاڙيل ناهيان، مان ته ليمون ولد انب آهيان.

پوليس واري ڪپس هٿ ڪان مٿي تائين ڏسندي چيو: نه تون ليمون آهين ۽ نه وري تون انب جو پٽ آهين. تون ڌاڙيل ڌاڙيلءَ جو پٽ آهين. هڪدم هٿيار ڦٽا ڪر نه ته اچي ٿو فائر.

ليمي وَرَ مان ڪليلي ڪيدي زمين تي ڦٽي ڪئي.

پوزيشن ورتل سپاهي پنهنجي پناهه گاهن مان نڪري آيا. ليمي تي مار موچڙو شروع ٿي ويئي.

مون چيو: هن ٻار کي ڇو ٿا ماريو؟

چيائون هي ڏاڙيل آهي.

چيم: ڏاڙيل ههڙا ٿيندا آهن ڇا؟

چيائون: الائي ڪهڙا ٿيندا آهن. اسان ڪڏهن ڪو پڪڙيو هجي ته خبر به هجي. پر هيءُ ڇورو ته پڪ ئي پڪ ڏاڙيل آهي.

پڇيم: سو ڪيئن؟

چيائون: ته ڪلاڪ اڌ ترس ته توکي سڀ ڪجهه ٿي خبر پئي.

ماڻهن جا حشام اچي مڙيا. هرڪو ڌاڙيلءَ کي ڏسڻ لاءِ حيران پريشان هجي.

هڪ چيو: واقعي شڪل به هوبهو ڏاڙيلن جهڙي اٿس.

ٻئي چيو: نڪ ته اٿس ئي ڌاڙيلن جهڙو.

ٽئين چيو: نمونا ڏسو ته ڪيئن نه دليريءَ مان ڪليل ڪيدي ڦٽي ڪيائين. اٿس ڪو ڊپ ڊاءُ؟ بابا هيءُ ڪو وڏو ڦورو آهي.

ليمي وٽ انب کي ڪٺي ٽرڪ ۾ وڌائون. جلوس هليو ٿاڻي تي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

واقعي اڄ ڪلاڪ ٻه نه گذريو ته چيائون ته ڊاڙهيل ٻارنهن ڦرون، ٽي خون ۽ بيشمار ٻيون هلڪيون سلڪيون وارداتون ٻاسيون آهن.

مان حيران ته ٿيلي هي ڇا ٿيو ٿئي. ڇوڪرو ته صفا معصوم، ٻي سمجهه، اڻ ڄاڻ ٿي لڳو. هي ڪهڙا ڏاٽ ٿو ڏاڙي؟

چيم: مونکي اعتبار ٿي نٿو اچي.

چيائون: پاڻ هلي ڏسو.

اندر ولي هليا، ڇوڪرو ٻي حال پٽ تي پيو هو. نه چري نه پري، سمجهيم ته جهڙوڪر مري ويو آهي. سپاهيءَ لت هڻي چيس: اٿ ڙي ڇورا، پڌاو ڪير آهين؟

ڇوڪر آٿي ڪونه سگهيو، البت سٿي ٿي ٿي ڪمزور آواز ۾ چيائين: مان ليمون پٽ انب، ڊاڙهيل آهيان، اهو ٻه ڊاڪا هڻندو آهي. اسان جو ٻنهنجو ڏولو آهي. مون هن مهل تائين ٻارنهن ڦرون ڪيون آهن. ٽي ماڻهو ماريا اٿم ۽ چوريءَ وغيره جهڙيون بيشمار وارداتون ڪيون اٿم.

مان چپ ٿي ويس، هيٺ جهڪي پار کي ڪلهي کان ورتم. ڏٺم ته هوش ۾ ناهي ڏونڏاڙيو.انس ته ڇرڪ ڀري اکيون کوليائين ۽ هڪدم چيائين: مان ليمون پٽ انب، ڊاڙهيل آهيان. اهو ٻه ڊاڪا هڻندو آهي. اسان جو ٻنهنجو ڏولو آهي.

مان آئي ڪڙو ٿيس، ٻاهر آيس ته صوبيدار چيو: ڪيئن صاحب؟ آيئي اعتبار؟ هالي مون کي ته ملندو سونو پلو ۽ هڪ لک روپيه انعام ڊاڙهيل پڪڙڻ جا ۽ هنن جوانن کي ماڊي ترقي ۽ تعريفي سرٽيفڪيٽ. اچان ٿا ماڻهو چون ته پوليس وارا ڪم ٿي ڪونه ٿا ڪن.

ٻاهر نڪتس. اڪيلو ٿي اڪيلو گس وٺيو ٿي ويس خيالن ۾ گم. پريان هڪ پير مرد کي ٿيلهو ڪڇ ۾ ڪتابن جو ۽ ڦاٽل جوتا هٿ ۾ هجن. مون کي ڏسي ٻاڏائيندي چيائين: سائين منهنجي ڇوڪر کي ڪٿي ڏٺو اٿئي؟ پڙهڻ ويو هو، اڃان تائين گهر نه موٽيو آهي.

چيم: ليمون نالو اٿس؟

هڪدم دانهن ڪري چيائين: هائو منهنجا ٻاٻا سائين، اهو نالو اٿس.

چيم: تنهنجو نالو انب آهي؟

حيرت مان چيائين: هائو جهڙن ٻچڙن شال! ۽ تو کي ڪيئن خبر پئي؟

چيم: هاڻي ڪتابن جو ٿيلهو ڦٽو ڪر انب کاءُ.

چيائين: ڇو سائين؟

چيم: ان ڪري جو تنهنجو پٽ پيهر ڪڏهن به پڙهي نه سگهندو. اڄ هُن هڪ نينڍڙي عمر ۾ صوبيدار کي سونو پلو ۽ لک روپيه انعام ڏنو آهي، ۽ سپاهين کي تعريفي سندون ۽ ترقيون ڏياريون آهن. تنهنجو پٽ وڏو ماڻهو ٿي ويو آهي، انب کاءُ.تنهنجو پٽ وڏو ماڻهو ٿي ويو آهي!

(٢١- مارچ ١٩٨٨ع)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ننڍيون ڳاڏيون

سرڪار جو حڪم آيو آهي ته سڀني وڏن عملدارن کي ننڍيون موٽرون ڏنيون وڃن. ان حڪم تي عمل ڪهڙي پاڳي ٿي رهيو آهي. جا ڪٿر رهجي وئي آهي، سا ايندڙ عيد تائين پوري ٿي ويندي. هن سموري ڪاروهنوار جي ڪل ٽي مرحلا هئا: پهرئين ته ڏٺو وڃي ته ڪهڙي ڪهڙي کاتي ۾ وڏيون ڳاڏيون آهن. ٻيو ته انهن سڀني کي نيلام ڪيو وڃي ۽ ٽيون ته انهن جي جاءِ تي نيون ٻر ننڍيون ڳاڏيون وٺي انهن کاتن کي ڏنيون وڃن.

ان حڪم نامي جو اثر ڪن مکيه کاتن تي گهٽ پيو. مثلاً ريلوي وارا اڳ به ريل ڳاڏيءَ ۾ مفت چڙهندا هئا ۽ اوچي ڪلاس جي ڳاڏي ۾ چڙهندا هئا ۽ سموري خاندان سميت چڙهندا هئا. هاڻي به ائين ئي ٿا ڪن. بلڪ انهن يارن دوستارن کي به چڪر ٿا ڪارائين جن کان وڏيون موٽرون کسجي ويون آهن.

هوائي ڪمپنيءَ وارا به ساڳيءَ طرح موٽرن جا محتاج نه اڳ هئا ۽ نه هاڻي آهن. اڳ به ڪنهن عملدار کي مٿي ۾ سور جي گوري کپندي هئي ته پنهنجي پائلٽ کي چوندو هو: جمال صاحب، ذرا لنڊن مان ٻه ٽي پاڪيٽ ايسپرين جا ته وٺي وٺي اچ. صبح کان وٺي سخت مٿي جو سور اٿم!

هاڻي به ساڳيءَ طرح ٿا چون: اوڏي الله دتي، ذرا هو ننڍو جهاز کڻي وڃي سينگاپور مان فلم ”بيوقوف حسينه“ جي ڪيسٽ ته ڪرائي تي وٺي اچ. بيگم صاحبه کي ننڊ ئي نٿي اچي!

جڏهن ان حڪم تي عمل ڪرڻ جو وقت آيو ته سمورين ڳاڏين کي لائين حاضر ٿيڻ جو آرڊر ڏنو ويو. هزارين موٽرون اچي گڏ ٿيون. ڳاڙهيون، سايون، پيليون، نيليون، جوان، ڪرڙوڙ، ڪراڙيون، صحتمند، معذور ۽ مرٽينگ.

جيسين وڪامن ٿي وڪامن، تيسين ڊرائيورن، چوڪيدارن ۽ ٻين فنڪارن رهي سهي ڪسر به ڪڍي ڇڏين. ڪن وائيپر لاٿا، ڪن

آئينا، ڪن ڏاڏر بدلايا، ڪن بيٽريون، ڪن ته موٽرون گاڏيون ئي بدلائي ڇڏيون.

آهو واڪ جو وارو ته ڪرڻ خدا جي اها ئي جو سنگت ساٿ ورسجي ويو.

آيو نئين موڙ وٺڻ جو وارو ته پنهنجا ڪيسا پر ئي ويا. مطلب ته: جيڏانهن ڪر نگاه تيڏانهن ـ ڇڻ سامهون!

مٺا ويچارا اهي جي صفا ”ويچارا“ هئا.

مثلاً منهنجو قد ڇهه فوٽ آهي، صاحب مون واري جو وزن ئي مڻ اوڻيهه سير آهي. ان کان وڌي صاحب جا سترنهن ٻار آهن، ٻه مسون، ٻه سهرا آهن، ست سالا ۽ ساليون آهن.

ننڍڙي گاڏي ته هر حال ۾ ناڪافي آهي.

مون ڪي جڏهن ننڍي گاڏي ملي ته پهرئين ڏينهن گوڏا ڦٽائي اچي گهر کان نڪتس. هاڻي ڪرڪيٽ جا پيڊ ٻڌي پوءِ گاڏي هلائيندو آهيان.

صاحب مون وارو بت جو ماشا الله ڪجهه وڌيڪ صحتمند آهي ان ڪري ننڍڙي گاڏيءَ ۾ اندر وڃي نه پيو سگهي. نڪ چڻن چڻن گڏجي ڏڪي اندر ڪيس ته ٻاهر نڪري نه پيو سگهي. دروازو انجيسن وٺان کولي ٻاهر ڪڍيائونس. هاڻي هر روز ائين ئي ڪندا آهن. هڪڙو ٻٽيوالو پاسو ڪنهو ٻٽو هوندو آهي.

صاحب گاڏيءَ ۾ ويهڻ جي ڪري ته يڪدم پاڻي سان دروازو کولي ڪيس عزت سان اندر ويهاري پيهر دروازو بند ڪري ڇڏين. جتي لهي، آتي اهوئي همراه اڳيئن سيٽ تان ٽپو ڏئي لهي، ڊوڙ پائي وڃي دروازي جا نٽ بولٽ کولي. اهو به آزار ٿيو. ڪن حالتن ۾ جڏهن صاحب مون واري ڪي جلدي لهڻو هوندو آهي، تڏهن ٿوري به دير وڌي تڪليف جو باعث ٿي پوندي آهي. ان صورتحال کي منهن ڏيڻ خاطر صاحب مون واري هڪ (SLIMMING) ۾ داخلا ورتي آهي. شايد وزن گهٽائڻ کان پوءِ سندس مسئلو حل ٿي سگهي.

ان کان ڏوي صاحب جون ٻئي زالون رسي ويون آهن. سندس

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سترهن ٻار مائٽ ڪونه ٿا ڳالهائين. ۽ سهرا ۽ سسون هٿ ڪري ويٺا جهوريوءِ ڪلاڪ پٽنس. ست سالا ۽ ساليون سندس نالو وٺڻ به گوارا نٿا ڪن. گاڏي وڏي هوندي هئي ته واري سان سڀ سير سپاٽا ڪندا وتندا هئا. ننڍي گاڏيءَ ۾ صاحب وڏو پاڻ ۽ سندس بريف ڪيس پيا ته گاڏي ٿي وئي ڀَڀار. هاڻي ڀين جي لاءِ جڳهه ڪٿي بچي؟ بس خاندان ۾ جهيڙو شروع. مون کي ته لڳي ٿو ته وڏي صاحب کي ڪنهن يتيم، بي سهارا، تن تنها، اڪيلي عورت سان شادي ڪرڻي پوندي. تڏهن ئي وڃي سندس مسئلو حل ٿيندو.

ننڍين گاڏين سان جتي پيا نقصان آهن اتي اهو به وڏو نقصان آهي ته وڏيءَ گاڏيءَ جا خرچ به وڏا هوندا هئا. ننڍيءَ ۾ خرچ ڏيکاري ڏيکاري به ڪيترو ڏيکاربو؟ سئو- ٻه- ٽي- چار سو- هل پنج سئو! پنجن سون سان گهر ته ڪونه هلندو؟ اڄڪلهه ٻار جي في ئي پنجن سون، کان مٿي آهي. ۽ جنهن گاڏيءَ سان عملدار جو هڪ ٻار به تعليم حاصل ڪري نه سگهي، اها گاڏي ڪهڙي ڪم جي.

علم جي روشني ڦهلائڻ ته اسان جو اولين مقصد آهي. جي اهو مقصد وڏيءَ گاڏيءَ سان حاصل ٿي سگهي ٿو ته پوءِ اختياريءَ وارن کي ان قومي مسئلي تي ٻيهر ٿڌي سيني سان سوچڻو ٿي پوندو.

(۴- اپريل ۱۹۸۸ع)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

آرام

آفيسن ۾ ماڻهو ڪم گهٽ ڪندا آهن، ننڊ وڌيڪ ڪندا آهن.
ننڊ مان فرصت ملندي اٿن ته ڳالهيون ڪندا آهن، ڳالهين مان واندڪائي ٿيندي اٿن ته ٻوليون ڪندا آهن.
توهان پڇندا ته اهي ٻوليون ڇا آهن؟
ته ان لاءِ عرض آهي ته ٻوليون، ڳالهين جهڙيون ئي هونديون آهن. فرق صرف هيءُ آهي ته ڳالهين جو ڪو مقصد هوندو آهي، ٻولهين جو ڪوبه مقصد نه هوندو آهي.
ڪنهن هتان ڪجهه چيو، ٻئي سُرڪتايو، ٽئين ٽيڪ ڏني. ڪلاڪ ڏيڍ ڪانپوءِ خبر پئي ته ورڻو ڪجهه به ڪونه.
منهنجي ڪلارڪ ساٿيءَ ميلوءَ جو مونسان ان ڳالهه تي سخت اختلاف آهي ته: وريو ڪجهه به ڪونه.
هن جو چوڻ آهي ته ٻولهين مان گهڻو ڪجهه حاصل ٿيندو آهي. پيو ته ٺهيو، وقت ته خير جو گذري ويندو آهي نه؟
جي آهو به نه گذري ته پوءِ آفيس ته جهنم ٿي پوي.

جڏهن مان ڪلارڪ هوندو هوس تڏهن موڪل وٺڻ جا ڪئين طريقا استعمال ڪندو هوس.
ڪڏهن بيماريءَ جو بهانو، ڪڏهن بس نه ملڻ جو بهانو، ڪڏهن برسات جو بهانو، ڪڏهن آس جو بهانو.
جڏهن اهي سڀ بهانا پورا ٿي ويا تڏهن هڪ نئون بهانو تيار ڪيم جيڪو مون سيڪڙو ڪامياب ويو.
منهنجو هڪڙو پري جو مائٽ هوندو هو ماڪوڙو خان. سڀ ڪيس "ماڪُو ماڪُو" سڏيندا هئا.
ڳڻت ڪنهن يار مان طئي ڪري ڇڏيم. هو جڏهن به مونکي موڪل گهربي هئي، تار ڪري ڇڏيندو هو ته: ماڪو بيمار آهي، ماڪو جي زال گذاري وئي ماڪُو جو حادثو ٿي پيو، ماڪو

پاڻ گذاري ويو، وغيره وغيره.

تار سنڌي ويندي هئي ۽ موڪل سينڪشن ٿيندي ويندي هئي.

خوب عيش ڪيم.

پروموشن ٿيو ته ماڪو به وسري ويو.

ڪجهه ڏينهن ٿيا جو اوچتو "ماڪو" پاڻ اچي ڪراچيءَ پهتو.

جيائين: اها وساري ڇڏيو اٿئي.

جيم: نه چاچا.

جيائين: نه وري ڪيئن؟ اڳي منهنجي نالي موڪل وٺندو هئين ته تنهنجو ڪاتو همدرديءَ ۾ ڪجهه نه ڪجهه امداد به ڏياري موڪليندو هو. مڙئي پيو وقت سک سان گذرندو هو. جڏهن کان موڪل وٺڻ ڇڏي اٿئي، تڏهن کان وري اچي بکن ورايو آهي. اڃين ته نه ڪبو آهي نه پٽ!

آفيس ۾ مان اڪثر وقت معما ڀريندو آهيان. فائيل آڏو رکي، ان ۾ معمول لڪائي، اهڙيءَ ريت ويهي لکندو آهيان جو ڏسندڙ اهو سمجهندو آهي ته مان واقعي ڪم پيو ڪيان.

هڪڙي ڏينهن مون واري صاحب موڪلي گهرايو.

جيائين: ٻڌو اٿم ته تون آفيس ۾ معما ڀريندو آهين؟

جيم: نه سائين، اهو ڪوڙ آهي.

جيائين: ڪوڙ نه ڳالهاءِ. تنهنجو معمي وارو فائيل اتفاق سان مون ڏانهن اچي ويو هو. مون اهوئي معمو ڏياري موڪليو ۽ مونکي ڏهه هزار روپين جو انعام به ملي ويو. چوڪرا، تون ته ڪو ڪم جو ماڻهو ٿو ڏسجين. تنهنجي سزا اها آهي ته آئنده تون صرف معما ڀريندين ۽ منهنجي نالي ۾ موڪليندين. انعام ۾ ٻئي اڌو اڌ!

منهنجو ڀڀوالو رمون ڪڏهن به وقت تي آفيس نه آيو آهي. ڪڏهن ڪڏهن ڀلجي جهلڪ ڏيکاريندو آهي نه ته ٿيو ڀلو.

هڪ دفعي قصو هيئن ٿيو ته هن وٽ منهنجي ڪيٽ جون چابيون

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

رهجي ويون. ڪم تمام ضروري هو ۽ رمون دفتر آيو ڪونه هو. لاچار گاڏيءَ ۾ چڙهي سندس گهر ويس.

سندس گهر واريءَ کان پڇيم ته: مائي رمون ڪٿي آهي؟

مائيءَ چيو ته: ابا نوڪريءَ تي ويو آهي.

چيم: مائي نوڪريءَ تي ته ڪونه آيو آهي. مان سندس صاحب آهيان.

مائيءَ چيو: ته پوءِ ٻيءَ نوڪريءَ تي ويو هوندو.

چيم: ٻي به نوڪري ڪندو آهي ڇا؟

چيائين: ڪندو ٿي اها نوڪري آهي. تو وٽ ته رڳو پگهار وٺڻ ايندو آهي. هونءَ به ابا، دل ۾ نه ڪجانءِ، رمون چوندو آهي ته اهو گنجو صاحب ته مونکي ٻنهي ڏلي ڪونه وٺي!

منهنجو ڪلارڪ ڪريم ڏنو ڪجهه وقت کان بيمار پئي رهيو. چيومانس ته موڪل وٺ. ڪجهه آرام ڪر ته طبيعت ٺيڪ ٿيئي. ڪريم ڏني مهيني موڪل جي درخواست ڏني. مون قبول ڪئي. پر ٻئي ڏينهن جان ڪٿي ڏسان ته ڪريم ڏنو ڪلارڪ آفيس ۾ ويٺو آهي.

چيومانس: ڪريم ڏنا، موڪل تي ڪونه وئين ڇا؟

چيائين: سائين موڪل تي آهيان.

چيم: موڪل تي آهين ته پوءِ هت ڇو ويٺو آهين؟ وڃي گهر آرام ڪر.

چيائين: گهر ۾ آهي گوڙ. هت آرام تي هريل آهيان. جام مَٽ ٽيندي ته مزو ئي ڪونه ايندو. جتي ٻيا پيا آرام ڪن، اتي اسان به پيا ڏونگهرا هڻنداسين.

(۲۵ جولاءِ ۱۹۸۱)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪمپنيون

اڄڪلهہ پئسي ڪمائڻ جي تيز رفتاريءَ جو زمانو آهي.
اوهان حيران ٿيندا تہ اهو نئون محاورو ڪيئن ۽ ڪڏهن ايجاد ٿيو.
بسن جي تيز رفتاري، رڪشائن جي تيز رفتاري، ٽرڪن جي تيز رفتاري، مهانگائيءَ جي تيز رفتاري وغيره تہ سڀني ٻڌي، بلڪہ ڏٺي
ٻڌي آهي پر اها ڪمائڻ جي تيز رفتاري ڇا ٿيندي آهي؟
ڪمائڻ تہ مڙئي ڪمائڻ ئي آهي. هرڪو ڪمائي ٿو. ڪو رت ڏئي ڪمائي ٿو، ڪو مت ڏئي ڪمائي ٿو. ڪو محنت سان ڪمائي ٿو، ڪو محبت سان ڪمائي ٿو. ڪو چالاڪيءَ سان ڪمائي ٿو، ڪو سادگيءَ سان ڪمائي ٿو. جهل پل ڪانهي. جنهن ڏينهن ڪمائي بند ٿي، ان ڏينهن جڻ زندگي جي لاٽ اُجهامي وئي.
پر ڳالهہ اڌ ۾ رهجي وئي. ڳالهہ هئي تيز رفتاريءَ جي، يعني "پنجن منجهان پندرنهن" ڪرڻ جي، راتو رات امير ٿيڻ جي. پورهيو ڪجي نہ ڪجي، نفعو ضرور ملي.
ان ڪري ئي تہ چوندا آهن تہ جتي لوڀي هجن اتي ٺوڳي بک ئي نہ مرن.
جتي امير ٿيڻ جا ايترا تڪڙا اميدوار هجن، اتي مٺي ڪوڙڻ وارا بہ اوترائي فنڪار موجود هوندا. دير رڳو داڻو اڇلائڻ جي آهي. پاڻهي گراهڪ ڏو اچي ڪندا چُڙڪ ۾!

منهنجو هڪڙو پراڻو مها ڪنجوس دوست آهي، سخي خان.
نالا بہ عجيب و غريب نفسيات جو مطالعو آهن. جي همراه هوندو دانگيءَ جو ترو تہ نالو هوندس گلاب خان. جي غلهو هوندو تہ مڏائيندو شريف. جي ڀيو پنهنجي پاڇي کان بہ ڇرڪندو تہ نالو هوندس بهادر خان. اهڙيءَ طرح هيءُ دوست بہ صفا مکي چوس، پر نالو سخي خان!
آيو. چيائين: بس سال ڏيڍ جي دير آهي. ڪروڙ پتي ڏسندين ڪروڙ پتي.

ڇچيمر: ڪيئن؟

چيائين: اهو وڏو راز آهي.

هو ريو هليو. ڪجهه ڏينهن کان پوءِ مليو ته منهن مٿو پٽيندو مليو.

ڇيمر: سخي خان ڇا حال آهي؟

چيائين: حال نه پڇ.

ڇيمر: ڇو؟ ڇا ٿيو؟

چيائين: ڦهر ٿي ويو.

ڇيمر: ڪيئن ڀلا؟

چيائين: ياد اٿئي ڇيو هيو مانڪ ته سال ڏيڍ ۾ ڪروڙ پتي ڏسندين؟

ڇيمر: ها.

چيائين: ڦرجي ويس ادا. زندگيءَ جي ميڙي چونڊي پڏي وئي. ڪنهن اچي ٻڌايم ته فلاڻي ڪمپني مهيني ۾ سئو روپين جي پوريان ستر روپيه نفعو ٿي ڏئي. سوچيم ته سو جي پوريان ستر ته هزار جي پوريان ست سو!

بس اهو حساب دل ۾ سوچي مالڙي ڪري وڃي پنج لک روپيه کين ڏئي آيس. اهو ڏينهن اڄوڪو ڏينهن نه نفعو مليو نه مور. نه ڪنهن کي دانهن ڏئي ٿو سگهان نه وري مات ٿي اچيم.

ڇيمر: پر ڀائو تون بصر سان ماني کائڻ وارو غريب ماڻهو، ايترا پئسا آندئي ڪٿان؟

چيائين: اهوئي ته ڏک اٿم. پاڻ کي ڏجها ڏئي، پائي پائي بچايم. تن بدن تي ڪپڙو نه چڱيءَ طرح پاتم. پاڻ کي ڪو سک آسائش ڏنم ڪونه، اولاد کي به سڪايم. ڪنجوسي ڪري، لڪائي ڇپائي پئسا ڪٺا ڪيم. پر انهن ويا جو چڻ ته هٿا ٿي ڪونه، هئه هئه! هائي ته هنيانءُ ٿو ڦاٽيم.

سخي خان جو اهو حال ڏسي اخبار ۾ ڇپيل اها خبر ياد آيم جنهن ۾ ڪنهن ڳوڙائي جو ذڪر ڪيل هو ته هو همراه به گهر وارن کان لڪائي، نوٽ ڳوڻ ۾ وجهي ٺميندو ويندو هو. اوچتو هڪ ڏينهن ڳوٺ جي لاهه جان ڪٽي ڳوڻ کولي ته ڪاريءَ وارا ڪک. ڳوڻ کي اچي ڪوئا لڳا هئا، تن نوٽن جون ذريون ڪري

ڇڏيون هيون. ڪوئن کي ڪير ڇوي؟ نه لڳين مٿان ٺڳيءَ جو قلم نه چوريءَ جو ۽ نه وري زبان خوريءَ جو. ماٺ ڪري اندر جو سور ئي ويهي رهيو.
ان لاءِ سياڻا سچ چئي ويا آهن ته سخي ۽ شوم جو حساب آخر ۾ وڃي برابر ٿيندو آهي ۽ اهو حساب برابر ڪرڻ وارا هاڻي ڪمپنين جي شڪل ۾ ظاهر ٿيا آهن. طرح طرح جون ڪمپنيون نڪري پيون آهن. ڪي پئسا ٻيڻا ڪري ٿا ڏين، ڪي ٽيڻا، ڪي چئوڻا ته ڪي پنجوڻا.
ڪي چون ته موٽرڪار ڪٿپيو ته به اچي مفت ۾ ڪٺي وڃو، ليڪو پوءِ پيا ڪندا سين.

شاعر جذبات حضرت بلبل بيقرار هڪ ڏينهن چيو: پيلي اهو ڪم ڀاو آهي ته ڏي ڪجهه به نه، گهر جو جيڪو سامان وٺي سو وڃي دوڪان تان کڻي اچو.
چيم: ڇا ڇا ٿو ملي؟
چيائين: سون جا زيور، موٽر گاڏيون، فرج، واشنگ مشين وغيره وغيره. بلڪه ڪي ڪمپنيون ته بنگلا به ٺاهي ٿيون ڏين مفت ۾.
چيم: بلبل بيقرار، عاش آزار سڀ ڳالهه ائين. اهو ڏينديي مفت ۾ ڪا شيءِ؟
چيائين: مفت ۾ تب به نه ڏئي ڪنهن کي.
چيم: پوءِ هي ڪمپنيءَ وارا تنهنجا ڇا لڳن جو ائين لکن جو مال ڪيئي ڏينديي مئٽن ۾؟
چيائين: لڳن ته ڪجهه به ڪونه، پر اخبار ۾ اشتهار جو ٿا ڏين.
چيم: خير، ان ڳالهه کي ڇڏ. جي هرو ڀرو ڏيڻي ٿا ته پوءِ تون ڇا وٺندين؟
چيائين: هڪ ٽرڪ ۽ هڪ هزار وال جو پلاٽ.
چيم: ۽ پئسا؟
چيائين: پئسا ته آسان قسطن ۾ وٺندا.
چيم: شاعر جذبات، مٿان ان ڳالهه تي لڳو آهين. پهريون ته تو کي رکندا گروي، پوءِ ڪيئندئي هيڪوٽي جا پيٺا، ۽ جي نه ڏنئي ته پوءِ

ڀوريون ڏيندئي انهيءَ ساڳيءَ ٺرڪ جي هيٺان ۽ پوءِ ڪنڌ ٺي انهيءَ ساڳي هڪ هزار وال واري ڀلاٽ تي دفن!

خير محمد ڪوڪن واري چيو: مان ٻه ٽو وڃي پئسا ڪمپنيءَ وارن کي ڏئي اچان، هر مهيني ڏهه هزار روپيه لفافي ۾ وجهي گهر ڏئي ويندا.

گهٽو ٺي جهليومانس اهو ڪم نه ڪر. نقصان ڀرائيندين، پر هيءُ يار هجي انڌ جي گهوڙي تي سوار سو نه مڙيو، وڃي پئسا سوورا ڏئي آيو ڪمپنيءَ وارن کي.

ٻئي مهيني مان ٻه سالس گڏ ويٺو هوس جو ڪو ماڻهو لفافو هٿ ۾ ڏئي هليو ويس.

ڪلي چيائين: ڏسين ٿو. ڪيئن گهر ويٺي ڏيو ٿا وڃن ڏهه هزار مهيني ۾ !

چيم: کولي لفافو ڳڻ ته سهي پئسا پورا اٿئي؟

ڪٺي جو لفافو کولي ته اندران هڪڙو خط نڪتو. لکيل هو:

محترم جناب. تنهنجا ڏهه هزار روپيه مهيني جا اسان جدا جمع ڪندا ٿا وڃون. جڏهن لک روپيه پورا ٿيندا تڏهن تو کي خوشخبري موڪلي ڏينداسين، اهڙيءَ طرح انشاالله جڏهن تنهنجا ڪروڙ رپيه گڏ ٿيندا ته تو کي مبارڪباد جو خط ۽ هڪ سرٽيفڪيٽ پڻ روانو ڪيو ويندو. في الحال تون صبر ڪر ۽ شڪر ڪر، جو صبر جو ڦل مٺو ٿيندو آهي ۽ شڪر ڪرڻ وارن جا گناه معاف ٿيندا آهن!

(٢٥- جنوري ١٩٨٨ع)

نجومي

هر ماڻهوءَ کي پنهنجي آئيندي معلوم ڪرڻ جو نه صرف شوق هوندو آهي، بلڪ جنون جي حد تائين مرض هوندو آهي.

ماڻهو فٽ پاٿ تي ويٺل نجومين کي هٿ ڏيکاري قسمت جو حال معلوم ڪندا آهن. طوطي کان لفافو ڪولائيندا آهن. اخبارن ۽ رسالن ۾ قسمت جو هفتو پڙهي خوش ٿيندا آهن وغيره وغيره.

عام ماڻهن جو اهو حال ڏسي، اڪثر چالاڪ قسم جا ماڻهو عجيب و غريب ڍنگ ڪري، سوانگ رچائي، مڪر ڪري ماڻهن کي ڦريندا آهن ۽ کين غلط سلط احوال ٻڌائي سندن جهڳو جهڻ ڪندا آهن.

ضعيف عقيدي وارا ماڻهو مالي طور به ضعيف ٿيندا ويندا آهن ۽ چالاڪ ٺوڳي کيسا ڀريندا شاهوڪار ٿيندا ويندا آهن.

ڪجهه عرصو اڳ جڏهن مان بيروزگار هوس، تڏهن مون به هڪ لفافي ڪولڻ وارو طوطو خريد ڪيو ۽ الله جو نالو وٺي رستي جي ڪناري ويهي رهيس.

پهرئين ئي گراهڪ جيئن ئي روپيو ڏئي لفافو ڪولڻ لاءِ چيو، ۽ مون جيئن ئي طوطي کي پڃري مان ٻاهر ڪڍيو، ته طوطو روپئي جو نوٽ چهنب ۾ کڻي اڏامي ويو!

استاد مون واري چيو هو ته جيڪڏهن ڪو ڳوٺاڻو پريشان حال فال ڪڍائڻ اچي ته پڪ سمجهي وڃجانءِ ته ميڻهن چوري ٿي وئي اٿس. چنجانس ته ميڻهن اتر پاسي وئي اٿئي. چورن مان هڪ ڊگهو، هڪ وچولو ۽ هڪ بندرو آهي. ٻن کي مڇون آهن، هڪ کي ڏاڙهي به آهي. هڪ ڀاتو آهي، ٻيو ٻوڙو آهي، ٽيون گنجو آهي وغيره وغيره. انهن ڪرڻ مان ڪانءِ ڪا ڳالهه سندس دل کي ضرور لڳندي ۽ هو خوش ٿي ويندو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اها نصيحت مون ڳنڍ سان ٻڌي ڇڏي هئي.
ٻهرئين ٽي ڏينهن هڪ ڳوٺاڻو فال ڪڍائڻ آيو. پريشان حال هو، منجهيل هو. رکي رکي آهون پئي ڪيائين. چيائين: وارو ڪر واهر ڪر، هڻن سان ٺو وڃان.
استاد ڪي ياد ڪندي چيومانس: ڪا شيءِ وڃائي اٿئي؟
چيائين: هائو.
چيم: شئي جاندار آهي؟
چيائين: هائو.
چيم: رنگ جي ڪاري آهي؟
چيائين: هائو.
چيم: ٻت ۾ ٿاهي آهي؟
چيائين: هائو.
چيم: منهنجو علم ٿو ٻڌائي ته اتر طرف وئي.
چيائين: وئي هوندي.
چيم: مينهن آهي؟
چيائين: شرم نٿو اچئي؟ منهنجي سس کي مينهن ٿو چوين!

استاد چيو هو ته جيڪڏهن ڪو نوجوان سينڌ سرمون ڪيل، سونڙي بونڙي ۾ اچي ۽ اچي قسمت جو حال پڇي ته پڪ سمجهه ته محبت جو ماريل آهي. کيس ڪوڙو دلاسو ڏئي چار پئسا ڇڏائجانءِ ۽ آئنده جي شنوائي به ڏئي ڇڏجانس ته جيئن ڏوڪڙن جو سلسلو جاري رهي.
استاد جي دعا سان هوبهو اهڙوئي گراهڪ اچي سهڙيو.
نوجوانءِ قد ڪاٺ جو ٺاهوڪو، سونيڊ بونيڊ پر پريشان. وار وکريل، ڳنڍين جو ڳاريل.
چيومانس: نوجوان پريشان آهين؟
چيائين: بالڪل آهيان.
چيم: منزل اکين کان دور ٿيندي ٿي وڃئي.
چيائين: توکي ڪيئن خبر پئي؟

چيمر: عالم آهي بابا.
چيائين: هاڻي ڇا ڪيان؟
چيمر: پنج روپيه في ڪ جا تري تي رک ته پڌايانءِ.
هن پنج روپيه ڏني ڇڏيا.
چيمر: هاڻي هيءَ ٻڙي ڪُني وچ. محبوب جي يءُ جي اکين ۾ وجي وجهه. اول خير ته پهرينءَ سٺ انڊو ڻي ويندو ۽ تنهنجي من جون مرادون پوريون ٿينديون.
چيائين: پليو آهين نجومي بابا، مان ته امتحاني پيپرن جي ڳولا ۾ آهيان. ڪي ڏا چون ته سکر ويا، ڪي ٿا چون ته دادوءَ ويا. پئسا ڪيسي ۾ ڪٺيو ڏو گهمان، رڳو خبر پويم ته ڪٿي آهن. فرسٽ ڊويزن ڪيڏانهن به وڃي ناهي!

هڪڙو ٿلهو متارو سيٺ آيو.
ڪوڙ دير ته ويٺي سهڪيو. آخرڪار جڏهن چڱيءَ طرح دم پٽيائين تڏهن چيائين: ڪٿي اڏي طوطو؟
چيمر: طوطو چاق ناهي. مان توهان جو هٿ ڏو ڏسان.
چيائين: نه، طوطو گهرجي.
چيمر: پارو ڏو هٽان.
چيائين: نه، طوطو گهرجي.
چيمر: ستارن جو حساب ڏو لڳايان.
چيائين: نه، طوطو گهرجي.
چيمر: جنات ڏو گهرايان.
چيائين: نه، طوطو گهرجي.
چيمر: پر آخر طوطو ڇو گهرجيءَ؟
چيائين: ان لاءِ جو ڪنهن ڏس ڏنو اٿم ته سهڪي جي لاءِ چڱو آهي. ڪهي ڪائيندومانس!

پيو سيٺ اڳئين کان به ٿلهو متارو آيو. سڄيو ٻنڌ لڳو پيو هو.
چيائين: هٿ ڏس.

هٿ ڏنم.

چيائين: ڇا ڏنئي؟

چيم: هٿ ڏنم.

چيائين: هٿ ۾ ڇا ڏٺئي؟

چيم: هٿ ته خالي هو. ڏسندس وري ڇا؟

چيائين: نجومي ڏوڙ جو آهين؟ قسمت ٻڌاءِ.

چيم: قسمت اها ٿي ٻڌائي ته تون تازو جيل مان آيو آهين ۽ عنقريب وري جيل ۾ ويندين.

چيائين: اهو ڪيئن؟

چيم: اهو هينئن ته تنهنجي ڪاراين تي هٿڪڙين جا نشان اڃان تازا آهن، ان مان سمجهيم ته تازو جيل مان آيو آهين. ۽ تنهنجي هٿن ڪي ڪٽيل سرن جي دز لڳل آهي ۽ ننهن ۾ ڳاڙها مرچ چنبڙيل آهن. ان مان پڪ ٿيم ته تو تازو ئي تازو مرچن ۾ ڪٽيل سرون ملايون آهن. ان ڪري اميد اٿم ته اول خير ڏينهن اڌ ۾ وري تو جيل وڃين!

شاعر بلبل بيقرار آيو.

چيائين: ياٺو، هي ڇا مشڪري لڳائي اٿئي؟

چيم: نجومي ٿيو آهيان. قسمت جو حال ٿو ٻڌايان.

چيائين: پڪ؟

چيم: پڪ.

چيائين: منهنجو هٿ ڏس.

چيم: اهو هٿ ٻڌائي ٿو ته تون شاعر گهٽ مزور وڌيڪ آهين.

چيائين: نه، مان مزور گهٽ ۽ شاعر وڌيڪ آهيان.

چيم: جي شاعر آهين ته مزوري ڇو ٿو ڪرين؟

چيائين: پيٽ جي خاطر.

چيم: ته پوءِ شاعري ڇو ٿو ڪرين؟

چيائين: دل جي خاطر.

چيم: ٻنهي ۾ ڪهڙو رشتو آهي؟

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

چيائين: اهوئي جيڪو شاعريءَ ۽ مزوريءَ ۾ آهي.

مائي ڪاري ماءُ آئي. چيائين: ابا مبارڪ هجئي. ٻڌو اٿم ته روزگار سان لڳو آهين.
چيم: ها مائي، شڪر آهي. نجومي ٿيو آهيان.
چيائين: ائي سچي؟ ڀلا منهنجو هٿ ته ڏس.
هٿ ڏسي چيم: هن مهيني تنهنجي هٿان چار شاديون ٿينديون.
چيائين: ڏس، ڪا پنجين به آهي؟
چيم: پنجين ته نظر نٿي اچي.
چيائين: وري ڏس، ضرور هوندي.
چيم: مون کي ته خبر نٿي پوي، توکي خبر هجي ته ٻڌاءِ مائي.
شرمائيندي چيائين: هل هل. مان ڀلا پنهنجي شاديءَ جي ڳالهه توکي ڪيئن ٻڌايان؟

(١٠- اپريل ١٩٨٣ع)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڏات

چوندا آهن ته ڏات نه آهي ذات تي. هونئن به هيءَ ذات جو زمانو ناهي، ڏات ئي ذات جو قدر آهي. ماڻهوءَ جي سڃاڻ سندس صلاحيتن سان ٿئي ٿي ۽ نه وري سندس خانداني يا سماجي پس منظر سان. ان هوندي به ڪي ماڻهو پنهنجي وڏن جي ميراث تي مڪن رهندا آهن.

ڀاڻ ڪم ڪن نه ڪار، چوندا ائين ته ابو ههڙو معتبر هوندو هو. مون هڪڙي نوجوان کان پڇيو: ڪير آهين؟

چيائين: فلاڻي زميندار جو پٽ آهيان.

چيم: مون پڇيءَ لاءِ نه، تنهنجي لاءِ پڇيو هو.

چيائين: ابو به ته پنهنجي ابي جي نالي سان سڃاتو ويندو هو.

در اصل اسان جو پڙ ڏاڏو وڏو مشهور ماڻهو هوندو هوا

ڀاڙي واري مائي سفوران پنهنجا ڏک کڻي ڪڏهن ڪڏهن ايندي آهي. مائيءَ کي ڳالهائڻ جي ڏات مليل آهي. ڪنهن به معمولي مسئلي تي ڪلاڪن جا ڪلاڪ بنان هٻڪ جي ڳالهائي سگهندي آهي، ۽ ڳالهائڻ وقت ساهي پٽڻ جي تڪليف به گوارا نه ڪندي آهي.

ڪالهه آئي. چيائين ته: ابا، ولوءَ کي ڪا بيماري ٿي پئي آهي. ولو سندس مڙس جو نالو آهي.

پڇيم: ڪهڙي بيماري ٿي اٿس مائي سفوران.

چيائين: سان ڪا ڳالهه ڪلاڪن جا ڪلاڪ ويهي ٿي سمجهايانس پر جڏهن پڇانس ٿي ته چوي ٿو ته مون ته ڪجهه ٻڌوئي ڪونه. سمجهان ٿي ته ڪنن کان ٻوڙو ٿي پيو آهي.

چيومانس: مائي، اها بيماري ته ڪانه چئبي. اها ته قدرت جي ڀلائي چئبس!

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

شاعر جذبات بلبل بيقرار کي قدرت هڪڙي ڏات پي به ڏني آهي. هو اڳواٽ ٻڌائي ڇڏيندو آهي ته اڄ مون وٽ فلاڻا ڦلاڻا ماڻهون ملڻ لاءِ ايندا.

مثلاً هڪ ڏينهن چيائين ته اڄ مون وٽ درو پساري ايندو، ٻنيل پان وارو ايندو، بخشش پاڇيءَ وارو ايندو ۽ عيدو دوڪاندار ايندو. ويرم ني نه گذري ته واقعي اهي سڀ ماڻهو اچي در تي پهتا.

پچيومانس: ڪر خبر، توکي اڳواٽ ڪيئن پتو پيو ته اهي ماڻهو تو وٽ اچڻا آهن؟

چيائين: منهنجن قرضدارن جي خبر مون کي نه پوندي ته ڪنهن کي پوندي؟

منهنجي گهر واريءَ کي ڏات مليل آهي ته جڏهن به منهنجي کيسي ۾ پئسا هوندا آهن، تڏهن کيس اڳواٽ خبر پئجي ويندي آهي. منهن ڏسي ٻڌائي ڇڏيندي آهي.

ڪالهه چيائين: اڄ توهان وٽ پڪ پئسا آهن.

چيم: ها، درست آهي. اچي وٺ.

پئسا ڪڍي کيس ڏنم ۽ پاڻ اچي پٽي ڪري ۾ ويٺس.

بوٽ ۾ ڪجهه پئسا لڪايا هئم، اهي ڪڍي گڻڻ ويٺس ته اوچتو اچي مٿان بيٺي. چيائين: مون کي اها به خبر هئي ته توهان جي بوٽ ۾ پئسا لڪل آهن.

چيم: اها خبر ڪيئن پيئي؟

چيائين: جوراب نوان ورتين ته خبر نه پوي. ڦاٽل جوراب پائيندين ته چغلي هڻي لڳندي!

منهنجي پڙيوالي کي به هڪ ڏات مليل آهي. اها هيءَ ته کيس صبح ساڻ خبر پئجي ويندي آهي ته اڄ مان گهران جهيڙو ڪري نڪتو آهيان يا نه.

جيڪڏهن موڊ ٺيڪ هوندو آهي ته هو هڪ به ڪم ڪرائي ويندو آهي. پر جي موڊ خراب هوندو آهي ته ويجهو به نه ايندو اٿم.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هڪ ڏينهن ٺهراڻي چيومانس: ڪر خبر، اڄ موڊ ڪيئن آهي؟
چيائين: ليڪ نا هي سائين.
چيم: ڪيئن خبر پئي؟
چيائين: قميص جو مٿيون بٽڻ کليو پيو آهي سائين!

واپاريءَ کي اها ذات آهي ته هو گراهڪ جي صورت ڏسي ٻڌائي
ڇڏيندو ته هيءُ خريداري ڪندو يا نه.
مون هڪ واپاريءَ کان پڇيو: ڪجهه پنهنجي ذات جي باري
۾ ٻڌايو.
چيائين: اهي واپاري ڪُڙ آهن.
چيم: پوءِ به خبر پوي.
چيائين: جنهن صاحب سان بيگم هوندي، اهو خريداري هرگز
ڪونه ڪندو. سامان ڪڍائيندو، بيگم ڏانهن ڏسندو. اگهه پڇائيندو،
بيگم ڏانهن ڏسندو. پئسا ڪڍندو، بيگم ڏانهن ڏسندو. خريد
تيستائين ڪونه ڪندو جيستائين بيگم جي منهن تي مرڪ نه
ايندي ۽ بيگم جي منهن تي مرڪ تڏهن ايندي آهي، جڏهن پئسا
منهن حوالي هوندو آهي!

اسان جو هڪ دوست ڊاڪٽر آهي.
هو تمام گهڻيءَ ذات جو مالڪ آهي.
نبض ڏسي مرض ٻڌائيندو آهي. مرض ڏسي دوا ٻڌائيندو آهي. دوا
ڏسي عمر جا باقي ڏينهن ٻڌائيندو آهي.
هڪ ڏينهن هڪ مريض وٽس آيو. چيائينس آپريشن ڪرڻو پوندو
پر ڊي اگواٽ ڏيڻي پوندي.
پڇيومانس: ائين ڇو؟
چيائين: اهو راز.
چيم: مون کي ته ٻڌاءِ.
چيائين: آپريشن مان بچندو ته پئسا به ڏيندو نه؟ بچندو ئي نه ته
پئسا ڪٿان ڏيندو!

(١٠ جولاءِ ١٩٨٣ع)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

نظام

منهنجي گهر جي بلڪل سامهون هڪ ٻيو گهر آهي. ان گهر ۾ ٻه ڄڻا، زال مڙس ۽ سندن ڇهن سالن جي ننڍڙي ڌيءُ رهندي آهي. مڙس واپاري آهي، زال ڪنهن آفيس ۾ ڪم ڪندي آهي، ۽ ٻارڙي اسڪول ۾ پڙهندي آهي.

مان صبح جو سوير ننڊ مان اٿندو آهيان ۽ ٻاهر ورانڊي ۾ ويهي اخبار پڙهندو آهيان. تڏهن پنهنجي پاڙيسرين کي هميشه گئلريءَ ۾ بيٺل ڏسندو آهيان. هو پنهنجيءَ ٻارڙيءَ سميت اسڪول جي بس جو انتظار ڪندا آهن. جيتوڻيڪ اسڪول اٺين بجي شروع ٿيندو آهي، پر بس ساڍي ڇهين بجي ايندي آهي. معصوم ٻار ان لاءِ ڇهين بجي کان تياري ڪندو هوندو ۽ ٻار جا مائٽ پنجين بجي کان جاڳندا هوندا.

بس ڏيڍ ڪلاڪ تائين ٻارن کي شهر جي مختلف علائقن مان گهمائيندي ڦيرائيندي آخرڪار وڃي اسڪول پهچندي هوندي ۽ ٺيڪ ساڍي ٻيءَ طرح اسڪول بند ٿيڻ کانپوءِ به ٿيندو هوندو.

هڪ ڏينهن مون پنهنجي پاڙيسريءَ کان پڇيو: توهان کي تہ ڏاڍي تڪليف ٿيندي هوندي.

چيائين: تڪليف تہ آهي، پر ڇا ڪجي؟

چيم: هن ڪنهن واري اسڪول ۾ ڇو نہ ٿا ٻار کي داخلا وٺرائي ڏيو. ويجهو بہ آهي، سٺو بہ آهي.

چيائين: ان اسڪول ۾ اسانکي داخلا نٿي ملي سگهي.

پڇيم: ڇو؟

چيائين: ان لاءِ تہ اهو اسڪول اسان جي علائقي ۾ ڪونهي.

حيران ٿي چيم: چئن قدمن تي اسڪول آهي ۽ توهان ٿا چئو تہ اسان جي علائقي ۾ ناهي؟

چيائين: آهي تہ چئن قدمن تي، پر تعليم کاتي وارن جي لاهيل

نقشي موجب اهو امان ان جي حد ۾ ناهيون. امان جو اسڪول هتان کان ٽيرنهن ميل پري آهي ۽ هڻن اسڪول جا ٻار هتان کان ارڙهن ميل پري کان ايندا آهن.

امان جو هڪڙو ٻيو ٻاڙيسري آهي جنهنجو ٻار گنديل ٽيهن سالن کان گم ٿي ويو هو. ٽيو هين جو ڇوڪرو گهر کان اسڪول لاءِ نڪتو ۽ ٻيهر موٽي گهر نه آيو. گهٽي ٽي ڳولا ڪرايائون، اخبارن ۾ اشتهار ڏيارڻائون، ريڊيو تي اعلان ڪرايائون، پوليس ۾ رپورٽ ڪرايائون، انعام اڪرام باسيائون، پر ٻار نه ملئو هو، سو نه مليو.

روئي پٽي ماٺ ڪري ويهي رهيا.

گنديل هفتي، ٽيهن سالن کان پوءِ اوچتو هڪ ڏينهن هڪ نوجوان اچي سندن در ڪڙڪايو. حال بڇڙا، ڪپڙا ليڙون ليڙون، سڪل، جهڙو ڪنڊو. مائيءَ در کوليو ته ڪيس "امان" چئي چنبڙي پيو.

مائيءَ پڇيو: ڪير آهين؟

چيائين: مان تنهنجو وڇڙيل پٽ آهيان امان.

مائيءَ حيران ٿي چيو: منهنجو گگلو؟ ڪٿي هئين ٻچا؟ خرڪار ڪٿي ويا هيئي؟ رستو ڀلجي ويو هئين يا رسي ويو هئين؟

نوجوان چيو: نه خرڪار ڪٿي ويا هئم، نه رستو ڀلو هوس ۽ نه وري رٺو هوس.

مائي چيو: ته پوءِ ڪيڏانهن ويو هئين منهنجا لال؟

نوجوان چيو: ياد اٿئي امان، مان اسڪول وڃڻ لاءِ گهران نڪتو هوس. بس، ٻاهر نڪرندي ٿي گهٽيءَ جي گٽر ۾ ڪري پيس. گهٽو ٿي نڪرڻ جي ڪيم پر نڪري نه سگهيس. خدا ڀلو ڪري ڪي ايم سيءَ وارن جو، صفائيءَ جي مهم هلايائون ته مان ٻه ٻاهر نڪري آيس. نه ته گٽر ۾ موتکي ته ڪيترائي اهڙا ماڻهو مليا جن جا اڄا مٽا ٿي ويا آهن پر ٻاهر نڪرڻ جو رستو نٿو لڀين!

منهنجي ٿي ٻاڙي ۾ هڪڙو نهايت امير شخص رهندو آهي.

ڪنهن زماني ۾ سندس در تي هڪ تمام وڏي نرڪ بينل نظر ايندي هئي. ان ڪانپوءِ ان نرڪ جي جاءِ هڪ وڏيءَ ڪار ورتي. ڪجهه عرصي ڪانپوءِ وڏيءَ ڪار جي بجاءِ ننڍي ڪار اچي وئي. سال کن ڪانپوءِ رڪشا آئي. ان ڪانپوءِ اسڪوٽر آيو.

دل ۾ سوچيم ته شايد سيٺ صاحب ڪٿي پيو آهي. ان ڪري همدردي ڪرڻ خاطر ونس ويس.

چپڙاسي: سائين، شايد ڪاروبار مندو آهي.

چپڙاسين: توکي ڪنهن چيو؟

چيم: توهان جون ڳاڙهيون وڃن ٿيون ننڍيون ٿينديون.

چپڙاسين: ڳالهه کي سمجهندو ڪر پٽ.

ٻهريون ننڍڙي پٽ کي داخل ڪرايو هوم اسڪول ۾. ان جا ڪتاب ايترا ته هئا جو نرڪ خريد ڪيم جيڪا اهي ڪٿي ويندي هئي. ٻئي سال ٻئي درجي ۾ ويو ته ڪتاب ڪجهه گهٽيا. اهڙيءَ طرح درجا وڌندا ويا ڪتاب گهٽجندا ويا. هاڻي خير سان مئٽرڪ ۾ پڙهندو آهي. هڪڙو ڪتاب ڪٿي ويندو آهي يا نه به ڪٿي ويندو آهي. ان ڪري اسڪوٽر وٺي ڏنو ٿي مانس.

منهنجو دوست شاعر جذبات حضرت بلبل بيقرار ڏاڍو جذباتي شاعر آهي. هو گهر ۾ ماچيس نه رکندو آهي، شعر پڙهي ڦوڪ سان چلهو ٻاريندو آهي.

ڪجهه ڏينهن کان غائب ٿي ويو. سندس گهر وارا ڏاڍا پريشان ٿيا. گهٽي ڳولا ڪانپوءِ ڪلفٽن تي واريءَ جي ڍڪ هيٺان دٻيل مليو.

پڇيومانس: هي حال ڇو ڪيا اٿئي؟

چپڙاسين: گهران ڀڄي نڪتو آهيان.

چيم: آخر ڇو؟

چپڙاسين: مونکي ميونسپالٽيءَ وارا ڳوليندا ٿا وتن.

چيم: ڇا جي لاءِ؟

چپڙاسين: ڇو ته ته پنهنجا شعر پڙهي گند جي ڍيرن تي ڦوڪ ته

جيئن سڙي وڃن ۽ ٻاهر جو خرچ بچي پوي.

منهنجو هڪڙو نيون ٻاڙيسري پسارڪو دوڪان هلائيندو آهي.
هڪڙي ڏينهن پڇيومانس: ڌنڌي جو ڇا حال آهي؟
چيائين: برو حال آهي.
چيم: ڇو؟ ڇا ٿيو؟
چيائين: ماڻهو سياڻا ٿي ويا آهن.
پڇيم: ڪيئن؟
چيائين: اڳ ماڻهو پئسا ڪٽي ايندا هئا ڪيسي ۾. هاڻي ڪٽي ٿا اچن ڳوٿرين ۾. جيسين ڳڻين ٿا تيسين ڏهه گراهڪ موٽي ٿا وڃن!

هڪڙو ٻيو ٻاڙيسري ٺيڪيدار آهي.
ڏاڍو پئسو ڪمايو اٿائين. امير ٿي ويو آهي.
هڪ ڏينهن پريشان مون وٽ آيو. پڇيومانس: خير ته آهي؟
چيائين: خير ڪونهي.
پڇيم: ڇا ٿيو؟
چيائين: جاهه ڪري ڇڏي.
چيم: اهي ته روز ڪرنديون آهن. تنهنجي ٺاهيل ڪا بلڊنگ اڄ تائين سلامت رهي ٿي ڪانهي. جيڪا به بلڊنگ ڊاهيندو آهين سا ته ڀهريون ٿي ڪري پوندي آهي. نه ته به لهڻ کان پوءِ ته ضرور ڪرندي آهي.
چيائين: هن ڀيري بلڊنگ ڪونه ڪري آهي. منهنجو پنهنجو گهر ڪري پيو آهي.
چيم: ڪيئن ڪريو؟
چيائين: سيمينٽ ۾ ڌوڙي ملاوت ٿي وئي هئي.
چيم: پنهنجي گهر ۾ به ملاوت ڪيئي؟
چيائين: عادت عضوو آهي ادا!

منهنجو اڳيا به هڪڙو ٻيو ٻاڙيسري هڪ تعليمي اداري جو مالڪ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

آهي. اسڪول هلائيندو آهي ۽ خوب ڪمائيندو آهي.
هڪ ڏينهن ڳالهه ڪيو. چيائين: ڏاڍي مشڪل آهي. ٻارن کي داخلا ئي نٿي ملي.
چيم: اها تڪليف هر هنڌ آهي.
چيائين: منهنجن ٻارن کي داخلا نٿي ملي.
چيم: تعجب آهي. توهان کي ته پنهنجو اسڪول آهي، ان ۾ ڇو نٿا داخل ڪرايون؟
چيائين: ڇا ٿو چوين؟ ٻارن جو پڙهو ٻوڙائڻو اٿم ڇا؟

(٨- مئي ١٩٨١ع)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪتاب

ڪتاب لکڻ ته ڏکيو ڪم آهي ئي، ڪتاب ڇپائڻ سڀ کان اوکو ڪم آهي.

لکڻ وارا ته لکن پيا. گهڻا پيا لکن. لکندا آيا آهن، لکندا رهندا، پر جتي ڇپائيءَ جو مسئلو پيدا ٿئي ٿو، اتي وڏا وڏا جنگجوان مات ٿيو وڃن.

مون هڪ پبلشر کي چيو: منهنجو ڪتاب ڇپايو.

ڇپائين: ڪجهه لکيو اٿئي ڇا؟

چيم: ها.

ڇپائين: ڇا؟

چيم: سڀ ڪجهه. ڊراما، آکاڻيون، شعر، مضمون وغيره وغيره.

ڇپائين: پوءِ ڇپائڻ ڇو ٿو چاهين؟

چيم: دستور آهي.

ڇپائين: پئسا اٿئي؟

چيم: پئسا هجن ها ته تو ڏي ڇو اچان ها؟

ڇپائين: ٻهريون پئسا هٿ ڪر. ڇپائڻ جا جدا ۽ منهنجي خرچيءَ جا جدا. پوءِ مون ڏي اچجانءِ.

شاعر جذبات حضرت بلبل بيقرار صاحب کي به شعرن جو مجموعو ڇپائڻ جو شوق ٿيو.

هڪ پبلشر وٽ ويو.

پبلشر پڇيس: ڪيترو ڪلام اٿئي؟

ڇپائين: مڻن جي حساب سان آهي.

پڇيائين: سڀ ڇپائڻو اٿئي؟

ڇپائين: سڀ ڇپائڻو اٿم.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پبلشر: ڊڪر ڪيتان اٿئي؟

ڇپائيندڙ: في الحال ته پنج سو روپيه اٿم ڪيش.

پبلشر: ٻي ڪا جائداد؟

ڇپائيندڙ: ڪجهه ڪونهي. رلي ڪلهي تي الهه واهي.

پبلشر ڪجهه سوچيو ۽ پوءِ ڇپائيندڙ: انهن پنج سو روپين مان پنجن صفحن جو ڪتاب ڇپجي سگهي ٿو. چاهين ته ڪلام ڇپاءِ، چاهين ته چرچن جي چوپڙي ڇپاءِ. پنهنجي حالتن ۾ پاڻ مختيار آهين.

منهنجو هڪ ليکڪ دوست آهي سارنگ سودائي. کيس اچي شوق وريو ته ڪنهن طرح پنهنجو ڪلام ڇپايان.

سڀني منع ڪيس. يارن دوستن جهليس. آئي وئي تنبيهه ڪيس ته اهڙو ڪم نه ڪجانءِ. پر نه مڙيو. زر زيور، ڪپڙا لٽا، گهر گهاٽ، زمين زرڻي وڪڻي وڃي ڪتاب ڇپايائين. ڏاڍو خوش ٿيو ته هاڻي صاحب ديوان ته آهيان.

ڪجهه ڏينهن اڳ مليو. پڇيومانس: ڇا حال آهي؟

ڇپائيندڙ: حال برو آهي.

پڇيم: خير ته آهي؟

ڇپائيندڙ: ڪتاب لاهه ڪيڻي ڇڏيا.

پڇيم: ڇا ٿيو؟

ڇپائيندڙ: وڪامي ئي ڪونه ٿو. ڪاپيون ڪٺي اچي گهر پريو اٿم. جاءِ سڀ انهن والاري ڇڏي آهي. مان مسافر خاني ۾ سمهندو آهيان!

هڪ پيو شاعر جنهن کي پڻ صاحب ديوان ٿيڻ جي شوق ماري وڌو هو، تنهن وڃي بينڪ مان قرض کنيون. ڪتاب ڇپجي پڌرو ٿيو. رونمائي ٿي، تقريرون ٿيون، تاڙيون وڳيون، مٺائي ورهائي وئي، جڏهن سڀ مرحلا طي ٿي ويا تڏهن وڪڻڻ جو سوال پيدا ٿيو. هڪ ڊسٽريبيوٽر سان ڳالهه ٻولهه ٿي.

ڊسٽريبيوٽر چيو ته: پنج هزار ڪاپيون آهن. توهان هيئن ڪيو جو ڪتاب جي قيمت رکو پنج روپيه.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

شاعر چيو: بالڪل رڪبي.
ڊسٽريبيوٽر چيو: ان کان پوءِ هينئڪيو جو مون کي ڏيو پنج هزار روپيا.
شاعر چيو: اهي تہ توهان ڪتاب جي قيمت مان ڪٽي وٺجو.
ڊسٽريبيوٽر چيو: قيمت ڇا جي؟ اها تہ اهين ئي مان پاڻ ڪٽيندس. محنتاڻو پنج هزار روپيہ مٿان لڳندو، سمجهين؟

هڪ ڏينهن هڪ چريو مون وٽ آيو. چيائين: خدا جي نالي تي هڪ روپيو ڏي.
چيم: پنجاہ پئسا وٺ.
چيائين: مون اصول ٺاهيو آهي تہ روپئي کان گهٽ نہ وٺندس.
چيم: ڪيترا پئسا گڏ ڪيا اٿئي؟
چيائين: ڏهہ هزار گڏ ڪيا اٿم. باقي پنج هزار ڪرڻا اٿم.
پڇيم: ايترا پئسا ڇا ڪندين؟
چيائين: انهن پئسن جو ڪاغذ وٺندس ۽ پوءِ ان مان پيڙيون ٺاهي درياءَ ۾ وهائي ڇڏيندس.
چيم: ائين ڇو ٿو ڪرين؟
چيائين: مان شاعر آهيان. هن کان اڳ، جڏهن سياڻو هوندو هوس تڏهن پندرنهن هزار روپيہ خرچ ڪري ڪتاب ڇپايو هوم. اهو ڪونہ وڪاميو. هاڻي چريو آهيان، ڪتاب ڪونہ ڇپائيندس. پيڙيون ٺاهي تاريندس!

ٻہ عورتون پاڻ ۾ ڳالهائي رهيون هيون.
هڪ چيو: بجلي مهانگي ٿي وئي آهي.
ٻي چيو: ڪٿس ٻہ تہ مهانگو ٿي ويو آهي
گذريل مهيني مون پورا سو روپيہ ڀريا هئا. تنهنجو گهڻون بل آيو هو؟
پهرين چيو: ادي مان تہ ڇٽي پئي آهيان بلن کان، نہ گئس جا بل نہ بل اچي. ننڍڙي جي ٻئي ڪهاڻين جو ڪتاب ڇپايو هو. هڪ ٻہ ڪاپيون ڪونہ ڪٽيون، روز ڏهہ ٻارنهن ڪتاب ساڙي پوڙ چاڙهيندي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

آهيان، الله الله خير سلا!

ٻه ليکڪ پاڻ ۾ گهڻي عرصي کان پوءِ مليا.
هڪ ڏاڍو خوشحال پئي ڏٺو ۽ ٻيو صفا بدحال هو.
خوشحال ليکڪ بدحال کان پڇيو: تنهنجا اهڙا حال ڇو ٿيا آهن؟
بدحال چيو: مون سمورا پئسا ڏاڍا تي لڳائي پنهنجو ڪتاب ڇپايو هو. ڪتاب گهر ۾ پيو آهي. سيرالمنٽيءَ کان رکي سمهندا آهيون. ٻار راند کيڏندا آهن ۽ ٻارڙي وارا لوڻ مرچ وجهڻ لاءِ ايلاز ڪري پنا وٺي ويندا آهن. تون ڪر خبر، تون ته ڏاڍو خوش ٿو ڏسجين. ڪٿان آندئي اها دولت؟
خوشحال اديب چيو: مون سياڻپ کان ڪم ورتو، نه شعر ڇپايم، نه ڪهاڻيون، نه ڊراما، نه مضمون. انڪي حساب ڇپايم. خوب هليو. خوب وڪاميو. اڄ لکن ۾ ٿو کيڏان!

(٢١- مئي ١٩٨١ع)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

موڪل

موڪل اسان جي سماجي زندگيءَ ۾ نهايت ئي اهم جڳهه والاري ٿي. ڏنڊو ڏاڙي هجي، نوڪري هجي، مزوري تغاري هجي، يا وري ڪٿي عارضي ڏهاڙي هجي. موڪل ڪرڻ جي علت اسان ۾ ايترو ته گهر ڪري وئي آهي، جو خوشيءَ توڙي غميءَ جو ڪو به اهڙو موقعو هٿان وڃڻ نه ڏيندا آهيون. ڇنون ته جيڪر مهيني جا ٽيهه ئي ڏينهن موڪل ئي موڪل هجي. ٻر جي نه، ته به اڌ مهينو ته ضرور رلي پائي ستا پيا هجون. ڪم ڪار وارا ته ٺهيو پر ان لهر ۾ جيڪي شاگرد اڙهيا آهن، سو ته وري ڪو وجهي ڪانئن ڇڏي. تعليمي ادارن ۾ هونءَ به سال جا ڇهه مهينا ته ڪلم ڪلا موڪل آهي ئي آهي، مٿان وري هٿرادو موڪلن جي ڀرمار. اڄ ساليانه رانديون آهن، اڄ پڪنڪ آهي، اڄ استاد جي سالگره آهي، اڄ ڪرڪيٽ ميچ آهي. هاڪي ميچ کٽي سين ان جي موڪل، هاڪي وري ميچ هارائي سين، ان جي سوڳ ۾ موڪل. اڄ امپائر کي مار ملي، اڄ امپائر کان معافي ورتي وئي ان جي موڪل، اڄ فلاڻو رانديگر رٽائر ٿي ويو ان جو ڏک. اهوئي رانديگر وري ڀيهر موٽي آيو، ان جي خوشي. مطلب ته شل نه ڪو ڪڙڪو ٿئي، ڪتاب ڪلهي تي، الهه ڙي واهي!

ٻه همراه مليم جي ٻاڻ ۾ موڪل تي بحث ڪري رهيا هئا.

هڪ چيو: هفتي ۾ هڪ ڏينهن موڪل ڪافي آهي.

ٻئي چيو: نه - ٻه ڏينهن هئڻ گهرجي.

پهرئين چيو: ٻئي ڏينهن جي ڪهڙي ضرورت آهي؟

ٻئي چيو: هڪ ڏينهن جي ڪهڙي ضرورت آهي؟

پهرئين چيو: هڪ ڏينهن هفتي ۾ آرام ضروري آهي.

ٻئي چيو: ٺيڪ آهي. هڪ ڏينهن آرام ڪجي ۽ ٻئي ڏينهن انجو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڏک لاهجي.

چاچو ڪوڙو خان، جنهن کي اڪثر ماڻهو ”ڪُوڙو“ خان به پڙهندا آهن، سو ڏيٺ ڳوڻائو ماڻهو آهي. ٻني ٻارو پنهنجو اٿس. مڙني ٻچين مانيءَ وارو آهي. محنت ڪري پيو گذران ڪندو آهي. هن پيري ڳوٺان آيو ته چيائين: ابا، موڪلون گذارڻ آيو آهيان.

چيم: چاچا، تو کي وري ڇاجون موڪلون مليون آهن؟

چيائين: ڇو؟ مون ڏوهه ڪيو ڇا؟

چيم: نه، ڏوهه ته ڪونه ڪيئي پر زمينداري ۾ موڪل جو ته ڪوڙو ئي ڪونه ڏو لڳي.

کلي چيائين: چوين سچ ٿو. سڄي عمر موڪل ڪونه ڪيم، سو هاڻي اچي ڏاڙهيءَ ۾ ڪهڙي موڪل ملهايان ها. پر پٽ مجبوري آهي.

ٻچيم: ڪهڙي مجبوري چاچا؟

چيائين: مجبوري اها آهي پٽ جو مون وارا سڀ هاري ”ونٽر ويڪيشن“ تي ويا آهن!

مون واري پٽيوالي پيروءَ چيو: سائين مونکي مهينو موڪل گهرجي.

ٻچيم: ڇو پيرو؟ خير ته آهي؟

چيائين: سائين خير وري ڪهڙو آهي؟ اڳي جهيڙا جهٽا ٿيندا هئا، هڙتالون ٿينديون هيون، بس ون ٽيڪسيون بند ٿينديون هيون ته اسان به گهر ۾ ويهي موج ڪندا هئاسين. هيل ته خير ئي خير آهي. نه جهيڙو نه جهٽو، نه مار ڌاڙ نه فساد. سيزن ئي ڪانه لڳي آهي.

چيم: بري ڳالهه آهي پيرو. پر جو نقصان ٿئي ۾ تون رکو ان ۾ خوش ته ڪم کان آزاد ٿئين.

چيائين: سائين ڪم ته ٻاڻ گهر ۾ ويهي مان پيٺو ٿيندو آهي.

چيم: ته پوءِ موڪل ڇوڻو گهرين؟

چيائين : پيو ڪجهہ ڪونهي سائين. مڙني آسيس ايندي آهي!
چيم : نہ، موڪل نہ ملندي. وڃي ڪم ڪر.
هو ويو هليو. ٿوريءَ دير کان پوءِ پاڻس ميرو اچي پهتو.
چيائين : پيرو گهر نہ پهتو آهي.
چيم : نہ. مون کيس موڪل نہ ڏني آهي.
چيائين : واه سائين واهہ واه جو عملدار ٿيو آهين. هوڏانهن اسانجي پارٽي ۾ ٽانگو ڪري پيو آهي. ميونسپالٽيءَ جي خلاف هڙتال ٿي وئي آهي، هيڏانهن تون اسان جي همراه کي جهلي ويٺو آهين. ڏينس ٿو موڪل يا ڪراياڻه هتي بہ هڙتال.
پڇيم : ڪم ڪهڙو ڪندو آهين.
چيائين : ڪم وري ڪهڙو ڪندس؟ هڙتالون ڪرائيندو آهيان!

منهنجا ٻار روز صبح جو سوير اسڪول لاءِ اٿي تياري ڪندا آهن. اڄ اٿيائي ڪونہ. زوريءَ وڃي راجا کي اٿاريم. چيو مانس: بابا اسڪول نہ ويندؤ ڇا؟
چيائين : نہ. اڄ اسڪول کي موڪل آهي.
پڇيم : ڇاجي موڪل آهي؟
چيائين : رات دير سان اسان پري کان ٺڪاءُ ٻڌو هو. اڄ ضرور اسڪول بند هوندا.
چيم : اهو ٺڪاءُ تہ مون بہ ٻڌو هو. ڪو ٽائر پنڪچر ٿيو هوندو
چيائين : ٿيو ڪٿي ڇا بہ هجي آواز تہ آيو نہ؟
چيم: ها. آواز تہ آيو. مون پاڻ ٻڌو.
چيائين : تہ بس. هيڊ ماستر پرسان ٿو رهي، ان بہ ٻڌو هوندو.
چيم : فون ڪري ڪٿي ٿا پڇي وٺونس.
چيائين : بابا، توهان نہ صفا سادا آهيو. اهو ٺڪاءُ ڪرايو ئي هيڊماستر هوندو. اڄ کيس زال سان گڏ شاپنگ تي وڃڻو آهي!

خيرمحمد کوکن واري چيو : اڄ مون بہ موڪل ڪئي آهي.
پڇيم : ڇاجي؟

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

چيانئين : ڪم جي.

چيم : هونءَ وري کھڙو ڪم ڪندو آهين جو اڄ موڪل ڪئي اٿئي ؟

چيائين : ڪم ته ڪئي بيا ڪندا آهن، ڪين ڪم ڪندي ڏسندو ته آهيان نه. اها تڪليف گهٽ آهي ؟

بجليءَ وارا به موڪل ڪندا آهن. ڏينهن ڏٺي جو رستن ۽ گهٽين جون بتيون ٻاري ڇڏيندا آهن ۽ گهرن ۽ دوڪانن جي لائيٽ بند ڪري موڪل ماڻيندا آهن.

ٽيليفون کاتي وارا پڻ موڪل ڪندا آهن.

معلومات ۽ شڪايت کاتي وارا پنهنجا پنهنجا فون لاهي رکندا آهن ۽ دفتر ۾ ننڊ ڪندا آهن.

رڪشا ٽئڪسيءَ وارا موڪل ڪندا آهن. سواريءَ تي نظر پوڻ شرط ميٽر هيٺ ڪري، ڪنڌ لاڙي، گاڏي تيز هلائي هليا ويندا آهن.

پوليس وارا به موڪل ڪندا آهن.

ڌاڙيلن ۽ چورن کي اکين سامهون ويندو ڏسي ڪن لاتار ڪري پنڊپاهڻ ٿي بيهي رهندا آهن.

اخبار وارن جي موڪل ته هاڻي پهاڪن طور ڪم اچڻ لڳي آهي. اڳي اخبار وارا سال ۾ هڪ يا وڌ ۾ وڌ ٻه ڏينهن موڪل ڪندا هئا. هاڻي هڪ يا ٻه ڏينهن اخبار ڪڍندا آهن، باقي ڏينهن موڪل ڪندا آهن.

منهنجو هڪ پرڏيهي دوست مون سان ملڻ ڪراچي آيو. چيائين : شهر گهماءِ.

چيم : اڄ جمعو آهي، سڀاڻي ڇنڇر آهي، پرينهن آچر ۽ پوءِ سومر. شهر جڏهن کلندو ته گهمائيندو مانءِ.

چيائين : جمعو ۽ ڇنڇر ته سمجهه ۾ اچي ويو ته توهان وٽ موڪل

جا ڏينهن آهن. آچر ۽ سومر ڪي ڇانيو آهي؟

ڇيم: آچر ڏينهن عيد آهي، سومري ڏينهن ڪيد، اڱاري ڏينهن عيد جو ٽيون ڏينهن آهي، اربع ۽ خميس مقامي موڪل آهي. وري جمعو ۽ ڇنڇر موڪل جا ڏينهن اچي ويندا.

ڇپائين: ڏاڍو سٺو ٿيو. جيستائين تنهنجو شهر ڪلي، تيستائين مان پلا لنڊن مان چڪر هڻي اچهو ٿو موٽي اچان!

(١٨- جنوري ١٩٨٨)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سواري

سواري تہ هر ڪا چڱي، هر سواريءَ سواريءَ ۾ فير. ڪا تکي، ڪا ڍلي، ڪا لڏڻي، ڪا ڪِرڻي، ڪا ڪاري، ڪا ماري، ڪا ماري ماري وري جياري. رنگيءَ جا رنگ آهن. خبر ڪاڏن کي پوي! اسان جي ملڪ ۾ سواريءَ جا ڪيئي طريقا آهن، ڪيئي ذريعا آهن. ٽانگا آهن، بگيون آهن، رڪشائون آهن، ٽئڪسيون آهن، بسون آهن، ريل گاڏيون آهن، هوائي جهاز آهن. هر سواريءَ ۾ پنهنجو مزو آهي، پنهنجو جوکو آهي، پنهنجي سهوليت آهي.

توهان اڪثر وڏن ماڻهن کي موٽرڪار ڇڏي، شام جو بگيءَ تي سير ڪندي ڏٺو هوندو. ڪي ماڻهو ٽانگي تي چڙهڻ جا شوقين آهن، ڀلا گهوڙا ڍاريندا آهن، ٽانگن کي رنگ روغن ڪرائيندا آهن، بلب هڻائيندا آهن، ريڊيو يا ٽيپ رڪارڊر لڳائيندا آهن. ڏڻ وارا "ڀلي ڀلي" ڪندا آهن، چڙهڻ وارا "هَلي، هَلي" ڪندا آهن. گهوڙا ٽهندا آهن، گهر ڀڃندا آهن، تڏهن وڃي همراهن جا سَوَدَ لهندا آهن.

مون بہ ٽانگي جو شوق ڪيو. ڀلوڙ گهوڙو خريديم. پشوري ٽانگو ٺهرايم، خوبصورت رنگ ڪرايم، جهنڊيون ۽ رومال ٻڌم. لهي جڙي وينس ٽانگي تي، خبر تڏهن پئي جڏهن سڌو وڃي هنهائين کڏ ۾، هڪڙو ڦيٿو پٽ تي، ٻيو ڊوڙندو وڃي پهتو نانوائيءَ جي هٽ تي.

چيلهہ جا چٻي ٿي، سا اڄان تائين سڌي ڪونہ ٿي آهي.

رڪشا هلڻ ۾ بہ ڀلي، چڙهڻ ۾ بہ ڀلي، ڪمائيءَ ۾ بہ ڀلي. رڳو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

چڙهڻ ۾ اوکي. جيڪو چڙهيو سو لهڻ لاءِ پيو سڪائون باسيندو.
جي: ول نه ڏٺيون ڪاسان! پيهر اهڙي ڀُل ڪيان ته جا چور جي سزا سا منهنجي، ميٽر جا پئسا به ڏيندس، وڌيڪ به جيڪو رڪشا وارو چوندو سو ڪندس، پر رڳو جان بچي.

منهنجي پاڙي واري رڪشا خريد ڪئي. ڏاڍو خوش هجي. روز ڳوٺڙي ناڻي جي پري پيو بينڪ ۾ رکي. پار ٻچا خوش اهڙا جو وتن الوليون ڪندا. دل چوي ته اهڙي رڪشا جيڪر مان به وٺان.
اوچتو هڪ ڏينهن پاڙيسريءَ اچي اعلان ڪيو ته رڪشا ٿو وڪڻان.
مان وائڙو. چيم: هي ڇا ٿو چوين؟
چيائين: سچ ٿو چوان. اڄ سڀ کي چاڙهي رڪشا ۾ موڪليم اسپتال. سوني آني ته آندي ۾ ئي وڪڙ پنجي ويس.
ٻاهه ڏئي ساڙجي اهڙي رڪشا کي جيڪا گهر جا ڀاتي ماري!

دلاور ٽئڪسيءَ واري مان دعا سلام آهي. چڙهيو ڪڏهن به ڪونهان ٽئڪسيءَ ۾، باقي ٻاهران ڏسي دل خوش ڪندو آهيان. ڇو ته دلاور ڪڏهن موقعو ئي ڪونه ڏنو آهي ٽئڪسيءَ ۾ ويهڻ جو.
مان چوان صدر هل ته هو چوي لانڍيءَ ٿو وڃان.
مان چوان ٽاور هل ته هو چوي ته ڀيريءَ ٿو وڃان.
مان چوان ته ڪياماڙيءَ هل ته هو چوي ته ڪلفٽن ٿو وڃان.
ان ڪري ٽئڪسيءَ جو نالو وٺڻ ئي ڇڏي ڏنم. پر دلاور سان دوستي قائم رهي.
هڪ ڏينهن پڇيومانس ته ڪيڏانهن ٿو وڃين؟
چيائين: ناظم آباد ٿو وڃان.
چيم: ڀلا ڀلي. اڄ ڪو سڀاڳو ڏينهن ٿو ڏسجي. هل، مونکي به اوڏاهين هلڻو آهي.
ويٺس ٽئڪسيءَ ۾. صدر هليو ڊفينس سوسائٽيءَ، اتان هليو ڪلفٽن، اتان ويو ڪياماڙيءَ، اتان ويو هاڪس بي ۽ پوءِ پهتو ناظم آباد.
چيم: سڌو سنئون ناظم آباد ڇو نه هلئين؟ ايترا چڪر ڇو ڪارائين؟

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

دلاور چيو: سائين عادت عضوو آهي. انين نہ ڪيان ها تہ مزو ئي نہ اچيم ها!

بس ۾ چڙهڻ لاءِ دل کهرجي، گردو کهرجي، دماغ کهرجي، طاقت کهرجي، همت کهرجي، سڀ کان وڌي ڳالهہ تہ صلاحيت کهرجي. جي انهن مان ڪابہ ڳالهہ ناهي تہ پوءِ بس ۾ چڙهڻ اجايو آهي.

شاعر جذبات حضرت بلبل بيقرار کي مجبوراً بس ۾ سفر ڪرڻو پيو. شاعر ماڻهو، نفيس ۽ نازڪ. هو ڇا ڄاڻي ڪنڊڪٽر جي دڙڪن منجهان ۽ مسافرن جي ڌڪن منجهان؟
ڪو هيڏانهن ڌڪو ڏئيس، ڪو هوڏانهن ڌڪو ڏئيس. بس هلي تہ ٻڌو ڪڏهن ڇت سان، ڪڏهن فرش سان. ڪلهو ڪڏهن پٽ سان تہ ڪڏهن ٻر واري سان. ڏند پيا وڄنس. خوف کان ڪٿي اکيون بند ڪيائين. پوءِ بہ ڊپ نہ لٿس تہ اعلان ڪيائين تہ "ٻڌو- تازو ڪلام عرض ٿو ڪيان."
هن جو ائين چوڻ ۽ ماڻهن جو بس منجهان ٽپو ڏيڻ. ڪو هٿ ڪريو، ڪو هڏ ڪريو.
رڙ ڪري ڊرائيور کي چيائين: ابا هي ڇاٽي ويو؟
ڊرائيور چيس: ٻائو بس کان بہ ماڻهو ڊڄندا آهن پر اڄ خبر پئي تہ شاعر بہ بس کان گهٽ ناهن!

عيد جي موڪل تي ڳوٺ وڃڻ جو ارادو ڪيم.
اڳواٽ سيٽ بڪ ڪرائي ڇڏيم تہ ڪٿي پوءِ ڪولين جي ور نہ چڙهي وڃان.
سڀ ڪم ٻڪا ڪري ويهي رهيس.
عيد کان هڪ ڏينهن اڳ ريل گاڏيءَ ۾ سوار ٿي ويهي رهيس.
ريل گاڏي ناليءَ ۾ تہ هلي پئي پر مور ڳو رڙهي پئي. شل نہ ڪا شيءِ ڏسي. ڊجي بيهيو رهي. ڪا اسٽيشن، ڪو سگنل، ڪو ماڻهو، ڪو جانور، ڪو پکي نہ ڇڏيائين.
آخرڪار خدا خدا ڪري ڳوٺ پهتاسين. عيد جو ڏينهن هجي، ملي خوش ٿياسين.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

چيم: وارو ڪيو- سيون ڪٽي اچو ته ڪائون.

ابي چيو: ڇورا ڇتو ٿيو آهين ڇا؟ ٻاڪريءَ عيد تي سيون ٿو گهرين؟

مان وائڙو ٿي ويس. چيم: ٻاڪري عيد ڇا جي؟ مان ته سيّن واري عيد لاءِ ڪراچيءَ مان نڪتو هوس.

ڇيائين: ابا، نڪتو هوندين. پر اڍائي مهينا ته ريل گاڏيءَ ۾ لهٽا يا ڪونه لهٽا؟

هوائي جهاز تي چڙهڻ جي شوق ماري وڌو هوم. ڇوان ته ڪو ٻهانو ملي ته اهو فرض پورو ڪري وٺان. جهاز تي نه چڙهيس ته ڪجهه نه ڪيم.

آخرڪار خدا خدا ڪري موقعو ڪڍيم. ٿهي سنيري، تيل ڦليل ڪري، عطر جو ڦڙو ڪن ۾ وجهي وڃي ايئرپورٽ پهتس.

ڇا ڏسان ته مارا! ماڻهو آهن جو هڪ ٻئي مٿان سٽا پياڻين. ٻار پيا روئن، ماڻهن مسافرخانو ڌاهي ڇڏيو آهي. ڪي ستا پيا آهن، ڪي مانيون وينا پچائين، ڪي ڪپڙا وينا ڌوئن.

هڪڙو سڄو خاندان هجي انڪل پنجاهه ڪن ماڻهن جو. بسترا، ٽينڪون، ٿيلها، ڪوڪا ماڻ.

چيم: ڪيڏانهن؟

ڇيائون: جيڏانهن تون ٿو وڃين.

چيم: هيترا سارا؟

ڇيائون: ابو هوائي ڪمپنيءَ جو ملازم آهي، سستي ٽڪيٽ ملندي اٿئون.

چيم: جهاز ۾ ڪيئن ماپندؤ؟

ڇيائون: ڪجهه ڪالهه ويا، ڪجهه اڄ ويندا، ڪجهه سڀاڻي ويندا.

چيم: منهنجو ڇا ٿيندو؟

ڇيائون: هفتو ڪن رکي پوءِ اچجانءِ. پهريون اسان ته وڃون!

ڇيائين: اهي ڳالهيون پڏائڻ جون ناهن.

چيم: ڪجهه ته پڏايو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جيائين: ڏينهن جو بتيون ٻارڻ سان مقصد صرف اهو آهي ته جيئن ماڻهن کي احساس ٿئي ته اصلي روشني ته قدرتي آهي. سج آڏو بجليءَ جي بلب جي ڪا حيثيت نه ڪانهي. ان ڪري قدرتي روشنيءَ تي ڀروسو رکو. نقلي روشني ته وري به نقلي آهي. ۽ نقل تي اعتبار ڪرڻ اجايو آهي.

(١٦- آگسٽ ١٩٨١ع)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

شاديون مراديون

شادي ته هرڪو ڪري، پر شاديءَ شاديءَ ۾ فرق. يا وري ڪٿي انهن ٻنهي ته گهوٽ ته هرڪو ٿئي، پر گهوٽ گهوٽ ۾ فرق.

ڪو گهوٽ اڙدو، ڪو اٽانگو، ڪو سپاجهو، ڪو سريلو، ڪو رسڻو، ڪو ڪسڻو ۽ ڪو وري ڪنوارو ئي ڀلو!

شادين جي سند آهي. ڏينهن ۾ ڏهه نمونا ڏسڻ ڪاڻ ملن ٿا. گهوٽ ڪراڙو ته زال ننڍي. جي گهوٽ ننڍو ته ڪنوار ڏند ڪاني ڏاڙون پٽي ڇپاڙي.

رنگيءَ جا رنگ آهن، ڏسڻ وارا دنگ آهن.

رات شاديءَ ۾ ويو هوس. قاضيءَ نڪاح پڙهائي گهوٽ کان پڇيو: قبول اٿئي؟

گهوٽ هڏوراڙيون هڻڻ لڳو.

ڪنهن پڇيس: ڇا ٿو ڳولهين؟

چيائين: ڀنڀي الائي ڪٿي ڪري پئي!

هڪڙي ٻي شادي ياد اٿم.

ان ۾ به مولوي صاحب نڪاح پڙهائيندي پڇيو: فلاڻي ڌيءَ فلاڻي جي، توکي قبول آهي؟

گهوٽ چيو : پنج هزار.

مولوي صاحب چيو ته: قبول اٿئي؟

چيائين: پڌين نڻو، پنج هزار.

اتي گهوٽيتن مان هڪ همراه اٿي وڌي آيو ۽ چيائينس: چاچا، ماڻهون ٿو ڪلائين. حق مهر ڪونه ٿو پڇني، قبوليت ٿو پڇني.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

کھوٽ ٻئي هٿ نراڙ تي وهائي ڪڍيا. چيائين: اڙي ڇوان ته ڏه ته پنج هزار، پنج هزار، پنج هزار، سڀ ٻوڙا آهيو ڇا؟

هڪڙيءَ ٻيءَ شاديءَ ۾ ويس.
کھوٽ سامهون گلن جا هار پايو ٿلهي تي ويٺو هجي. راڄ مڙيو ويٺو آهي.
ڪنهن کان پڇيم ته کھوٽ ڇا ڪندو آهي؟
چيائون: وڏو واپاري آهي.
چيم: هوندو.
ايتري ۾ کھوٽ جي نظر منهنجي بوٽ تي پئجي وئي. چيائين: واه جو بوٽ آهي. ڪاريءَ مينهن جي کل جو آهي.
چيم: هوندو.
پر ۾ ويٺل هڪ ٻئي همراه جي چمپل تي نظر پيس ته چيائين: اهو چمپل ڍهينو هليو ته گنج ٿيا.
پڇيوسين : ڇو؟
چيائين: ٻوريءَ مينهن جي کل جو آهي.
اسان ڏاڍو حيران ٿياسين.
کھوٽ پنهنجي ٽيڻ واري سهري جي سليپر ڏانهن ڏٺو ۽ چيائين: چاچا، اهو سليپر آڪ جي کل جو اٿئي.
چاچو وڃي ويو. هوريان چيائينس: اڙي بس ڪر، ماڻهون ٿا ٻڌن.
کھوٽ اڃا به وڏي آواز ۾ چيو: ماڻهون ٿا ٻڌن ته ڇا ٿيو؟ اها خبر ڪيئن پوندن ته اهو آڪ اسان ئي چورايو هئو؟

کھوٽ هجي جهڙو ٻوڙهو، ڏڪي سان پيو ساهه وٺيس. پوٽن ڏوهٽن وارو، راڄن ڀاڳن وارو.
ڪنوار هجي ننڍي نينگري.
مانڻن به هنسو ڏسي ڪٿي نه ڏٺو هو.
ماڻهن پنهنجي ڌرين کي ڏاڍو سمجهايو ته بابا مڙي رهو. اها ڳالهه چڱي ناهي زندگيءَ جو سودو آهي. ٻاراڻي راند ته ناهي. انڪري اڃان به وقت اٿوَ،

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ٻر گهوٽ ڇڙي ڇا؟ موڙ ٻڌي، سهڻي سنبري ماڻهن جي نيڪ تي اچي وڃڻو نڪاح ۾. اهان ويرمڻي ڪونه گذري ته هاڻ گهوڙا مڃي وڃي ته گهوٽ گذاري ويو.
ڪنهن ڪان ٻڇيم ته ڇا ٿيو؟
ڇيائين: ٻي ته خبر ڪانهي، پر چون ٿا ته ويچارو ڏاڪڻ چڙهي مٿي آيو هو. آپساهي ۾ ٿي دم نڪري ويس.

برسات جي موسم ڪي ٻه خبر ناهي ڪيئن ته ٻتو ٻنجي ويندو آهي ته شهر ۾ شاديون آهن. بس، هيڏانهن شاديون شروع ٿيون، هوڏانهن برسات شروع ٿي. ويچارا شادين وارا وتندا ڪنهون ٻاسا ڳوليندا. ٻر مينهن ڇوي ته اڄ نه ٻوان ته ڪڏهن ٻوان.
اڄ صبح آفيس ٻئي آيس ته ڇا ڏسان ته سرڪاري باغ ۾ هڪڙو ماڻهون ڳان جا هار ڳچيءَ ۾ ٻاٻو اڪيلو ٿي اڪيلو بيٺو آهي، مٿان مينهن جو وسڪارو پيو ٻويس.
ويجهو وڃي پڇيومانس ته: يار ڪير آهين؟
ڇيائين: گهوٽ.
ڇيم: اتي ڇا بيٺو ڪرين؟
ڇيائين: تون ٿي ٻڌام ته مان ڇا ڪيان؟
ڳولان آيو هوس شادي ڪرڻ. غين وقت تي مينهن ٻنجي ويو. جاڃي سڀ خبر ناهي ڪيڏانهن ڀڄي ويا.
ڇيم: ٻوءِ تون به وڃين ڇو نٿو؟
ڇيائين: وڃان وري ڪيڏانهن؟ ڏسڻ ۾ اچيم ته وڃان نه؟ منهنجو ته چشمو به ٻاڻ سان ڪڍي ويا آهن!

ٻاڙيوارن جي مڃي شادي. اخبار ۾ اشتهار ڏسي رشتو ڪيو هئائون. ڇوڪريءَ وارن جو گهر به هڪ ٿي دفعو ڏٺو هئائون.
بس مهمانن جي ٻري وڃي ٻهتا ڪنوار وارن وٽ.
ڇا ڏسن ته ٻاڙي ۾ ٿي شاديون لڳيون پيون آهن. هر طرف قناتون ۽ باب سجايا ٻيا آهن. اچي ڦاٿا ته اسان وارا همراه الائي ڪهڙا؟ گهوٽ جي ماڻ جو ضد ته ٻهرينءَ قنات وارا ڪنواريتا اسان

جا آهن. گهوٽ ۽ ڇوڪري ته نه، آخريءَ قنات وارا اسان جا ڪنواريتا آهن. چپ ڪري ويٺا رهيا.

هڪڙي ٻاڙي واري ٻهڻي لقاءُ ڏٺو، سو وڏي وڻن آيو. چيائين: ڀلا آهيو ڇا؟

چيائون: هائو ڀيڻ.

چيائين: ته پوءِ ڇڱائي ان ۾ اٿو ته موٽي وڃو. منهنجي شاديءَ تي به ڄاڃي ٻاجهي ڀيا هئا، ۽ مان اڃان تائين پيو ٿو ڪيتو لوڙيان. اصلي ڪنوار جي بجاءِ سنڌس نوڪرياڻيءَ سان شادي ٿي وئي هئي!

(۲۱- آگسٽ ۱۹۸۶ع)

بارش

اڄ ڪلهه بارش جو مسئلو تمام گهڻي اهميت حاصل ڪري چڪو آهي. اڳين ڪئي ڇنڇي تہ صورتحال گنڀير ٿيندي ٿي وڃي تہ بيءَ جا نہ ٿيندو. اڳ مينهن وسندا هئا جام، اونهاري ۾ چوماسو ٿيندو هو، تيز هوائون لڳنديون هيون، بارش پوندي هئي. ڏينهن جا ڏينهن جهڙ ڦڙ بوند ٻهار لڳي پئي هوندي هئي. ڪپ چڪ ٿيندي هئي. مينهن وسارڙا نڪرندا هئا. سياري ۾ لس ليٽ ٿي ويندي هئي. جو مينهن وسڻ شروع ٿيندو هو تہ ٻند ٽيڻ جو نالو ئي نہ وٺندو هو. هڪ سردي، مٿان بارش. گهر جا سورا پاتي مکريءَ يا چلهہ جي چوڌاري ويهي گرم گرم چانهہ پيئندا هئا. سرنهن، پلي، جوئر يا ٻاجهر جي ماني پچندي هئي. ٻوڪ نڪاهہ ٿيندا هئا، ڪچهريون، ڏاڏا ماڻا، چرچا گهٻا، ڏاڙا ڏٺا! هنڙي آهي ڏينهن! اهي ڏينهن، اهي مينهن! هاڻي تہ پيو سال ڦري آيو آهي. وسڪاري لاءِ ترسي ويا آهيون.

خيرمحمد خان ڪوڪن واري رات اڄي در کڙڪايو. ڏاڍو جذباتي ٿي ڏٺو. مون در کوليو ئي مس تہ هڪدم رڙ ڪري ڪئي ڀاڪر پاتائين.

چيائين: مبارڪ مبارڪ. لک لک مبارڪ.

چيم: ڇا ٿيو؟

چيائين: پڇين ٿو تہ ڇا ٿيو؟ اڙي ڪوهہ جا ڏيڏر، گهر کان تہ ٻاهر نڪري ڏس. مينهن پيو وسي!

چيم: سچ؟

چيائين: آئون نہ تہ پيو؟ اڙي اسان هونداسين تہ اهڙيون خوشخبريون جام پيون ملنديئي. "لڪي مين" (Lucky Man) جو

خطاب ڪو مفت مليو اٿم ڇا؟ اڄ، در ڪان نه ٻاهر نيٺو ٻاهه،

چيم : مونکي ته ٻانو خيرمحمد خان اعتبار نٿي اچي.

چيائين: ڇا ٿو چوين، اعتبار نٿو اچئي؟ هي ڏس. هي ڏس، پنهنجي اکين سان ڏس منهنجي منهن تي ميئهن جا ڦڙا.

چيم : آهن ته سهي- پر—

ايتري ۾ مٿئين فليٽ وارو جمن خان "جمني" به اچي سهڙيو. ٻئي هٿ ٻڌي خيرمحمد خان کي چيائين: پوتار ڪوڪن وارا، پيلي هيءَ پيرو معافي ڏي. وري ائين هرگز ڪونه ٿيندو.

خيرمحمد خان حيران ٿي پڇيو: ڇاجي ٿو معافي وٺين جمن خان جمني؟

جمن نيزاري ڪندي چيو: پوتار، مهمانن جا ٻار ڏاڍا حرڪتي آهن. ڪني ٻاٽيءَ جي بالٽي تنهنجي مٿان هارياڻون. پيلي معاف ڪر.

هاڻي ٿي ٿو ڏسي ڪنج ڪيان!

شام جو رڪشا ڀاڙي ڪرڻ لاءِ رستي تي اچي بيٺس. هٿ ڏنم. هڪ رڪشا اچي پر ۾ بيٺي. چيم: صدر هلندين؟

چيائين: ميٽر کان پنج روپيه وڌيڪ لڳندا.

چيم : ڪهڙيءَ خوشيءَ ۾ ؟

چيائين: برسات جي موسم آهي.

چيم: پر برسات ته ٻن سالن کان ڪونه پئي آهي.

چيائين: انهيءَ ڪري ته پنج روپيه ٿا وٺون. نه ته ٻن ۾ ٿي ڪم هلي وڃي ها.

چيم : ڇاٿو چوين؟

چيائين: سچ ٿو چوان. گذريل سال به پئي ڪانه ٿي. هيل به حال هيٺو آهي. ٻاڙ به ته آخر ڪا شيءِ آهي استاد. ائين ڪٿي سمجهه ته برسات جي ٻاڙ لڳي آهي!

نيڪيدار دادمحمد "بي داد" مليو. چيائين. صاحب قهر ڪري ڇڏيو اٿئي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جيمر : ڇو بي داد، مون ڇا ڪيو؟

جيائين : ڇڏ سائين. جڏهن ڪان پروموشن مليو اٿئي، وڏو صاحب ٿيو آهين، تڏهن ڪان اسان جا ته لاهه ئي ڪڍي ڇڏيا اٿئي.

مان حيران ته آخر ڪهڙي خطا ڪيم.

تعجب وچان چيم : دادمحمد ”بي‌داد“ منهنجي پروموشن مان تنهنجا لاهه ڇو نڪتا آهن؟

جيائين : بادشاد بارش ئي بند ٿي وئي آهي.

جيم : اها ته سڀني لاءِ بند آهي.

جيائين : پر اسان ٺيڪيدارن تي قيامت گذري وئي آهي سائين. نه ٿي بارش ٿئي، نه روڊ ٽٽن ، نه ٿيون پليون پڇن ، نه ٺيڪا ملن. تنهنجي بادشاهيءَ ۾ ههڙو ظلم! اجان ٿو چوين ته ڇا ٿيو؟

مستريءَ قادن ڪان پڇيم : مستري صاحب، ڪر خبر؟ ڌنڌو ڪيئن پيو هلي؟

جيائين: پيڙو پڌي ويو.

چيم : سو وري ڪيئن؟

جيائين : مزورن کي هر سال ملندو آهي بونس، اسان کي هر سال ملندي هئي بارش. مزورن کي ته اجان به بونس پيو ملي، اسان جي بارش کسجي ويئي.

چيم: بارش جو تنهنجي ڪاروبار سان ڪهڙو واسطو؟

جيائين: واسطو ٿو پڇين؟ اڙي بابا، واسطو ئي بارش سان هو. بارش ٿيندي هئي، رستا آلا ٿيندا هئا، گاڏيون ترڪنديون هيون، حادثا ٿيندا ها. اسان جي چاندي! اجان به جي پيٽ نه پربو هو ته چوورا ڪوڪا کپ ۾ اچلي پيهي رهندا هئا پاسو وٺي. هيڏانهن گاڏي آئي ناهي، هوڏانهن پنڪچر ٿي ناهي. بس، شام تائين نوٽن جي بارش ٿي ويندي هئي.

چيم: پلا هاڻي؟

جيائين: هاڻي ته دل ٿي چوي ته ڪا ڪوڪن جي بارش پوي ته ڪو اندر ٺري!

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سائين بارش پوندي يا نه، اها خبر خدا کي- ھر اسان کي اها خبر ضرور آھي ته خدا جي مخلوق بارش کان سواءِ تمام گھڻي بي‌تاب ۽ بيچين آھي! اسان جي پياري دوست شاعر جذبات حضرت بلبل بيقرار جو ڪٿي مثال وٺو. ڇيڇومانس: بلبل بيقرار، ڪو تازو ڪلام ؟

چيائين : نه منھنجا سائين.

ڇيڇم : ڇو ڀلا ؟

چيائين: برسات نٿي ڪانه پئي آھي.

چيم: برسات سان ڪڏ شاعري ڪندو آھين ڇا؟

چيائين : ڳالھه ڀڏ بختاور. شاعرن جا ٻه قسم ٿيندا اٿئي. ڪي شاعر ٽانگي ۾ ويھي گھوڙي جي ٽاپ ٽاپ تي شاعري ڪندا آھن، ڪي ريل گاڏيءَ جي ڇڪ ڇڪ تي ڪلام چوندا آھن، ڪي اٽي پيھڻ واريءَ انجڻ جي لونيءَ تي ڏن لاھيندا آھن.

چيم: تون بارش جي وسڪاري تي بحروزن جوڙيندو آھين ڇا؟

چيائين : نه. برساتي ڏيڏرن جي ٽان ٽان تي !

برسات نٿي پوي ته ڏيڏر وري ڪٿان ايندا ؟

(۱۱- جنوري ۱۹۸۸ع)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

امتحان

ٻارن جا امتحان جاري آهن. وي سي آر زور تي آهي. صبح جو هڪ فلم، منجهند جو پيپر، شام جو ٻي فلم، موقعو مليو ته ٽي- وي يا ڊيڪ تي ميوزڪ، نه ته فون تي گپ شپ.

هڪ ڏينهن چيومان: جڏهن اسان توهان جي عمر جا هوندا هئاسين تڏهن امتحان کان ڇهه مهينا اڳ ان جي تياري ڪندا هئاسين. ٻهريون ٻه ڪلاڪ، پوءِ چار ڪلاڪ ۽ آخرڪار اٺ ڪلاڪ روز پڙهندا هئاسين. اڪيلا نه پڙهي سگهندا هئاسين ته چار پنج ڄڻا گڏجي پڙهندا هئاسين. امتحان جو ڏينهن ايندو هو ته صبح جو سوير اٿي تياري ڪندا هئاسين. ٻه پينون مس سان ڀري پاڻ سان گڏ کڻندا هئاسين. رف ڪم لاءِ پينسل جدا. ڊڄندا ڊڄندا امتحان هال ۾ ويندا هئاسين. مجال آ جو ڪو ڪتاب پاڻ سان گڏ کڻون. ادب ۽ احترام سان پيپر وٺي، ٽي ڪلاڪ سانده لکي، ٻه ٽي ڀيرا پڙهي، پڪ ڪري، استاد جي حوالي ڪري موٽندا هئاسين.

ٻارن منهنجي ڳالهه ڏاڍي غور سان ٻڌي. سڀ کان ننڍي ٽٽڪوءَ چيو: بابا. انهن ڏينهن ۾ انڪل فهيم بورڊ جو عملدار ڪونه هوندو هو ڇا؟

چيم: نه پٽ پر جي هجي به ها ته به مدد ڪونه ڪري ها.

چيائين: هاڻي ته پيپر گهر تي ڏياري ٿو موڪلي.

چيم: اهائي ته توهان جي بدنصيبي آهي ٻچا.

چيائين: بدنصيبي ڇو آهي؟ پيپر ته فوٽو ڪاپي ٿي شهر ۾ وڪامندا آهن.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

چيم : اهي سوالي پيپر نه، توهان جو آئندو آهي جيڪو بازارن ۾ وڪامندو آهي.

منهنجو وڏو پٽ جهڙڪو ڏاڍو خار باز آهي. چپائين : توهان جهونن کي ته رکڻو هوندي آهي ڪاوڙ ڪرڻي. ڳالهه ڳالهه سان جيسين وڏ نه ڪڍو، تيسين سک نه ڪونه ايندو.

چيم : پٽ، مون نه حقيقت پئي ٻڌائي.

چپائين : حقيقت اها به آهي ڏيڏي ته اڄ کان سئو سال اڳ بجليءَ جو وجود به ڪونه هوندو هو. ان کان اڳ ڪتاب به ڪونه ڇپيا هئا. ان کان اڳ ماڻهو ڪچو ماس کائيندا هئا ۽ وڻن تي رهندا هئا. پوءِ اسان به ائين ئي ڪيون ؟

چيم : نه پٽ. تعليم جنهن مقصد سان ڏني ٿي وڃي، گهٽ ۾ گهٽ اهو مقصد ته پورو ٿيڻ گهرجي.

چپائين : تعليم جو مقصد آهي امتحان پاس ڪرڻ، سو ڪينءَ به ڪجي. ڏکيءَ طرح ڇو ڪجي؟ سوليءَ طرح ڇو نه ڪجي؟ توهان ڪوڙا ياد ڪندا هئا ؟

چيم : ها. چوڻائي، اڌ، مني کان وٺي ويهن تائين ته مون کي اڄ به ياد آهن. ڪوڙا، پڇي وٺ. ايڪ ڏون ڏون - ٻه ڏون چار.

چپائين : پر اڄ ان جي ضرورت هرگز هرگز ڪانهي. نه ذهن تي زور، نه وقت جو زيان، نه مارڪٽ، نه مٽي جو سور. ننڍڙو ڪيلڪيوليٽر کيسي ۾ کڻي امتحان ۾ هليا وڃو، جيترو حساب چاهيو، هڪ سيڪنڊ ۾ ڪري ڇڏيو.

چيم : پر پٽ ان سان ذهن جي اوسر رڪجي ويندي، ذهن کي زنگ لڳي ويندو. ماڻهو ڪند ٿي ويندو.

چپائين : ڪند ذهن ته ڪلهه جا ماڻهو هئا. موجوده نسل ته بي حد ذهين آهي. ڏ-و ڏا هڪ طرف امتحان پيا هلن، ٻئي طرف وي سي آر تي فلم پئي هلي. آهي ڪا ڳڻتي اسان کي؟

چيم : پٽ نقل ڪري پاس ٿيڻو آهي ته پوءِ امتحان ئي ڇو ٿا ڏيو؟ هر سال گهر ويٺي سرو، وشن ونڊيا ڪيو.

ڇيائين: عملي زندگيءَ ۾ ڪا ڀڃا نوروني ٿيندي ته امتحان ڏنو ٿنون يا نه؟ ان ڪان سواءِ جي مان ڪاهي نه ڪندس ته پيا ڪندا پوءِ خواه مخواه پاڻ کي فيل ڪرائڻ مان ڇا حاصل؟

ڳالهه ته منهنجي پٽ جي به صحيح آهي. حالت اها آهي ته اسڪولن ۾ پڙهائي ڪانهي. فيشن شو کهٽا آهن. منهنجي ڌيءَ روز نوان نوان فيشن ڪرڻ لڳي ته پڇيومانس: ڇا، هيءُ سڀ ڪجهه ڪٿان ٿي سکي اچين؟

ڇيائين: اسڪول مان.

ڇيم: اسڪول ۾ صرف اهوئي سيکاريندا آهن؟

ڇيائين: نه ته پوءِ سيسون پلا ڇالاءِ آهن؟

اڳ بار پڙهندا ڪونه هئا ته وري به ٽيوشن وٺي محنت ڪري پاس ته ٿيندا هئا. هاڻي اها زحمت به ڪونه ٿا ڪن. دراصل اڳ استاد نوڪري ڪمائڻ لاءِ ڪلاس ۾ ڪونه پڙهائيندا هئا ۽ گهر تي ٽيوشن جو دوڪان سجائيندا هئا. هاڻي ڪين ان جو به وقت ڪونهي. ان ڪري هنن سلسلو ئي پيو شروع ڪيو آهي. يعني نه پڙهائي نه لکائي، سڌي راند سونٽي جي. سنڌون سڌو پيپرن جو واپار.

سوالي پيپر هڪ سئو روپيه في پيپر جي حساب مان امتحان واري رات مهيا ٿي وڃن ٿا. ۽ ڇاڪاڻ ته ان ۾ شاگرد جي محنت به شامل آهي، انڪري شاگرد گهڻي ڀاڱي ان طريقي کي پسند نٿا ڪن. ڪير وينو سوال پڙهي جواب ٺاهي؟

ٻيو طريقو آهي راڪيٽن يا ڦرن لاهڻ جو. ان ۾ به محنت درڪار آهي. اها تڪليف به صرف اهي ئي ڪري سگهن ٿا جن وٽ وقت هجي، پئسو گهٽ هجي. جن وٽ وقت ڪونهي ۽ پئسو جام آهي، اهي يا ته ڪلاس ۾ وڃن ئي ڪونه، ۽ جي وڃن ته به ڪاپي خالي ڏئي آرام سان اچي گهر پچن. باقي سمورو ڪم پئسو پاڻ ڪندو. جي شاگرد ان نسخي مطابق پاس ٿيندا آهن سي نوڪريءَ لاءِ بوت به ڪونه گسائيندا آهن ڇو ته سندن بوٽ نهايت قيمتي هوندا

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

آهن، ڪين نوڪري گهر ويٺي ملندي آهي ۽ هو پڻ نوڪري گهر ويٺي ڪندا آهن. مردو نرڳ وڃي يا سرڳ ان سان هنن جو ڪهڙو ڪم؟ هو ته صرف خوشحاليءَ جو سوچيندا آهن. ملڪ ۽ قوم جي خوشحالي نه - پنهنجي ۽ پنهنجي خاندان جي خوشحالي. جيڪا سڀ کان وڌيڪ پياري به آهي، پائيدار به آهي.

(٦- جون ١٩٨٨ع)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

راند روند

ڪرڪيٽ وري شروع ٿي وئي آهي، پر ٿوري فرق سان. فرق اهو جو اڳ ڪامينٽري ڏينهن جو ٻڌبي هئي ۽ هاڻي رات جو، ساڍي اٺين بجي رات کان آڌر جي ساڍي ٽين بجي تائين. يعني جيڪي ڪرڪيٽ جا شوقين ڪامينٽري ٻڌڻ سان پٺي ڏينهن آفيس ۾ ننڊون ڪن، جهوٽا کائن يا وري صاحبن جا دڙڪا کائين. پر جي ڏوهاري خود صاحب آهن ته پوءِ ڪوڙيءَ کي ٿي گهري. اها هرو ڀرو ڪا نئين ڳالهه به ناهي. ڪيترين ئي رانديون رات جي وقت کيڏيون وينديون آهن. مثلاً ٻلهاڙو، ونجهه وٽي، اک ٻوٽ وغيره وغيره. بلڪه اڄڪلهه چور سپاهيءَ جي راند ته تمام گهڻي مقبول ٿي آهي. هن راند ۾ ٻه ٽي همراه چور ٿيندا آهن ۽ ٻيا سڀ سپاهي. چور چوري ڪندا آهن ۽ سپاهي سندن رکوالي ڪندا آهن. سندن مول مقصد اهوئي هوندو آهي ته شل چور کي ڪوسو واءُ نه لڳي. ان ڪري هو هميشه چورن جي پويان هلندا آهن. وقت بوقت کين سيٽي وڄائي هوشيار ڪندا آهن. پڪڙجڻ جو خطرو هوندو آهي ته گاڏي خراب ٿيڻ جو بهانو ڪري ٻه ٽي ڪلاڪ دير سان پهچندا آهن. پاڻ کي تصديق ڪري اهڙو ته خوار خراب ڪندا آهن جو هو پيهر شڪايت ڪرڻ جهڙو قابل ئي نه رهندو آهي.

پر خير، اها ته ٿي اسان جي پنهنجي مقامي راند، ڪرڪيٽ ته ماشاالله عالمي شهرت حاصل ڪري چڪي آهي. دنيا جي گهڻي پاڙي ۾ کيڏي وڃي ٿي. راند گهٽ، بزنس وڌيڪ بنجي چڪي آهي. ان ريقدر جو چڪي هئڻ وارا ڪروڙ پتي، جونڪي وارا لکپتي ۽ ٻيا صرف "پتي" بنجي ويا آهن. ڪجهه ڏينهن اڳ هڪ پروگرام ۾ هاڪيءَ جي هڪ رانديگر شڪايت ڪندي چيو هو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

نه ڪرڪيٽ وارن کي تمام گهڻا ڏوڪڙ ٿا ملن جڏهن ته هاڪيءَ وارن کي صرف ويهه روپيه ڏهاڙيءَ جا ڏنا ٿا وڃن. مون ان ني همراه کان پڇيو ته راند جي عيوض توکي ڪا نوڪري به ملي؟

چيائين: ها ڪسٽمز ۾.

پڇيم: ڪا زمين به ملي؟

چيائين: ها، ويهه ايڪڙ.

پڇيم: ڪو پلاٽ به مليو؟

چيائين: ها هڪ هزار جا ٻه پلاٽ.

پڇيم: بينڪ کان ڪو قرض؟

چيائين: صرف پنج لک روپيه.

پڇيم: ٻي ڪا بخشش؟

چيائين: ها، هڪ ڪار، هڪ فرج، هڪ فريزر، هڪ واشنگ مشين، ڀاءُ کي بينڪ ۾ ملازمت.

چيم: پوءِ به شڪايت اٿئي ته ويهه روپيه ڏهاڙيءَ جا ٿا ملن؟

چيائين: اها ته حقيقت آهي. ان کان انڪار ڪري پنهنجي قيامت ڪاري ڪرڻي اٿم ڇا؟

چاچو ڪوڙو خان، جنهن کي اڪثر ماڻهو "ڪُوڙو" خان به پڙهندا آهن، سو گولان آيو ۽ چيائين ته: مان به پنهنجي زماني ۾ ٻهرين جوڙ جو ملهه هوندو هوس. مجال آ جو ڪو جهڙو تهڙو سندرو ٻڌي ميدان ۾ لهي. هاڻي ڪراڙو ٿيو آهيان. ٻڌو اٿم ته رانديگرن ۽ پهلوانن کي انعام اڪرام ٿا ملن، سو بابا مونکي به ڪجهه ولائي ڏي.

چيم: چاچا انعام ۽ سندروني ملندئي. کپي ته مونکان وٺي وڃ، کپي ته وڃي اختياري وارن کان وٺ.

شاعر جذبات، حضرت بلبل بيقرار کي به شوق ٿيو انعام وٺڻ جو. چيائين: مان به شاعر جذبات آهيان. شاعري ڪئي اٿم. علم ۽ قلم جي خدمت ڪئي اٿم. ملڪ ۽ قوم جو مان مٿانهون ڪيو اٿم.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پين کي نوڪرين چاڪرين، زمينون پلاٽ ملن ٿا، سون کي به مان گهرجن .

چيم : ها، بلڪل مان گهرجي. گهٽ ۾ گهٽ هڪ پلاٽ ته ملڻ ني گهرجي.

چيائين : آنون نه ته؟ هڪ هزار والن جو پلاٽ هٿ گهرجي ڏينس ۾ .

چيم : اهو پلاٽ ته ڪونه ملندئي شاعر جذبات. ها، باقي افساني جو پلاٽ جيڏو وڏو چوين اوترو ملندئي. اها ذميداري منهنجي.

خيرمحمد کوکن واري چيو : ننڍي هوندي "چنهر چيلي" ۾ مان به چيمپئين هوندو هوس. منهنجي پٽ کي نوڪري ڏيار.

چيم : ڪهڙي نوڪري کپئي خيرمحمد خان ؟

چيائين : مڙني ڪسٽم ۾، ڪا پوليس ۾، ڪا ايڪسائيز ۾، ڪا ڪي بي ني ۾ .

چيم : ان لاءِ ڪنهن به راند جو چيمپئين هٿ ضروري نه ناهي.

چيائين: نه ادا. نوڪريون ملڻ ٿي انهن کي ٿيون جيڪي راند روند ۾ نالو ٿا ڪڍائين . راند ڪٿي ڪهڙي به هجي، ڪشتي هجي يا دنگل، مڙني ني راند کيڏئي. منهنجي پاڙي ۾ هڪ ماڻهو اهڙو به آهي جنهن اکر مٿهر ۾ ٽورناميٽ کٽي هئي، ان کي هڪ ڪار ۽ هڪ سونو تاج انعام ۾ مليا آهن ۽ سندس پٽ کي ملڪ کان ٻاهر ٽريننگ تي پڻ موڪليو اٿن.

چيم : نوڪريءَ جي ٽريننگ؟

چيائين : نه، اکر مهر جي ٽريننگ لاءِ!

(۱۴- مارچ ۱۹۸۸ع)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪولي

چوندا آهن ته : درد جي ڪهڙي خبر بي درد کي.
يا وري چوندا آهن ته : خبر ڪاڏن کي هوي.
يا اڃان به چوندا آهن ته: لڳي هووني ته ڪل پوني نه ته پڇ لڳيان واليان نوں.
مطلب سڀني ڳالهين جو اهو ته جنهن ڪولي نه ڏٺو، تنهن ڪجهه ني نه ڏٺو.
زورآور ماڻهس ته نڪيٽ ڏيڻ وارو به آهي، نڪيٽ ڏسڻ وارو به آهي ۽ نڪيٽ وٺڻ وارو به آهي.
هر سڀ ڪان زورآور ماڻهس سيٽ ڏيڪارڻ وارو، سيٽ ڏيارڻ وارو، سيٽ ڪسائڻ وارو ۽ "سيٽ" لاهڻ وارو جيڪڏهن ڪو دنيا ۾ آهي ته صرف ۽ صرف ڳاڙهي قميض وارو ريلوي جو ڪولي آهي.
جي راضي ٿئي ته هلندڙ ريل ۾ بيهاري چڙهي ۽ جي بگڙي ته ريل مٿان لنگهائي چڙهي.
جي مٿ گرم ٿئيس ته ڪونڙي ۽ تائين سلامي پريندو هلندو ۽ جي في قيري جي حساب سان ڏوڪڙ ڏنوس ته هلندي گاڏي مان نه رڳو توهان جا ٽپڙ هيٺ اڇلائيندو، بلڪ ٿي سگهي ٿو ته خود توهان جي جان عزيز کي به ڪو نقصان پهچائي!
هڪ دفعي ائين ٿيو هو. هڪ ڪولي ڪاوڙ ۾ اچي بسترو ۽ بيگ هيٺ اڇلي چڙهيا ۽ مسافر کي پڻ اڇلڻ وارو هو جو اوچتو خبر پيس ته اهو مسافر "آهو" ڪونه هو.

مان هڪ دفعي ڪيڏانهن وڃڻ لاءِ اسٽيشن تي پهتس. ڪولي وراڻي ويو. ڪو هيڏانهن پيو ڇڪي، ڪو هوڏانهن پيو ڇڪي. ڪنهن

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪالر ۽ هٿ وٺڻ، ڪنهن کيسو ڦاڙيم، ڪنهن مڪ وهائي ڪڍي، ڪنهن چڪ پاتو.

خدا خدا ڪري، مس مس جان ڇڏايم.

هڪڙو مسڪين صورت ڪولي ڏسي کيس چيم ته سامان ڳاڏيءَ ۾ رکڻ جو ڪهڙو وٺندين؟

چيائين: ڏهه رپيه.

چيم: هي سامان ته بنهه ٿورو آهي.

چيائين: ٿورو ڪٿي آهي سائين؟ هي ڏسو نه، بسترو پسترو، پيتي پيتي، ڇلي ٻلي، ڪولر ٻولر، ٿيلهو ٻيلهو.

چيم: هاڻي هيئن ڪر، بسترو تون کڻ، پسترو مان ٿو کڻان. پيتي تون کڻ، ٻيتي مان ٿو کڻان. ڇلي تون کڻ، ٻلي مان ٿو کڻان. ڪولر تون کڻ، ٻولر مان ٿو کڻان. هاڻي سامان ٿيو اڌواڌ. پئسا به وٺ اڌواڌ.

چيائين: سائين قبول آهي. پئسا مون کي ڏيو، ٻئسا ٻلي توهان رکي ڇڏيو!

ڪجهه ڏينهن ٿيا جو اسان جي گهر ڪجهه مهمان آيا.

ٽنگسيءَ مان لهندا ويا ۽ رڙيون واڪا ڪندا ويا.

چيوسين: خير ته آهي؟

چيائون: خير ڪونهي.

چيوسين: پئسا چوري ٿي ويا ڇا؟

چيائون: نه.

چيوسين: ڪو حادثو پيش آيو ڇا؟

چيائون: نه.

چيوسين: ڪُوٽ ڪو گذاري ويو ڇا؟

چيائون: نه.

چيوسين: ته پوءِ ڇا ٿيو؟

چيائون: ڳالهه نه پڇو.

چيوسين: پوءِ به ڪجهه ته ٻڌايو.

چيائون: ڪولين سمورا پئسا به ڦري ورتا ۽ رونگ ۾ مار به ڪڍي اٿائون!

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

نورهان اسٽيشن تي اڪثر ڏٺو ويندو ته ڪولي پليٽ فارم تي ڇاڪ سان نشان ڪري، پنهنجي جاءِ والاري هليا ويندا آهن. جڏهن گاڏي ايندي آهي، تڏهن پنهنجي پنهنجي والاريل جاءِ اچي جهليندا آهن. ان گاڏي مان جيڪو به مسافر لٿو سو ان ڪوليءَ جي حصي ۾ آيو. اڳتي اهو ڪولي ڄاڻي ۽ اهو مسافر ڄاڻي. دنيا جي ڪابه نين طاقت انهن ٻن جي مسئلي وچ ۾ پوڻ جي همت ني نه ڪندي. اتفاق سان جنهن ڏينهن مان ڪراچي پهتس، تنهن ڏينهن پليٽفارم جي مرامت ٿي رهي هئي. ڪولي نشان ڪن سو ڪن ڪٿي؟ ان ڪري اٺ ڏهه ڄڻا پاسو جهليو انتظار ۾ بيٺا هئا ته گاڏي بيهي ته حملو ڪيون.

ٿيو به ائين، گاڏيءَ جو بيهڻ ۽ وٺ وٺان شروع ٿي وئي. خبر ئي ڪونه پئي ته وهاڻو ڪنهن ڪنيون ته چادر ڪنهن ڪنئي ته ڪهڪهي ڪنهن ڪنئي ته ٻئڪ ڪنهن ڪنئي. هڪ جي پويان ٻوڙي پئي جي پويان ٻوڙان. ايلازن جو ٽڪاءُ پيو پوي ته پيلي رحم ڪيو. معافي ڏيو. وري اهڙي غلطي ڪونه ٿيندي.

پر هو پڌن ڇا؟ سيني جي ٻوڙ هجي پاهر، ۽ سيني ڪان پنيان مان. خبر تڏهن پئي جڏهن هڪڙي سامان رکيو هڪ رڪشا ۾، ٻئي رکيو ٽيڪسيءَ ۾، ٽئين رکيو ٽانگي ۾، چوٿين رکيو بگيءَ ۾. سامان رکي هرڪو ورائي ويو مزوريءَ لاءِ.

جيم: سامان ڪيڏانهن ويو؟

ڇپائون: اهو ويو.

جيم: ڪيڏانهن؟

ڇپائون: هڪڙي سواري هجي ته پڌايون، ڄڻ سوارين جي پويان اسان ٿورو ئي ٻوڙندا سين!

شاعر، جذبات حضرت بلبل بيقرار صاحب به هڪ دفعي ٽرين جي ذريعي ڪراچيءَ پهتو. ڪولين جيڪا وٺ ڪيس سا ته سندس شاعراڻي مزاج جي بلڪل خلاف هئي، پر وڏيڪ تڪليف تڏهن

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

نيس جڏهن ڪوليءَ مزوريءَ لاءِ ويهه رپيه گهريس.

بلبل حيران ٿي ويو، چيائين: ايترا پئسا؟

ڪوليءَ چيو: سائين گهوڙو به ته وزني هئي. الائي ڇا ڇا وڌو آهيوس.

بلبل چيو: وڌو وري ڇا ٿي ماني؟ منهنجو ڪلام آهي.

ڪوليءَ چيو: ايترو سارو ڪلام؟

بلبل چيو: اهو ته اجا گذريل مهيني جو ڪلام آهي، سڄو ڪٿي اڃان ته جيڪر هزار رپيه مزوريءَ جا ٿي وڃن.

ڪوليءَ چيو: ته پوءِ وڪڻي ڇو نٿا ڇڏيوس.

بلبل چيو: اچا نه — هيءَ گهوڙو ته ڪڻ مزوريءَ ۾، آئنده جيڪو آئيندس سو تور جي حساب سان وڪڻي ڇڏيندس.

سفوران ست سُري لشڪر پارن جو، نيهاروڪن لنگ ڪٽي اچي نيشن تي لٿي.

ڪولي پون پون ڪري وڃي ويس.

مائي آهي هوشيار، سو هڪدم رڙ ڪري چيائين: اڙي ابا- چڱو ٿيو جو اچي ويئو. مولاداد آهين نه پڇا؟ ۽ تون ته فقيرو ٿو ڏسجين. ڪٿو پٽ ڪٿو، سڀ سامان کڻي ڪنجو. وڏا قرب توهان جا. پنهنجا وري به پنهنجا آهن. جي توهان نه اچو ها ته جيڪر هي مٺا ڪولي ته مون کي ڦري ناس ڪري ڇڏين ها.

مائيءَ جو اهو چوڻ ۽ ڪولين جي ڦڙتي ڪائڻ. هن جو سڏڻ تي زور ۽ هنن جو ڀڄڻ تي زور. وري نه موٽيا!

هڪڙي ڪوليءَ کنهن سيٺ جو سامان کنيون. گاڏي هئي ليٽ سو ڪولي سامان رکي هليو ويو پنهنجي ڪم ڪار سان. واري ڦيري سان مڙني سيٺ کي دلداري ڏيو پئي ويو ته دل نه لاهه گاڏي بس اجها آئي ڪي آئي.

خير، گاڏي آئي. پنج ڪلاڪ ليٽ.

سيٺ پنجاهه پئسا ڪڍي ڪوليءَ جي ترِيءَ تي رکيا.

ڪوليءَ حيران ٿي چيو: بس سيٺ، رکيا پنجاهه پئسا؟

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ميٺ چيو: ادا مان چيا ڪيان. تنهنجي قميص تي لکيل آهي پنجاهه پئسا في ڦيرو.

ڪوليءَ چيو: جي اهو حساب آهي ته پوءِ ڪڍ پنجاهه روپيه پاهر. ڳڌيل پنجن ڪلاڪن ۾ مان پورا سؤ ڦيرا ڪري چڪو آهيان!

اعتبار نٿو اچئي ته ڪر حساب ته خبر پوي.

(۱۳- مئي ۱۹۸۱ع)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

فليٽس

جڏهن کان ڪراچيءَ جي آبادي وڌي آهي، شهر ۾ فليٽن، اپارٽمينٽن ۽ ٽائون هائوسز جي ڌم شروع ٿي وئي آهي. جيڏانهن نهار تيڏانهن فليٽن جو هڪڙو گجگاهه جهنگل نظر ايندو. ڪي اڌ ۾ ته ڪي پنڌ ۾. ڪٿي ڪوٺائي پئي ٿئي ته ڪٿي اڏاوت جاري آهي ۽ ڪٿي وري رنگ روغن پيا ٿين. واپارين جي موج ٿي وئي آهي. هڪ لک کان بڪنگ ڪري، سال جا ٻه سال لڳائي، پنج لک به ٿا ڪڍن، ڏهه پندرهن جوڙا بوٽن جا به ٿا گسائين ۽ دل ۽ دماغ جي ڪاڻ ڪاٺاهوڪي بيماري به ٿا ڏين، تڏهن مس مس وڃي ڪو اجهو مٿي لڪائڻ خاطر ٿا مهيا ڪن. قصو جيڪڏهن اتي ئي ختم ٿئي ها ته به خير، پر مصيبت شروع ئي اتان ٿي ٿئي. اجهان ڏهي جڙي فليٽ ۾ ويهو مس ته بجليءَ وارا اڳواٽ بل کنيون بيٺا هوندا: هيءَ سائين ڪنيڪشن جو بل. هيءَ ميٽر جو بل. هيءَ ڪيبل جو بل.

اجهان بجليءَ وارن ساڻ جان مس ڇڏايو ته آيا گئس وارا. اتان خدا ڪري ڇوٽڪارو مليو ته آيا پاڻيءَ وارا، ڪي ايم سي وارا، ڪي ڊي اي وارا. جي آهيو وڏا ماڻهو ۽ هٿايو اٿو گهر ۾ ٽيليفون ته پوءِ ٽي اينڊ ٽي وارا به ايندا. هڪڙا پئسا پڄي مس پورا ڪيو ته پيا اڳ ئي تيار. اجا اهي خرچ ڏيئي وٺي ويهو ته پتو پوندو ته فليٽ ڍهڻ شروع ٿيو آهي، ڏار پوڻ شروع ٿيا آهن، رنگ ٿو لهي، باٿ روم ۾ پاڻي ٿو وهي، دري ٿي لڏي، ڏاڪڻ ٿي ڏڏي وغيره وغيره.

تڏهن دل چوندي آهي ته ايتري اجازت ملي ته پهريون ان ڪنسٽرڪشن ڪمپنيءَ وارن کي مارجي ۽ پوءِ پاڻ کي هلائي ڇڏجي. نه هوندو بانس نه وڄندي بانسري: نه هُئي هني، نه ڪُٺي ڪني.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هون ٻه هڪ اهڙي فليٽ ٻڪ ڪرائي ھُئي، نالو هوس سبز باغ اپارٽمينٽ. وڏيون تعريفون هيون فليٽن جون. سمنڊ جي ڪناري تي، چار بيڊروم، ڊرائنگ ڊائننگ، وڏو ٽي- وي لائونج، سرونٽ ڪوارٽر، ٽيليفون ۽ اينٽينا فٽنگز. مطلب ته دنيا ڀر جون خوبيون بيان ڪيل هيون سبز باغ اپارٽمينٽ ۾.

ڇڇيم: ڪل ماليت ڪيتري؟

چيائون: صرف ڏيڍ لک روپيه.

چيم: ڪيترين قسطن؟

چيائون: ويهه ويهه هزار روپين جون پنج قسطون ۽ ان کان پوءِ ڏهه ڏهه هزار روپيا سال ۾.

چيم: سال ۾؟

چيائون: سال ۾.

چيم: پوءِ ڇا ڏيڻو پوندو؟

چيائون: توهان ڪجهه نه ڏجو. اسان ڏينداسون.

چيم: ڇا ڇا ڏيندا؟

چيائون: فرنيچر، ٽي- وي، فرج، واشنگ مشين، ڪپڙا لٽا، پردا، ڪشن وغيره وغيره.

چيم: ڪهڙيءَ خوشيءَ ۾؟

چيائون: ڪمپنيءَ جي مشهوريءَ جي خاطر.

ڏاڍو خوش ٿيس. هڪدم فليٽ ٻڪ ڪري ويو. پنجويهه هزار روپيه پيشگي رقم ڏئي بيٺس ته خبر پئي ته ڏيڍ لک ته هنن کي ڏيڻو آهي. پنج لک روپيه بينڪ جو قرض جدا آهي. اهو الڳ لاهڻو پوندو.

چيم: اهو ته پهريون ٻڌايو ها.

چيائون: ايترو عقل ٻه ڪرڻ هئي ته پوءِ شهر ۾ فليٽ ڇو ٿو وٺين؟ ٺٺنگ ۾ جهوپڙي اڏائي ڇو نه ٿو وڃي رهين؟
مات ڪري هليو ويس.

ڪجهه ڏينهن کان پوءِ خط آيو ته قسط ٻه ڀيڄڻ ۽ پنجاه هزار روپيه لڪڙيءَ ۽ لوهه جا به موڪليو.

وڃي حاضر ٿيس. چيم: هيءَ وري ڪهڙي مصيبت؟
چيائون: اسان ”گهر“ ڏاهي ڏيئو ڪيو هو. در دريون، گرل وغيره ته پنهنجون وجهندين يا اهي به اسان وٽان ڏيونهه؟
چيم: پر اوهان جي اشتهار ۾ ته انهن ڪونه چيل هو.
چيائون: اشتهار پيهر پڙهه. اسان انهن به ڪونه چيو هو ته ڪاٺ ڪباٽ به اسان پنهنجو ڏينداسين.

صبر ڪري، پئي مٽي پورت ڪيم.
مهينو کن مس گذريو ته وري حڪم آيو ته قسط به پهچاءِ ۽ پنجاهه هزار روپيه فٽنگز ۽ ڪڙن ڪنڊين جا پهچاءِ.
چيم: هي ته سراسر ناانصافي آهي.
چيائون: ته پوءِ ٺيڪ آهي. بنان تالي وارن ڪمرن ۾ رهه، بنا ٽلڪن وارن غسلخانن ۾ وهنج ۽ بنان انجيسن جي درن ۽ درين ۾ گذارو ڪر.
مٽي تي هٿ هڻي پنهنجا ڪرم ڪٽيم.

انهن سلسلو هلندو رهيو. بجلي، گئس، پاڻي، فون، مطلب ته هر قسم جي مرحلي تي پئسن جي تقاضا جاري رهي. ڏيڍ لک روپين ۾ وعدو ڪيل فليٽ ڏهه لک کائي ويو. تڏهن سوچيم ته هاڻي وڃي ڏسي اچجي ته فليٽ ڪيئن ٺهيو آهي.

ڏٺم ته ٽپ ٽي ٽري ويا.
پڇيم: سمنڊ ڪٿي آهي؟ توهان ته سمنڊ جي ڪناري فليٽ ڏيڻ جو وعدو ڪيو هو.
چيائون: ڏيڍ لک ۾ فليٽ به ڏيونهه، سمنڊ به ڏيون؟ اها ته زيادتي ٿيبي. في الحال ان تلاءَ تي گذارو ڪر، جڏهن سمنڊ تي حڪم هليو ته اهو به آئي خدمت ۾ حاضر ڪنداسين.
چيم: فليٽ ڏيکاريو.
’ پکاريائون.

ڇا ڏسان ته هڪ وڏو هال آهي. ان کي پٺين سان ڇٽن حصن ۾ ورهائي ويهي رهيا آهن.
ڇيائون: هي اٿئي توهانجا چار بيڊروم.
ڇيم: ۽ هو ڊرائنگ هال، ڊائننگ هال ۽ سرونٽ ڪوارٽر؟
ڇيائون: هنن سان ڪنهن به هڪ ۾ به چار ڪرسيون وجهي ڇڏ. اهو ٿيو توهانجو ڊرائنگ روم. ٻئي ڪنهن ۾، يا بهتر اٿئي ته ساڳئي ۾ ماني کائي ڇڏجانءِ، اهو ٿيو توهانجو ڊائننگ هال. باقي رهيو سرونٽ ڪوارٽر، سو ادا جيڪو فليٽن ۾ رهندو سو ڪٿان ٿو نوڪر رکي سگهي؟ پر جي ڪٿي ڪڏهن نوڪر رکيئي ته اسان کي خط لکي موڪلجانءِ، اسان توهانجي نوڪر کي پاڻ وٽ ڪٿي رهائينداسين.
ڇيم: پر هو ٽيليفون، بجلي، گئس، پاڻي؟
ڇيائين: نيڪ ڪم ڪر. توبه تائب ٿيءُ. الله تعاليٰ جنت ۾ توکي اهي سڀ آسائشون ته ڏيندو ئي ڏيندو، پر ان سان گڏ هڪ عدد حور جو به وعدو ڪيو اٿائين. دل ڇو لاٿي اٿئي؟ بس باقي سال ٻن جي ڳالهه آهي، اهي هتي گذار، پوءِ هميشه لاءِ عيش ۾ هوندين!

(١- جنوري ١٩٨٨ع)

برابري

حضور مختياركار جي گهرواري مختيار بيگم هڪ مشهور ۽ معروف سوشل ورڪر آهي. هوءَ گهڻي عرصي کان عورتن جي حق لاءِ لڙي رهي آهي. پهريون پئي عورتن سان لڙندي هئي، پوءِ پاڙي وارن سان لڙندي هئي— ۽ هاڻي پنهنجي پاڇي سان وڙهندي آهي!

حقيقت ۾ سوشل ورڪر مختيار بيگم کي عورت ۽ مرد جي برابريءَ جو جنون سوار آهي. هن جو چوڻ آهي ته انسان سڀ برابر آهن، ان ڪري عورت ۽ مرد کي به برابريءَ جو درجو ملڻ گهرجي.

ڪنهن چيس ته: اهو درجو ته هر طرح مليل آهي.

چيائين ته: جيستائين اڪثين ته ڏسنديس تيستائين مڃيندس هرگز ڪونه.

پڇيو ويو ته: ڪهڙي خاطري گهرجي؟

چيائين: خاطري اها گهرجي ته سماج ۾ جيڪي حق مرد کي حاصل آهن، سي عورت کي به هئڻ گهرجن.

اتي سندس مڙس حضور مختياركار ڳالهايو. چيائين: ٺيڪ آهي، اسان کي منظور آهي. پر اسان جو به هڪڙو مطالبو آهي، اهو هيءَ ته جيڪي رعايتون عورت کي حاصل آهن، سي مردن کي به هئڻ گهرجن.

پڇيائين: مثلاً ڪهڙيون؟

چيائين: مثلاً پيڪين رسي وڃڻ جون، ميڪ اپ ۽ زيورن تي خرچ ڪرڻ جون، ڪلاڪن جا ڪلاڪ گلائون ڪرڻ جون، قيمتي وڳا وٺڻ جون، گهڻي ڳالهائڻ جون.

ايان حضور مختياركار ايترو مس چيو هو ته سندس بيگم ڪٺي وات تي هٿ ڏنس.

چيائين: اها برابري ٿو ڪرين يا حق تلفي ٿو ڪرين!

بس ۾ ويٺا هئاسين. هميشه جيان رش تمام ڏاڍي، ماڻهو مٺيا پيا هجن. اينري ۾ مختيار بيگم اچي بس ۾ چڙهي.
عورت هئي. دل چيو ته اٿي کيس جاءِ ڏجي، اُلٽ وارو هوس جو پرسان وينل حضور مختيار ڪار پانهن کان ڇڪي وري ويهاري ڇڏيم.
چيم: سائين ڏسو نٿا ته هڪ خاتون بيٺي آهي ۽ سا به اوهان جي گهر واري.
چيائين: چپ ڪري ويهي رهه.
چيم: پر اخلاق جي تقاضا آهي ته اٿي کيس جاءِ ڏجي.
چيائين: اخلاق پنهنجي جاءِ تي آهي، برابري پنهنجي جاءِ تي آهي. جي برابري نٿي گهري ته بيٺي هجي.
جو ٽس قهر آلود نظرن سان کيس ڏٺو ۽ پوءِ چيائين: ٺيڪ آهي. رات اچجانءِ گهر دير سان. جي در کوليو مانءِ ته منهنجو نالو به مٽائي ڇڏجانءِ. سڄي برابريءَ جي خبر پئجي ويندئي!

شاعر جذبات حضرت بلبل بيقرار ڳانو ڳائيندو مون وٽ آيو.
چيم: بلبل صاحب، توهان؟ هن وقت؟
چيائين: هائو، سان. هن وقت، هتي توهان وٽ.
چيم: پر هيءُ وقت ته توهان جو آفيس جو هوندو آهي؟
چيائين: اڄڪله برابري ٿي وئي آهي. منهنجي زال آفيس ويندي آهي ۽ مان ٻار کيڏائيندو آهيان.
چيم: پر ٻار ڪٿي آهن؟
چيائين: اهي ته منهنجو هڪڙو ڪلام ٻڌڻ کان پوءِ ماءُ ڏانهن ڀڄي ويا. هاڻي فرصت ئي فرصت آهي.

منهنجي گهرواريءَ کي به برابريءَ جو ڀوت سوار ٿيو.
چيائين: تون سڄو ڏينهن گهر کان ٻاهر ٿو رهين. شام جو آفيس مان موٽين ٿو ته وري ٻنرن تي هليو ٿو وڃين. مان سڄو ڏينهن گهر جو ڪم ڪار ڪري سري ٿي پوان. هاڻي اها چالاڪي ڪونه هلندي. تون گهر جو ڪم ڪار ڪندين ۽ مان گهمنديس ڦرنديس

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

چيم: منظور آهي.
پئي ڏينهن جڏهن ٽڪي نٽي گهر واپس آئي ته چيائين: ماني کٽي آ.
مان چپ ڪري بيهي رهيس.
چيائين: ڪونه پچائي اٿئي ڇا؟
چيم: پچائي هئم، پاڻي کي ڏري ڏنم، اها ته مري پئي. جيئن ته تو کي
به آئي ڏيان!

گهر کان آفيس پئي آيس. ڇا ڏسان ته رستو سمورو بند اڳو پيو
آهي. موٽرن جون قطارون بيٺيون آهن. نه چرن نه پرن. ڪلاڪ-
به ٿي- ڪا ڳالهه نه ٿي.
لهي پيا ڪيم ته ڇا ماجرا آهي.
چيائون: عورتن کي برابري ملي آهي. ٽئڪسيون اهي ٿيون هلائن.
رستو بند ڪري ڇڏيو اٿن. نه اڳتي ٿيون وڌي سگهن نه پٺتي
ٿيون هلي سگهن.
چيم: ٽرئفڪ پوليس ڇا پئي ڪري؟
چيائون: اهائي ته مصيبت آهي. اڄ ٽرئفڪ تي به پوليس واريون آهن!

اسان جي صاحب جي جاءِ تي سندس گهر واري آفيس هلائڻ آئي.
صبح ساڻ وڃي حاضري ڀريم.
ميڪ اپ ڪندي چيائين: مون وٽ وقت ڪونهي.
ڪلاڪ کن رکي وري ويس. چيائين: ساهيڙيءَ سان فون تي پئي
ڳالهايان. پوءِ اچجان.
چيم: ڪم تمام ضروري آهي.
چيائين: مون کي به ضروري ڳالهائڻ آهي- زيورن جي نون ڊيزائنن
جي ڳالهه پئي هلي.
ڪجهه دير رکي وري ويس. چيائين: وقت ڪونهي. ابي سان
پئي ڳالهايان.
چيم: ڪم تمام ضروري آهي.
چيائين منهنجو به ڪم تمام ضروري آهي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

چيم: ڪجهه نه پڙو.
چيائين: سياڻي پڙائجان.
چيم: سياڻي هوندين ته پڙائيندو مانهه.
چيائين: ڇا مطلب؟
چيم: مطلب اهو ته دفتر کي باهه لڳي آهي!

بلبل بيقرار جي سس چيو: سون کي به برابري ملي آهي.
منو ولو هاڻي ويندو ڪيڏانهن؟
چيم: ولوءَ جو ڪهڙو ڏوهه آهي مائي؟
چيائين: منو موالي. سڄو ڏينهن وتي ٿو جوئا کيڏندو. مان آهيان جو ڪم ڪري ڪري مري پئي آهيان. سياڻي ڪان هو منهنجي جاءِ تي ڪم ڪندو ۽ مان هن جي جاءِ تي ڪم ڪنديس.
چيم: اهو ناممڪن آهي مائي.
چيائين: تون چپ ڪر. ناممڪن آهي! ڇا ناممڪن آهي؟
چيم: تنهنجو ولوءَ جي جاءِ تي ڪم ڪرڻ ناممڪن آهي.
چيائين : ڇو؟ ڇا ٿيو آهي مونکي؟
چيم: توکي نه. ولوءَ کي ٿيو آهي.
اڄ صبح ڪيس پوليس جوئا ۾ هٿڏي وئي آهي. سائس جاءِ بدلائي سگهين ته جي بسم الله. منهنجون اکيون ٺڏيون!

(۲۹- مئي ۱۹۸۱)

فيشن

چون ٿا ته ”فيشن جي ڪا به عمر ڪونه ٿيندي آهي“. ڪن جو چوڻ آهي ته ”نه ـ فيشن جي ڪا مند نه ٿيندي آهي“. اسان جي خيال ۾ اهي ٻئي ڳالهيون بلڪل درست آهن. يعني فيشن جي نه ڪا عمر آهي ۽ نه وري مند ئي آهي. هر عمر، هر موسم، فيشن لاءِ سازگار آهي. اهوئي سبب آهي جو هر قسم جو انسان هر وقت نت نئين فيشن ۾ مبتلا هوندو آهي. دوڪاندارن کي انسان جي ان اهم ڪمزوري جي چڱي ڀر جاڻ آهي. ان ڪري هو به ڪين وڌيڪ بيوقوف بڻائڻ لاءِ طرح طرح جا فيشن ايجاد ڪندا آهن ۽ خوب ناڻو ڪمائيندا آهن. انسان جو اهو جذبو، جنهن تحت هو ٻين کان مختلف يا نرالو نظر اچي، اڄ جو ناهي. جڏهن کان انسان هن ڌرتيءَ تي آيو آهي، هو هر طرح جا حيلا هلائي پاڻ کي ڌار، الڳ ۽ جدا ڪرڻ لاءِ جتن ڪندو رهيو آهي. اها هن جي فطرت به آهي ۽ مجبوري پڻ. ايتري قدر جو جيئڻ ته جيئڻ مرڻ ۾ به فيشن جو سهارو ٿو وٺي. ايئن ڪجهه ڏينهن اڳ اخبارن ۾ آيو هو ته هڪ ماڻهوءَ هوائي جهاز مان ٽپو ڏئي پنهنجي حياتي ختم ڪئي. ٻئي هڪ تمام اوچي بلڊنگ تي چڙهي ڀرين پاڻ کي باهه ڏني ۽ پوءِ ٽپو ڏئي ڌڙام سان اچي ڌرتيءَ تي ڪريو ۽ مري ويو. ٽئين، گهر ۾ دعوت ڪئي، ماڻهو ميڙيا، ڪين ماني کارائي ۽ پوءِ سندن سامهون بيهي پاڻ کي گولي هڻي ماري ڇڏيائين.

حياتيءَ ۾ ماڻهو عجيب و غريب حرڪتون ٿو ڪري، جن کي وار آهن، سي يا ته ڀاڪي گهمائي ڪنجا ٿا ٿين، يا وار وڌائي چوٽيون ٿا ڪرائين. ڪي وارن ۾ پيلا، ڳاڙها، ساوا، نيرا رنگ ڀري ”پنڪ“ ٿا سڏائين. عورتون مردن جا ڪپڙا ٿيون پائين ۽ مرد عورتن جا. بلڪ ڪي مرد ته ڪن ۽ نڪ ٽوپائي زيور به

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پائيندا آهن. لپ اسٽڪ ۽ پائوڊر پف هٿي پاڻ کي خوب سجائيندا آهن. ڪراڙيون عورتون جوانڻ کان به وڌيڪ سينگار ڪنديون. جوانيون پار ٿيڻ جي ڪوشش ڪنديون آهن. ڪراڙا مرد ڪونلا ڪٽي خضاب ٿاهي پاڻ کي رنگيندا آهن. جوان ڪارن وارن کي اڇو چونو هٽي پنهنجا وار اڇا ڪندا آهن. رنگا رنگي ۽ پٽا پٽي ڪپڙا پائڻ، نون ڪپڙن تي چتيون هٽي ڪين فقيرن جهڙو لباس بنائڻ، به ٽي مهينا وهنجڻ کان نابري واري پنهنجا حال برا بانڪا ڪرڻ، سلوار کي ڏوتي ۽ قميص کي پوتي بنائڻ پڻ فيشن ۾ شامل آهي.

بک ۾ بصر کائڻ ته مجبوريءَ حالتن ۾ پڏو هوسين پر هوندي سوندي صرف "فڪر" خاطر مهينن جا مهينا بکون ڪائڻ فيشن ٿي پيو آهي.

ماڻهو هوندي پار کي آيا جي حوالي ڪيو ويندو آهي. جڻ شوق خاطر پار کي چمندي شرط اڌ يتيم بنايو ويندو آهي. کيس ديي جو کير پياري، پرائي پولي پڙهائڻ، ڌاريو لباس پهرائي دنيا جو اڌون عجوبو بنايو ويندو آهي. اهڙيءَ طرح ڪجهه سالن بعد نه سندس قوم نه قوميت جو پتو پوندو آهي، ۽ نه وري اها خبر پوندي آهي ته نوجوان عورت آهي يا مرد. مٿان مصيبت اها جو نالا به عجيب و غريب. سڌي سادي ڳوٺائي ماڻهوءَ کي ته پنوائي وٺي وڃي.

کاڌن ۾ به فيشن. چٽڻ جي دال مٿان هڪ چيري رکي، ٿاهوڪيءَ رڪابيءَ ۾ ڪٽي اچي رکن آڌو. پڇون ته هي ڇا؟ ته جواب ڏيندا: "ونڊر پلس".

واڳڻ جي ڪلن ۾ پٽاٽا پري نالو رکندا: Potato Perfect

ڪڪڙ جي ڪنپڙائي کي تيل ۾ تري سڏيندا: Chicken Choon Chaan

چانهه ۾ لوڻ ملائي پيئڻ، گوشت جو حلوو ٺاهي کائڻ ۽ گوبيءَ کي ٽيبل تي سجائي رکڻ پڻ فيشن.

اڳي پنڊيون يا دبڪيون ماڻهو کائڻ لاءِ ڪم ايندڙ هيون، هاڻي انهن کي پٽين تي لڳائي ڊيڪوريشن ڪبي آهي. اجرڪ جا

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

چولا، صدريون، مفلر، ڏوپٽيون بلڪ ساڙهيون پڻ لاهيون ٿيون ويون. ڳوٺاڻي ننڍڙي ڳلي جي ٽڪي ڪي ايش نري طور ڪم آندو پيو وڃي ۽ سڀوسي منجهان بشرٽون لاهيون پيون وڃن.

شاعر جذبات حضرت بلبل بيقرار مون وٽ آيو. چيائين ته سڀاڻي مشاعرو آهي. ان جي لاءِ تياري ڪرڻ ٿو وڃان.

پڇيم: ڪلام لکڻو اٿئي ڇا؟

چيائين: ڪلام ته لکي ڇڏيو اٿم، ٽڻ به تيار ٿي وئي آهي؛ بس باقي چوڙيون رهجي ويون آهن، اهي وٺڻ ٿو وڃان.

پڇيم: چوڙيون ڇو؟

چيائين: ڪلام ڳائبو. ڳائڻ وقت تال لاءِ تاڙي به وڄائبي. چوڙيون ٻانهن ۾ هونديون ته تاڙي ڊبل مزو ڪندي. اهو اڄ جو فيشن آهي.

خير محمد ڪوڪن واري چيو ته: مون به فيشن ڪيو آهي.

پڇيم: ڪهڙو؟

چيائين: بينسر جوڙائي اٿم.

چيم: شڪر آ. زال لاءِ؟ ڌيءَ لاءِ؟

چيائين: پنهنجي لاءِ.

چيم: ڇا ٿو چوين خير محمد خان؟

چيائين: سچ ٿو چوان. ماڻهو زنجيرون ۽ لاڪيٽ ته عام ٿا پائين. مون بينسر جوڙائي آهي ته ڪهڙي ارٻع خطا ٿي پئي؟ مون واري زال جو ڪڙو ڪيت وار ڪٽايا آهن، ان ڪي جهليو آهي ڪنهن؟

اڪ ماڻهو ڪتا ۽ ٻليون پاليندا هئا. هاڻي شينهن، چيتا، نور ۽ نانگ ٿا پالين.

هڪ همراه چيو: مون ڳجهه پالي آهي.

پڇيم: اهو وري ڇو؟

چيائين: اخبار ۾ ڪونه پڙهيو هني ته هڪ ماڻهوءَ پنهنجو پاڻ کي ڳجهن حوالي ڪري ڇڏيو جن کين ڪائي ئي ختم ڪري ڇڏيو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

چيمر: اهي تہ ڳجهون پاليل ڪونہ هيون.

چيانين: تڏهن تہ ڪاني چلياٿونس. مان تہ پاليان ٿي ان لاءِ تہ تہ کهت ۽ کهت هڪ ڳجهہ جو ووت تہ منهنجي ڦاٿلي ۽ ويندو.

توهان اڪثر بازيگرن کي ڪوڪا، شيشا ۽ بليڊ ڪانئيندو ڏٺو هوندو. ڪي وري وات ۾ باهہ ٻاريندا آهن. ڪي باهہ تي هلندا آهن.

اهڙي ئي هڪ دوست کي مون چيو: اهو سيکجهہ ڇا جي لاءِ تو ڪرين؟

چيانين: بس ائين ئي. دل تي چوي.

چيمر: دل ڪجهہ پيو چو تني چوني؟

چيانين: چوندي آهي.

پڇيمر: مثلاً؟

چيانين: مثلاً ڪلهہ ڪنهن ماني ڪانئ تي بہ دل ٿيندي آهي.

چيمر: پوءِ ڪانئيندو آهين ماني؟

چيانين: ڪلهن ڪلهن. جلهن ڪو پيو بل پريندو آهي!

(٢٩- فيبروري ١٩٨٨ع)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ريس

ريساڙي ڪُتڙ جي آڪاڻي ته سڀني پڙهي هوندي. مون ڪي هڪ ريساڙي ڪُتڙ جي آڪاڻي به ايندي آهي. پڌڻ چاهيو ته پڌايانو ٿو. ڳالهه هن ريت ٿي ته هڪ ڪُتڙ کي اهي شوق ٿيو ته مان شينهن ٿيان.

اهو خيال اِن ڪري ٿيس جو ڪنهن پڌايس ته شينهن جي وڏي لئه آهي. جهنگل جا سڀ جانور سندس سلامي هوندا آهن. جنهن کي وڻيس تنهنکي کائي، جنهن کي وڻيس تنهن کي معاف ڪري ڇڏي. ڪُتڙ دل ۾ خيال ڪيو ته اهڙا مزا ڪي پيا؟

سو شينهن جو ميڪ اپ ڪرائي اچان دوڪان تان ٻاهر سڙڪ نڪتو ته ماڻهن جي مٿس نظر پئجي ويئي. بس، ماڻهن جو ڪيس ڏسڻ ۽ جان بچائڻ لاءِ ڀڄڻ. عورتون، ٻار، پيرا، جوان، رڙيون ڪوڪون ڪندا وٺي ڀڳا.

ڪُتڙ جو اهو حال ڏٺو، سو پاڻ به ڀڄي ويو. ڊڪ پائي هڪ وڻ پٺيان لڪي پيو. ۽ پيٺو تماشو ڏسڻ.

اوچتو ڪنهن اچي ڪن کان جهليس. جان ڪٺي نهاري ته مالڪ بيٺو آهي. هيڪندي چيائين: سائين، توهان؟ توهان کي ڪيئن خبر پئي ته مان مان آهيان؟

مالڪ لڪڻ وهائيندي چيس: اصلي شينهن وڻن پويان نه لڪندا آهن ڪُتڙ!

ڪُتڙ چيو: ابول! ڏٺئي، اها ڳالهه ته مون ڪان وسري وئي هئي!

ريس جو مرض اسان ۾ جيئن پوءِ تيئن وڌندو پيو وڃي.

ڪنهن کي چڱو ڪپڙو ڏٺوسين، بس، اسان به اهوئي پائينداسين.
ڪنهن کي چڱو طعام ڏٺوسين، اسان به اهوئي پچائينداسين.

ڪنهن جي چڱي جاءِ ڏٺي سين؛ اسان کي به اهڙي ئي گهرجي.
مطلب ته زندگيءَ جي هر مرحلي تي، هر طبقي ۾، ريس، ساڙ ۽ حسد اهڙي ته اچي جاءِ والاري آهي، جو ڪڏهن ڪڏهن ته خود پنهنجي ئي حال تي رحم ايندو آهي.
اڄ صبح جيئن ئي گهٽي ۾ ويس ته خيرمحمد ڪوڪن واري تي نظر پئجي ويم. در جي چانئٺ تي ويٺو چانهه پي رهيو هو.
پڇيم: خيرمحمد خان، خير ته آهي؟ در تي ويٺو ڇو چانهن پين؟
چيائين: تو جو ڪالهه ويٺي پيتي. تون پئين، ۽ اسان نه؟ لال واه جا چيڙا آهيون ڇا؟
چيم: مان ته ڪنهن جي انتظار ۾ ويٺو هوس.
چيائين: مان به ڪنهن جي انتظار ۾ ويٺو آهيان.
چيم: ڪنهن جي؟
چيائين: مياڻي جي!

ماڻي ملوڪان ڪنن کان صفا ٻوڙي آهي. نظر به بلڪل ڪمزور اٿس. گهمي ڦري به تمام مشڪل سان سگهندي آهي.
هڪ ڏينهن جان ڪٿي ڏسان ته ماڻي ملوڪان سوڙنهن سينگار ڪيو وارن ۾ گلاب جو گل هنيو، هڏوراڙيون ڏيندي پئي اچي.
مون کي پڪ ٿي ته سمجهيائين ته منهنجي زال آهي.
چيائين: اڙي امان جي تون سينگار ڪري ٿي سگهين ته اسان کي به ڪرڻ اچني ٿا. جوانيءَ ۾ اسان به ٻلي هوندا هئاسون. متان نه مڃين؟ اچان ته ڏسنهن شڪل شبيهه جو ڪوجهو آهي ويچارو، منهنجي ور کي ڏسين ها ته خبر پوئي ها.
چيم: ماڻي ملوڪان، مان آهيان.
چيائين: تون آهين؟ اڙي ابا، مونکي ته خبر هئي ته تون آهين. مون ته رڳو تنهنجو امتحان ٿي ورتو ته ميڄاڻينم ڏو يا مور ڳهو نظر وڃي اٿئي چٽ ٿي!

شاعر جذبات حضرت بلبل بيقرار کي اچي ريس ٿي ته مونر

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪار وٺان.

چيم: اهو خيال ڪيئن آيئي؟

چيائين: فلاڻي سيٺ ڪي ڏسي.

چيم: هو تہ سيٺ آهي.

چيائين: مان شاعر آهيان.

چيم: شاعر ڪارن تي نہ گهمندا آهن.

چيائين: ڇو نہ گهمندا آهن؟

چيم: ان ڪري جو بجيٽ ڪان اڳ يا پوءِ، شعر جي قيمت ۾ اضافو ڪري ٿي نٿو سگهجي!

چاچي ڪوڙي خان کي ٻہ ريس ٿي. چيائين: فلاڻي خان وٽ پلو گهوڙو آهي، پاڻٽيا گهوڙو وٺي ڏي.

چيم: چاچا گهوڙو ڇا ڪندين؟

چيائين: ڀڄنديس.

چيم: جي وٺوني اٿي تہ پوءِ چڙهجانس. ڀڄنديس ڇو؟

چيائين: گهوڙي تي مان مري پوان، نہ چڙهان.

چيم: ڇو؟

چيائين: ننڍي هوندي مونکي ڇڪ پاتو هئائين.

چيم: پوءِ هاڻي گهوڙو خريدي ڇو ٿو پئسا وڃائين؟

چيائين: انڪري جو سائس پلاند ڪندس.

مان بہ ڪيس ڇڪ پائيندس!

ريس ۽ ساڙ جي ڪري اجايا خرچ وڌن ٿا، اجابون دشمنيون وڌن ٿيون، اجايا تعلقات خراب ٿين ٿا.

مونکي هڪڙو ماڻهو سڄهي جنهن پنهنجي پاڙي واري جي بنگلي جهڙو هوبهو بنگلو ٺهرايو.

پاڙي واري هڪ پٽ ڄمرائي ڇڏي.

هن همراه بہ هڪ پٽ ڄمرائي ڇڏي.

پاڙي واري ڇٽ ڄمرائي ڇڏي.

هن همراه به چٽ ڏهرائي ڇڏي.
ٻاڙي واري سڄي جاه ڏهرائي ڇڏي.
هن به سڄي جاه ڏهرائي ڇڏي.
ٻاڙي واري ڪَڏ ڪونائي.
هن به ڪَڏ ڪونائي.
ٻاڙي واري ڪَڏ ۾ پاڻي پريو.
هن به ڪَڏ ۾ پاڻي پريو.
تڏهن اوچتو اسان وارو يار ٻاڙيسريءَ وٽ پهتو ۽ چيائين: ٻانو، آخر مرضي ڇا اٿئي؟
ٻاڙيسريءَ چيو: مرضي اها اٿم ته ان تلاءَ ۾ ڏيندس نهو. تون به ڏيندين نهو. مان ٻاهر نڪري ايندس. پر توکي خبر پوندي ڪونه. تون ٻڏي ويندين. لله لله خير سلا!

(۲۵- اپريل ۱۹۸۳ع)

ماهر

هر بيماريءَ جا اسپيشلسٽ پيدا ٿي پيا آهن. اڳي هڪڙو ڊاڪٽر هوندو هو. ڪابہ تڪليف ٿيندي هئي تہ صلاح بہ ڏيندو هو ۽ دوا بہ ڏيندو هو.
هاڻي پهريون پنهنجي ڊاڪٽر ڏي وڃو. اهو توهان کي ماهر ڏانهن موڪليندو. ماهر توهان کي صلاح ڏيندو. توهان موٽي وري پنهنجي ڊاڪٽر وٽ اچو. کيس احوال ڏيو. هو صلاح موجب دوائون لکي ڏيندو. توهان دوائون وٺو. ڪائو ۽ اهڙي طرح ماهر ۽ ڊاڪٽر جي وچ ۾ کيهلبا رهو. شفا خدا جي هٿ ۾ آهي، ملي وئي تہ ماهر داد گهرندو ۽ جي گذاري ويئو تہ توهان جي ڊاڪٽر تي ڏوهہ ڏيندو.
مان هڪ ماهر وٽ ويس.
ماهر گهڻيءَ دير تائين تپاس ڪان پوءِ چيو: پائو تون غلط جاءِ تي آيو آهين. دراصل توکي هن وقت قبرستان ۾ هئڻ گهربو هو.

مان اکين جي ماهر وٽ ويس.
چيم: نظر گهٽ ٿي پوي.
چيائين: امڙ، هيڏانهن اچي ويهو.
احتجاج ڪندي چيم: مان مرد آهيان، ڊاڪٽر صاحب.
چيائين: معاف ڪجو. دراصل منهنجي ماءُ جو بہ مردانو آواز آهي. توهان هيڏانهن اچي ويهو.
چيم: وينو تہ آهيان. اڃان ڪٿي ويهان؟
چيائين: وينا آهيو تہ پوءِ ٺيڪ آهي. ڪهڙي اک ۾ تڪليف آهي؟
ڏسان تہ سهي.

چيم: اهو ته منهنجو نڪ آهي. اک ته اجهو هيءَ آهي.
چيائين: معاف ڪجو. مون ڪان ڀل ٿي وئي. انين چئي ڇري هٿ ۾ ڪئي موڻڊانهن وڌيو.
مون ڏپ ۾ چيو: ڊاڪٽر صاحب. هي ڇا ٿا ڪيو؟
چيائين: ڻارچ مان اکيون ٿو ڏسانءِ.
چيم: اها ته ڻارچ ناهي، ڇري آهي.
چيائين: توکان اڳ واري مريض به ائين ئي ٻڌي چيو. ڪمال آ، توهان سڀني کي ڇري ڇو ٿي نظر اچي؟
چيم: ان ڪري جو توهان شايد پنهنجو چشمو گهر وساري آيا آهيو ڊاڪٽر!

سيني جي مرض جي هڪ ماهر وٽ ويس.
چڱيءَ طرح ڏوڪي وڃائي ڏٺائين. سيني ۾ مڪون هنيائون، ٻڌيءَ ۾ ڦونشا هنيائين ۽ پوءِ چيائين ڪنڌ هيٺ ڪري کنگهه.
مان کنگهيس.
چيائين: اڃان زور مان کنگهه.
وري کنگهيم.
چيائين: اڃان کنگهه. کنگهندو رهه.
کنگهي کنگهي ٿڪجي پيس. تارا ساوا ٿي ويا. ساتو ٿي ٻاهر نڪتس. ڪمپائونڊر کي چيم ته: پائو، ڊاڪٽر تو واري لاهه ٻئي ڇڏيا.آخرڪار ايترو کنگهائڻ مان کيس ڪهڙو فائدو ٿو ملي؟
ڪمپائونڊر مرڪيو. چيائين: سولي ڳالهه آهي. جيترو کنگهندين اوترا پئسا تنهنجي اڳئين کيسن مان هيٺ ڪرندا يا ڪونه ڪرندا ؟ ڳڻي ڏس. ائين کي پئسا کيسي ۾ باقي بچيا؟

دل جي ماهر وٽ دل ڏيکارڻ ويس.
ماهر صاحب هٿن پيرن ۾ تارون ٻڌي E. C. G ڪڍيو. پڪين نه آيس ته پيهر تپاس ڪيائين. وري يقين نه آيس. ٽيهر ڏٺائين.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جڏهن نيهر به اعتبار نه آيس ته چيائين: تعجب آهي، تنهنجي دل ئي ڪونه ٿي هلي. تون جيترو ڪين؟ آهين؟

چيم: دل واري تار ته هٿ ۾ جهليو بيٺو آهين، هلندي وري ڪٿان؟ شاعر جي دل آهي، ريل گاڏي ته ڪونهي جو ڪٽاڪٽ هلي.

چيائين: جي چوين ته منٽ ۾ ريل گاڏي ڪري ڇڏيانس. جنهن کي تون دل واري تار ٿو چوين، سا بجليءَ جي تار اٿئي!

گلي جي ماهر وٽ ويس.

چيائين: ڇا تڪليف اٿئي؟

چيم: گلو خراب آهي.

چيائين: ڪٿيون مٺيون شيون نه کاءُ.

چيم: ڪونه کائيندو آهيان.

چيائين: قلفي فالوده نه کاءُ.

چيم: ڪونه کائيندو آهيان.

چيائين: ته پوءِ گلو ڇو خراب ٿيو اٿئي؟

چيم: سڄي رات شاديءَ ۾ ڳايو اٿم. گلو خراب نه ٿيندو ته پيو ڇا ٿيندو؟

چمڙيءَ جي ماهر ڏي ويس. چيم: ڊاڪٽر صاحب خشڪي ڏاڍي آهي.

چيائين: خشڪي ته مون کي به آهي.

چيم: خارش ٿي ٿئي.

چيائين: مون کي به خارش ٿي ٿئي.

چيم: ڪنهن ڪنهن اڌ مئو ٿي پيو آهيان.

چيائين: مان ڪنهن ڪنهن اڌ مئو ٿي پيو آهيان.

چيم: پوءِ؟

چيائين: پوءِ؟

چيم: پوءِ علاج ٻڌاءِ.

چيائين: علاج تون ٻڌاءِ ڪين، مان ٻڌايانس.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

چيمر: ڊاڪٽر تون ڪي مان؟

چيائين: مان تہ مريض آهيان.

چيمر: مان بہ مريض آهيان. ڊاڪٽر ڪٿي آهي؟

اتي هڪڙو ماڻهو پٺي کنهندو اندر آيو. چيائين: معاف ڪجو مان ٿورو ڪنهن ويو هوس. هاڻي ٻڌايو، ڪهڙي تڪليف اٿو؟

(۵- مارچ ۱۹۸۲ع)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪمڪار

ڪجهه ڪم ڪار جي متعلق ڪارآمد گفتگو ٿي وڃي، مون کي خبر ناهي ته ڪم سان گڏ ڪار جو اضافو ڪهڙي خيال کان ڪيو ويو آهي، اها به خبر ڪانهيم ته اهو اضافو ڪڏهن ٿيو، ۽ ڪنهن ڪيو. صرف اها ڄاڻ اٿم ته ڪم ڪرڻ ايترو ئي ڏکيو آهي، جيترو ڪار يعني موٽر پالڻ.

موٽر پالڻ توهان کي ذرا عجيب لڳندو هوندو. پر حقيقت اها آهي ته اڳي ماڻهو هاٿي پاليندا هئا، ۽ هاڻي موٽر پاليندا آهن.

هاٿي پالڻ مان ڪجهه فائدا آهن ته ڪجهه نقصان پڻ آهن. هاٿي جيڪڏهن جيئرو آهي ته لک جو ۽ جي مئو ته سوا لک جو. ان ڪري توهان اڪثر هاٿي مئل ڏٺا هوندا. جي مئل نه هوندا ته مرڻ جي قريب ضرور هوندا. اعتبار نه اچيوَ ته پنهنجي ڪنهن ويجهي راڻي باغ ۾ وڃي ڏسو!

هاٿي کي اوهان ماري سوا لک روپيه ڪمائي سگهو ٿا پر موٽر کي ماريو يا جيئاريو، پئسا اوهان کي گهران ئي ڏيڻا پوندا.
پيٽرول جي قيمت هر روز وڌندي ٿي وڃي، جيڪڏهن اوهان جي موٽر زنده رهي ته پوءِ خطرو آهي ته ڪٿي ويچارا نه ڪنهن ڏچي ۾ اچي وڃن.

ها، سو اسان ڳالهه پئي ڪئي ڪم ڪار جي.
اڄڪلهه اسان جو هڪ ئي آواز، هڪ ئي صدا آهي، هڪ ڪيو ۽ گهڻو ڪم ڪيو. ان سلسلي ۾ گذريل هفتي اسان جي پاڙي ۾ هڪ ڪم جو انعامي مقابلو ٿيو. انعام کٽندڙ پاڙيسريءَ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

کان پوءِ: سائين توهان اهڙو ڪهڙو ڪم ڪندا آهيو جنهن تي اوهان کي انعام مليو؟
چيائين: صبح جو اٿندو آهيان. هٿ منهن ڌوئيندو آهيان. ڪپڙا بدلائيندو آهيان. اخبار پڙهندو آهيان. ناشتو ڪندو آهيان.
چيم: ڪو ڪم ته ٻڌايو نه؟
چيائين: ڪم ئي ته ٻڌايان ٿو، ٻيو ڇا ڪيان؟

آفيس ۾ ڪم ئي رهيو آهي ۽ خوب ئي رهيو آهي. فائيل مٿيان هيٺ، هيٺيان مٿي. کاٻي کان ساڄي، ساڄي کان کاٻي. گهر کان آفيس، آفيس کان گهر وڃي رهيا آهن. ڪن جو چوڻ آهي ته آفيس کان گهر ويل فائيل، گهر کان ٻئي گهر به ويندا آهن.

هڪ ڪلارڪ کي واندو ڏٺم.
چيم: ڪم ڇو نٿو ڪرين؟
چيائين: ڪم ڪري ڇا ڪندس؟
چيم: اهو وري ڪيئن؟
چيائين: جيڪڏهن فائيل نيڪال ڪندس ته صاحب وٽ ويندا. صاحب انهن تي نوٽ لکندو. وري مون وٽ ايندا. خواه مخواه ڪم وڌائڻ مان ڪهڙو فائدو؟ نه موڪليندس، نه موٽندا.

عورتن جو ڪم ڪار ۾ اهميت رکي ٿو.
ٻه ڄڻيون پاڻ ۾ ڳالهائي رهيون هيون.
هڪ چيو: ڪم ماري وڌو آهي.
ٻيءَ چيو: ها ادي، ڏس نه، اڌ ڪلاڪ ته فائونڊيشن کائي ٿي وڃي. اهڙو اڌ ڪلاڪ پائوڊر لڳائنجي. پوءِ لپ اسٽڪ، پلڪون، مسڪارا، هاڻي ٻڌاءِ ته واندي ويهڻ جو وقت ئي ڪهڙو ٿو ملي اسان کي؟

وڻڪاري به هڪ ڪم ئي آهي ۽ نهايت ئي ڏکيو ڪم آهي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڳالهه ٿا ڪن ته هڪ ڳائڻي محفل ۾ ڪو ڪلام ڳايو. ٻڌندڙن هڪدم دانهن ڪئي: سائين اها مصرع وري ته ٻڌائجو.
ڳائڻي ڦوڪجي ٻيهر ساڳي مصرع دهرائي.
وري ڪنهن اٿي چيو ته سائين ساڳي آستائي وري ٻڌائجو.
ڳائڻي وري ڳايو.
اهڙيءَ طرح ڳائڻو ڳائيندو رهيو ۽ فرمائش ٿيندي رهي. جڏهن ڏهن ٻارهن دفعا ساڳي مصرع دهرائي چڪو تڏهن بيزار ٿي چيائين: اڙي بابا، هي ڇا ٿا ڪيو، ڪجهه اڳتي به ته ٻڌو.
هڪ ماڻهوءَ اٿي چيو: جيستائين اها مصرع سُرَ ۾ نه ڳائيندين تيستائين ٻيو ورجاءِ، تنهنجي اهائي سزا آهي.

(۱۲- مارچ ۱۹۸۱ع)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

دِل

دل ڏار ڪيو هو. دل ني پيهر ملايو آهي. اها دل ني آهي جيڪا آئنده به ساٿ سلامت رکندي. چوندا آهن ته دل سان دل کي راه ٿيندي آهي، ۽ اهو چوندا آهن ته منَ گهر ته گهرانه، توهان گهريو ۽ اسان حاضر ٿي وياسين.

دل جون ڳالهيون، اندر جا احوال، روح جا راز پيا پاڻ ۾ سليندا سين.

دراصل اسان جو پيارو دوست، شاعر جذبات، حضرت بلبل بيقرار واقعي بيقرار ٿي ويو. چيائين: دل کٽي ويو آهين ڇا؟

چيم: ڇو؟ ڇا ٿيو؟

چيائين: ڏينهن پنجي ويا آهن گهٽان. آهين ڪٿي؟

چيم: تنهنجي دل ۾.

چيائين: دل تي هڪ شعر چيو اٿم.

چيم: ڪڏهن؟

چيائين: اڄ صُبح. ڪاسائيءَ کان دل گُرڊا پئي ورتم تڏهن!

منهنجو پاڙيوالو رمون صبح سوير اچي اڳيان بيٺو.

پڇيم: رمون ڇا آهي؟

چيائين: سائين ڳالهه ئي نه پڇ.

چيم: پوء به، ڪجهه ته ٻڌاءِ.

چيائين: دل خراب ٿي پئي آهي.

چيم: ڇا تان خراب ٿي اٿئي دل؟

چيائين: دنيا مان ئي دل کٽي ٿي پئي آهي سائين. هاڻي توهان ڏسو نه، صبح ساڻ اٿان، هٿ منهن ڌوئان، ڪپڙا بدلايان، ناشتو ڪيان، آفيس اچان، توهان جي هر ڳهنٽيءَ جو جواب ڏيان.

هاڻي رمونءَ جي هڪڙي جان ۽ ڪم هيترا سارا، آخرڪار انسان

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

آرام ۾ تہ لهنو يا ڪونہ لهنو
چيم : زمون، ڪجھہ خدا جو خوف ڪر. مان ڪھڙو ڪم
جوندو آهيان؟ سڄي ڏينهن ۾ ڪو پنج اٺ دفعا مس گهنٽي
وڄائيندو هوندس. چيائين: سائين ووه اهي پنج اٺ دفعا بہ منهنجي
تہ ننڊ ڦٽي نہ؟

منهنجي پاڙيسريءَ خير محمد ڪوڪن واري جو پٽ ”ميڪ“ آهي.
جاني چم جو نالو ماڪوڙو خان اٿس، پر جڏهن کان جينز ۽ گنجي
پائڻ شروع ڪئي اٿائين تڏهن کان پاڻ کي ”ميڪ“ سڏائيندو
آهي. انگريزي فلمون ڏسندو آهي، پٽين کي ڪراڻا هڻندو آهي ۽
پاڙي جي ڪتن کان بچڻ لاءِ هاڪي ڪٺي گهمندو آهي.
تازو ڪجھہ ڏينهن ٿيا جو خير محمد ڪوڪن وارو مون وٽ آيو.
چيائين: ميڪ کي الائي ڇا ٿي ويو آهي.
پڇيم: ڇا ٿيو اٿس؟
چيائين : نہ کائي ٿو نہ پيئي ٿو، نہ ڳالهائي ٿو، نہ ٻولهائي ٿو.
چپ چاپ اونداهيءَ ۾ گهوريندو رهي ٿو ۽ ٿڌا شوڪارا ڀري ٿو.
چيم: ڪٿي ڪنهن سان عشق تہ نہ ٿي ويو اٿس؟
چيائين: نہ، اها ڳالهہ ناهي.
چيم: دل تہ سلامت اٿس يا ڏئي ويٺو آهي ڪنهن ٻئي کي؟
چيائين: دل تہ سلامت اٿس.
چيم: تہ پوءِ تون ٿي ٻڌاءِ ڪھڙي ويڌن اٿس.
چيائين: ٻي تہ ڪا خبر ڪانهي، باقي بہ ڏهاڙا اڳ جين جي پتلون
ڏورائي هئائين. سمجهان ٿو تہ سسي سوڙهي ٿي وئي اٿس متان آن
وٽ ڪٺي هجيس!

مائي ملوڪان کي چيم: مائي، تنهنجي مڙس ولوءَ گذريل مهيني
روپيا سو اوڌر ورتا هئم، اهي ڏئي ٿي ڪونہ ٿو. ولراڻي ڇو نٿي ڏيئم؟
چيائين: ڪونہ ڏينديس. دل دکيءَ ۾ رکي ويهہ.
چيم: ڪيئن نہ ڏيندين؟ مون سان وعدو ڪيو هئائين تہ هن مهيني

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جي ڀرين ۾ تاريخ ضرور ڏيندس.

چيائين: ڪونه ڏيندو. هُن مٿي ڪونه ڏيندني.

چيم: ڀر ڇو ڪونه ڏيندو؟

چيائين: هجنس ته ڏيني نه.

چيم: هوندس ڪين ۾ نه؟ ڀرين تاريخ پڳهار ته ملي هوندس.

چيائين: ملي هيس.

چيم: ڀوء؟

چيائين: ڪيسو ڪجي ڪيڏي ورتي مانس. ويو آهي ٿاڻي تي رپورٽ ڪرائڻ.

چيم: ماڻي ملوڪان، جي پڪڙجي پوين ته پوء؟

چيائين: جڏهن پڪڙيس تڏهن سمجهه ته تنهنجو قرض به لهي پوندو!

شهر ۾ هڪڙو فقير آهي. ان سان ملاقات اڪثر رات جي وقت ٿيندي آهي. مان بازار ۾ گاڏي مس جهليندو آهيان ته اچي اڳ وٺندو اٿم.

چي: ارواح ٺو چوي ته اڄ ڪڪڙ جو پوڙ کاوان.

يا وري: دل جو چوڻ آهي ته پلاءُ کاوان.

ڪڏهن چوندو آهي تہ: من ٺو چوي تہ اوڦرانا مکڻ سان پوڙي کاوان.

ڪجهه ڏينهن تہ سندس دل رکڻ ڪاڻ سندس فرمائشون پوريون ڪندو رهيس. ڪڏهن ڏهه، ڪڏهن پندرنهن، ڪڏهن ويهه روپيه خرچ ڪندو رهيس.

هڪ ڏينهن چيائين: ارواح ٺو چوي تہ تنهنجي گاڏيءَ ۾ گهمان.

چيم تہ: ويچارو مسڪين آهي، دعا ڪندو، سو گاڏيءَ ۾ ويهاري آفيس وٺي آيو مانس.

چيائين: ارواح ٺو چوي تہ تنهنجي ڪرسيءَ تي ويهان.

چيم: هل ميان، اها حسرت به پوري ڪر. ويهه ڪرسيءَ تي.

هو بالم بنجي ڪرسيءَ تي ويهي رهيو. ڪجهه ڪاغذن دي هيٺ

مٿي ڪيائين، ڪجهه فائيل اُبتا سُبتا ڪري ڏنائين، ۽ ٻيوه گهڻي وڃايائين.
مون وارو ٽهيوالو رمون ڊوڙندو آيو. منهنجي ڪرسيءَ تي فقير کي ويٺل ڏٺائين ته وايون واڙيون ٿي ويس. بدحواسي ۾ چيائين: سائين، مان ته چوندو هومانءِ ته خرچي ڏاڍي وٺ. پگهار مان پورت ڪونه ٿيندي. جوڻ ڪونه ڪيئي، هاڻي ڏٺئي نه اهي حال؟

مني بس ۾ صدر کان ڪوڪراپار ڀٽي ويس. ويهڻ لاءِ جاءِ ڪونه هئي. بيهي رهيس. ڊرائيور جو ڪو سفارشي آيو ته ان کي منهنجي جاءِ تي ويهاريو ويو ۽ مون کي لڙڪايو ويو. اٿري ۾ هڪ زوراور مون کان لڙڪڻ واري جاءِ به کسي ورتي. پاڻ لڙڪي پيو ۽ مان ٽنگجي پيس.
ڪنهن ظالم کان اهو به سٺو نه ويو ۽ آخرڪار مان ڪهلجڻ لڳس.
جڏهن بس اسٽاپ تي بيٺي ته ڪنڊڪٽر ڦري آيم. چيائين: ڪرايو ڇڏاءِ.
چيم: مان ته هنيانءَ جي سڄائيءَ تي پيو ٿو ڪهاڄان، مون کان ڪرايو ڇو ٿو وٺين؟ ڏس هيءَ بوٽ به ڪڙيءَ تائين کسي ويو اٿم.
چيائين: ميان اهي عيش به اسان جي ڪمپنيءَ واريءَ بس ۾ ٿو ڪرين. هن فلاڻيءَ ڪمپنيءَ وارن جو مسافر ته ڪهلجي ڪهلجي سڄو کسي ويو هو ته پيسائيءَ جي رسيد مان پاڙو وٺي ڇڏيائونس!

منهنجو هڪڙو دوست فلمي دنيا ۾ ڊئريڪٽر آهي. فلمون ٺاهيندو آهي ۽ ناڻو ڪمائيندو آهي
هڪ ڏينهن چيائين ته: هڪ اهڙي آکاڻي ذهن ۾ آئي اٿم جيڪا نه ڪڏهن اڳ آئي ۽ نه وري آئنده ايندي.
پڇيم: ڪهڙي ڪهاڻي آهي؟
چيائين: سائنسي ڪهاڻي آهي. ٻه ڀائر آهن. ٻئي دل جا مريض آهن. ڊاڪٽر سندن دل ڪڍي ان جي جاءِ تي هڪ نئين ڪمپنيءَ جي جوڙيل نقلي دل هڻي ٿو ڇڏي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جيئن ته ٻئي نقلي ڏنيون هڪ جهڙيون آهن ۽ هڪ ئي ڪمپنيءَ جون آهن، ان ڪري ٻئي ڄڻا هڪ ئي ڇوڪريءَ تي فدا ٿي وڃن ٿا. ٻر هيرونن ٻنهي کي ٺڪراڻي سندن ٻئي دوست مان شادي ڪري ٿي ڇڏي. نتيجي طور ٻئي پاڻ آپگهات ڪري ٿا ڇڏين.

ٻچيم: زهر کائي؟

ڇيائين: نه، دل بيماري.

ٻچيم: سو وري ڪيئن؟

ڇيائين: هڪ ٻئي جي دل جا ٻئي بند ڪري ٿا ڇڏين. نقلي دلين مان اهو ته فائدو آهي نه!

(٦- فيبروري ١٩٨٣ع)

ڪهاڻيون

اهڙيءَ پروگرام ۾ مان پنهنجن ننڍڙن دوستن، يعني ٻارڙن کي ننڍڙيون ننڍڙيون ڪهاڻيون ٻڌائيندس. ڪهاڻيون آهن ته ننڍڙيون پر آهن وهه جون ڳنڍيون. ان ڪري وڏا به ٻڌي سگهن ٿا. نه رڳو ٻڌي سگهن ٿا، بلڪ خوش به ٿي سگهن ٿا. جو تيئن چون ٿا ته خوشيءَ جهڙي خوراڪ ڪانهي ۽ دال جو اکيو ڳوشت مان ڪلهو هنيو پيئو آهي، ان ڪري مفت جي خوشي موانکي ته ڪانهي؟

ڳالهه ٿا ڪن ته ڪنهن ٻار کي جادوءَ جو چراغ هٿ لڳي ويو. هن جيئن ئي چراغ کي هٿ سان گسايو ته هڪ تمام وڏو، هيبتناڪ جن اچي حاضر ٿيو ۽ چيائين: آقا! غلام حاضر آهي. ڪهڙو جيڪي گهرڻو اٿئي.

ڇوڪرو پهريون ته ڊڄي ويو، پر پوءِ همت ڪري جن کي چيائين: اي جن منهنجي پيءُ کي بادشاهه بنائي ڇڏ.

جنّ اها ڳالهه ٻڌي ملول ٿي ويو ۽ چيائين: آقا، ٻيو جيڪي گهرڻو اٿئي سو گهر. باقي اهو ڪم مون کان زور آهي.

ڇوڪر چيو: ڇو؟ ڇا ڳالهه آهي؟

جنّ ورائيو: آقا، تنهنجو پيءُ هن وقت ئي بادشاهه کان وڏي رتبي جو مالڪ آهي. مان ٻڌندس شان گهٽائي نٿو سگهان.

ڇوڪر چيو: پر منهنجو پيءُ ته پٽيوالو آهي، جنّ.

جنّ کلندي چيو: پٽيوالو ضرور آهي — پر ڪي ايس سيءَ ۾ آهي آقا !

هيءَ آڪاڻي جادوءَ جي ڳنهوڙي جي آهي.

چون ٿا ته ڪنهن ٻار کي ڪرڪيٽ راند جو ڏاڍو شوق هوندو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هو. شوق ته هوندو هوس ٻر راند ڪرڻ اهڙي نٿي ڪونه هيس. ٻارڙي جا ٻار ڪيس چيڙائيندا هئا، تنگ ڪندا هئا، ايتريقدر جو پرسان پيءُ به ڪونه ڏيندا هئس.

ڏينهن هنن جسي گهر ڪو مهمان آيو. ٻار کي اُداس ڏسي چيائين: دل نه لاهه ٻچا، مان جادوگر آهيان. مان توکي ٽوري تي عرصي ۾ مشهور رانديگر بنائي ڇڏيندس. ٻر هڪ شرط اٿئي، ان ڳالهه جي خبر ڪنهن کي ٻوڻ نه گهرجي.

ڇوڪري وعدو ڪيو ۽ ٿوري ئي عرصي ۾ هو نيسٽ رانديگر ٿي ويو. بال اوٻر جا اولهه اڇلائيندو هو، بيٽنگ ۾ هميشه زبرو ڪٽندو هو، ڌهه ڌهه ڪيڙون ڪيرائيندو هو، ٻر ڪنهن جي به همت نه ٿيندي هئي جو ڪيس ڪنهن ميچ مان ڊراپ ڪري.

ٻر چوندا آهن ته انسان خطا جو گهر آهي. غلطيءَ وچان هن ان جادوگر جو نالو ٻڌائي ڇڏيو ۽ اهڙي طرح پنهنجي بربادي‌ءَ جو سامان پاڻ پيدا ڪيائين. ڇو ته اهو جادوگر سندس ماسون هو ۽ سليڪشن ڪميٽيءَ جو ميمبر هو!

هڪڙي شينهن کي سرڪس ۾ ڪم ڪرڻ جو ڏاڍو شوق هوندو هو. دل ۾ چوندو هو ته جڏهن مان سرڪس ۾ ڪمال ڏيکاريندس ته ماڻهو خوش ٿي تاڙيون وڄائيندا، جانور سون کي حسرت سان ڏسندا ۽ هر زبان تي منهنجو نالو هوندو.

اهو سوچي هن شهر جو رخ رکيو ۽ هڪ سرڪس ڪمپنيءَ جي گيٽ تي اچي ويهي رهيو. سرڪس جا مالڪ کيس ڏسي ڏاڍا خوش ٿيا ۽ پڇيائونس ته ڏهاڙي ڪيتري وٺندين؟

شينهن چيو: پيو ڪجهه نه گهرجيم، صرف هڪ ويلو پيٽ ڀري کائڻ لاءِ ڏيوم.

معاملو طيءِ ٿي ويو. شينهن ڀرنين ڏينهن ئي ڪرتب ڏيکاريا ۽ ماڻهوڪيس ڏسي ڏاڍا خوش ٿيا. جڏهن شو پورو ٿيو ته رنگ ماسٽر وٽس آيو ۽ چيائين: اسان تنهنجي ڪم مان ڏاڍا راضي ٿيا آهيون. مالڪ کي اچڻ ڏي، تنهنجي ڪاڏي ٻيتي جو بندوبست به ڪيون ٿا.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

شينهن چيو: مون کي بک ڪونهي. مون پيٽ ڀري کاڌو آهي. ۽ ها، مالڪ کي گولڻ جي تڪليف نہ ڪجو. هو منهنجي پيٽ ۾ هضمي چڪو آهي!

فقيري نالي هڪ ٻار کي رستي ويندي، ڪنهن کليل گٽر جي ڀرسان پائلي هٿ آئي.

پائلي ڏسي فقيرو ڏاڍو خوش ٿيو. هو اڃان خوش ئي ٿي رهيو هو تہ دل ۾ خيال آيس تہ ٿي سگهي ٿو تہ هن گٽر جي اندر ڪو خزانو لڪل هجي، ان ڪري مون کي جلدي اها خبر پنهنجي گهر وارن کي ٻڌائڻ گهرجي.

اهو سوچي هو گهر وڃڻ لڳو تہ رستي ۾ ڪي ڊي اي جو هڪ ملازم مليس. ان خوشيءَ جو ڪارڻ پڇيس. فقيري کيس سربستو احوال ڪري ٻڌايو ۽ چيو تہ: ٿي سگهي ٿو تہ ان گٽر ۾ ڪو خزانو لڪل هجي. ان ڪري مان وڃي ٿو پنهنجن گهر وارن کي وٺي اچان.

ٿورو اڳتي هليو تہ ڪي ايم سيءَ جو ڪارندو مليس. ان کي بہ ساڳي ڳالهہ ٻڌايائين. وري اڳتي هليو تہ ٽي اينڊ ٽي جو ماڻهو مليس، گئس وارن جو ماڻهو مليس، ڪي اي ايس سي جو ماڻهو مليس. سڀني کي احوال ڏيندو فقيرو گهر پهتو ۽ پيءُ کي ساڻ ڪري ساڳي جاءِ تي موٽي آيو.

سندن حيرت جي حد ئي نہ رهي جڏهن ڏٺائون تہ سڄو رستو کوٽيو پيو هو. وڻ اکڙيا پيا هئا، اوڙي پاڙي جون جايون ڊهيون پيون هيون ۽ سڀني کاتن جا مزور نيڪر هڻي ۾ گٽي خزاني جي تلاش ۾ خوب کوٽائي ڪري رهيا هئا!

متيري کي سندس ناني آڏامندڙ کٽولي جي ڳالهہ ڏاڍي پيار سان ٻڌائيندي هئي. چوندي هئي: هڪڙو هو شهزادو ـ کيس هڪ آڏندڙ کٽولو هوندو هو. شهزادي جي جتي بہ دل چاهيندي هئي،

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اُڏندڙ ڪٽولي تي چڙهندو هو ۽ هڪ منٽ ۾ پهچي ويندو هو.
متيرو دل ۾ چوندو هو ته وڏو ٿي مان به هڪ اُڏندڙ ڪٽولو هٿ ڪندس ۽ پوءِ خوب سير ڪندس.
جڏهن وڏو ٿيو ته پنهنجي پراڻي خواهش جو اظهار هڪ سياڻي سان ڪيائين. سياڻي چيس ته اها ڪا وڏي ڳالهه ڪانهي. شهر هل ته مان توکي اڄ ئي اڏندڙ ڪٽولي تي ٿو سير ڪرايان.
متيرو وائڙو ٿي ويو. چيائين: سچي؟ ڀلا اهو ته ٻڌاءِ ته اهو ڪٽولو واقعي اڏندو آهي؟
سياڻي چيو: بلڪل اڏندو آهي.
متيري چيو: هوا ۾ اڏندو آهي؟
سياڻي چيو: هوا ۾ اڏندو آهي.
متيري چيو: واقعي اڏندڙ ڪٽولو آهي؟
سياڻي چيو: آهي ته اڏندڙ ڪٽولو، پر اڄڪلهه ڪيس رڪشا چوندا آهن!

هڪ ماڻهوءَ کي جادوءَ جي ڪم ڙم ٽوپي هٿ چڙهي وئي. هو جڏهن به اها ٽوپي پائيندو هو ته ڪيس ڪير به ڏسي نه سگهندو هو، پر پاڻ سڀني کي ڏسي سگهندو هو.
ٽوپي ڏاڍي ڪم واري هئي، ان ڪري هو ان کي ڏاڍو احتياط سان سنڀالي رکندو هو. جڏهن به دل چاهيندي هئس، تڏهن ٽوپي پائي ڪنهن هوٽل ۾ عمدو کاڌو کائي ايندو هو، ڪنهن دوڪان تان پئسا کڻي ايندو هو، ڪنهن جي گهران ڊائريڪٽ ڊائلنگ تي فون ڪري ايندو هو.
هڪ جادوگر کي ان ٽوپيءَ جي ڄاڻ پنجي وئي. هو ان ٽوپيءَ کي هٿ ڪرڻ لاءِ ننهن چوٽيءَ جو زور لڳائڻ لڳو، پر ٽوپي سندس هٿ نه لڳي.
جادوگر سخت مايوس ٿيو ۽ هڪ جهنگ ۾ وڃي ويهي رهيو.
جهنگل ۾ هڪ ڊاڪو رهندو هو، جادوگر کي مايوس ڏسي ڪانئس ان جو سبب پڇيائين.
جادوگر کيس سچي ماجرا بيان ڪري ٻڌائي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ٻاڪو اها ڳالهه ٻڌي ڏاڍو کِليو ۽ چيائين: تون عجيب جادوگر آهين. هڪ معمولي ٽوپيءَ لاءِ ايترو پريشان آهين؟ مون کي ڏس، مون وٽ ڪا به ڪرشمي ٽوپي ڪانهي، ان هوندي به مان ڏينهن ڏٺي جو بنڪن لٽيندو آهيان، پر اڄ تائين مون کي ڪنهن به نه ڏٺو آهي!

(١٢- جولاءِ ١٩٨٣ع)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

١٣

گذريل ڏينهن ١٣ تاريخ هئي.
چوندا آهن ته ١٣ تاريخ ڪن ماڻهن جي لاءِ چڱي نه هوندي آهي.
ٻاڪ ڪي ته چوندا آهن ته ١٣ جو انگ ئي خراب هوندو آهي.
مان به انهن سان متفق آهيان، ڇو ته مان به ١٣ تاريخ ڄائو هوس، ۽ منهنجي گهر جو نمبر به ١٣ آهي، گهر ۾ ڀاتي به ١٣ آهيون ۽ رهندا به ١٣ نمبر گهٽيءَ ۾ آهيون.
هاڻي جتي ايترا سارا ١٣ اچي هڪ ئي وقت گڏ ٿيا هجن، اتي ڪهڙي خيريت هوندي؟
١٣ تاريخ تي بجلي وئي، پاڻي ويو، گيس وئي، مهمان آيا، بل آيا، دڙڪن جا خط آيا ۽ شام جو چور آيا.
سڀ ڪجهه آيو، مون ڪجهه نه چيو. ماٺ رهيس. پر جڏهن رات جو دير سان در کڙڪيو ته ننڊ مان اٿي پڇيم: ڪير؟
جواب آيو: ڀاڙي وارا.
چيم: ڇا آهي؟
چيائون: ٿوري ڪنڊ ڪپي، ڪجهه اٽو کپي، ٿورو لوڻ، ٿورا مرچ، چانهه جي پتي، کير ذري، ٿورو گيهه به گهرجي.
چيم: مهمان آيا اٿو ڇا؟
چيائين: نه، بجليءَ وارا لائين ٺيڪ ڪرڻ آيا آهن. چون ٿا ته ماني کارايو

اڄ ١٣ تاريخ مرن ميونسپالٽيءَ ۾ نون ڪئي.
پڇيم: مون کي اهڙي صاحب سان ڳالهائڻو آهي جيڪو پاڻيءَ سان واسطو رکندو هجي.
چيائون: رڳو پاڻيءَ سان نه ڪنهنجو واسطو ڪونهي، البت پاڻيءَ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ٻانيءَ سان ڳالهائڻ جو واسطو آهي.

جيم: مون کي ته صرف ٻانيءَ واري صاحب سان ڳالهائڻو آهي.

چيائون: الف خان سان ڳالهاءِ.

مون الف خان کي فون ڪئي. چيائون: ب خان ڏي ويو آهي.

ب خان کي فون ڪيم. چيائون: ٻئي ڳڏجي ت خان ڏي ويا آهن.

ت خان کي فون ڪيم. چيائون: ٽيئي ث خان ڏي ويا آهن.

جيم: هي سڀ ڳڏجي ڇو ٿا گهمندا وتن؟

چيائون: جان سيٺ کي پياري آهي بابا. ١٣ تاريخ رکو تنهنجي لاءِ ته ڳري ڪانهي. هنن لاءِ به ته اڄ ١٣ آهي!

فون بند ٿي وئي.

ٻئي هنڌان فون ڪري پڇيم ته ڇا ڳالهه آهي؟

اها فون به بند ڪري ڇڏيائون.

ٽئين هنڌا فون ڪيم.

اها فون به بند ڪري ڇڏيائون.

ٿوري دير ۾ مشهور ٿي ويو ته هيءُ ماڻهون چريو آهي. جنهن وٽان به فون ٿو ڪري ان جي ڪنجي ٿي وڃي.

ماڻهن مون کي پنهنجي گهر دوڪان ۽ اوطاق ۾ اچڻ کان منع ڪري ڇڏي.

ڏاڍو پريشان ٿيس.

شام جو هڪ ماڻهو آيو. چيائين: تو وٽان فون ڪرڻي اٿم.

ٻاهر وٺي ويم. چيم: انهيءَ فون ٿي ته منهنجا هي حال ڪيا آهن. ٺڪر هٿان، وڃ.

چيائين: سائين ڳالهه ته ٻڌو.

جيم: ڪجهه ڪونه ٻڌندس. نه ڪهي مون کي ڪنهن جهي ڳالهه. نه ڪپي پولهه. مان فون جو تالو به ٻڌڻ نٿو چاهيان

ماڻهو موٽي ويو.

ٿوري دير کان پوءِ پارن اچي ٻڌايم ته اهو مون ٺيڪ ڪرڻ وارو هو.

ڪٿس به بند ڪري ويا هئا.

ڪٿس وارن کي چيم ته: قرب ڪريو، ڪٿس ڪويو نه ماني ٻچي.

چيائون: اسانجي طرفان ته ڪليل آهي، توهان تائين نٿي پهچي ته ان ۾ اسان جو ڪهڙو ڏوهه؟

چيم: ايندي ته پهچندي نه؟ ايندي ني ڪونه ته پهچندي ڪٿان؟

چيائون: تيلي ٻاري هانيپ تي رک ڪٿان نه ڪٿان ڪيس ليڪ هوندي، اتان بند ڪري ڇڏ.

مون تيلي ٻاري هانيپ تي رکي، ڪٿاهه سان هانيپ آڏامي ويو. اُجهاميل تيلي اڃان به منهنجي هٿ ۾ آهي!

ميونسپل وارن کي چيم: سڄي گهٽي ڪوني ويا آهيو، ڪجهه خدا جو خوف به ڪيو، اسان کي لنگهڻ ۾ ڏاڍي تڪليف ٿي ٿئي.

تنام جو منهنجي در آڏو وڏي ڪڏ ڪوني وياه.

چيم: واه سائين واه. واه جو انصاف ڪيو اٿو.

عرض ڪيم ته گهٽي پورايو، مورڳو درتي ڪڏ ڪوني ڇڏيو.

چيائون: اهو ان ڪري ڪيو اٿئون ته نه نڪرندين ٻاهر ۽ نه ڪندين شڪايت، هاڻي ويٺو اندر موج ڪر!

... تاريخ شاعر جذبات حسرت بلبل بيقرار به آيو.

چيائين: ڏاڍي خراب خبر آهي.

چيم: توکان وڌيڪ ٻي ڪهڙي خراب خبر هوندي؟

چياتين: منهنجو تازه ترين ڪلام جو ڪتاب چوري ٿي ويو آهي

چيم: ڏاڍو سٺو ٿيو. اها ته سٺي خبر چئبي.

چيائين: ته پوءِ خراب خبر به ٻڌي ڇڏ. منهنجي قديم ڪلام جو وڏو نسخو هڪي جلد وارو، جيڪو اڳ وچانجي ويو هو سو ميونسپالٽيءَ وارن کي ملي ويو آهي. اڄ توهان کي اهو ڪلام ٻڌائيندو

منهنجي گهرجي هڪ ٿي ميونسپالٽيءَ وارن هڪ ڪولسي ٺهراني

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

آهي ڪچري ڦٽي ڪرڻ جي لاءِ. ماڻهون نه رڳو ان ڪوٺيءَ کي استعمال ڪندا آهن، پر رستي کي پڻ استعمال ڪندا آهن.
گذريل ڏهن سالن کان ان ڪوٺيءَ کي هٽائڻ جي هر ممڪن ڪوشش ڪيم، سفارشون ڪيم، جهيڙا جهٽا ڪيم، ڦڏا فساد ڪيم، آزيون نيزاريون ڪيم، ڇئن ڇگن کان ڇوايم پر اها ڪوٺي نه ڊهڻي هئي، نه ڊٺي.
۱۳ تاريخ ڇا ڏسان ته ڪوٺيءَ جي صفائي ٿي رهي آهي.
ڇيم: ڇا ڳالهه آهي.
چيائون: انسپيڪٽر صاحب جي پوري ٿي پوي، سو هاڻي اها ڪوٺي مسواڙ تي ڏني اٿائين!
صفائي ٿا ڪيون جو مسواڙي ٿا اچن.

(۱۵- جون ۱۹۸۳ع)

شفٽنگ

دفتر ۾ فيصلو اهو ٿيو ته هيٺ جو سامان مٿي ۽ مٿي جو سامان هيٺ ڪجي. مٿيان صاحب هيٺ، ۽ هيٺيان مٿي وڃن.

ڪجهه ڪمرا ڊاهيا وڃن، ڪجهه ٺاهيا وڃن. ڪجهه ٺاهي وري ڊاهيا وڃن، ڪجهه ڊاهي وري ٺاهيا وڃن. ليڪيدار ڪسي واندو ويهڻ نه ڏجي، بل مٿان ٺاهڻ جي سزا ڏني وڃيس. نوٽ مٿان نوٽ ڳڻيندو رهي، سک جو ساهه نه پٽي. اهو ئي ڏنڊ ڪافي اٿس. ظاهر آهي انهيءَ سڄي ڪم لاءِ وقت، پيسو ۽ ماڻهو درڪار آهن. خدا جي فضل ۽ ڪرم سان اهي ٽئي شيون اسان جي ملڪ ۾ وافر مقدار ۾ ميسر آهن. ايتريقدر جو ڪڏهن ڪڏهن ته منجهي پوندا آهيون ته آخرڪار انهن کي ڪهڙي نموني ڪم آڻجي؟ اهوئي سبب آهي جو بيڪار کان بيڪار پلي جي چوالي، ڪڏهن رستا ٺاهيندا آهيون، ڪڏهن ڊاهيندا آهيون. وڻ پوکيندا آهيون، وڻ ڪوڙيندا آهيون. ٻالهڪون اڏيندا آهيون ۽ پوءِ ڪيرائي ڇڏيندا آهيون. ڪڏهن ڪڏهن ته اسان کي ڪيرائڻ جو موقعو به نه ملندو آهي، هوا ئي ٿي ڪري پونديون آهن!

ڳالهه پئي هلي دفتر جي سامان هيٺ مٿي ڪرڻ جي.

دراصل اها ڪا حيرت جهڙي ڳالهه به ناهي. اڪثر ائين ٿي ٿيندو رهندو آهي ته اوچتو ئي اوچتو فيصلو ٿيندو آهي ته فلاڻي کي فلاڻو ڊائريڪٽر يا سيڪشن کوليو وڃي. ڪجهه عرصي [illegible] پوءِ فيصلو ٿيندو آهي ته اهو کاتو يا سيڪشن هڪدم بند ڪيو وڃي.

هاڻي بند ڪرڻ جي سموري ڪارروائي مڪمل ٿي ويندي آهي ۽ آخري ٽيبل ڪرسي به نيلام ٿي ويندي آهي، تڏهن ڪنهن سياڻي کي اوچتو اهو خيال ايندو آهي ته جو ٿيو، چڱو نه ٿيو، ان

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪاٽي کي نه صرف بند ٿين نه ڪهڙو هو ٻڌڪ هڪدم پيهر ڪلڪ ڪهرجي. پيهر بلڊنگ ڪرائي تي وٺڻ ڪهرجي. پيهر اسٽاف رکيو وڃي. پيهر فرنيچر ورتو وڃي ۽ پيهر ساڳئي ٺيڪيدار کي سزا طور اهو سمورو ڪم سرانجام ڏيڻ لاءِ گهرايو وڃي!
سمجهي ڇا ٿو پاڻ کي؟ نڪمو ڪنهن جاءِ جو، وتي ٿو ڪم ڪان ڪسائيندو!

منهنجي دفتر ۾ فيصلو ٿيو ته مٿي جا ماڻهو سامان سميت هيٺ اچن ۽ هيٺيان ماڻهو سامان سميت مٿي وڃن.
ڇيم: آخر ان سموري ڪارروائي جو مقصد؟
جواب مليو: ماڻهو هوا بدلائڻ لاءِ ڪوئٽا ۽ ڪوهه مري ويندا آهن. اسان ٻهرئين منزل ڪان هيٺ آياسين ته اربع خطا ٿي ٿي ڇا؟
ڇيم: هوا بدلائڻي آهي ته پوءِ ڪلفٽن تي دفتر ڪٿائي هار.
چپاٽون: اڳي اهو به ڪيو هئوسين.
ڇيم: پوءِ ڇا ٿيو؟
چپاٽون: اهو دفتر ٻي ٻڏي ويو!

دفتر جو سامان هيٺ لاهڻ لاءِ لوهي ڪٻٽ خالي ڪرڻ ضروري هئا، ڇو ته پربل الماريون ڳهيون وزني هيون. مزورن جا لاهه ٿي نڪري ٿي ويا. ان ڪري هڪ هڪ ڪٻٽ کي خالي ڪري ڪاغذ ڪڍي، پوءِ هيٺ يا مٿي آندو ويو.
ٻهريون ڪٻٽ جڏهن خالي ڪيو ويو ته منجهانئس ٽي چار مڻ وزني فائيل نڪتا. جنهن ڪان پوءِ مٿي الڳ فائيل الڳ ٿي پياه.
ڇيم: هيءُ ڪٻٽ ڪنهن جو آهي؟
چپاٽون: مرحوم الهڏني اداسيءَ جو.
ڇيم: ڇا ڪندو هو؟
چپاٽون: پٽيوالو هو ويچارو.
ڇيم: پٽيوالي جو فائيلن يا الماري سان ڪهڙو واسطو؟
چپاٽون: شاعر هو مرحوم، ڪلام لکندو ويندو هو، فائيل ٺاهيندو ويندو هو!

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

۾ي الماري کولي ونی.

ٿني جي حيرت جي حد نہ رهي جڏهن منجهانئس هڪ ڪراڙو شخص ڏچندو، ڏڪندو، لڪندو، ڇيندو، ٻاهر نڪري آيو.

ڇيم: بزرگوار، اوهان هن الماريءَ ۾؟

چيائين: ٻهريون اهو ٻڌاءِ تہ تاريخ ۽ سن ڪهڙو آهي؟

چيم: فيبروري آهي. ۱۹۸۱ جو سن آهي.

هو تعجب ۾ ٻڌجي ويو. چيائين: ويهہ سال گذري ويا؟

چيم: ڇا کي ويهہ سال گذري ويا بزرگوار؟

چيائين: مان هن ڪاتي جو وڏو صاحب آهيان. ويهہ سال اڳ بيگم جي خوف کان هن ڪيٽ ۾ لڪي پيو هوس. ڪمال آ ـــ وقت ڪيڏو نہ تيزيءَ سان گذري ويو؟

چيم: قبلا، هاڻي ڇا پروگرام آهي؟

چيائين: ٻهريون گهر ماڻهو ·وڪلي معلوم تہ ڪيو. اڃان جيئري آهي تہ پوءِ پاڻ بہ ڪيٽ مان ڪونہ نڪرنداسين!

فين‌ءَ الماري مان فلم ايڪٽريس جا فوٽو، ڳانن جون چونڊيون ۽ سندن زندگيءَ جا احوال مليا. هڪ ٻہ ورڪ، ڪجهہ ميڪ اپ جو سامان پڻ موجود هو.

چيم: هيءَ الماڙي ڪنهن جي آهي؟

چيائون: هيءَ هيرو جو ڪيٽ آهي.

چيم! اهو هيرو ڪير آهي؟

چيائون: اسان جو موجوده صاحب آهي.

چيم: صاحب جو هنن ڳالهين سان ڪهڙو واسطو؟

چيائون: دراصل اسان جو صاحب فلمن ۾ ايڪسٽرا هوندو هو. ٽي. وي ۽ ريڊيو تي هڪ ٻن ڊائلاگن وارا رول ڪندو هو. ۾ پوءِ سندس قسمت ڪاپي ٿي.

چيائون: ڪيس لاٽريءَ ۾ وڏي اثر رسوخ وارو ٻنيويو ملي ويو!

چوتين الماري کولي وني.
منجهانس ڪجهه به نه نڪتو. بلڪل خالي هئي.
ڪلارڪ کان پڇير: هيءَ الماري ڪنهن جي آهي؟
چپڙاسين: نئين صاحب جي آهي.
چيم: نئين صاحب وٽ ڪو فائيل پائيل ڪونه هوندو آهي ڇا؟
چپڙاسين: هوندو ته آهي، پر هو ڏينهن کان وڌيڪ پاڻ وٽ رکي
نه ڪونه.
چيم: واهه! ايترو جلد نيڪال ڪري ڇڏيندو آهي؟
چپڙاسين: سائين: ساڙي ڇڏيندو آهي.
چيم: ساڙي ڇڏيندو آهي؟
چپڙاسين جي ها سائين. الماري خالي ٿيندي آهي ته گهر کڻائي
ويندو آهي!

نئن ڏينهن جي لڳاتار محنت کان پوءِ وڃي مشڪل سان "شفٽنگ"
پوري ٿي. نيٺ چاليهه ماڻهو ڏينهن رات ڪم ۾ لڳل رهيا. راتين
جي ننڊ حرام، ڏينهن جو آرام ختم.
ڪجهه سامان ڀڳو، ڪجهه ٽٽو، ڪجهه غائب ٿيو.
سامان سڙو رکي ايان ٿڌو ساهه مس پريوسين ته صاحب وري
ياد فرمايو:
چيم چا حڪم آهي صاحب؟
چپڙاسين: اڳيون نمونو ٺاهوڪو هو. مونو ته مونون.
چيم. توهان جو مطلب آهي ته پهر ساڳيءَ جاءِ تي موٽي هلجي
جتي پهريون هئاسين؟
چپڙاسين: بلڪل اهوئي مطلب آهي. اڄ بلڪ هينئر ني ڪم ني
لڳي ويو.
چيم: پر صاحب، آخر ڪر ته سبب هوندو؟
چپڙاسين هتي منهنجو مٿو ٿو ڦري!

(٢٨- فيبروري ١٩٨١ع)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ساهت

ڏينهن مان هفتا، هفتن مان مهينا ۽ مهينن مان سال ٺهندا آهن.
ڪنهن زماني ۾ ڏينهن ملهايا ويندا هئا جهڙوڪ وڻن پوکڻ جو
ڏينهن، عالمي صحت جو ڏينهن، اقوام متحده جو ڏينهن وغيره .
پوءِ هفتا ملهائجڻ لڳا. جهڙوڪ عورتن جو هفتو، ٻارن جو هفتو،
هارين جو هفتو وغيره .
ان کانپوءِ مهينا ۽ هاڻي سال ملهائجڻ لڳا آهن .
گذريل سال سنڌي ڊرامي جو سال هئو. ۽ هيءُ سال سنڌي ساهت
جو سال آهي. ايندڙ سال به ڪجهه نه ڪجهه ٿي ئي پوندو.
ڊرامي جي سال ۾ ڇاڇا ٿيو؟ ڇوڇو ٿيو ۽ ڪيئن ڪيئن ٿيو، سو
ته سال ملهائڻ وارن کي معلوم هوندو.اسان کي صرف اها خبر آهي
ته سڄي سال ۾ ٻه چار اسٽيج ڊراما ڪيا ويا، ڪجهه تقريرون ٿيون
۽ وڏ کان وڏ هوٽنگ ۽ ٻوريت ٿي.

هن سال کي ساهت جو سال قرار ڏنو ويو آهي. ٻڌڻ ۾ ٻه اچي ٿو
۽ ڏسڻ ۾ به اچي ٿو ته هيءُ سال ضرور ساهت کي ڪٿي نه ڪٿي
پهچائي پوءِ روانو ٿيندو.
من موجي موچيءَ جي آکاڻي ته اسان ننڍي هوندي پڙهي هئي، ۽ ٻر
ان کي پيهر ڏسي دل باغ باغ ٿي وئي. اهو سڀ ساهت سال جو
ڪرشمو آهي جو وڏن کي ننڍپڻ ياد ڏياري ڇڏيائين ۽ ننڍن کي
سبق ياد ڪرائي ڇڏيائين.
سچ پڇو ته دل خوش ٿي وئي.
جيئن ته سال جا ڇهه مهينا اڃان باقي آهن، ان ڪري منهنجي صلاح
اها آهي ته رڳو من موجي موچيءَ تي اڪتفا ڪرڻ ڪافي ناهي،
ڪجهه پيون به آکاڻيون جي راز ۽ رمزون رکن ٿيون ، نصيحت

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پرين نقطن تان نمٽار آهن، تن کي به منظر عام تي آڻڻ گهرجي.
جهڙوڪ: ناٽڪ پڙهڻ سانپر، ريسارو گدڙ، ٻه سياڻيون ٻڪريون ٻه کهيلون ٻڪريون، ڪڇون ۽ ڪڪڙ جي ڊوڙ. وغيره وغيره ۽ انهن ۾ موسيقيءَ سان لبريز هي بيت به هئڻ گهرجن.

وه ڙي تارا ڳول تارا،
روشن تارا چمڪي وارا .

يا

جو ڪير ٻئي سو وير ٿئي،
ڏند زور ولڻ منا مٺا لڳن.

يا

وه ڙي منهنجي ٻلڙي، توسان اٿم دلڙي،
ڪوئا مارين تي بيشمار، هردم رهين خبردار.

جڏهن اهو سڀڪجهه ٿي ويندو، تڏهن خلق کي خبر پوندي ته سنڌي ساهت چيز ڪهڙي آهي!

ساهت سال جي سلسلي ۾ مون ڪجهه اديبن، ناٽڪنويسن، شاعرن ۽ پبلشرن سان ڳالهه ٻولهه ڪئي. ان مان ڪجهه گفتگو اوهان کي به ٻڌايان ٿو.
مشهور شاعر، شاعر جذبات حضرت بلبل بيقرار کان پڇيم: بلبل صاحب اهو ٻڌايو ته شاعريءَ جي لاءِ هيءَ سال ڪيئن رهندو؟
چيائين: بهترين.
چيم: ڪجهه کولي سمجهايو.
چيائين: اڳي مشاعرو ڪرائڻ ويندا هئاسون، هاڻي مشاعرو پڙهڻ ويندا آهيون. اڳي چانهه پيئارڻ سان داد ملي ويندو هو، هاڻي دعوت ڪرڻ سان به ڪم نٿو ٿئي. ان ڪري بچت ٿئي ٿي. اڳي پٿر لڳندا هئا، هاڻي رڳو ٽماٽا ٿا لڳن. ۽ اهي ٽماٽا ٻئي ڏينهن پوڙ ٿاهڻ ۾ ڪم ايندا آهن.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هڪڙي پبلشر ڪي چيم ته: توهان کي ته خبر هوندي ته هيءُ سال ساهت جو سال آهي.
چيائين: جي ها، اهو مون ئي مشهور ڪيو آهي.
چيم: ڇو مشهور ڪيو اٿو؟
چيائين: ان لاءِ جو مون وٽ ڇپيل ڪتابن جو ذخيرو ٿي ويو هو گڏ. کپن ئي ڪونه پيا. سوچيم ته ڇونه ان بهاني ڪجهه ڪتاب ئي وڪڻي ڇڏيان.
چيم: پوءِ ڪيو خبر، ٿي ڪا ڪاميابي؟
چيائين: جي ها. بلڪل ڪاميابي ٿي.
چيم: ڪيترا ڪتاب کپايا اٿو؟
چيائين: پندرهن مان ست سير. اجان به ڪانئو کونئو هو ردي واري جو، نه ته سورنهن مان ته ضرور ٿين ها!

هڪڙي شاعر وٽ ويس. چيم: پڌو اٿم ته توهان شاعري ڪندا آهيو؟
چيائين: جي ها. توهان درست پڌو آهي.
چيم: ڪهڙي قسم جي شاعري ڪندا آهيو؟
چيائين: جي، دراصل مان ڪافيءَ جو شاعر آهيان.
چيم: اهو ته ڏاڍو سٺو ٿيو. پلا ڪجهه پڌائڻ پسند ڪندؤ.
چيائين: جي ها. پهريون ڪافي پيئاريو.
چيم: ڪافيءَ جو شاعريءَ سان ڪهڙو واسطو؟
چيائين: مون پهريون ئي عرض ڪيو هو نه ته مان ڪافيءَ جو شاعر آهيان!

هڪڙي افسانه نگار کي چيم: اوهان ڪهڙي قسم جا افسانا لکندا آهيو؟
چيائين: دراصل مون شروعات ڪئي هئي داستان کان.
داستان توهان سمجهو ٿا نه؟ "هڪڙو هوندو هو بادشاهه ــــ".
داستان کانپوءِ مون آڪاٽي لکڻ شروع ڪئي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

آڪاڻي توهان سمجهو ٿا نه؟ "ٻارو هڪڙو ٻانڊر هوندو هو—".
آڪاڻي* ڪان پوءِ مون ڪهاڻي لکڻ شروع ڪئي.
ڪهاڻي توهان سمجهو ٿا نه؟ "سيما هڪ اپاهج نوجوان خوبصورت ڇوڪري هوندي هئي—".
ڪهاڻي* ڪانپوءِ مون آڪهاڻي لکڻ شروع ڪئي.
"اڻان؟ نه آڻان؟ پلا ڇو اڻان؟ چڱو اڻان ٿو. پر نه مون کي اڻڻ نه کپرجي—".
آڪهاڻي* ڪان پوءِ هاڻي مان اآڪهاڻي لکندو آهيان.
يعني نه نه ڪهاڻي— "نٿو اڻان. هرگز نٿو اڻان. نٿو لکان بلڪل نٿو لکان. ڇا ڪندين؟"

هڪ نقاد کي چيم : ساهت سال بابت توهان جو ڇا خيال آهي؟
چيائين : نيڪ خيال آهي.
چيم ڇاجي باري ۾؟ ساهت جي باري ۾ يا سال جي باري ۾؟
چيائين : سالن جا سال گذري ٿا وڃن ساهت پڙهڻ لاءِ ملي نٿي ڪونه ٿو. پڙهڻ لاءِ ملي ٿو، ڏسڻ لاءِ ملي ٿو.
چيم: ته پوءِ الهي* جي باري ۾ ٿي ڪٿي ڪجهه ٻڌايو.
چيائين: ڪن ۾ اکيون قدرت جي نعمت آهن. انهن کي خواه مخواه ضايع ڪرڻ نه کپرجي. ۽ ها، بجلي به قدرت جي نعمت آهي، ان کي ته بلڪل ئي ضايع ڪرڻ نه کپرجي.
چيم : بجلي* جو ساهت سان ڪهڙو واسطو؟
چيائين : بجلي نه هوندي ته ريڊيو ۽ ٽي. وي ڪيئن هلندا؟

(١٧- جون ١٩١٨ع)

حاتم

شهر ۾ خبر عام ٿي وئي ته حاتم طائي موٽي آيو آهي. اعتبار ئي نه پئي اچي. ڳالهه ميڻ کان مٿي هئي.

حاتم طائي ۽ هن زماني ۾؟ ڪوڙو ٿي نه پيو لڳي.

پر حيرت جي انتها ان وقت ٿي جڏهن پنهنجن اکين سان نه رڳو سائنس دعا سلام ٿي بلڪ ڪلام پڻ ٿيو.

ٿيو هيئن جو مان هڪ شاديءَ ۾ ويل هوس..

نڪاح جي وقت جڏهن گهوٽ کان منظوري ورتي پئي وئي، تڏهن اوچتو گهوٽ پيءُ اٿي بيٺو ۽ گرجدار آواز ۾ چيائين: ترسو، هيءَ شادي نه ٿيندي.

ڪنوار پيءُ روئندي چيو: اهڙو ظلم نه ڪر سائيندا، مان تباهه و برباد ٿي وينديس.

گهوٽ پيءُ چيو: ته پوءِ ٻڌ، منهنجا ست سوال آهن. جيستائين تون کي اهي پورا ڪرڻا پوندا.

اتي هڪ شخص اٿي بيٺو ۽ چيائين: اهي ست سوال مان پورا ڪندس.

حاضرين حيران ٿي ويا. پڇيائون: تون ڪير؟

چيائين: مان حاتم طائي آهيان!

گهوٽ پيءُ جو پهريون سوال هو ته منهنجي ننڍي پٽ کي اسڪول ۾ داخلا ڏيارڻ وڃي.

حاتم طائيءَ چيو: اها ڪهڙي وڏي ڳالهه آهي؟ پاڙي جي سرڪاري اسڪول ۾ اجهو ٿا داخلا وٺي ڏيون.

گهوٽ پيءُ کليو. چيائين: جي نه، داخلا انگلش ميڊيم اسڪول

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

۾ ٿين کھرجي.

حاتم چيو: ۾ مون ته هڏو آهي ته انگلش ميڊيم اسڪولن مان انگلش ميڊيم خارج ڪيو ويو آهي.

گھوٽ ٻيءَ وري ڪليو. چيائين: ڀليل آهي ٻوڙها. انگلش به قائم آهي ۽ ميڊيم به موجود آهي، صرف ڳولڻ واري اک کھرجي.

گھوٽ ٻيءَ جو ٻيو سوال: منھنجي گھٽيءَ واري گٽر جو ڍڪڻ غائب آهي، اهو ڳولي ڏيو.

حاتم چيو: گٽر جو ڍڪڻ ڳولڻ تہ ڪو ڏکيو ڪم ڪونهي. اجھو ٿا ڳولي وٺون.

اتي هڪ ماڻھو اٿيو، چيائين: اهو ڪم نہ رکو ڏکيو، بلڪ ناممڪن آهي حاتم.

حاتم چيو: سو وري ڪيئن؟

ماڻھوءَ چيو: مان لوھار آهيان. اهو ڍڪڻ مون وٽ آيو هو. مون ان کي پگھاري ان منھجان درن جا ڪڙا ڪنڊا، نٽ بولٽ، گاڏين جا اسپيئر پارٽ ٺاهي ڇڏيا آهن. هاڻي تون تہ ڇا تو جھڙا نيھہ حاتم بہ انھن کي ڳولي هڪ هنڌ ڪٺا نٿا ڪري سگھن!

گھوٽ ٻيءَ جو ٽيون سوال: منھنجي ٽيليفون جو بل تمام گھڻون ٿو اچي، ان کي مناسب حد تائين گھٽائي ڏيو.

حاتم چيو: اها ڪھڙي وڏي ڳالھہ آهي؟ ٽيليفون کي تالو هڻي ڇڏيو.

گھوٽ ٻيءَ چيو: اهو بہ ڪري ڏٺو اٿم.

حاتم چيو: تہ پوءِ هڪڙو ڪم ڪر، ٻنھنجي گھر وارن کي تالو هڻي ڇڏ. بل بلڪل گھٽجي ويندو!

گھوٽ ٻيءَ جو چوٿون سوال: منھنجي پاڻيءَ جي نلڪي مان پاڻي گھٽ، هوا زياده ٿي اچي. ان جو تدارڪ ٿيڻ گھرجي.

حاتم ڪجھہ پريشان ٿي ويو. ڪافي سوچ ويچار کان پوءِ چيائين، تون نلڪي مان لکھا روپين جو واپار ڪري سگھين ٿو. ڪر

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هين، جو ان ناٽڪي مان ٿانرن ۽ هوا پڻ شروع ڪري ڏي ۽ ڳئس جي ڪنيڪشن مان ٻاٽي پڻ شروع ڪري ڇڏ!

ڳهوٽ جي پيءُ جو پنجون سوال: اسان جي گهر ۽ بجلي لڳائي ڏيو.
حاتم طائي پنهنجي روايتي سخاوت کان ڪم وٺندي چيو: هيڏي ڪر درخواست. سڀاڻي تائين تنهنجي گهر ۽ بجلي لڳي ويندي.
اتي هڪ جهور پوڙهو اٿي کڙو ٿيو. ڏڪندي چيائين: ترس حاتم طائي، منهنجي پڙ ڏاڏي بجليءَ لاءِ درخواست ڏني هئي. اهو گذاري ويو. ڏاڏي دانهن ڪوڪ ڪئي، ڪجهه نه ٿيو. اهو گذاري ويو ابي هاءِ گهوڙا ڪئي، اهو گذاري ويو. سون وٽ پڪڙ ڪئي، ڪلهه واپڊا وارا هڪ ڏيڍو ڏئي ويا اٿم.

ڳهوٽ پيءُ جو ڇهون سوال : رڪشا جي ميٽر معقول حد تائين ڪنٽرول ۽ ڪرائي ڏي.
حاتم طائيءَ هٿ ادب جا ٻڌي عرض ڪيو ته جيئندا قبلا، سائنس وڏي ترقي ڪئي آهي. ٻڌو اٿم ته آواز کان تيز رفتار وارا هوائي جهاز ايجاد ڪيا ويا آهن. بجليءَ جي رفتار سان هلڻ وارا راڪيٽ ٺهيا آهن. پر افسوس جو اڄ تائين اهڙي ڪا به شيءِ نه جڙي آهي جيڪا رڪشا جي ميٽر سان پڇي سگهي!
حاتم طائي لاچار آهي.

ڳهوٽ پيءُ جو ستون سوال : منهنجي آمدني هزار روپيه ماهوار آهي، ان مان مهيني جي خرچ جي پورت ڪري ڏي.
حاتم طائيءَ بوچڻ سنڀاليو، جتي چنڊي پير ۽ وڏائين، پنڌال سان ٻاهر ويندي چيائين: ادا شادي ٿئي نه ٿئي، ڇچ ويهي ٻا هلي وڃي. خانه آبادي ٿئي يا خانه بربادي ٿئي. ٻاڻ کان اهو ڪم زور آهي. توهان ڪو ٿئون حاتم طائي ڳوليو. پنهنجي الله واهي اٿوَ!

(٦- فيبروري ١٩٨١ع)

سماجي ڪارڪن

منهنجي ملاقات هڪ سماجي ڪارڪن سان ٿي.
پهريون ماڻس: ڇا ڪندو آهين؟
چيائين: سماجي ڪارڪن آهيان.
ٻيو: ان ڪانسواءِ ڇا ڪندو آهين؟
چيائين: ٻيو ته ڪجهه به نه، سماجي ڪارڪن آهيان.
ٽيون: ڏينهن ڪهڙو ڪم ڪندو آهين؟ ڪائيندو پيئندو ڪٿان آهين؟
چيائين: ڪنهن کي پڙهائيندو آهيان، ڪنهن کي چڙهائيندو آهيان. چار پئسا هن کان ملندا اٿم، چار پئسا هن کان ملندا اٿم. مڙني گذر سفر پيو هلي.
چوٿون: ان جو مطلب اهو ٿيو ته روزگار ڪوبه ڪونهي؟
چيائين: ان کان وڏيڪ پيو روزگار ڪهڙو ڪيان؟
پنجون: ڪا نوڪري ڇو نٿو ڪرين؟
چيائين: تو نوڪريءَ مان ڪهڙي ٻڪ ٻڌي آهي؟ انهي مون جيترو بينڪ بيلنس؟

جيئن جيئن سماجي مسئلا وڌي رهيا آهن، سماجي ڪارڪن پڻ وڌي رهيا آهن.
اسان جي پاڙي مان هڪ هار گم ٿي ويو.
مالڪ ويچارا سخت پريشان ٿيا. هار کي ڳوليائون، پڙهو ڪهمايائون، آخرڪار هفتي کن کان پوءِ هڪ ڪارڪن هار سميت اچي در تي بيٺو. چيائين: هي ڏسو سائين توهان جو هار، پشاور مان هٿ آيو آهي. هزار روپيه پاڙي جا، پنج سؤ روپيه هن جي ڪاڏي پيتي جا، پنج سؤ روپيه منهنجي خرچي. ڪيڏو ٻه هزار روپيه پاهر.
مالڪ هار ڏسي ڏاڍو خوش ٿيا. ڪارڪن جا ٿورا مڃيائون ۽ ڪيس پئسا ڏوڪڙ ڏئي خوش ڪري روانو ڪيائون.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جڏهن حال احوال ٿيا تڏهن ٻار کان پڇيائون:
ڪر خبر ٻڌ، پشاور ڪيئن ٿا ٻهتين؟
ٻار چيو: ڇا جو پشاور؟ مونکي ته اهوئي ماڻهو پنهنجي گهر وٺي
ويو هو!

صبح ساڻ دروازي جي گهنٽي وڳي.
اکيون مهٽيندو در تي پهتس. هڪ ماڻهو بيٺو هو.
چيم: ڇا حڪم آهي؟
چيائين: توهان جي هڪ دوست خير محمد ڪوکن واري جو حادثو
ٿي پيو آهي.
چيم: ڪٿي آهي؟
چيائين: اسپتال ۾ آهي. خون جي سخت ضرورت اٿس. ٻيا ته سڀ
پئسا گڏ ڪري ورتا اٿئون صرف سٺ روپين جي گهرج آهي.
چيم: تون ڪير؟
چيائين: مان سماجي ڪارڪن آهيان.
هڪدم سٺ روپيه ڏني کيس روانو ڪيم.
اسپتال وڃڻ جي تياري ڪري رهيو هوس ته خيرمحمد ڪوکن وارو
خود اچي پهتو.
حيران ٿي چيم: تون؟
هن به حيران ٿي چيو: تون؟
چيم: تون ته اسپتال ۾ هئين؟
چيائين: تون به ته اسپتال ۾ هئين. اجهو هينئر ئي ته هڪ سماجي
ڪارڪن سٺ روپيه تنهنجي خون لاءِ وٺي ويو آهي!

منهنجي گهٽيءَ جي گٽر جو ڍڪڻ جو ڪو چوراڻي ويو.
ڊپ ٿيم ته متان ڪو ٻار نه ڪري پوي، ان ڪري شڪايت
ڪرڻ لاءِ ڪي ايم سيءَ روانو ٿيس.
در کان ٻاهر مس نڪتس ته هڪ ڪارڪن ٽڪرجي ويم.
چيائين: توهان ضرور هن گٽر جي ڍڪڻ لاءِ پريشان هوندا.

ڇيمر: جي ها. انهيءَ لاءِ ته ڪي ايمر ميءَ پيو وڃان.
ڇيانئين: نه، توهان تڪليف نه ڪيو. اسان ڇا جي لاءِ آهيون؟ توهان پنهنجو وقت وڃائيندا، ڀاڙو خرچ ڪندا، چار پئسا واسطيدار پٽيوالن ۽ ڪلارڪن کي ڏيندا. ان کان بهتر ته اهو آهي ته مونکي هڪڙا ويهه روپيه ڏيو. مزور کي ڏيندس. مون وٽ هڪ فالتو ڊڪڻ پيو آهي، ڪٿائي اچي ڏو رکي ڇڏيان.
مون سندس ڏورا مڃيا. ويهه روپيه ڏنم. ڊڪڻ موني آيو. پئي ڏينهن بيءَ کهٽيءَ ۾ وري ساڳيو ماڻهو ڪڏيم، جاهه جي مالڪ کي چئي رهيو هو: مونکي هڪڙا ويهه روپيه ڏيو، مزور کي ڏيندس، مون وٽ هڪ فالتو ڊڪڻ پيو آهي، ڪٿائي اچيڻو توهان جي کهٽيءَ ۾ رکائي ڇڏيان!

سماجي ڪارڪن هونءَ ته هر وقت ۽ هر هنڌ موجود هوندا آهن، پر بارش، ٻوڏ يا طوفان جي وقت سندن تعداد ۾ اضافو ٿي ويندو آهي. گذريل بارشن ۾ مون هڪ ڪارڪن کي ڏاڍي محنت ڪندي ڏٺو. هن در در وڃي مظلومن ۽ متاثرين لاءِ چندا جمع ڪيا، تقريرون ڪيون، مجموعا لڳايا، خيرات ٻني.
۽ هاڻي هن اسان جي نئي پاڙي ۾ هڪ خوبصورت بنگلو جوڙائي ڇڏيو آهي!

هر جمعي تي هڪ ماڻهو رڪشا پاڙي ڪري، ٽي چار ٻار ان ۾ ويهاري گهٽي گهٽي گهمندو آهي ۽ چوندو آهي: هي يتيم آهن، هنن جو ڪوبه ڌڻي سائين ڪونهي، ڪوبه ناهي جو هنن جي سِر تي هٿ رکي. ڪوبه ناهي جنهن کي هي ابو امڙ چون. هنن جي مدد ڪيو، خدا توهان کي ان جو اجر ڏيندو.
ماڻهو يتيمن تي ڪهل ڪري ڪيس دل کولي پئسا ڏيندا آهن، ڪپڙا ڏيندا آهن، سامان سڙو ڏيندا آهن.
گذريل جمعي تي اهو ماڻهو ڪونه آيو. ٻار اڪيلا ئي ملي ويم.
ڇيمر: اهو بزرگوار ڪونه ٿو نظر اچي؟
ڇيانئون: بابو بيمار آهي!

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هڪ سماجي ڪارڪن خاتون سان ملاقات ٿي.
وار سنواريندي چيائين: مان سماجي ڪارڪن آهيان. هن ملڪ جي عورتن جي بهبود لاءِ ڪم ڪندي آهيان.
چيم: ڇا ڪندا آهيو؟
ساڙهيءَ جو پلئه ليڪ ڪندي چيائين: سندن معاشي حالت سڌارڻ لاءِ ڪوشش ڪندي آهيان.
چيم: ڪهڙيءَ طرح؟
منهن تي پائوڊر ٿڦيندي آئيني ۾ ڏٺائين، پوءِ مونڏي نهاري چيائين: ڪين بوٽ ۽ قناعت سيکاريندي آهيان.
ائين چئي، نوڪر کان ڪڻتو ڪٿايائين ، نئين ڪار ۾ ويٺي ۽ زورات ڪندي هلي وئي!

هڪ ٻي سماجي ڪارڪن جيڪا لاوارث ڇوڪرين جي شاديءَ جي سلسلي ۾ اڪثر اسان وٽ ايندي آهي ۽ ڪجهه نه ڪجهه وٺي ويندي آهي، ان کان پڇيم:
”محترمه- اوهان ته نهايت نيڪ ڪم ڪري رهيون آهيو. خدا اوهان کي ان ڀلائيءَ جا ٻاڙا ضرور ڏيندو. پر اهو ته ٻڌايو ته ڇوڪرين کي ڏاج ۾ ڇا ڇا ڏينديون آهيو؟
چيائين: فرج، ٽي وي، ڪار ۽ فليٽ.
چيم: وهه واهه ! اهو ته ڀلو ڪم ٿيو. ڀلا هن وقت تائين ڪيترين ڇوڪرين جون شاديون ڪرايون اٿو؟
چيائين: ٽن جي شادي ڪرائي اٿم. باقي ٻه نياڻيون اجان ٻه گهر ۾ ويٺيون اٿم!

(١٩- جولاءِ ١٩٨٣ع)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ماستر

امتحانن جي مند موٽي آئي آهي ۽ ٻاڻ سان گڏ هڪ خاص قسم جي چهل پهل ٻڻ ڪٺي آئي آهي.

هونءَ ته سڄو سال ئي اسڪولن ۾ ڪافي رونق رهندي آهي.

ڪڏهن مينابازار، ڪڏهن پڪنڪ، ڪڏهن محفل مشاعرو، ڪڏهن ويرائٽي پروگرام، ڪڏهن قوالي، ڪڏهن نمائش — مطلب ته سال جا ٣٦٥ ڏينهن ڪانه ڪا پڪت هوندي ئي هوندي آهي.

خاموشي ٿيندي آهي موڪل جي ڏينهن يا وري ان ڏينهن جڏهن استاد خود موڪل تي هوندو آهي.

پڙهائي لکائي ته ڪلاسن مان اڏامي وئي پئي آهي مائٽن جي ڳلي ۾ يا وري ٽيوشن وارن جي جهوليءَ ۾. اسڪول ته وڃي بچيا آهن ٻارن مان پنج ڇهه ڪلاڪ جند ڇڏائڻ جي پناهه گاهه.

ڪو زمانو هو جو ٻار اسڪول ويندا هئا پڙهڻ.

هاڻي اسڪول مان گهر ويندا آهن پڙهڻ.

ماستر ويچارا اڳي شوق کان ماستر ٿيندا هئا، هاڻي ٿين ٿا لاچار ڪان. جن کي دنيا جو ڪوبه ٻيو روزگار نٿو ملي سي وڃي لاچار ٿي اسڪولن ۾ نوڪريون ٿا ڪن. نه ته هوند زندگي ڀر، ڪلاسن ۾ نه وڃن ۽ نه وري اسڪول جي شڪل ئي ڏسن.

هڪ ڏينهن ڪهڙي وٿيو ئي وٺ ته ڇا ڏسان ته مائي آهي هڪڙي جهڪا هڪ ڇوڪري کي ٻانهن کان گهليندي ئي وڃي ڇوڪرو آهي جو ڏانهون به پيو ڪري ۽ ڇڏڻ جي به پيو ڪري.

ڇوڪرو ڇا هئو، ڏاڙهي مڇن سان مرد ماڻهو هو،

مائي چوي ته: اسڪول وڃين.

ڇوڪرو چوي: ته نه ويندس.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مائي چوي ته: اسڪول وڃڻو پوندئي.
همراه چوي ته: ڇا به ٿي پوي، او هُن مٿي ڪونه ويندس.
مائي چوي: وڃ.
ڇوڪر چوي: نه ويندس.
مونکان به رهيو ڪونه ٿيو. چيومانس: ابا، اسڪول وڃ. پڙهي لکي پوندين. گسائڻ مان ڪهڙو فائدو ملندئي. اجايو ناپاس ٿي پوندين وري پيو پني سال لوڙيندين.
اتي مائيءَ رڙ ڪئي. چيائين: ادا، هيءُ منو شاگرد ڳورو ني آهي. ماستر آهي ماستر!

ڇوندا آهن ته جهڙا روح تهڙا ختماء.
جهڙي ڀالي تهڙي ڀني.
جهڙو منهن اهڙي مڻائي.
جهڙا هوندا استاد تهڙا هوندا شاگرد.
جي استاد ڪم چور ۽ ڏوني ته شاگرد انهن کان ٻه هٿ مٿي.
جي ڏاڍي هٿي ڏهه ته توڏي هٿي تيرنهن.
ڇوڪري کان پڇيم ته: اسڪول ويندو آهين؟
چيائين: هائو. روز ويندو آهيان.
چيم: اهو ڪم ڀلو. چنبو ته پڙهائيءَ سان شوق اٿئي.
چيائين: پڙهائي؟ پڙهائي وري ڇاجي؟ اسان ويندا آهيون لغڙ اڏارڻ.
چيم: اسڪول ۾ لغڙ اڏائيندو آهين؟
چيائين: پيو ڇا ڪيون؟ استاد ويهي پتين راند ڪندا آهن ۽ ۽ اسان لغڙ اڏائيندا آهيون. ڪڏهن ڪڏهن هو بيزار ٿي لغڙ اڏائيندا آهن ته پوءِ اسان پتين راند ڪندا آهيون.

امتحان جا ڏينهن مٿان، پار پڙهن ني ڪونه. چني چني پيهي رهيس پر اثر ڪنهن تي ڪونه ٿيو. ڪتاب کي اصل هٿ ئي نه لائن. لاچار زال کي چيم ته تون ڪجهه چوين.

ڇيائين: مون ڇيو ائن. ڪم فٽ آ. تون ڳڻتي نه ڪر.
ڇيم: ڳڻتي ڪيئن نه ڪندس؟ ٻارن جا امتحان سر تي آهن. هي مڇو ڏينهن ٿا ڪامينٽري ٻڌن ۽ ٽي وي تي آر ڏسن، پاس ڪيئن ٿيندا؟
ڇيائين: ڇيم نه تون فڪر نه ڪر. هنن جي ماسترياڻين چوائي موڪليو آهي ته سياڻي توهان جي گهر فام ڏسڻ ايندا سين. امتحان جا سوال به اتي ئي ٻڌائي ويندا سين.
ڇيم: پر اهي سوالن جا جواب به ته ياد ڪرڻا پوندن يا نه؟
ڇيائين: ياد وري ڇا جو ڪندا؟ اهي به لکي ڏيندن نه!

ڇوڪرو مون وارو صبح ساڻ ننڊ مان اٿيو ته اچي گهر ۾ ٺمڪڻ وڌائين. سامان پيو اٿلائي پٿلائي، هر شيءِ هيٺ مٿي پيو ڪري، هيڏي ڪري مان هُن ڪمري ۾ ڊوڙ لائي ڏنائين.
ڇيومانس: ابا ڇا ڳالهه آهي؟
ڇيائين: ڪجهه ڪونهي.
ڇيم: اڄ ته امتحان اٿئي، اها ڊڪ ڊوڙ ڇو لاتي اٿئي؟
ڇيائين: امتحان جي ڊڪ ڊوڙ آهي.
ڇيم: ڇا ٿو ڳولين؟
ڇيائين: قميص رکي هئم، اها نٿي لڀي.
ڇيم: نٿي لڀي ته ٻڙٽي خير آهي. ٻي پائي وڃ. ڪيٽ پريو پيو اٿئي.
ڇيائين: نه، اهائي کپرجي.
ڇيم: آخر اها ڇو کپرجي؟
ڇيائين: تون نه سمجهندين بابا. ان قميص جي ٻانهن تي امتحاني سوالن جا جواب لکيل هئا!

هڪ استاد کي ڇيم: استاد، ماستريءَ ۾ سڀ کان ڏکيو مرحلو ڪهڙو آهي؟
ڇيائين: امو ڏنڏو سمورو ئي ڏکيو آهي.
ڇيم: پوءِ به ڪو خاص مرحلو وڏيڪ ڏکيو هوندو.
ڇيائين: هائو. امتحان وارا ڏينهن.
پڇيم: ڀلا ڪيئن؟

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

چياڻين: اهو هين ته سچو سال ته خيرن سان گذري ٿو وڃي ڪچهري ۾. امتحان وارا ڏهاڙا نه جيڪي ها ڪلاڪ روز چپ ڪري ٿا ويهون، اهي ماري ٿا وجهن.

منهنجو هڪڙو مائٽ جاني چم ڪان گونگو به آهي ۽ ٻوڙو به آهي نه ٻڌي نه ڳالهائي.
ننڍڙي عمر ۾ ته خير ڪيس به فڪر ڪونه هو، پر جڏهن وڏو ٿيو ته سڀني کي ڳڻتي ٿي ته جوان جماڻ ڇوڪرو گهر ۾ بيڪار ويٺو آهي، هن لاءِ ڪجهه ڪرڻ گهرجي.
منهنجو هڪڙو دوست ڏاڍو قابل ڊاڪٽر آهي. ان ڪري ڇوڪر کي وٽي ڊاڪٽر وٽ آيس. چيومانس: ڊاڪٽر صاحب هن جو ڪو علاج ڪر جو ڳالهائي ٻولهائي سگهي.
ڊاڪٽر چيو: ادا، نئو ڳالهائي ته ڏاڍو چڱو. ڳالهه ڪرڻ کان ڇٽو پيو آهي. نٿو ٻڌي ته به سٺو. ڳالهه ٻڌڻ کان ڇٽو پيو آهي.
چيم: پر ڪو روزگار به ته ڪري نه آخر.
چياڻين: هن کي اهڙو ڌنڌو وٺي ڏيو جنهن ۾ نه ڳالهائڻو پوي نه ٻڌڻو پوي.
چيم: اهڙو ڪهڙو ڌنڌو آهي ڊاڪٽر صاحب؟
چياڻين: اسڪول ۾ ماستري وٺي ڏينس نه ادا!

(٦- مارچ ١٩٨٣ع)

شادي

شادي ڪنهن جي به هجي، شادي جي خبر گهوٽ ڪنوار ۽ سندن مائٽن کان اڳ ڪن ڌارين کي ضرور پهچي ويندي آهي. مثلاً تنبوءَ وارا، بجليءَ وارا، ڪرائي جي ٿانون وارا، ديڳن رڌڻ وارا بورچي، نڪاح پڙهڻ وارو مولوي ۽ گلن وڪڻڻ وارو من موجي.

پر ترسو. هڪ مضبوط، منظم ۽ نهايت ئي باخبر ٽيم ته اسان کان وسري وئي. اها ٽيم آهي دهلارين جي. شهرن ۾ دهلن ۽ شرنائين جي جاءِ تي بينڊ باجا وڄندا آهن ان ڪري شهر ۾ بينڊ وارن جي ٽيم ۽ ڳوٺن ۾ دهلارين جي ٽيم.

پر جي شادي وارن جي هڪ ڌر آهي شهرين جي ۽ ٻي آهي ڳوٺائن جي ته پوءِ مقابلو به مقابلي جهڙو ٿيندو آهي.

هيڏانهن عمران خان جي گوليءَ جهڙي بولنگ ۽ هوڏانهن ڪپيل ديو جو ديون جهڙو ڇڪو!

آزار ۾ آيا ويچارا پاڙي وارا!

مون جڏهن اڃان پنهنجيءَ دل ۾ شاديءَ جو ڪچو ارادو ڪيو هو، تڏهن ٻئي بشر کي به خبر ڪونه ڏني هئم. نه پڙڪ ٻاهر ڪڍي هئم ۽ نه وري ڪنهن سان دل جو حال اوريو هئم. نه ڪنوار پسند ڪئي هئم ۽ نه وري ڪنوار جا مائٽ. بس ائين ئي سوچيندي سوچيندي سوچيو هوم ته جيڪر شادي ڪجي ته چڱو.

اها ڳالهه ڪنهن مبارڪ جمعي جي صبح جي آهي، جڏهن موڪل هئي ۽ مان ڏهين بجي تائين بستري تي ستو پيو هوس ۽ اڃا چانهه ٿاهي پيٽ تي تپ پئي چڙهيم. دل چيو ته جيڪر ڪو هجي جو جمعي سندي ڏينهن چانهه ٿاهي بستري تائين پهچائيم. اهو خيال ڪري سوچيم ته ڇو نه ڪٿي شادي ڪجي؟

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

بس، صرف ايترو ئي سوچيو هوم.

شام جو در تي دهلارين جا دس وڄي ويا. ٻاهر نڪري ڏسان ته لقاءُ لڳو پيو آهي. شرنايون دهل ته آهن ئي آهن پر ٻه ٽي ناچو به پيا ٿا نچن.

مونکي ڏسي "مبارڪ مبارڪ" جو شور بلند ٿي ويو.

پڇيم: ڇا جي مبارڪ؟

چيائون: شادي مبارڪ.

چيم: ڪنهن جي شادي؟

چيائون: توهان جي شادي.

چيم: ڪنهن سان؟

چيائون: الائي ڪنهن سان!

چيم: توهان کي ڪيئن خبر پئي؟

چيائون: اڄ توهان جڏهن اسان جي دوڪان ٻاهران لنگهيا هيئو، تڏهن ڏاڍيءَ حسرت سان اسان ڏي ڏٺو هيو. بس خبر پئجي وئي!

بورچي آيو هڪ هٿ ۾ ڪفگير، ٻئي ۾ وڏي ڇري، اکين ۾ هبڇ.

پڇيم: ڪير آهين؟

چيائين: بورچي آهيان. ديگيون دسيندو آهيان.

چيم: مون وٽ ڇو آيو آهين؟

چيائين: اهو پڇڻ ته ڪهڙيون ديگيون لهرائيندؤ؟

چيم: ڪهڙيءَ خوشيءَ ۾؟

چيائين: شاديءَ جي خوشيءَ ۾.

چيم: مون ته اڃان شادي جو فيصلو ئي ڪونه ڪيو آهي.

چيائين: پر مون ته ڪري ڇڏيو آهي.

چيم: شادي جو؟

چيائين: نه، ديڳڙن لاهڻ جو. مان ديڳيون چاڙهيو ٿو ڇڏيان، وٺي ته شادي ڪر، وٺي ته ڪانڌپو ڪر. تنهنجي مرضي!

مائي ٻوڙهي ڪاري ماهَ آئي. چيائين: اي ابا، شابس هجنئي. شادي ٿو ڪرين ۽ مون کي ڏسيو به نه اٿئي؟

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

چيم: ماڻي ڀاڻي آهين. مون ته اڃان سوچيو به ڪونهي.
چيائين: هل ڪوڙا، سوچيو به ڪونهي. هو ڌملاري ۽ رانڊا ڇو گهرايا هيئي ڀلا؟
چيم: ڀاڻ آيا هئا.
چيائين: ڇوڪري ڳولي اٿئي؟
چيم: نه.
چيائين: چڱو ڪيو اٿئي. ڇوڪري مان ٿي ڳولي ڏيانءِ.
چيم: ڪٿان ڳوليندينءَ؟
چيائين: ڀنهنجي گهر مان. ڀيو ڪٿان؟ ٿي نياٽيون يتيم ويٺيون اٿم. جيڪا وڻئي سا چونڊي ڪڻ.
چيم: اهي ته ٿئي ڇريون آهن ماڻي ڪاري ماڻ.
چيائين: ابا ڀوءِ تون ڪهڙو سياڻو آهين؟ ڪنوار ليي ڪانه، رانڊا ۽ ڌملاري در تي وهاريو ويٺو آهين. شڪر ڪر جو سڱ ٿي ڏيانءِ. جي خبر پئي گڏو بندر وارن کي ته شاديءَ بدران تعدي ڪري وٺي ويندئي ڀاڻ ماڻ!

تنبوءَ وارا آيا. چيائون تنبو ڪيترا کپندا؟ ڪٿي ڪٿي لڳندا؟ قناتون گهٽيون کٽي اڇون؟ ساديون هجن يا اوچيون؟
چيم: بابا نه گهرجن مونکي تنبو، نه کپن قناتون. منهنجي رڳو جان ڇڏيو.
چيائون: اهو وري ڪيئن ٿيندو؟ امان کان ڪا غلطي ٿي وئي ڇا سائين؟
چيم: نه بابا، غلطي ته مون کان ٿي آهي. هاڻي رڳو مون کي معافي ڏيو. مون شادي ڪرڻ ڀچر ڇڏي- ڇڏي- ڇڏي.
چيائون: شادي؟ ڪنهنجي شادي؟
چيم: منهنجي ڀيو ڪنهنجي؟
چيائون: ڀر ماڻي ڪاري ماڻ ته امان کي ٻي ڳالهه، چئي هئي،
چيم: ڇا چيو اٿائين توهان کي؟

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڇيائين: اسان ڪي ته ڇيائين ته خدانخواسته! وهان جي وڏن جو نيجهو آهي سياڻي!

فقيرن جو هڪ وڏو ڪنڪ ڪاهي آيو. اچڻ شرط ڪي پيرن تي ڪري پيا، ڪي هٿ چمڻ لڳا، ڪي ڳرانڙيون پائڻ لڳا ته ڪي ڪيسا جاچڻ ڪي لڳي ويا.
تنگ ٿي چيم: ڇا ڳالهه آهي بابا؟ مکين وانگر چنبڙي ڇو ويا آهيو؟
فقيرن جي ليڊر چيو: اسان ڪان ڪا! ڳالهه ڳجهي ناهي بابا.
فقيرن سان پئي اٿئي!
چيم: ڪهڙي ڳالهه جي ڳالهه ٿا ڪيو؟
ڇيائين: اڪي لڪي شادي ٿو ڪرين ۽ خيرات ڏيندي پرو ٿو چڙهئي؟ فقيرن سان پئي اٿئي!
چيم: مون توبهه ڪئي شادي ڪان. مونکي رڳو معافي ڏيو.
ڇيائين: اهي لفظ ته تون روز چوندو آهين. اڄ معافي نه ملندي.
فقيرن سان پئي اٿئي!
چيم: ته پوءِ خيرات وٺو، جان ڇڏيو.
ڇيائين: خيرات نه گهرجي بابا. پٽ ڪائبو پٽ! فقيرن سان پئي اٿئي!
چيم: شادي ئي ڪونه ٿو ڪيان ته پٽ وري ڪٿان ايندو؟
ڇيائين: شادي ڪرين نه ڪرين، اها تنهنجي مرضي. اسان ڪي پٽ ڪارا هه فقيرن سان پئي اٿئي!

(١٣- فيبروري ١٩٨٣ع)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اسپتال

منهنجي ننڍڙي پٽ جي ٻانهن ڀڄي پئي. ٻار آهن حرڪتي، پنهنجو نفعو نقصان سمجهن ڪونه، ڪيچل ڪندي ڪونه ڪو نقصان ڪيو وجهن. ڪل مان زل ٿي وئي. ٻار ڪريو ته ٻانهن ڀڄائي وڌائين. موڪل جو ڏينهن، گرمي سخت، ڪاڻ جي اک ٻئي نڪري، ڪيون سو ڪيون ڇا؟

آخرڪار ٻار کي کڻي هڪ خانگي اسپتال روانا ٿياسين.

اسان کي پريشاني ته جلد کان جلد ڊاڪٽر وٽ پهچون. ٽئڪسيءَ وارن جو خيال ته اڄ نه ڪمايوسين ته ڪڏهن ڪمائينداسين؟ جنهن کي هٿ ڏيون، سو زوزاٽ ڪندو هليو وڃي. جيڪڏهن ڪو پئل ۽ بيماري به کڻي ته چوي ته: مونکي ته ڪوڪراپار وڃڻو آهي، مون کي ته ڪياماڙيءَ وڃڻو آهي، مون کي ته لانڍيءَ وڃڻو آهي. هلڻو اٿو ته اوڏاهين هلو. اسپتال ڪونه هلنداسين.

صلاح ڪئي سين ته هاڻي جيڪو به ٽئڪسيءَ وارو ايندو، ان جيڏانهن به چيو تيڏانهن وينداسين. اتان ڪو ٻيو ٽئڪسيءَ وارو هٿ ڪري اسپتال اينداسين.

ايتري ۾ هڪڙو ٽئڪسيءَ وارو آيو، هٿ ڏنوسين، بيٺو، چيوسين: ڪيڏانهن ويندين؟

چيائين: ڪيڏانهن به ڪونه.

چيوسون: ڇا مطلب.

چيائين: مطلب اهو ته مان هن وقت هينان گاڏي بيهاري شام تائين ننڊ ڪندس.

خدا خدا ڪري اسپتال پهتاسين. ٻار کي کڻيوسين مان. ڪئي ڪيٽيون، ڪئي دروازا لتاڙي اچي رسيپشن تي پهتاسين.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪو ماڻهو ٿي ڪونہ هجي،
هيڏانهن هوڏانهن ڏٺوسين، ڪا پهر نہ لڌي،
هڪ جمعدار کان پڇيوسين. چيائين: بابو صاحب هوٽل تي ويو آهي.
چيوسين: وارو ڪر، ڪيس سڌي اچ.
چيائين: ديوٽي ديوٽي آهي. ديوٽي ڇڏي مان ڪيئن ٿو وڃي سگهان؟
چيوسين: هي وٽ پهريان، هاڻي تہ سڌي اچنس.
همراه بہ روپيہ کيسي ۾ وجهي روانو ٿي ويو.
اڌ ڪلاڪ کان پوءِ اڪيلو موٽي آيو.
پڇيوسين: بابو ڪٿي آهي؟
چيائين: هوٽل تي.
چيوسين: آيو ڇو ڪونہ.
چيائين: رش جو وقت آهي. چيائين تہ اڌ مني ڪلاڪ کان پوءِ ايندس.
چيوسين: پر هتي تہ ايمرجنسي آهي. ڪيس ڪانونٽر ڇڏي وڃڻ نہ کپندو هو. چانهہ ماني، جو ڪجهہ کپرائڻو اٿس، هتي ڇو نہ ٿو گهرائي؟
جمعدار چيو: ماني کائڻ ٽورو ٿي ويو آهي؟ اها هوٽل بابو صاحب جي پنهنجي هوٽل آهي. منجهند جو اتي دخل تي وڃي ويهندو آهي!

پڻ ڪلاڪن کان پوءِ بابو صاحب آيو. چيائين: ڇا آهي؟ ڇا جو گوڙ لڳايو اٿو؟
چيوسين: بار جي بانهن ڀڄي پئي آهي.
چيائين: تہ ان ۾ پريشان ٿيڻ جي ڪهڙي ڳالهہ آهي؟
چيوسين: پريشان اسان نہ ٿينداسين تہ ٻيو ڪير ٿيندو؟ بار کي سخت تڪليف آهي، جلدي ۾ ڇٽي لاهي ڏي تہ وڃي ڊاڪٽر کي ڏيکاريون.
چيائين: ڇٽي لاهي ڏيڻ مان ڪو بہ فائدو نہ ٿيندو.
چيوسين: سو وري ڪيئن؟

چيائين: چئي لهندي ڊاڪٽر جي نالي. ڊاڪٽر هوندو ته ٻار کي ڏسندو نه؟

چوسين: ڪيڏانهن ويو آهي ڊاڪٽر؟

چيائين: ڊاڪٽر ته هوٽل تي هليو ويو.

چوسين: ڊاڪٽر وري ڇو ويو هوٽل تي؟

چيائين: ڊاڪٽر ۽ ماءُ هتي هوٽل ۾ ڀائيوار آهيون. هو اسپتال ۾ ويهندو آهي ته ماءُ هوٽل تي ويهندو آهيان. هو هوٽل تي ويهندو آهي ته ماءُ اسپتال ۾ ويهندو آهيان. هاڻي ٻه ڪلاڪ ترسو. جڏهن ماءُ پيهر هوٽل تي ويندس ته رهي ڪيس موڪليندس.

چوسين: تيستائين اسان ڇا ڪيون؟

چيائين: تيستائين ٻار کي اولي ڏئي سنڀاريو پيو ڇا ڪندؤ؟

ڊاڪٽر آيو. چئي ڪٿي ان ڏانهن وياسين.

ٻري ڪان ٿي چيائين: خبردار، هيڏانهن نه اچجو. ٻهريون نرس ماءُ ملو. نرس ان وقت آئيني ۾ پنهنجا وار سنواري رهي هئي. چپن تي لپ اسٽڪ هڻي رهي هئي ۽ منهن تي پائوڊر اڇي رهي هئي. اسان کي ڏسي چيائين: ڇو آيا آهيو؟

چوسين: ٻار جي پانهن ڀڄي پئي آهي.

چيائين: ترسو، ماءُ ڪم پئي ڪيان.

چيم: اهو ڪم ته پوءِ به ڪري سگهين ٿي.

چيائين: نه، اهو ڪم تمام ضروري آهي. اڄ وڏو ڊاڪٽر رائونڊ تي ايندو.

چيم: پر منهنجو ٻار؟

چيائين: تو کي ٻار جي لڳي آهي ۽ اسان کي پنهنجي نوڪريءَ جي لڳي آهي.

چيم: هيءُ ڪم به ته توهان جي فرضن ۾ شامل آهي.

چيائين: ڏاڍيو ضدي ٿو معلوم ٿين. هينئر آيو آهين ۽ هينئر ٿي علاج گهرجني؟ جڏهن وارو ايندني تڏهن ٻانهي ٻڌ ڪنديماڻهءَ.

چيمر: وارو ڪڏهن ايندو؟

چيانين: ڏسين نٿو، تو کان اڳ چار ڄڻا ٽنگون ٽڪايو پيا آهن، پنج ڄڻا مٿا ڦاڙايو پيا آهن، ۽ ڇهه ڄڻا بيهوش پيا آهن. اهي به ته ڪنهن جا اولاد آهن يا نه؟ هل ٻاهر هلي ويهه. بيصبر نه ڪر. هتي سڀني ميڪ اپ جو پيڙو پوڙي چڙهيل.

ڪلاڪ ڏيڍ کان پوءِ وارو آيو.

نرس چيو: ٻار جو نالو ڇا آهي؟

چيمر: راجا.

چيانين: راجا به ڪو نالو آهي؟ ڪو چڱو نالو ٻڌايو.

چيمر: جيڪو نالو اٿس سو ٻڌايو اٿم.

چيانين: پر اهو ته عجيب نالو آهي. راجا. ڪٿان جو راجا؟ ڪنهن جو راجا؟ ڇا جو راجا؟ ڪنهن ڪيو اٿس راجا؟

چيمر: هيءُ وقت انهن ڳالهين جو ناهي نرس.

چيانين: خير... هيءَ جو نالو ڇا اٿس؟

چيمر: قمر شهناز.

چيانين: اهو وري ڪهڙو نالو ٿيو؟ قمر شهناز وڌيڪ سٺو آهي.

چيمر: نالو جيڪو وڻئي سو لک پر ٻار کي ته ڀريون ڏسو.

چيانين: نه. ڀريون نالي جو فيصلو ٿيڻ گهرجي. قمر ته منهنجي مڱينديءَ جو نالو آهي ۽ شهناز منهنجي ڀيڻ جو نالو آهي. ان ڪري انهن ٻن نالن کي گڏ هئڻ نه گهرجي. توکي خبر ناهي منهنجي ڀيڻ ڏاڍي حاسد آهي. منهنجي مڱينديءَ سان پاڻ شادي ڪرڻ ٿي چاهيائين. هاڻي هينئر ڪر جو تون پنهنجو نالو لکاءِ ڪرشن باز.

چيمر: اهوئي لک. هونءَ به منهنجا ڪجهه قدردان ان نالي تي ڏاڍو خوش ٿيندا.

چيانين: خوش ٿيندا؟ اها ته ڏاڍي خراب ڳالهه ٿي. تون پنهنجو نالو وڃڻ فقير رکاءِ.

چيمر: اهو به قبول آهي. پر ڀريون ٻار جو علاج ته ڪيو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

چيائين: ٻار جو علاج ٿيڻ جي ناليءَ کان سواءِ ڪيئن ٿيندو؟ اسان جون ٻه ڪي جوابداريون آهن يا نه؟
تون ٻهريون وڃي ميونسپالٽيءَ مان نئين ناليءَ جو سرٽيفڪيٽ وٺي اچ. پيون ڳالهيون پوءِ ٿينديون!

ناليءَ بدلائڻ يا نه بدلائڻ جو مسئلو ته گهڻان رنگ ڏيکاري ها جي منهنجو ٻارڙو تڪليف کان دانهون نه ڪري ها.
ٻار کي روئندو ڏسي نرس چيو: هي ڇو ٿو روئي؟
چيم: هن جي ٻانهن ڀڄي پئي آهي.
چيائين: هنن جون ننڍڙون ٻچڙيون آهن، پوءِ اهي ته ڪونه ٿا روئن.
چيم: اهي وڏا آهن ۽ هيءُ ته اهي هري ويا آهن.
چيائين: تنهنجو ٻار به هري ويندو. ٻهريون مون کي ميڪ اپ ڪرڻ ڏي.
چيم: هن جي تڪليف وڌي وئي آهي.
چيائين: ته پوءِ ٻهريون سو روپيه ڪائونٽر تي جمع ڪرائي اچ.

مان هڪدم ٻار کي کڻي ڪائونٽر تي سو روپيه جمع ڪرائي موٽي آيس.
نرس چيو: هن کي ٻهريون سٽي لڳندي. ان جا ڏهه روپيا پيا به جمع ڪرائي اچ.
مان ڏهه روپيا پيا به جمع ڪرائي آيس.
نرس چيو: هن کي پلستر ٻڌڻو پوندو. ٻه سو روپيه ان جا به جمع ڪرائي اچ.
چيم: سڀ پئسا گڏي ڇو نٿا وٺو.
چيائين: اهڙو قانون ڪونهي.
چيم: ٻار جي حالت خراب آهي.
چيائين: اسان جي حالت ٻار کان وڌيڪ خراب آهي.
چيم: پئسا پوءِ کڻي وٺجو. ٻهريون ... پئسن نه گهرجن.
چيائين: چالاڪي ڇڏ. ٻهريون علاج ڪنديون ۽ جي مريض ... ته پوءِ اسان جا پئسا ٻڏا!

سڀ ڪجهه ڏئي وٺي رات جو ڏهين بجي ڊاڪٽر صاحب جي حوالي ٿياسين.

ڊاڪٽر چيو: ڀهريون ايڪسري ٿيندو.

چيوسين: ايڪسري حاضر آهي.

ڊاڪٽر چيو: ايڪسري ته حاضر آهي پر ايڪسري ڪيڏي وارو غائب آهي. هيءُ ايڪسري نڪرندو. هن مان ته خبر ئي نٿي پوي ته پانهن جو آهي يا مٿي جو آهي.

چيوسين: پانهن جو آهي.

چيائين: ڪمال آ، ڊاڪٽر مان آهيان يا توهان؟

چيوسين: توهان.

چيائين: ته پوءِ مون کي سوچڻ ڏيو.

ڪجهه سوچي پوءِ چيائين: توهان هاڻي هيءَ ڪيو جو ٻاهر هليا وڃو. مان پانهي ٻار جي پانهن تي پلسترچڙهڻان.

چيم: ٻار اڪيلائيءَ ۾ روئندو.

چيائين: جنهن جي پانهن پڳل هوندي، سو روئندو ته ضرور پر جي توهان هت موجود هوندا ته پوءِ توهان ٻه روئي پوندؤ. انڪري هلو ٻاهر.

لاچار ٻاهر اچي ويٺي رهياسين.

اڌ ڪلاڪ کان پوءِ اندر سڏ ٿيو، جا ڏسون ته ڀڳل پانهن ته اهڙي جي اهڙي پئي آهي، پلستر ٻئي پانهن تي چڙهيو پيو آهي.

چيم: ڊاڪٽر صاحب، هي ته ڪم ئي غلط ٿي ويو.

چيائين: ميان. جي ايڪسري جي چوڻ تي هلان ها ته اهو پلستر ٻار جي مٿي تي لڳل ڏسين ها.

هيءَ ته مون عقل جي دوڙ ڪئي آهي!

(٢٣- مئي ١٩٨١)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سوال

مسئلن جا حل ڳولڻ لاءِ اخبارن رسالن ۽ ريڊيو تي هڪ باخبر ۽ ڄاڻو ماڻهن جو خاص طور تي انتظام ڪيو ويندو آهي. پڙهندڙ يا ٻڌندڙ پنهنجا پنهنجا مونجهارا ان ڏاهي کان پڇندا آهن ۽ ڏاهو جواب ۾ کين مشورا ۽ صلاحون ڏيندو آهي.
ڪيتري عرصي کان مونکي به سڌ هئي ته جيڪر ڪو مونکان به اهڙيءَ طرح پنهنجي الجهڻ جو حل پڇي ته واه واه ٿي وڃي. چوندا آهن ته ڪا گهڙي نه ڪنهن جهڙي. الائي ڪهڙيءَ ساعت دل مان اها آهه نڪتي هئي، جهٽ پٽ اگهامي وئي.
گهر کان ٻاهر نڪتس ئي مس ته هڪ لفافي تي نظر پيم. کولي ڏٺم ته سوالن سان ڀريو پيو هو. شايد ڪنهن اخبار واري جو، رسالي واري جو، يا وري ريڊيئي واري جو لفافو هو.
خبر ئي نه پئي ڪنهنجو هو.
مان ماٺڙي ڪري اهو لفافو کڻي گهر آيس. چپ چاپ ڪري ويهي جواب لکيم. جنهن جا به هجن، سو به ماٺڙي ڪري ويهي پڙهي. ڇو ته سوال توهان مونکان ڪونه پڇيا آهن ۽ جواب مان توهان کي ڪونه ٿو ڏيان. پرئي هڪ پئي ڏانهن جوابدار ناهيون.
ان ڪري ڳالهه لڪي ڇپي ٿي وڃي.
ته اچي پهريون سوال:
سوال واري پنهنجو نالو ڪونه لکيو آهي. پڇيو اٿس ته: منهنجو نالو ڇا آهي؟
جواب ۾ عرض آهي: ڀانءِ تنهنجو نالو ڏٺي بخش آهي.
پڇندين ته ڪيئن؟ خبر پئي؟
ته ان لاءِ عرض آهي ته اهڙا بي وقوفيءَ جا سوال صرف ڏٺي بخش ئي پڇي سگهي ٿو ڇو ته هو منهنجو ننڍيو ڀاءُ آهي ۽ سندس هٿ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اڪر به سچاتا اٿم ۽ انڊريس به ساڳي مون واري لکي اٿس!

سوال نمبر ٢: ماڻي ڪڏڻ ڪيو آهي خداداد ڪالونيءَ کان.
ڇوڪري تي ته: منهنجي عمر ١٥ سال آهي. جوان پٽ اٿم جنهن جي عيد کان پوءِ شادي ڪرڻ واري آهيان. منهنجي سس اهڙي جيتري آهي. مار پويس نه ٿي مري ۽ نه وري منجي ٿي ڇڏي. ڏاڍو ڏکيو ڪيو اٿائين. صلاح ڏيو ڇا ڪيان؟

جواب حاضر آهي ماڻي ڪڏڻ خداداد ڪالوني واري.
توهان سس جو خيال دل تان لاهي ڇڏيو ۽ پٽ جي شادي جلد کان جلد ڪرايو ۽ پنهنجي نُنهن کان ڇڪي ڇڪي بدلا وٺو. اسان وٽ اٿين ٿي ٿيندو آيو آهي. خدا ڪندو ته نُنهن کي عذاب ڏني، توهان کي دلي خوشي نصيب ٿيندي.
هونءَ به توهان جي سس هاڻي توهان کي آرام سان ويهڻ ڪونه ڏيندي. ڇو ته هوءَ منهنجي ماسي آهي ۽ مون توهان جو خط ڪيس وڏي آواز سان پڙهي ٻڌايو آهي!

سوال نمبر ٣: ملير کان ڦوڪ ڇپيو آهي. ڇوڪري ٿو: مان ڪراچيءَ جي ٻهر واري ڳوٺ ملير جو رهاڪو آهيان. مارنيءَ جي ملير سان منهنجو ڪو به واسطو ڪونهي. ان جي باوجود هڪڙو تواريخ وارو خواه مخواه منهنجي پٺيان پئجي ويو آهي ۽ پنهنجي رنگين تواريخ ۾ مونکي بدنام ڪندو ٿو وتي. يقين ڪيو اها تواريخ بلڪل رنگين ڪانهي. مون هڪ هڪ پنو اٿلائي ڏٺو آهي، ڪوڙ ٿو ڳالهائي.

ڦوڪ خان، توهان تواريخ ۽ تواريخ واري جي ڪابه پرواه نه ڪيو. دراصل اهي سائو ڏاڍا خود غرض ٿيندا آهن. يعني ڪمال آ جنهن ماڻهوءَ کي اها به خبر ناهي ته مارني ڪهڙي ملير جي هئي ۽ جنهن کي اها به ڄاڻ ڪانهي ته تواريخ رنگين ته ٿيندي ئي ڪانهي، صرف سنگين ٿيندي آهي، سو توهان کي تنگ ٿو ڪري. منهنجو خيال آهي ته هاڻي توهان کيس تنگ ڪيو. ۽

تنگ ڪرڻ جو آسان طريقو اهو آهي ته توهان به هڪ تواريخ لکو جنهن ۾ پنهنجي خوب واکاڻ ڪيو ۽ مفت ۾ ورهايو. اڳتي الله ڪارساز آهي.

سوال نمبر ٤: ڪيو آهي هڪ انجنيئرنگ جي شاگرد رب ڏني، حيدرآباد کان.
چوي ٿو ته: منهنجي مٽي ۾ ڏاڍو سور ٿو رهي. خاص طور سان جڏهن منهنجو ڀاءُ زور زور سان ريڊيو هلائيندو آهي، ساڳئي وقت ڀڻ ڪئسيٽ پليئر هلائيندي آهي، بابا ٽي. وي هلائيندو آهي، پاڙي اوڙي وارا زور زور سان رڪارڊنگ ڪندا آهن ۽ مان پڙهڻ جي ڪوشش ڪندو آهيان.
منهنجي خيال ۾ ڪنهن ونامن جي کوٽ اٿم. صلاح ڏيندا.

جواب ۾ عرض آهي: ادا رب ڏنا ته کوٽ توهان کي بلڪل آهي ۽ اها کوٽ ونامن جي نه بلڪه هڪ عدد جهڳڙالو زال جي آهي. اها پوري ڪيو، اول خير ته مهيني کن ۾ اوهان رب وٽ پهچي ويندا.

سوال نمبر ٥: سکر کان درگاهي لکيو آهي ته: منهنجو گهر روهڙيءَ ۾ آهي ۽ نوڪري سکر ۾ آهي. مسافريون ڪري ڪري ٿڪجي پيو آهيان. اهڙو ڪو نسخو ٻڌايو جو پرديس مان بدلي ڪرائي پنهنجي ڳوٺ اچان.

ڀائو درگاهي، توهان سان وڏو ظلم آهي. ظالم سماج نه رڳو توهان کي پرديس موڪليو آهي، بلڪه وچ درياءُ به وهائي ڇڏيو آهي. اهڙو ناحق ڪنهن سان ڪونه هوندو. اهو توهان جو جگر آهي جو اڃان تائين جيئرا آهيو، ورنه منهنجي هڪ عزيز کي رڳو گهر کان ڏهه قدم پري، رستي جي ٻئي پار نوڪري ملي هئي ته هنيانءُ ڦاٽي پيو هوس!

سوال نمبر ٦: نواب خان لکيو آهي ته مان هڪ نواب خاندان جو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

نواب فرد آهيان. اسان جي ڳوٺ جو نالو بہ نواب پور آهي. مان نوجوان، خوبصورت، خوب سيرت، اڻ پڙهيل ۽ بي روزگار آهيان. جوان ٿيو تہ ڪنهن نوابخاندان ۾ شادي ڪري باقي زندگي آرام سان گذاريان. مهرباني ڪري منهنجي مدد ڪندا.

ڀاءُ نواب خان، هڪ تو جهڙو ٻي نواب خاندان مونکي سجهي ٿو. ڇوڪريءَ جو پيءُ جيل ۾ آهي ۽ ڀاءُ ريل ۾ ماڻهن جا کيسا ڪپيندو آهي. ڪيس هڪ مائيءَ جي ضرورت آهي. جي هجني منظور تہ هلايون ڳالهيون. پوءِ ڪڻن ڀاڳ!

سوال نمبر ۷: لکيو آهي ڪڏڙي ڪان حسين خان.
ڇوي ٿو تہ: منهنجو رنگ ڪارو، منهن تي داغ، قد ننيڍڙو، ٻانهون وڏيون، ٽنگون ڇپيون، نڪ بينو، ڪنڌ مڙيل ۽ ڇيلهہ ڦڏي آهي. صلاح ڏيو تہ ڇا ڪيان؟
جواب ۾ عرض آهي ڀاءُ حسين خان تہ توهان هڪدم پنهنجو نالو بدلائي ڇڏيو!

(۲۰- جون ۱۹۸۳ع)

مهانگائي

ڪجهه ڏينهن اڳ جي ڳالهه آهي. مان صبح ساجهر اٿيس. مزور پاڙي ڪري، ڳوٺ نوٽن جي ڪانش مٿي تي ڪٿائي سڌو سنئون بينڪ ۾ وڃي پهتس.

ڳوٺ نوٽن جي ذمي ماڻهون وانڊا ٿي وياه پڇيائون: لانري نڪتي اٿئي ڇا؟

چيم: نه.

چيائون: تازو بيءُ گذاري ويو اٿئي ڇا؟

چيم: نه.

چيائون: ڌاڙو هنيون اٿئي ڇا؟

چيم: نه.

چيائون: پيٽرول جو واپاري آهين ڇا؟

چيم: نه.

چيائون: ته پوءِ هيترا سارا پئسا ڇو آندا اٿئي؟

چيم: گئس جو بل ڀرڻ آيو آهيان!

بل گئس جو هجي يا بجليءَ جو، ٽڪيٽ بس جي هجي يا ريل جي، اڳوڻا ڪيسا هالي ڪم جا نه رهيا آهن. ڪنهن زماني ۾ ماڻهون خرزينون نائي جون کڻي گهمندا هئا. هاڻي اسان کي به اهڙيون ئي خرزينون خريد ڪرڻيون پونديون.

مون واري پٽ چيو: بابا خرچي ڏي. ڪئي آهي.
انهن چئي ٻروڙ پاڻي ڳوڙري
پڇيم: هن ۾ ڇا وٺندين پٽا؟
چيائين: وٺندس وري ڇا؟ هن ۾ ته خرچي وٺندس بابا!

ڪجهه ڏينهن ٿيا جو آفيس جا ڪجهه فائل ڏٺن رهجي ويا، سو

چيمر تہ گهر وڃي ٿو ڏسان، ان ڪري وڏي ڳنڍ ٻڌي فائيل ٻٽيوالي ڪاٺ ڪٺائي گهر روانو ٿيس.

رستي ۾ سامهون خيرمحمد کوکن وارو ڪلڏجي ويو. مزور ساڻ هجيس. ڳوڻ مٿي تي. اچي اڳيان بيٺو.

چيمر : خيرمحمد خان، مون تہ ڪنيا آهن فائيل، تون نہ هٿ وارو آهين، تو ڇا ڪنيا آهن ؟

ڇيائين : مون اڄوڪي ڪمائي ڪنئي آهي ادا !

موچي؟ کي چيمر تہ بوٽ کي پالش ڪري ڏي.

ڇيائين : اڍائي روپيہ وٺندومانء.

چيمر : اڳ تہ ٻہ روپيہ وٺندو هئين ؟

ڇيائين : پيٽرول ۽ ڪئس مهانگا ٿي ويا آهن .

چيمر : تنهنجو انهن ڳالهين سان ڪهڙو واسطو ؟

ڇيائين : منهنجو ناهي تہ ڇاٿيو؟ تنهنجو تہ آهي.

چيمر: تہ پوء قيمتون تو ڇو وڌايون آهن ؟

ڇيائين: مان نہ وڌائيندس تہ پو تون وڌائي ڏيندين ؟

چيمر: پر آخر ڇو وڌايان ؟

ڇيائين : جيڪ جهان کي اڳهہ وڌائي ٿو ڏين، باقي مون ڏوهہ ڪيو؟ پين سان راضي ٻاضي، ڏنٺور فقير سان ٺانهو!

شاعر جذبات حضرت بلبل بيقرار چيو تہ : شعر مهانگو ٿي ويو آهي؟

چيمر تہ : ڇو ؟

ڇيائين : ادا ان ڪري جو پيٽرول مهانگو ٿي ويو آهي.

چيمر : مهانگو ٿي ويو آهي پيٽرول ۽ تون ٿو چوين تہ شعر مهانگو ٿي ويو آهي، آخر ڳالهہ ڇا آهي ؟

ڇيائين : پانو ڳالهہ سولي آهي رڳو سمجهڻ جي دير آهي.

ڏس، اڳ شعر کي پسند ڪرائڻ لاءِ جيڪي ماهر حضرات اپندا هئا انهن کي پنج روپيہ هر ماڻهون پاڙي جا ڏيندو هوس. هاڻي ڪرايو وڌي ويو. ست روپيہ ٿي ويو، جي پنجاهہ شاعر ٻہ گهرايان تہ سؤ روپيہ اڳهہ چڙهيو يانہ ؟

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مهانگاني‌ءَ جو شڪار ٿيو ڪو نٿي يا نه ٿي، ليمون فقير ضرور ٿيو آهي؟

ليمون آڳ ڏهه پئسا وٺي خوش ٿيندو هو. هاڻي پنج روپيه به ٿو وٺي. ڏهين روپئين جي صدا ٿو هڻي.

چيومانس: ليمان فقير ايترو اڳهه ڇو چاڙهيو اٿئي خيرات جو؟

چيائين: سان ڦائيو اسٽار فقير آهيان.

چيم: فائيو اسٽار ته هوٽلون ٿينديون آهن، فقير ته ڪونه ٿيندا آهن.

چيائين: ٿيندا آهن. توکي خبر ناهي.

چيم: ڪهڙيون خوبيون آهن تو ۾؟

چيائين: مونکي بنگلو آهي، گاڏي آهي، نوڪر آهي، فون آهي، وغيره وغيره.

چيم: ته پوءِ پنهنجي ڇو ٿو؟

چيائين: رٽائرڊ ڪامورو آهيان. پراڻي عادت آهي. وڃي نٿي!

رمون منهنجو پٽيوالو آهي. هڪڙي ڏينهن ڏاڍو منجهيل مون وٽ آيو.

چيم: ڇا ڳالهه آهي رمون؟

رمون‌ءَ چيو: سائين پگهار وڌائي ڏيو. مهانگائي ٿي وئي آهي.

چيم: مهانگائي ته ڏهه پندرهن روپيه ٿي هوندي. ايترا پئسا وڌائي ٿو ڏيانءِ.

چيائين: نه سائين، هزار روپيه وڌائڻو پوندو.

پڇيم: ايترا پئسا ڇا ڪندين؟

چيائين: اها ڳالهه نه پڇو.

چيم: پوءِ به ٻڌاءِ ڪٿي. تون نوڪر ماڻهو. توکي اهڙا ڪهڙا خرچ اچي پيا آهن.

چيائين: سائين. توهانکي ته آهي هڪڙو نوڪر، انکري ڳڻتي ڪانهيوَ. منهنجي گهر ۾ ته ٻه نوڪر آهن. ٻني پگهار وڌائڻ لاءِ جهيڙو لائي ويهي رهيا آهن!

(٧- فيبروري ١٩٨٣ع)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڊرامون

اڄڪلهه اسٽيج ڊرامن جو شغل عروج تي آهي.
هال سڀ مهينن تائين بُڪ آهن ۽ هوٽلن ۾ جاءِ ناهي.
ڏسڻ ۾ ته ائين ٿو اچي ته ٿوري ئي عرصي ۾ فنڪار ميدان ۾ پنڊال لڳائي، ڊرامون ڪرڻ بيهي ويندا. يا وري جي ائين به ممڪن نه ٿيو ته پوءِ فوٽ پاٿ تي نعرو هڻي شروع ٿي ويندا ڊرامي ۾.
پر ڇتان جهليندا چادر ۽ هڪڙو پيهندو ٽڪيٽن تي. چادر جهلڻ وارا ڏکيا هئڻ گهرجن ته جيئن واٽهڙن جي نظر اندر نه پوي. نه ته راهه ويندڙ ٽڪيٽ وٺندا ئي ڪونه. مفت ۾ ڪيل پيا ڏسندا.
ها، پر ڊرامي وارن کي هڪڙي صلاح ڏيبي.
اها هيءَ ته پلجي به سيوهڻ ۾ ڊرامون نه ڪجو. عالم چنا ڪنڌا ڪٽي ڇڏيندُن:

ڊرامي ڪرڻ لاءِ ٽن شين جي سخت ضرورت آهي.
هڪ هجي واندڪائي، ٻيو هجي بيروزگاري، ۽ ٽيون هجي واقفيت.
جي واقفيت نه هجي ته پوءِ هجي شهر جو نقشو هٿ ۾. گوڏي تي زور هجي.
ڊرامون لکڻ به سولو، ڪرڻ به سولو، ڪرڻ کانپوءِ پرڻ به سولو، ڊرامون ڪمائڻ ڏکيو.
اڪثر ته ائين ڏٺو ويو آهي ته ڊرامون لکي به عيسو، ڪري به عيسو، پڙهي به عيسو، موسو ۽ خميسو ٿيا تماشو ڏسڻ وارا.
بلڪ ڪن ڪن حالتن ۾ ته تماشو ڏسي به عيسو!

مون وٽ هڪڙو نوجوان آيو. چيائين: ڊرامون ٿا ڪيون.
چيم: ضرور ڪيو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڇيائين: ڪهاڻي گهرجي.
ڇيم: ملي ويندي. ڪيترا ڪردار هجن ڪهاڻيءَ ۾؟
ڇيائين: جيترا گهٽ اوترا ڀورا.
ڇيم: ٻوءِ به انڪل؟
ڇيائين: بس ايترا رکو، جيترا مان اڪيلي سِر ڪري سگهان.
ڇيم: تون اڪيلي سر سڀ ڪردار ڪندين؟
ڇيائين: اها ڪهڙي وڏي ڳالهه آهي؟ گذريل مهيني مون پنهنجا ته سڀ ڪردار ڪيا پر پاڙي ۾ ٻيو ڊرامون پئي هليو، ان ۾ ونگار به وهي اهندو هوس!

مون ڊرامون لکيو. نوجوان کي ڏنم.
ڊرامي جون تياريون شروع ٿي ويون. نوجوان اخبارن ۾ اشتهار ڇپايو، ٽڪيٽون ڇپايائين، هال جو انتظام ڪيائين، ٽڪيٽون وڪيائين، سووينئر ڇپايائين.
ريهرسل ڪيائين، ڪپڙا لٽا، سامان سڙا هٿ ڪيائين.
ڊرامي جو ڏينهن آيو ته ماڻهن جي هال ۾ آجيان ڪيائين، کين وهاريائين، ٻوءِ پاڻ ميڪاپ ڪيائين، ڊرامي شروع ٿيڻ جو اعلان ڪيائين.
۽ ٻوءِ چپ ٿي وئي.
نه پردو کڄيو، نه ميوزڪ وڳو، نه ڊرامون ٿيو.
ماڻهون واڻڙا ته چا ٿي ويو.
مان ڊوڙندو اسٽيج تي ويس. پڇيم: ڇا ٿيو؟
ڇياڻون: ڊرامي جو هيرو ڪونهي.
ڇيم: هيرو ڪونهي ته ولين کي ٿي ڪٺي سڏ ڪيو.
ڇياڻون: ولين به پاڻ آهي.
ڇيم: ته پلا مشڪرو گهرايو.
ڇياڻون: اهو به پاڻ آهي.
ڇيم: ته پلا پاڻ ڪٿي آهي؟
ڇياڻون: پردو انڪي پيو آهي، پاڻ ان کي ڇڏائڻ ۾ مشغول آهي!

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڊرامون ڪرڻ ڪا سولي ڳالهه ڪانهي، رت ولوڙڻو ٿو پوي رَت،
پر شوق، آڌو ته پڪھر به پاٽي آهي. ڊرامون ڪهڙي باغ جي
مولي آهي؟

هڪ مشهور فلمي هيرو اسان جو يار آهي.
انهنجي زماني ۾ ڏهن ڏهن فلمن ۾ هڪ ئي وقت ڪم ڪندو هو.
پيءُ جو ميڪ اپ لاهي، پٽ جو ڪندو هو، پٽ جو لاهي پوٽي
جو ڪندو هو. پوٽي جو لاهي ڏوهٽي جو ڪندو هو. واندڪائي
اصل ڪونه هوندي هئس.

هاڻي واندو آهي. ڊراما ڪندو آهي.
هڪ ڊرامي ۾ نپو ڏناڻين ته ڏنگ پڇي ٻس.
چيومانس: فلمن ۾ ته ڏهه ماڙ بلڊنگ تان ٽپو ڏيندو هئين پر وار به
ونگو نه ٿيندو هيئي، هاڻي ڇا ٿيو اٿئي؟
چيائين: هاڻي ڪياڙي اچي لڳي آهي يارو!

مون وٽ هڪڙو همراه آيو. ويٺو، حال احوال ٿيا.
چيائين: ڊرامون ڏو ڪيان.
چيم: سٺو خيال آهي.
چيائين: فنڪار جي پارن لاءِ ڪپڙا خريد ڪبا.
چيم: اهو به سٺو خيال آهي.
چيائين: ڪهاڻي مفت ۾ لکائبي، فنڪار مفت ۾ گهرائبا، ميوزڪ
مفت، پردا مفت، ميڪ اپ مفت.
چيم: اهو به تمام سٺو خيال آهي.
چيائين: ته پوءِ لکي ڏيو مفت ڪهاڻي.
چيم: اهو ته ٺيڪ آهي، پر ڪهڙي فنڪار جي پارن لاءِ ڪپڙا
خريد ڪندين ڊرامي جي آمدنيءَ مان؟
چيائين: ڇو؟ توکي مان فنڪار نظر نٿو اچان ڇا؟

ڊرامون هليو پئي.

بادشاهه سلامت جي دربار لڳي پئي هئي، امير امراءَ ويٺا هئا، شاهي ڪوءِ ٻلٽي مٿان ٻاٽو پئي هڻيون.

ٻانهيون مورڇل سان هوا ڪري رهيون هيون.

دربان هٿن ۾ چانديءَ جا ڏنڊا جهلي ٻاادب بيٺا هئا.

بادشاهه سلامت تخت تي اڌ ليٽيو پيو هو. انگورن جي ڇڳي مان هڪ هڪ ڪري پئي کاڌائين.

ايتري ۾ ڊائريڪٽر اسٽيج تي ڪاهي آيو.

بادشاهه کي ڳچيءَ کان جهلي ڇڪي اُٿاريائين. چيائين: نڪر هتان. ٻه گهرجي مونکي تو جهڙو بادشاهه. خدا جي ڇڱائي ڏيئي مير انگور تون کائي وڃين، باقي اسان ڪمايو ڏوڙ؟

(٦- جون ١٩٨٣ع)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

وي سي آر

جڏهن کان وي سي آر ملڪ ۾ ڪاهي پيا آهن، تڏهن کان هر ڳالهه مان مزو نڪري ويو آهي. هڪ دوست ته ائين به چيو ته جڏهن گهر گهر ۾ سئنيما ٿي ويندي، تڏهن قيامت اچي ڪڙڪو ڪندي.

قيامت هاڻي اچي يا سڀاڻي، باقي وي سي آر سو پهرين اڳڙات ٿي پهچي ويا آهن. اهو گهر خالي ناهي جنهن ۾ ڏينهن يا رات، ڪنهن وقت تي فلم نٿي هلي.

ماڻهون ته اهڙو هري پيا آهن جو ماني کائڻ وسري ٿي وڃين، فلم نٿي وسرين.

هڪ همراهه کان پڇيم: ماني کائيندين؟

چيائين: نه. بک ڪانهيم. فلم ڏيکاري ڇڏ، ڏاڍي ٻاڙ لڳي آهي.

اڳ رات جو چار دوست ويهي ڪچهري ڪندا هئا. حال احوال ڏيندا هئا، خبرون چارون ڏينديون هيون. هاڻي ٿوري ٿي فرصت ملي ته پيچ وي سي آر ڏي. ڇاجي دوستي، ڇاجي ڪچهري، ڇا جا حال احوال ؟

مهمان ڪي به هت ڏنو نه ڏنو جهڙو. جي ملي مهلت ته حالي احوال ڏيندا، نه جي نه ته ٿيو پلو. مولا خوش رکندئي. چاچو ڪوڙو خان جنهن کي اڪثر ماڻهو ”ڪوڙو خان“ ڪري پڙهندا آهن، سو ڪراچيءَ آيو ماڻ.

مون وٽني وي سي آر ڏٺي.

چيائين: ابا خوش آهين؟

چيم: ترس چاچا، رڳو هيءَ ٿورنشو ڏسي وٺان.

چيائين: ٻار خوش اٿئي؟

چيم: بس، هڪ منٽ. هيءَ ڪرانو ڏسي وٺان.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جيانين: منڪ مانڪ سڀ ڀڙ آهن؟
جيم: هڪڙو منڪ، هي ٻه ٻيو ڏسي وٺان.
هو اٿيو، ٻر ڪري ڪنڌ واري مڪ هڻندي چيائين: ايڏانهن ڇا ٿو ڏسين، هي ٻه ڏس ته ڪو ڏينهن مالش به ڪرائين. ان مان ڇا ورندم، ڏڪ لڳو ٻين کي، توڻ رڳو وه واه تي!

وي سي آر آئي آهي ته سئنيمائن جو ڪاروبار بند ٿي ويو آهي. ماڻهون گهر ۾ ويهي فلم ڏسي ٿا وٺن.
نه ٽڪيٽ، نه قطارن جا ڌڪا، نه سيٽ جو جهيڙو، نه ايڊوانس بڪنگ جو بکيڙو، نه سوڊا ليمن وارن جي ڦرلٽ. الا الا خير سلا.
نتيجو اهو نڪتو آهي جو سئنيمائن ۾ ڪڪڙون ڪون لڳي ٻئي آهي.
هڪ پنجابي فلمن جو ايڪٽر مليم. اشارن ۾ ٻئي ڳالهايائين: جيم ڇا ٿيو اٿئي؟

چيائين: گلو ويهي ويو آهي.
جيم: ڇو؟
چيائين: اڳي رڙيون ڪندا هئاسين هال ۾ ويٺل ماڻهن جي لاءِ، هاڻي دانهون ٿا ڪيون گهرن ۾ ستل ماڻهن جي لاءِ. گلو نه ويهندو ته ٻيو ڇا ٿيندو؟

وي سي آر جي ڪري فلمون ٺهڻ گهٽجي ويون آهن.
فلمن جي گهٽجڻ ڪري ويچارا اداڪار بيروزگار ٿي ويا آهن.
اداڪار بي روزگار ٿيا آهن ته ڪين ڪو ٻيو ڪم ڌنڌو به ڪونه ٿو ملين؛ ڇو ته جيڪي هريل آهن هڪ ڏڪ ۾ ڏهن ڄڻن کي ڪيرائڻ تي، اهي ڪٿي ٿا جسماني يا ذهني پورهيو ڪري سگهن؟
منهنجو هڪ دوست فلمن ۾ هيرو هوندو هو، وي سي آر بي روزگار ڪري وڌو اٿس.
مون وٽ آيو ته ڪو ڌنڌو ڏيار.

چيم: ڪلارڪيءَ جي جاءِ خالي آهي، ڪنديئن؟
ڇيائين: قبول آهي، پر هڪ شرط آهي.
پڇيم: ڪهڙو؟
ڇيائين آئيس ۾ ڪا ڇوڪري رک جنهن کي ڏسي ڳانا ڳايان ۽ پنج اٺ ڪلارڪ منهنجي حوالي ڪري ڇڏ جن کي ويٺو ڪٽيان.
پڇيم: ڇو؟
ڇيائين: هير پيل اٺ، اداء

ڪجهه اداڪار جيڪي وي سي آر جو شڪار ٿي بي روزگار ٿيا آهن، سي وري اسٽيج ڊرامن تي لهي آيا آهن.
ڪو ڏينهن اهڙو ڪونهي، جو ڪٿي نه ڪٿي اسٽيج ڊرامون نه هجي. مون هڪ اهڙي فلمي ۽ پوءِ اسٽيج جي اداڪار کان پڇيو: سائين، اهو ٻڌايو ته فلم ۽ اسٽيج ۾ ڪهڙو فرق آهي؟
ڇيائين: هفتي جو فرق آهي.
حيران ٿي چيم: ڪيئن؟
ڇيائين: فلم رليز ٿيڻ کانپوءِ، هفتي کن کانپوءِ ماڻهن جا خراب خط اچڻ شروع ٿيندا هئا، پر اسٽيج ۾ ائين ناهي.
ماڻهو اتي جو اتي فيصلو ڪري ٿا ڇڏين!

هڪ اداڪار، ٻاڪ سابق فلمي اداڪار کي ڏٺم ته بازار ۾ مجموعو لڳائي صابڻ وڪڻي رهيو هو.
چيومانس: يار، پيو ڪو ڪم ڇو نٿو ڪرين؟
ڇيائين: ڪهڙو پيو ڪم ڪيان؟
چيم: سرڪس ۾ ڪٿي نوڪري ڪر.
ڇيائين: ڪئي هئم.
پڇيم؟ پوءِ؟
ڇيائين: اتفاق سان سرڪس وارو شينهن اهو نڪتو جنهن کي مون فلم ۾ ماريو هو. پڇي جان ڇڏايم!

وي سي آر جي ماريل هڪ فلمي فنڪار چيو: يار پيڙي ته پيار،

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڊاڪٽر ٿي وسري ويو آهي.

چمن. ڇو؟ توهانجا ته اڃ ب پرستار موجود آهن.

خوش ٿي پڇائين: تو کي ڪيئن خبر پئي؟

چمن: خبر هئين پئي جو اڄ کان ڪالهه رستي تان پئي آيس ته ڏٺم ته سوين ماڻهون توهانجي جوڌاري مڙيا بيٺا هئا. سمجهيم ته اڄان مقبول آهين ماڻهن ۾.

چيائين: نه منهنجا بابا! اهي ته سڀ قرضي هئا يار!

(۴- اپريل ۱۹۸۷ع)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

موٽر

دنيا ۾ هر ڳالهه جا ٻه پهلو ٿيندا آهن. هڪ اونڌو ٻيو روشن. ڪا به شئي وٺو، جتي منجهس ڪجهه خوبيون هونديون، اتي اوتريون يا ان کان وڌيڪ خرابيون به هونديون. جتي چڱايون هونديون، اتي مٺايون به هونديون. ان ڪري چڱي کي چڱو ۽ مٺي کي مٺو چوڻ کان اڳ انهن جو ٻيو پاسو به ڏسڻ گهرجي.

خبر پئي ته ڪا به شئي يا انسان مڪمل طور خوبين جو مجسمو به ناهي ۽ خرابين جو مجموعو به ناهي.

چار پئسا ٿيم ته سوچيم ته گاڏي وٺان. مائٽن چيو ته مينهن وٺ. تازو کير پيو ملندئي.

چيم: نه، گاڏي وٺندس، سواريءَ جي ڪم ايندي.

چيائون: سواري ته ڀلي ڪر، پر ڏهنديس ڪينءَ؟

گاڏي وٺڻ ويس ڪار ڊيلر وٽ.

پڇيائين: ڇا گهرجي؟

چيم: گاڏي.

چيائين: اهو ته مان به سمجهان ٿو ته ڪڙو تيل وٺڻ ڪونه آيو آهين. ڪهڙي گاڏي گهرجني؟

چيم: مڙني جيڪا چڱي هجي.

مون کي هيٺ کان مٿي چڱيءَ طرح جاچي ڏٺائين. پوءِ چيائين:

پگهار گهڻي اٿئي!

چيم: هزار روپيه.

چيائين: گهر ۾ ڀاتي گهڻان آهيو؟

چيم: اٺ، مون سوڌا.

چيائين: هاڻي ڪڙو ڪم ڪر.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جيمر. حڪم ٿئي.
چيائين: گاڏيءَ جو خيال لاهي ڇڏ.
جيمر: اهو وري ڇو؟
چيائين: اهڙي ڪابه گاڏي اڃان تائين ايجاد نه ٿي آهي جيڪا هڪ هزار روپيه ماهوار پگهار تي اٺ ڀاتي به پالي سگهي ۽ پاڻ به زنده رهي سگهي. تون ڏانگو وٺ. صبح جو آفيس چڙهي وڃينس ۽ شام جو پاڙي تي هلائينس.
جيمر: گهوڙي کي ڪير ڪارائيندو؟
چيائين: گهوڙو توکي ڪارائيندو. توکان وڌيڪ سياڻو جانور آهي.

مان ڪار ڊيلر جي ڳالهه سان متفق نه ٿيس. جيمر: نه، مون کي ڏانگو نه گهرجي. موٽر گهرجي.
چيائين: موڙي وڃ.
جيمر: هرگز نه.
چيائين: لاهه نڪري ويندئي.
جيمر: ڀلي نڪرن.
چيائين: خرچن ۾ کپي ويندين.
جيمر: موڙني خير آهي. تون گاڏي ڏيکار.
چيائين: پيسا گهڻا آندا اٿئي؟
جيمر: ڏهه هزار روپيه.
هو اٿيو. هڪڙي راندڪن جي دوڪان تان ننڍڙي موٽر کڻي مون کي هٿن ۾ ڏنائين.
جيمر: هي ڇا؟ هن کي ڇا ڪندس؟
چيائين: هن کي وجي پال. ڏهن پندرنهن سالن ۾ وڏي ٿيندي پوءِ چڙهي گهمجانس!

موٽر خريدڻ جو شوق ماري وڌو هو. سياڻن جي صلاح عقل تي اثر نه پئي ڪري. چوان اجهو ڪا گاڏي وٺان ته وڃي گهر ڏيکاريان ته هي ڏ..و، هاڻي مان به وڏو ماڻهون ٿيو آهيان.

اوڙي پاڙي وارن وٽ گاڏيون آهن، موٽرون آهن، رڪشائون آهن.
اسان جي در تي ڪتو به ڪونه ٿو ڀونڪي.
اهو ٻڌي ٻچاڻي ڪار ڊيلر کي چيم: ڀائو چرچا ڇڏ. انهن ڏوڪڙن
۾ جيڪا موٽر ملي سگهي سا ڪٽي ڏينم. دعا ڪندوماڻس.
اڳلو به ڪو ٺوڪلي ماڻهو هو، سو آڻي هڪ گاڏي اُتي بيهاريائين.
چيائين: ڪڻ يار، ڇا ياد ڪندين؟
مان به آءِ الڪ ڊوڙ پائي وڃي گاڏي ۾ ويٺس. چيم: چاٻي ته ڏينم.
چيائين: اها ٻنان چاٻيءَ جي گاڏي اٿئي. ڪنهن کي ڪٿيءَ ڪنيون
آهي جو ان کي چورائيندو؟
چيم: پر هلائڻ لاءِ ته چاٻي کپرجي؟
چيائين: هلي ته چاٻي به ڏيانءِ نه؟ هلندي ئي ڪونه ته پوءِ چاٻي
ڇا ڪندين؟

ٻي گاڏي ڏنم. نالي ۾ گاڏي هئي، هاڻ ۾ گاڏو هئي. ڌڪو ڏئي
هلايوماڻس ته هلي پئي.
دل ۾ چيم ته گهر جا ڀاتي اکيون ڀايو ويٺا هوندا در ۾. چڪر
چاڙيءَ جو به سوچيو ويٺا هوندا. سو ڇو نه پيٽرول ڀرايو وڃانس.
اها کڻي ڪري پر واري پيٽرول پمپ تي هليو ويس. ڇوڪري کي
چيم: ڇوڪرا ٽانڪي فل ڪرينس.
ڇوڪري ڀرين مونکي ڏٺو. پوءِ گاڏي کي ڏٺو ۽ پوءِ ماڻڙي
ڪري گاڏيءَ ۾ پيٽرول وجهڻ لڳو. جڏهن ٽانڪي ڀري بيٺو
تڏهن چيائين: هلاءِ چار سو روپيه.
چيم: ايترا پئسا ڇو؟
چيائين: پيٽرول مهانگو آهي.
چيم: پر مون وٽ ته ايترا پئسا ڪونهن.
چيائين: ته پوءِ هيءَ آفت ڇو ورتي اٿئي؟
چيم: ٻن جي رٻس تي.
چيائين: ته پوءِ پئسا به انهن کان وڃي ڀني اچ.
چيم: ۽ گاڏي؟

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جيائين: جي تون وچين ته ٻوه گاڏي هت بيهندي. ۾ جي تون
چهين ته ٻوه ٻلي گاڏي وچي ڏوڪڙ ٻني اچي!

جيئن تيئن ڪري ٻمپ واري ڪان جان ڇڏايم. گهر پهتس سس ته
ٻولِيس ڦري آيم.
چيم: هاڻي وري ڇا ٿيو؟
چيائون: تون ۽ گاڏي ٻئي ٿاڻي تي هلو.
پڇيم: ڪهڙو ڏوهه، ڪهڙي خطا، ڪهڙو گناهه؟
چيائون: اهو ته ٿاڻي تي هلي ٻڌائينداسونهه.

چپ چاپ ساڻن گڏجي ٿاڻي تي پهتس. ٿاڻيدار ميون تپائيندي چيو:
اڙي 'ها گاڏي تنهنجي آهي؟
چيم: جي ها.
چيائين ڪٿان لڌئي؟
چيم: ورتي اٿم سائين.
چيائين: ورتي اٿئي؟ وڪامن ٿيون ڇا؟
سان چپ.
چيائين ماڻهن دانهن ڏني آهي. جتان جتان تنهنجي گاڏي لنگهي
آهي، اتان اتان ماڻهن جي گهرن جون ڇتيون ۽ پٽيون ڪري پيون
آهن. تنهنجي گاڏيءَ ته باهه ٻاري ڏني آهي ميان. ايڏو گوڙ ڪبو
آهي شهر ۾؟
چيم: نه سائين، اهو ڪوڙ آهي. ماڻهو سڙن ٿا.
چيائين: هائو؟ ڀلا هن ڪي سڃاڻين ٿو؟
انهن چئي خير محمد ڪوڪن واري ڪي وٺي آئي آڏو بيهاريائين.
چيم: ها سائين، هيءُ منهنجو ٻاڙيسري آهي. خير محمد خان
خوش آهين؟ هت ڪيئن آيو آهين؟
چيائين: اهي گهر ۾ آهن.
چيم: ڪنهنجي ٿو ڳالهه ڪرين؟
چيائين: انهن روهڻين ٻاهه.

جيمر: ڇا ٿي ويو اٿئي؟
ڇيائين: ڇڪو، ڪلچي هلنداسين.
ٽائيدار ويجهو اچي چيو: ٻڌايانءِ ته هن ڪي ڇا ٿيو آهي؟ تنهنجي موٽر ڀورڙو ڪيو اٿس!

(١٩- فيبروري ١٩٨٣ع)

داخلا

اسانجو پاڙيسري الهندو خان ڪالهه مون وٽ آيو. چيائين: هڪڙو عرض آهي.

چيم: حڪم.

چيائين: بينڪ کان پنجاهه هزار روپيه قرض کڻڻو اٿم، ان لاءِ ضامن جي ضرورت آهي.

چيم: ضامن ٿيڻ لاءِ تيار آهيان پر ايترو ٻڌاءِ ته ايترا سارا پئسا ڪنديون ڪيڏانهن؟

چيائين: ڳالهه ئي نه پڇ.

چيم: واپار ڪندين؟

چيائين: نه.

چيم: فليٽ وٺندين؟

چيائين: نه.

چيم: ٻاهر ويندين؟

چيائين: نه.

چيم: ته پوءِ ڀلا پنجاهه هزار ڇو کڻڻ؟

چيائين: ٻارن جي في ڏيڻي آهي.

چيم: ٻارن جي في؟ پنجاهه هزار روپيه؟

چيائين: پنج ٻار پڙهندا اٿم. اسڪول وارا ٻهريون هر مهيني نئن مهينن جي في هر مهيني اڳواٽ وٺندا رهندا هئا، پوءِ ڇهن جي، پوءِ پنجن جي، پوءِ سال جي — ۽ هاڻي ٿا چون ته ١٩٩٩ع تائين جي في اڳواٽ ڏني ڇڏيو نه ته نالو ڪٽي ڇڏينداسين!

اسڪولن ۾ داخلا جو مسئلو ته خير ڪڏهن وقت کان موجود آهي. مثلا اسڪول تمام ٿورا آهن، انڪري انهن تي ماڻهن جي رش رهندي ئي آهي. ڪجهه عرصو اڳ ٻڌو هئوسين ته اهڙن اسڪولن ۾

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

داخلا لاءِ سال ۾ اڳواٽ درخواست ڏيڻي هوندي آهي. پر ڪجهه ڏينهن اڳ پيو لقاءُ ڏلم.

ٿيو هينءَ جو مان ڪنهن ڪم سانگي هڪ اسپتال ۾ ويو هوس. هڪ وراندي مان پئي لنگهيس جو منهنجي هڪ پراڻي يار پوپٽ پرديسي تي نظر پيم جو بيچينيءَ جي حالت ۾ هيڏانهن هوڏانهن ڦري رهيو هو.

اچان سانس ڳالهيو مس هوم جو هڪ نرس ڊوڙندي آئي ۽ چيائين: مبارڪ هجيو پوپٽ صاحب، اوهانکي خدا پٽڙو ڏنو آهي.

پوپٽ اهي لفظ ٻڌا ته جڻ بجليءَ جي لهر جسم ۾ ڊوڙي ويس. ٻڪ وڏائين ڏاڪڻ ڏانهن.

پڇيم: ڪيڏانهن ٿو وڃين؟

چيائين: يار جي اسڪول ۾ داخلا جو بندوبست ڪرڻ ٿو وڃان مون هٽ ڪان جهلي چيس: ترس بابا، ڪجهه ڪونه ورندئي. ڪافي دير ٿي وئي اٿئي. داخلائون بند ٿي ويون!

چيائين: بند ٿي ويون؟

چيم: جي ها. ماڻهن ته ايندڙ سال جمڻ وارن ٻارن جون به داخلائون ڪرائي ڇڏيون آهن!

منهنجو پڙيوالو رمون هونءَ ته ڏاڍو هوشيار آهي. چڱن ڀان جا ڪن ڪپيندو آهي. جهڙي تهڙي تي ته فلاڪ ٿي نه آئيندو آهي. پر ڪالهه ڪجهه پريشان پئي ڏٺو.

پڇيومانس: ڇا ڳالهه آهي؟

چيائين: سائين منهنجو چيو آکيو معاف ڪجو. ڏوهه گناه بخش ڪجو. پنهنجي الهه واهي آهي.

چيم: ڪاڏي ٿو وڃين؟

چيائين: استعفيٰ ٿو ڏيان.

چيم: ڇو ٿو استعفيٰ ڏين؟ ڪا وڏي نوڪري ملي اٿئي ڇا؟

چيائين: ها سائين. وڏي نوڪري ملي اٿم.

پڇيم: ڪهڙي؟

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڇيائين : ٻارن کي. اسڪول پهچائڻ جي. ٻنج ٻار اٿم. هڪ کي داخلا ملي آهي نرسريءَ ۾، ٻئي کي ٻرگ ڪالونيءَ ۾، ٽئين کي محمود آباد ۾، چوٿين کي ڪورنگيءَ ۾ ۽ پنجين کي گذريءَ ۾. ٻن کي صبح واريءَ شفٽ ۾، هڪ کي منجهند واريءَ شفٽ ۾. ۽ ٻن کي شام واريءَ شفٽ ۾. هاڻي ٻارن کي اسڪول پهچايان يا نوڪري ڪيان؟

ڪنهن شاديءَ جي تقريب ۾ هڪ بزرگوارسان ملاقات ٿي. پراڻي جڳ جو ماڻهون هو. ڳالهائڻ ٻولهائڻ ۾ فهميدو، ڏسڻ وائسڻ ۾ خانداني، ڪپڙي لٽي ۾ اڇو آجرو.

مونکي چيائين : ٻڌو اٿم پٽ ته تنهنجي تعليم کاتي ۾ چڱي واقفيت آهي.

چيم : جي ها، خدا جي مهرباني آهي. ڪجهه مهربان واقف آهن.

چيائين: ته پوءِ ٻچا. منهنجو هڪڙو ڪم ڪرائي ڏي. سدائين لاءِ احسانمند رهندوسان.

چيم : داخلا جو مسئلو ته ناهي ڏاڏا؟

چيائين: ٻچا ٻچڙي، داخلا جو ئي مسئلو آهي.

چيم : ٻار جي عمر ڪيتري آهي؟

چيائين: ٻار؟ ڪهڙو ٻار؟ ڪنهنجو ٻار؟

چيم: اهو ٻار جنهنکي داخلا گهرجي.

چيائين: ٻار ڪاڻي آهي سائين؟ بندي کي داخلا گهرجي. گذريل ڇاليهن سالن کان پيو ٿو ڪوشش ڪيان. پر ڪٿي به داخلا ڪونه ٿي ملي!

هڪ ڏينهن پنهنجي ننڍڙي پٽ کان پڇيم: پٽ، ڪر خبر ته وڏو ٿي ڇا ٿيندين؟

چوائين: ماسٽر ٿيندس.

چيم: ڊاڪٽر نه ٿيندين ٻچا؟

چيائين: نه.

چيم : انجنيئر ته ٿيندين پٽ؟

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

چيائين: نه.
جيم: پائليٽ ٿيئه.
چيائين: نه.
جيم: وڏو عملدار ٿيءُ.
چيائين: نه.
جيم: ماستر ڇو ٿو ٿيڻ چاهين پلا؟
چيائين: ماستر ٿيڻ مان وڏا فائدا آهن بابا.

موڪلون ئي موڪلون، نه ڪم نه ڪار، ڪچهري ئي ڪچهري. نه پڙهائي نه لکائي. ٻارن کان پنجاه پنجاه ڪاپيون وٺرائي وڪڻي ڇڏيندس، فنڪشن جي بهاني چندو وٺي ڪپڙا خريد ڪندس، ڏنڊ جي بهاني پئسا وٺي فلم ڏسندس ۽ شام جو ٽيوشن ڏئي بنگلو ٺهرائيندس. ان کان وڌيڪ ٻي ڪهڙي نوڪري ٿيندي بابا!

منهنجو پاڙيسري سيٺ ڏنل خان مون وٽ آيو ۽ چيائين ته: موٽر ڪارن جو ڌنڌو به بند ڪيو اٿم، ڪميشن ايجنسي به بند ڪيم، ڪاٺ جو واپار به بند ڪيم

پڇيومانس ته: سڀ ڪجهه بند ڪيئي ته ڪمائيندين ڪٿان؟
چيائين: اهڙو ڌنڌو ڳوليو اٿم جو جهڙو هيرن جي کاڻ. ويٺو کائڄ. نه کٽي نه جند ڇٽي.
جيم: سمگلنگ شروع ڪندين ڇا؟
چيائين: نه سائين.
جيم: ڪارو ڪاروبار ڪندين ڇا؟
چيائين: نه حاڪم.
جيم: ڪنهن ٻه چڪر هلايو اٿئي ڇا؟
چيائين: نه يوتار.
جيم: ته پوءِ ڪهڙو نسخو هٿ آيو اٿئي؟
چيائين: اسڪول کوليندس. في ٻار ٻه سئو رپيه وٺندس، هزار ٻار داخل ڪندس. ٽن سالن جي في ميڙي لاان ايڊوانس. هر سال پنجاه رپيه في وڌائيندو ويندس. ڏهن سالن ۾ مون جهڙو امير ماڻهو سڄي ملڪ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

بجيٽ

بجيٽ اچڻ واري آهي،

هر سال جڏهن به بجيٽ اچڻ واري هوندي آهي، تڏهن واپاري، دوڪاندار، هوٽلن وارا، گوشت وارا، ڀاڄيءَ وارا شين جو اگهه اڳواٽ ئي وڌائي ڇڏيندا آهن.

ڪي واپاري ان ڪم جي لاءِ رمضان شريف جو پلارو مهينو به چونڊيندا آهن. پر هن سال جيئن ته ٻئي موقعا گڏ وگڏ اچي رهيا آهن، تنهنڪري عام ماڻهن جو ساهه مٺ ۾ آهي.

هرڪو ڊڄي ڊڄي اگهه ٿو پڇي ته ڪٿي ڏنگجي نه پوان.

مون هڪ ميوي واري کان پڇيو: هنداڻون گهڻي سير؟

ڏيرج سان چيائين: تڪڙ نه ڪر صاحب، آرام آرام سان پڇ.

چيم: ڇا مطلب؟

چيائين: پهريون تولي جو اگهه پڇ، پوءِ پاءَ جو، پوءِ اڌ سير جو، پوءِ جي هوش ۾ هجين ته سير جو به پڇي وٺجانءِ. جن هڪدم سير جو اگهه پڇيو، سي وري سنوان نه ٿيا.

مون سوچيو ته بجيٽ اچڻ کان اڳ واپارين ۽ عام ماڻهن جو تاثر معلوم ڪيان. ان ڪري ڪجهه ماڻهن جا انٽرويو وٺي ورتم، توهان به پڙهو.

پهريون مليم هڪ ڪاسائي.

چيم: ڪاسائي صاحب، بجيٽ متعلق توهان کي ڇا چوڻو آهي؟

چيائين: چوڻو وري ڇا آهي؟ ٻه روپيه ڪلو تي اگهه وڌائي ڇڏيو اٿم.

چيم: پر بَجيٽ کان اڳ ڇو؟ سندس اچڻ جو انتظار نه ڪيو هاڻ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

۾ سڀني وچنڀي نه ڇنڇان۾

منهنجي پٽ هڪ ڏينهن چيو: بابا، پنج روپيه ڏيو.

چيم: ڇو پٽ، ڇا ڪندين؟

ڇيائين: ماستر صاحب چيو آهي ته هر ڀار پنج روپيه کڻي اچي.

چيم: پر ڇا جي لاءِ بابا؟ في ته سموري ڏيون ٿا، پوءِ هي پنج روپيه ڇا جا؟

ڇيائين: ماستر صاحب کي کپرجن.

چيم: ڇا ڪندو ماستر؟

ڇيائين: خبر ناهي.

چيم: گذريل مهيني به تو ڏهه رپيه ماستر صاحب جي ناليِ تي ورتا هئا.

ڇيائين: اهي ته ماستر صاحب کي چندي ۾ ڏنا هئاسين. سندس گهر ۾ چوري ٿي وئي هئي.

چيم: ته پوءِ هاڻي ڇوڻو کهري.

ڇيائين: شايد چوري ليِي وئي اٿس. ان خوشيءَ ۾ مٺائي ورهائيندو.

(٢٢- مئي ١٩٨١ع)

چيانين: صاحب، ڇري ته ٻڪري تي قرٽي آهي ني آهي. اڄ نه ته سڀاڻ سهي. ٻوڙ، جو ڪم سڀاڻي ڪجي، سو اڄ ڇو نه ڪري ڇڏجي!

هڪ ٽانگي واري کي چيم: تون ڪر خبر، تو ته بجيٽ جي ڪري اڳهه نه وڌايا آهن؟

چيانين: هر سال وڌائيندو آهيان سائين.

پڇيم: سو ڇو؟

چيانين: پيٽرول جي قيمت جو وڌندي آهي صاحب.

چيم: پيٽرول تي هلندو آهي ڇا تنهنجو ٽانگو؟

چيانين: نه، ٽانگو ته نه هلندو آهي پيٽرول تي، باقي گهوڙو مون وارو طبيعت جو ڪجهه مڙني حاسد آهي. رڪشا ٽيڪسي وارا اڳهه وڌائيندا آهن ته ڪاوڙجي ويندو آهي. سندس دل خوش ڪرڻ لاءِ مان به اڳهه وڌائي ڇڏيندو آهيان صاحب. ڇا ڪجي، جانور آهي. ڪٿي ڏک نه ڪري!

هڪ هوٽل واري کي چيم: توهان ته ڪاڏي پيتي جا اڳهه ڪونه وڌائيندؤ؟

چيانين: ڪيئن نه وڌائيندا سين؟ هڪ بجيٽ، ٻيو رمضان، ڇوري ڪٿي ائيون ڇا؟

چيم: ڇوري ته ماڻهن ڪئي آهي. پر توهان تي ڪا ٽيڪس ٿي نه هوندي ته پوءِ اڳهه ڇو وڌائيندؤ؟

چيانين: ٽيڪس ڪنهن تي نه ڪنهن تي ته هوندي نه سائين. اهو به اسانجو پاڻ. پاڻ جو ٻدر پاڻ نه ڪٽيندو ته ٻيو ڪير ڪٽيندو؟

بس واري کي چيم: ڀاڙي جي خبر چار ڪر؟

چيانين: اڄ چڙهي وڃ، سڀاڻي سنهيري اڇجانءِ.

چيم: ڇو؟

چيانين: سڀاڻي ڇتائيندا سين.

چيم: خير ته آهي؟

چيانين: جي سرڪار ڀاڙو وڌايو ته به وه واه، ۽ جي نه وڌايائين نه به اسان وڌائي ڇڏينداسين.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڇيم: ڪو لاچار ٿيو اٿوَ ڇا؟

ڇيائين: جي اڳهه نه وڌائو ته اسان جي مرحوم مالڪ جي روح کي تڪليف ٿيندي.

ڇيم: ڇو ٿيندس تڪليف؟

ڇيائين: ان ڪري جو اسان جون پگهارون وڌنديون ڪونه، هٿ ڪٽي ويهنداسين قبر ۾، ۽ روح کي ٿيندس تڪليف!

هڪڙي ڀيرائيءَ واري کي چيم: چاچا، رمضان شريف جو ڀلارو مهينو ٿيو اچي.

خوش ٿيو. چيائين: جي بسم الله. ڀلي ڪري اچي.

ڇيم: بجيٽ به اٿي اچڻي.

ڇيائين: اها ڀلي اچي.

ڇيم: تو کي ڪو به ڊپ ڊاءُ ڪونه ٿيو؟

ڇيائين: ڇا جو ڊپ ڊاءُ بابا؟

ڇيم: قيمتون چڙهي وينديون.

ڇيائين: ابا ڊپ انهن کي ٿئي جن وٽ ڪجهه هجي. گنجي کي نه جون، نه ليک. ننانان نورا، ليکا پورا!

هڪ گهر ڌياڻيءَ کي چيم: امڙ، بجيٽ جي متعلق ڪهڙو خيال اٿئي؟

ڇيائين: نيڪ خيال آهي.

ڇيم: ڇا سوچيو اٿئي؟

ڇيائين: مڙس جا بوٽ اچ وڪڻي ڇڏيم.

ڇيم: ڇو؟

ڇيائين: وڏو داستان آهي. ٻڌي ڇا ڪندين؟

ڇيم: پوءِ به ٻڌام ته سهي.

ڇيائين: مڙس مون واري وٽ هوندي هئي موٽر. بجيٽ آئي ته موٽر مان ڦري ٿي موٽر سائيڪل. بجيٽ آئي، موٽر سائيڪل مان ڦري ٿي سائيڪل. بجيٽ آئي، سائيڪل مان ڦري ٿيو پيدل. هاڻي ڪيوڙي ماڻس بنان بوٽ جي. جي رهيس حياتي ته ايندڙ سال ٻئي پير ڪونه ڏسنديس!

(۱ مئي ۱۹۸۳ع)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

خريداري

شهر ۾ خريداريءَ لاءِ ويس. چيم: بليڊ گهرجن.
دوڪاندار چيو: بليڊ ڪونهن.
چيم: صابڻ گهرجي.
دوڪاندار چيو: صابڻ ڪونهي.
چيم: گيهه گهرجي.
دوڪاندار چيو: گيهه ڪونهي.
چيم: پلا ڇا اٿئي؟
دوڪاندار چيو: سڀ ڪجهه آهي.
چيم: سڀڪجهه آهي ته پوءِ اهي شيون ڇو ناهن؟
چيائين: اهي به ملي وينديون.
چيم: ڪڏهن؟
چيائين: جڏهن بجيٽ ايندي.
چيم: بجيٽ ڇا ڏيندي آهي؟
چيائين: بجيٽ اها چابي آهي جنهن سان گدامن جا تالا کولي سگهبا آهن، دوڪاندارن جي زبان کولي سگهبي آهي ۽ گراهڪن جا کيسا کولي سگهبا آهن.

بجيٽ هر سال ايندي آهي. ڪهڙيون شيون غائب ڪندي آهي، ڪهڙيون شيون مهانگيون ڪندي آهي، ڪهڙيون شيون روئاريندي آهي، ۽ پوءِ ٻئي سال اچڻ جو وعدو ڪري هلي ويندي آهي.
پنهنجي گهرواريءَ کي چيم: تو ۾ ۽ بجيٽ ۾ ڪهڙو فرق آهي؟
چيائين: فرق صاف ظاهر آهي.
چيم: ڪهڙو؟
چيائين: بجيٽ روئاريندي اٿئي ته مان پرچائيندي آهيانءِ. مان روئاريندي آهيانءِ ته بجيٽ ويجهو به ڪونه ايندي اٿئي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

چيم: ويچاري ايندي نه هر سال آهي.
چيانئين: ايندي آهي، وڃڻ لاءِ. مان نه هنيانءَ تي مگ ڌريندي ماڻهو، وڃانءِ ڇو ڀلا؟

ڪجهه وقت اڳ ٿي. ويءَ تي ڪنهن خاتون پنج سو روپيه ماهوار پگهار واري خاندان لاءِ بجيٽ ٺاهي هئي جنهن ۾ هن جاءِ جي مسواڙ، ڪپڙو لٽو، کاڌو پيتو، ڏيڻ وٺڻ، ٻارن جي پڙهائي، ٽئڪسين جا ڪرايا، ڪيسي جي خرچي مطلب ته هر طرح جا خرچ شامل ڪري ڪانپوءِ سو سوا جي بچت به ڏيکاري هئي.
ناشتي تي انڊو، جام، جيلي ۽ مار مليڊ. منجهند جو گوشت، ڀاڄي ۽ چانور. رات جو به فروٽ سميت فل ڊنر. مٿئين جو خرچ، بجليءَ ۽ گئس جا بل، نوڪرن جون پگهارون به انهن پنجن سون ۾ شامل هيون.
گهرواريءَ کي چيم: گهرواري، هي مائي ته ڪا سگهڙ ٿي ڀانئجي. ڏس ته ڪهڙي نه بجيٽ ٺاهي اٿائين.
گهرواريءَ چيو: مان ٿي ڏيانءِ پنج سو روپيه، تون رکو ايترو چوينس ته ٻارن جا ڪتاب وٺي ڏيکاري. پوءِ ڏينهن ۾ خبر پئجي ويندس ته بجيٽ ڪيئن ٺاهبي آهي!

سيٺ سچوخان بمع پنهنجي اهل و عيال جي اوچتو هڪ رات مون وٽ آيو.
پڇيم: خير ته آهي سيٺ صاحب؟ اوهان، هن وقت، هتي؟
چيائين: بس ڀائو ڪا مجبوري آهي.
چيم: حڪم ڪئي.
چيائين: ڪجهه ڏينهن لاءِ سر ڇپائڻ جي جاءِ گهرجيم.
حيران ٿي ويس. چيم: سر ڇپائڻ لاءِ جاءِ؟ توهان کي؟
توهان جا ته شهر ۾ سچا سارا پنج بنگلا آهن.
چيائين: اهائي ته مجبوري آهي جو ايترا بنگلا هوندي به رهڻ جي جاءِ ڪونهي بچي اٿم.
چيم: پروليون نه ڏيو، کولي سمجهايو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

چيائين: بجيٽ ٻڌي اچي.
چيم: بجيٽ جو اِن ڳالهه سان ڪهڙو واسطو؟
چيائين: بنگلن ۾ سمورو مال رکيو اٿم لڪائي، هاڻي رهڻ لاءِ جاءِ ڪانه بچي اٿم!

بجيٽ ڪاري، بجيٽ ماري، بجيٽ جياري.
عام ماڻهوءَ کي ته ڪل به ڪانه پوندي ته ڇا وهيو ڇا واپريو. ها، البت صنعتڪار ۽ واپاري سڄو مال اڳيون آپ ۾ وجهيو ويٺا هوندا آهن ته يا مولي وارا نيارا ڪر.
گذريل سال جي ڳالهه آهي. سيٺ سومر خان مليو. پاڻ سان گڏ سوزوڪيءَ ۾ ڏهه ڳوڻيون به کڻايو آيو.
چيم: ڇا آندو اٿئي.
چيائين: تحفو آندو اٿم.
چيم: چانور آهن؟
چيائين: نه.
چيم: ڪڻڪ آهي؟
چيائين: نه.
چيم: جوئر؟ ٻاجهر؟ بصر؟ پٽاٽا؟ مرچ؟ آخر ڇا آهي؟
چيائين: لوڻ آهي.
چيم: لوڻ ڇا ڪندس؟ ۽ سو به ايترو سارو.
چيائين: ڪجهه ڪائنجانءِ، ڪجهه ڪارائنجانءِ، ڪجهه پاڻيءَ ۾ ملائي هاري ڇڏجانءِ.
چيم: پر لوڻ ڇو؟
چيائين: ڳالهه ئي نه پڇ. خبر پئي هئي ته لوڻ مهانگو ٿيڻ وارو آهي، ان ڪري رکي ڇڏيم. بجيٽ ۾ لوڻ مهانگو ٿيو ئي ڪونه. هاڻي ته مسواڙ ئي ڳچيءَ ۾ پوي. ان ڪري وتان ٿو ڳوڻيون ورهائيندو. ڀلي قبول ڪر نه ته ڏيوالو نڪري ويندم.

شاهه صاحب هرويرو ته ڪونه چيو هو ته: ڏڪاريا ڏيهه مان موزي شالَ مرن!

اهي سوري ته اهي ني آهن جيڪي هر سال بجيٽ جو ٻهانو بنائي مال لڪائي ڇڏيندا آهن ۽ پوءِ ڳري اگهه تي وڪڻي نفعو ڪمائيندا آهن.

منهنجو هڪڙو دوست آهي جيڪو سڄو سال ڪو ڪم ڪار ڪونه ڪندو آهي. صرف اهو ڪندو آهي ته بجيٽ واري مهيني ۾ روزمره جون شيون وٺي لڪائي ڇڏيندو آهي ۽ پوءِ بجيٽ جي اعلان کانپوءِ ڳري اگهه تي وڪڻي ڇڏيندو آهي.

گذريل سال ڪنهن چيس ته گوار مهانگي ٿيڻ واري اٿئي. ڇا ڪيائين جو هزارين مڻ گوار خريد ڪري رکي ڇڏيائين. گوار مهانگي نه ٿي. هاڻي اها سموري رکيل گوار جانورن کي به کارائيندو آهي ۽ ٻارن کي به کارائيندو آهي!

ماڻي ماوڪان کي چيم: ماڻي بجيٽ ٿئي اچي.

چيائين: ڇا ٿئي اچي؟

چيم: بجيٽ- بجيٽ، خرچ ۽ آمدنيءَ جو تخمينو.

چيائين: ابا، اها ڳالهه ته مٺي ولوءَ کي ٻڌاءِ. آمدني گهٽ ۽ خرچ وڌيڪ. هٿي گهر جو ٻيڙو ٻوڙي ڇڏيو اٿس.

چيم: جيئن ملڪ جي بجيٽ ٺهندي آهي، تيئن هر گهر جي بجيٽ به ٺهڻ گهرجي.

چيائين: ابا، گهر نه ٻهريون ڏهي. پوءِ ٿي بجيٽ به ٺهندي.

چيم: ماڻي گهر هجي نه هجي، آمدني ۽ خرچ جو ته حساب رکڻو ٿي آهي نه؟

چيائين: خرچ ته ساريو پيو آهي. آمدنيءَ جي خبر ڪيئن پوندم؟

چيم: اها ته پوڻ گهرجي ماڻي. ان ۾ ڪهڙي مشڪل آهي؟

چيائين: ڏس نه ابا، خبر ڪيئن پوندي؟ توکان آئي آهيان ٻه سو روپيه آڌارا وٺڻ. هاڻي اڳوات ڪيئن خبر پويم ته ٻه سو ٿو ڏين يا ڏيڍ ٿو ڏين يا رڳو ايندڙ مهيني جا به گڏي چار سو ڪري ٿو ڏين!

(۱۷- جون ۱۹۸۰ع)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ٽپال

ٽپال کاتي چيو آهي ته هاڻي اسان هڪ اهڙو تہ نئون ۽ انوکو سلسلو شروع ڪيو آهي، جنهن وسيلي توهان جا خط پٽ ۽ پارسل وغيره هر صورت ۾ ٻئي ڏهاڙي منزل مقصود تي پهچي ويندا. ڪرايو البت وڌيڪ ڏيڻو پوندو، باقي پهچ جو ذمو اسان جو.

ٽپال کاتي جي تواريخ تمام ڏکي آهي. سندس وعدن جي تواريخ به اوتري ئي طويل آهي. وقت بوقت جڏهن به ڪين قيمت وڌائي هوندي آهي، تڏهن هو ڪو نه ڪو اهڙو وعدو ڪندا آهن جنهن کي ڏسي ۽ پڙهي ماڻهو اچرج وچان ڏندين آڱريون ڏيندا آهن، ۽ پنهنجي بي يقينيءَ جو اظهار ڪندا آهن. اڃا گذريل دفعي جي ئي ڳالهه آهي ته چيائون ته بس، هاڻي انتظار جون گهڙيون ختم ٿيون، هو جنهنجو انتظار هو سو شاهڪار اچي ويو! هن پهلاري جمعي کان اوهان جي شهر ۾ پهريون دفعو خط، مني آرڊر، تار ۽ پارسل عين وقت تي پهچي ويندا. اهڙو حيرت انگيز ڪمال نه اوهان اڳ ڏٺو نه ٻڌو ۽ نه ئي وري آئينده ان قسم جي ڪا اميد اسان مان رکندا. صرف ٿوري قيمت وڌيڪ ڏيو ۽ پوءِ ويهي قدرت جا ڪرشما ڏسو. اگهه وڌي ويا، پر ماڳ نه موٽي مارئي.

چري ڪينءَ؟ چي ويرون ويهر وڌ، موت جي خبر اڳ ٻئي ماهي، شاديءَ جو ڪارڊ سال کان پوءِ. مني آرڊر گم ڪري پوسٽ ماسٽر شاپنگ ڪامپليڪس ۾ جوڙائي ڇڏيو، مالڪ ويچارا اڄ به اوسيئڙي ۾ اجهو ٿو اوڻي اچي.

اڳ هوندا هئا ڪانگ ۽ ڪبوتر جي خير جو خط کڻي ايندا هئا. ٻکي ويچارا بي سمجهه. انهن کي ڪهڙي ڪل ته اهي ڪم معاوضي ڌاران ڪونه ڪبا آهن؟ انڌي پونڌي ۾ خوش. ڪانگ ۽ ڪبوتر

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ان ۾ ني مڪن ته شاعر سندن نالو ڪلامن ۾ ڏنا ڳائين. هتان جو ڪٿي اڏام ڪن ته نيابي سوڊو ڏو وڃي ڪن خيرپورناٿن‌شاهه- اتي اڳتي‌ڏڻ شاعرن جو ڇنيون‌ڇپانڙيون، نياپڙا، ڏوراپا ڏڙا جهليو هٿن ۾، روڊ تي اٿين بيٺو آهي، جيئن لغڙ جهٽڻ لاءِ شوقينن جو انبوهه - ويچارا ٻڪي ڪنب ڪسائي ڪسائي اڏ مٿا ني پيا پر دڪو داخل ني نه ٿيو. رڳو دلاسا ته پهنب مڙهايانهه سون سان، ڪنب ڏنانهه ڪير سان وغيره وغيره.

نه ڪانءَ جي تقدير بدلي ۽ نه وري ڪبوتر جا ڏينهن ڦريا.

ان ڪان پوءِ شاعرن ۽ دانشورن سوچيو ته پهلي جنهن ڪسان ڪم وٺبو سو مزوري ته ضرور گهرندو. ڪڏدام ني سهي. جي ڏني تسي هلائبس ته به ڪٿي منهن سامهون مات ڪندو. دل ۾ ته چوندو ته واهه جو ڪشتي ڳڏيا اٿم. ڪجهه ڏينهن ته مرم وچان مات ڪندو پر آخرڪار لنوائيندو، ليٽ ڪندو يا صفا نابري واري بيهي‌رهندو، ان ڪري اهڙو ڪم چونه ڪجي جو لال به ليي، اربت به رهجي اچي. نانگ به مري، لٺ به بچي. ڪم به ٿئي، ڏوڪڙ خرچ بسه نه ٿين. مورڳو آسرو به ڏيٺو نه هوي.

اهو سوچي، مورڳو ڪيائون اڳيان چنڊ، سج، تارن ۽ ڪڪرن کي- سجو نپال ڪاتو اکين آڏو. شاعرن جي به الله هڏي، سو سنئون سڌو Telex سسٽم ڪٽي چالو ڪيائون. چنڊ هيءَ پيغام پريسنءَ کي‌ڏني هڏ - سج هيءُ سنيهو ڪنيو وڃ، تارا هيءُ احوال سڄڻ‌کي پڌائيجانهه.

مطلب ته سڌي راند سونٽي جي، نه لفافو، نسه ڪارڊ، نه ٽڪلي، نه موٽ رسيد ۽ نه وري رجسٽري.

پر آخرڪار مفتي ڪم‌ڪيستائين هلندو؟ شاعر ته ٿيا شاعر، تصور ۾ سوال ڪيائون ته تصور ۾ جواب ورتائون. پر ويچارن ڪهڙو ڏوهه ڪيو؟ مٽ مانٽ هر ڪنهن کي پيارا آهسن. سو آخرڪار ڦري گهري ڳالهه موٽي آئي پوسٽ آفيس تي، جيانون ته جيستائين نپال ڪاتو نه کلندو، تيستائين اطمينان نه ٿيندو.

آخرڪار ڪاتو ڪليو، ڪاتي سان ڳڏ ڪاتي وارن جا ڀاڳ به کليا. جي: ”پنج لفافا ڏي.“

چي: ”لفافا ڪونهن، پوءِ ڇا گهرجني؟“
چي: ”ڀلا ڪارڊ ڏي.“
چي: ”ڪارڊ ڪونهن، پوءِ ڇا گهرجني؟“
چي: ”ڀلا نڪليون ئي ڪٽي ڏي.“
چي: ”نڪليون ڪونهن، پوءِ ڇا گهرجني؟“
چي: ”ڀلا ڇا ڇا اٿئي؟“
چي: ”ٻڌين نه ٿو ته سڀ ڪجهه اٿم.“

”نيپالي ڪنياتي خان“ سان پراڻي ملاقات اٿم. گذريل عيد تي گڏيو ته پراڻا سراڻا ڪپڙا پيل هئس. پهار بس ائين ميرا ميرا، صفا مزي ۾ ڪونه پئي ڏٺو. پڇيومانس: ڪنياتا خان، ڇو ڀلا هن ڀيري عيد ڪونه ڪئي اٿئي ڇا؟

چيائين: نه سائين، مني آرڊر ئي ڪونه آيو.

چيم: ڪو مٽ سائٽ، ڀاءُ پراڻي ماهوار پئسا موڪليندو اٿئي ڇا!

چيائين: نه سائين، ائين ناهي، دراصل اڳ ايندا هئا شهر وارن جا مني آرڊر پوسٽ آفيس ۾، اسان ڪپائي عيش ڪندا هئاسين. مالڪن کي ڏوڪڙ پيا قسطن ۾ موڪليندا هئاسين. هاڻي مني آرڊر رڳو ٿا هتان وڃن. ڏينهن ۾ هزارين مني آرڊر ٿا ٻاهر وڃن. هتي ڪو موڪلي ئي نٿو.

چيم: پوءِ ڪٿي بدلي ڪراءِ.

چيائين: واهه سائين واهه، تنهنجو خيال آهي ته خطن پڙهڻ کان به وڃان.

چيم: سو وري ڪيئن؟

چيائين: سائين، ڪراچي جي خطن پڙهڻ جو مزوئي اور آهي. ڏوڪڙ ڀلي ٻاهر وڃن، باقي خط سو اهڙا ٿا اچن جو ڇني ڪٽي چپ ڪر، پئسو نه سهي، ذهني عياشي ئي سهي.

چيم: ڀلا هوءَ جا نئين اسڪيم ٺاهي اٿو خط ٻئي ڏينهن پهچائڻ جي؟

چيائين: اها پنهنجي جاءِ تي آهي.

چيم: خط هوائي جهاز ۾ ٿا موڪليو يا ماڻهوءَ وسيلي؟

چيائين: لياريءَ ذريعي، هاٿيءَ کان وڌيڪ تيز ٻي ڪا شي آهي ڇا دنيا ۾؟

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڳوٺ

چاچو ڪوڙو خان، جنهنکي اڪثر ماڻهون "ڪُوڙو خان" به پڙهندا آهن، سو اڪثر مون سان ملڻ ڪاٺ اينلو رهندو آهي.
هن ڀيري آيو ته پڇيومانس ته: چاچا ڪر خبر، ڪهڙا حال احوال؟
ٻڌائين: حال احوال خير. ڳوٺ ۾ سڀ سک لڳو پيو آهي.
الهه جڙئي جي ٻڪري ڦِڄي پئي. همراه ضربجي پيو. رستو آهي رڳو جهاڪا، جي پاڻي ڇڏينس ته واهڙ ٿي پوي.
ڪُوڪاري ڪُوڪاري ٿڪا آهيون، پر ٿهي ٿي ڪونه ٿو.
چيم: پر اخبار ۾ ته آيو هو ته اهو رستو ڪڏهوڪو ٺهي ويو.
ٻڌائين: اخبار ۾ ته ٽي دفعا ٺهيو آهي، ڏهه ٻارنهن دفعا مرمت به ٿيو آهي، ٺيڪيدارن پئسا به وٺي ڇڏيا، ڪاٿي ٻي هضم به ڪري ڇڏيائون، پر ابا الهه جڙئي جي ٻڪريءَ کي اها خبر ڪونه هئي. جي خبر هجيس ها ته نه ڦِڄي ها پاڻ ۽ نه ڦِڄن ها پاسرائيون الهه جڙئي جون!

چاچي ڪوڙي خان کي چيم ته: چاچا، ٻي ڪا خبر چار؟
ٻڌائين: خبر چار خير. رمونءَ جي ڌيءَ گذاري وئي.
چيم: سو وري ڪيئن؟
ٻڌائين: پيٽ ۾ سور پيو هوس. چار ڏينهن پئي ڦٿڪي. آخرڪار مري وئي ويچاري.
چيم: چار ڏينهن؟ ڊاڪٽر ڇا چيو؟
ٻڌائين: ڪهڙو ڊاڪٽر؟
چيم: اهوئي، سرڪاري اسپتال وارو ڊاڪٽر.
ٻڌائين: ڪهڙي اسپتال؟
چيم: اهائي جيڪا وڏيري جي اوطاق سان گڏ هوندي هئي.
ٻڌائين: وڏيري جي اوطاق سان گڏ ته ڍڳا ٻه ڳهر هئا. نه رهيا اهي،

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

نه رهي اسپتال. اوطاق ئي اوطاق رهجي وئي.
چيم: ۽ ڊاڪٽر؟
چيائين: ڇهنگ ۽ ڊاڪٽر؟ ڪوڙوئي نٿو لڀي. ناليءَ ۾ هڪڙي اسپتال هوندي هئي، پر نه هئس دوائون نه ڊاڪٽر. هاڻي شڪر آهي. وري به اوطاق ته ٿي. ڏاڍو ويٺا هوندا آهيون ڪلام ڪڙا ٻڌيو مزي سان.

چاچي ڪوڙي خان کان پڇيم: دُروهه واري ڇوڪري جو ڇا حال آهي. پڙهندو آهي يا ڇڏي ڏنائين؟
چيائين: ڇهار هڪليندو آهي.
چيم: پڙهائي جو ڇا ٿيس؟
چيائين: ڇا جي پڙهائي؟ ڇا جي ڳالهه؟
چيم: اسڪول ڪونه ويندو آهي ڇا؟
چيائين: اسڪول هجي ته وڃي. هڪڙو اسڪول هوندو هو ڪنهن زماني ۾، مٿان جو دودي کي ماستر ڪري رکيائون تنهن ته ٻيڙي ئي سير تي آڻي ڇڏي.
چيم: ڇا ڪيائين؟
چيائين: ڪندو وري ڇا؟ پاڻ هوندو آهي سمورو وقت وڏيري جي اوطاق تي، ڇورا وتندا آهن ڇيڪ چرندا. دودو آهي رئيسن جو ماڻهو. ڪو چويس ڪونه. گهڻو گهڻو ڇوندا اٿس ته ماڙي ڪري اسڪول جي ڇت کي باهه ڏئي ساڙي ڇڏيندو آهي. سال ٻن کان پوءِ ڪنهن کي رحم پيو ۽ ٺهرايائون ته وري دودو تيلي ڏئي ڇڏيندو آهي.
هاڻي جي ڇورا اڳتي وڃي دودي جهڙا ٿين، تنهن کان ادا بس ڀلي آهي. ڪونه کپي اسانکي اهڙو اسڪول.

چاچي ڪوڙي کي چيم ته: چاچا، مون هڪڙي ڪتاب ۾ پڙهيو هو ته ڳوٺاڻي زندگي شهري زندگيءَ کان بهتر آهي.
چيائين: ڪوڙ لکيل آهي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

چيم: اهان تازو هتي هڪڙي فنڪشن ۾ هڪ صاحب به چيو ته ڳوٺن ۾ تازي هوا آهي، خالص کاڌو آهي، سٺو ماحول آهي، ان ڪري ڳوٺ شهرن کان وڌيڪ سٺا آهن.

چيائين: ان ڳاٺ واري صاحب کي اسان ڏانهن بس ۾ موڪل. جي جيترو پهتو ته لک ڪٽيائين. خالص کاڌي ۽ تازي هوا جي ڳالهه ٻوڌ ڪنداسين. پهريون پهچي ته سهي!

چاچي ڪوڙي خان سان اهان ڪچهري پئي هلي ته ايتري ۾ شاعر جذبات حضرت بلبل بيقرار به اچي پهتو.

اچڻ سان چيائين ته: ڳوٺاڻي زندگيءَ تي هڪ شعر عرض ڪيو اٿم.

چاچي چيو: ڇا عرض ڪيو اٿئي؟

چيائين: شعر عرض ڪيو اٿم. مان شاعر جذبات آهيان. بلبل بيقرار تخلص اٿم.

چيم: ڪهڙو شعر چيو اٿئي؟

چيائين: ڳوٺ جي معصوم ماڻهن متعلق لکيو اٿم. سبز ۽ سنهري ٻنين متعلق لکيو اٿم. پرسان وهندڙ درياءَ متعلق لکيو اٿم.

چاچي چيس: اهو ته چڱو ڪيئي، پر نانگ بلائن بابت به ته ڪجهه لک. گدڙن جي اونائين لاءِ به ڪجهه لک. اونداهيءَ رات ۾ ايندڙ چورن بابت به ته ڪجهه لک.

شاعر چيو: مان اونداهيءَ رات ۾ چمڪندڙ چنڊ بابت به هڪ شعر لکندس.

چاچي چيس: اهو چنڊ تو کي خدا بخشي ڏئي. اسان کي ٽوري لائيٽ وٺائي ڏيو، وڏي مهرباني ٿيندي.

شاعر جذبات ته وري به شاعر جذبات آهي. چيائين، اوهان ڳوٺاڻا ماڻهون آهيو. اوهان جا اندر اُجرا آهن، اوهان کي اليڪٽرسٽيءَ جي ڪهڙي ضرورت؟

چاچي چيس: بجليءَ جي گهرج ان ڪري آهي شاعر ته جيئن پنهنجو

پرائو سمجهائي سگهون.

شاعر چيو: ته پوءِ صدين کان اوهان اونده ۾ ڪينءَ گذارو ڪندا پئي آيا آهيو؟

چاچي وراڻيو: اهو هينءَ جو اڳ اسان شهر جي روشني نه ڏٺي هئي. ۽ هاڻي توهان ڀمراڙيءَ جي اونده نه ڏٺي آهي. شاعري ڪرڻ سولي آهي، پر لنڊيون لتاڙڻ ڏکيو ڪم آهي پٽ.هوٽل تي ويهي طعام کائڻ سولو آهي، نٽهڻ آس ۾ ڳاهه ڳاهڻ ڏاڍو ڏکيو آهي بچاه. شاعريءَ کان ته چڱو اٿئي ته اسان وٽ اچي اسڪول ۾ ٻار پڙهاءِ. خبر پئجي ويندئي!

چاچي ڪوڙي کي چيم: چاچا. پيلي ڳوٺ ۾ هيتريون شاديون ٿيون، جيترا موت ٿيا، هيترا ملاڪڙا ٿيا، ملهون ٿيون، ميلا ٿيا، هڪ نڪي جو خط به نه لکيئي ڪٿي ڪڏهن؟

چاچا ڪليو: چيائين، زورآور آهين پٽ. ماستر کي وڏيري جي اوطاق تان فرصت هجي ته نهال به ڪولي نه؟

چيم: ماستر جو نهال سان ڪهڙو واسطو؟

چيائين: ماستر ماستر به آهي، پوسٽ ماستر به آهي. پوسٽ مين به آهي، منشي به آهي، ڏيک منشي به آهي. سڀ ڪجهه آهي پٽ.

جي اهو بيمار ٿئي تــه ســب کاتا بند. جي ڪاوڙجي تــه هڙني اونده. جي مري پوي ته وڃي پيو ڳوٺ وساه. جيسين وڃي پيو ماستر جمي!

(٦- مئي ١٩٨١ع)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پريشانيون

هڪڙي ڏينهن مون شاعر، جذبات حضرت بلبل، بيقرار کي هاڻ وٽ ويهاري پڇيو ته ميان شاعر جذبات، پڌو اٿم ته ڪجهه پريشان آهين. ماڻهن کي دانهون ڏيندو ٿو وتين. آهون ڪندو ٿو وتين. آخر ڳالهه ڇا آهي؟ ڪهڙي تڪليف اٿئي؟ ڪو ڏک سور هجي ته ٻڌاءِ. متان ڪا مدد اسان به ڪري سگهون.

چيائين: مون سان وڏو ناحق آهي.

چيم: ڪهڙو؟

چيائين: منهنجو ڪلام ڪوبه ڪونه ٿو ڇپي.

چيم: ان ۾ ڀين جو ڪهڙو ڏوهه؟ تون ئي ڪٿي ڇپاءِ.

چيائين: مون وٽ پئسو ڪونهي، ماڻهن وٽ وقت ڪونهي.

چيم: ته پوءِ ڪجهه وقت پيو به انتظار ڪر.

چيائين: پوءِ ڇا ٿيندو؟

چيم: پوءِ تون گذاري ويندين ۽ اسان وٽ صرف گذاري ويلن جا ڪتاب ڇپايا ويندا آهن.

شاعر جذبات کي چيم ته: تنهنجو پيو مسئلو؟

چيائين: ٻار کي اسڪول ۾ داخلا نٿي ملي.

چيم: ڪيتري عرصي کان داخلا نه ملي اٿئي؟

چيائين: چار سال ٿيا آهن. هر سال ائين ٿا چون ته ايندڙ سال اچجانءِ.

چيم: پوءِ ڇا ڪجي؟

چيائين: داخلا وٺجي.

چيم: داخلا ملي ويندي- دلجاءِ ڪر.

چيائين: سو وري ڪيئن؟

چيم: ٿورن سالن ۾ هٽ وڏو ٿي ويندئي، ان جي شادي ڪرائجانءِ.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

کيس پٽ چمندو، تيستائين داخلا جو وارو به اچي ويندو. پٽ نه ته پوٽو ئي سهي!

شاعر جذبات حضرت بلبل، بيقرار چيو ته: منهنجو هڪڙو پيو به مسئلو آهي جيڪو حل ٿيڻ گهرجي.
چيم: ڪهڙو؟
چيائين: مشاعري ۾ پهريون ته مون کي سڏائين، ڪونه، پر جي سڏائين ٿا ته ماڻهون ٻڌن ڪونه ٿا. ٽاڙيون وڄائي ڀڄائي ٿا ڇڏين.
چيم: هاڻي ان کي مان ڇا ڪيان؟
چيائين: صلاح ڏيو.
چيم: صلاح سولي آهي. اڄڪلهه شعر و شاعريءَ جو زمانو ته رهيو ئي ڪونهي. پر جيڪڏهن هر ويرو ڪلام ٻڌائڻ جو ايترو ئي شوق اٿئي ته پوءِ ڪلام ڳائي ٻڌائيندو ڪر. ۽ جي ايئان به نه ٻڌن ته پوءِ ڳائڻ سان گڏو گڏ ٿوري جهمر به ئي وجي ته وه واه! ڀاڻ ته ٻڌندا پر ڳوٺان به ماڻهو گهرائيندا.

حضرت بلبل، بيقرار جو ٽيون مسئلو اهو هو ته ڪيس مسواڙ تي جاءِ نٿي ملي.
چيم: ڇو نٿا ڏين توکي جاءِ؟
چيائين: پهريون ته گهرن ٿا ايڊوانس. پوءِ ڊپازٽ. پوءِ ضمانت. پوءِ ڪئريڪٽر سرٽيفڪيٽ. مطلب ته هزارها بکيڙا آهن. هاڻي مان ڇا ڪيان؟
چيم: سولو ڪم آهي.
چيائين: وارو ڪر، ٻڌاءِ.
چيم: اڄڪلهه سڀ کان سولو آهي، جاءِ ماڻ ڏکي آهي. تون هينءَ ڪر جو ڪنهن جاءِ جي مالڪ جي فرزندي ۾ شامل ٿي وڃ. زال به ملندئي، جاءِ به ملندئي. وينو ڪاڏهن کپاءِ. نه الڪونه نڪر. نه گهر جي پريشانيءَ جو ذڪر.

شاعر جذبات کي چيم ته: ڪو پيو مسئلو؟

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

چيائين: هائو، مسئلا جام. پر هڪڙي دوست جو مسئلو ٻڌايون.
چيم: ڇا ڪندو آهي؟
چيائين: ڊاڪٽر آهي.
چيم: ڪهڙي تڪليف اٿس؟
چيائين: ڏاڍو قابل ماڻهو آهي، دوا جي هڪ ٿي وزن سان مريض ٺيڪ ٿي ويندا اٿس. پر ويچارو ڪمائي ڪونه ٿو. هرڪو مريض ٻهرئين ڏينهن ئي ٺيڪ ٿي گهر هليو وڃي. هن ويچاري جا ساڳيا ٽڪر ماڳ سان.
چيم: اها ئي ته سندس غلطي آهي نه! مريض کي ڪجهه ڏينهن ته ٻنڌ ڪرائجي. پئسا به ملندا، ميڙو به متل رهندو. اڙي بابا ڌنڌي جا گُر سکي ڳُر!

چيم: شاعر جذبات، تنهنجو ڪو پيو مسئلو؟
چيائين: اڄان هڻ ٻڌي اي. مسئلن جي جيڪا ڪوٽ؟ مسئلو اهو آهي ته بيمار ٿو گذاريان.
چيم: ڪهڙي بيماري اٿئي؟
چيائين: ڇيلهه ۾ سور، مٿي ۾ سور، سنڌن ۾ سور، پير ڦٽجي پيا اٿم، هلان ٿو ته ڪِرو ٿي ٿو هلان. صلاح ڏي ته ڇا ڪيان؟
چيم: صلاح سولي آهي. مني بس ۾ چڙهڻ ڇڏي ڏي. فٽافٽ ٺيڪ ٿي ويندين!

شاعر جذبات ڀراڻو دوست به آهي، همدرد ساٿي به آهي، سهڻو انسان به آهي، ان ڪري ان سان ڪچهري ڪري، دل کي راحت ايندي آهي. چيومانس: هاڻي ته مسئلا پورا ٿيا ها اڃان به اٿئي ڪو پيو مسئلو؟
چيائين: جيسين بندو جيئرو آهي، تيسين اهي ڳالهيون ڪي ڪٽڻ سون آهن.
چيم: مثال طور؟
چيائين: مهمان ماري وڌو آهي.

چيمر: ان جا مان اڳ ئي گھڻان نسخا ٻڌائي چڪو آهيان.

ڇپائين: مثلاً!

چيمر: مثلاً اهو تہ در هميشہ بند رک. در تي لڳل نالي جي تختيءَ اڳيان ”مرحوم“ لکائي ڇڏ. بجاءِ جو فيوز آڏائي ڇڏ، گئس جو ڪنيڪشن ڪٽائي ڇڏ، در تي ڪتو ڌار، ڪتو نڪمو هجي تہ ڪدڙ، بگھڙ، ريڇ وغيره ڌار. مهمانن کي ڪينجھر ڍنڍ جو پاڻي پيار. ڪاوڙجي پوندا، پڇي ويندا، نہ تہ گذاري ويندا.

ڇپائين: اهي ڳالهيون سڀ برابر، پر منهنجي مهمان تہ منهنجي مس آهي.

چيمر: تہ پوءِ هينءَ ڪر. ٻي شادي ڪر. ٻي مس کي بہ گھرائي مهمان ڪر. لوهہ کي لوهہ ڪٽيندو. ٻئي ڏيڍر ڌيون پيون هونديون!

(٢٦- اپريل ١٩٨١ع)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پٽيوالو

چوندا آهن ته: سائين ته سائين. پر سائينءَ جا گھوڙا به سائين.
ان چوڻيءَ تي ڪو ٻيو عمل ڪري يا نه ڪري پر اسان جي آفيسن جا پٽيوالا ضرور عمل ڪندا آهن. توهان ڪنهن به آفيس ۾ وڃو، ڪنهن به ڪم سان وڃو، وڏي صاحب تائين پهچڻ کان اڳ ڪيترن ئي ننڍن صاحبن وٽان گذرڻو پوندو: ۽ انهن ۾ اڪثريت پٽيوالن جي هوندي.
مون کي خبر ناهي ته لفظ پٽيوالو ڪيئن ۽ ڪڏهن جڙيو پر جوڙجڪ سان اهو ضرور ٿو معلوم ٿئي ته اهو لفظ ٻن لفظن جو جوڙ آهي. يعني پٽي وارو. يعني اهو شخص جنهن کي پٽو ٻڌل هجي.
جيستائين پٽو ٻڌل آهي ته خير آهي، پر جي پٽو کليل آهي ته پوءِ ڪنهن جو به خير ڪونهي.
مان هڪ آفيس ۾ ويس، در تي پٽيوالو ويٺو جهوٽا کائي رهيو هو.
مون کي ڏسي خونخوار آواز ۾ چيائين: ٻيهه اتي. ڪڏانهن ٿو وڃين؟
چيم: صاحب سان ملڻو آهي.
چيائين: صاحب سان ٿو ملين جو اسان مٺا آهيون. ڀوريون ڪم ٻڌاءِ.
چيم: ڪم ضروري آهي.
چيائين: سيڪو ائين چوندو آهي.
چيم: پر منهنجو ڪم نهايت اهم آهي.
چيائين: ڇتو ٿيو آهين ڇا؟ هٽي پري ٿيءُ ته هٿايانءِ نه هٿڪڙي.
ڏسين نٿو ته صاحب اندر تمام ضروري ميٽنگ ۾ آهي. ڪنهن کي به اندر وڃڻ جي اجازت ناهي. سرڪاري ڪم آهي، ڪو چرچو آهي ڇا؟

ڇيمر: مان صاحب جو سالو آهيان.
پٽيوالي جو وات ڦاٽي ويو. پيرين هٿ ڀڳائين. ڇيائين: سائين معافي ڏي. انسان خطا جو گهر آهي. هليا وڃو اندر. صاحب ويٺو تو ڪاميٽري پڙهي!

پنهون پٽيوالو منهنجو پاڙيسري آهي. وڏي ٺٺ ٺانگر سان رهندو آهي. ٽي- وي، فرج، صوفا سيٽ مطلب ته گهر ۾ هر شيءِ موجود اٿس. هڪ ڏينهن ڪانئس پڇيم: پنهون، يار هڪڙي ڳالهه ته ٻڌاءِ، پگهار ڪيتي اٿئي ؟
چيائين: مڙس جون پگهارون پڇيون آهن؟
چيم: آهين ته پٽيوالو، پوءِ هيڏي شان سان ڪيئن ٿو رهين؟
چيائين: مڙئي رب جو فضل آهي.
چيم: تنهنجو صاحب به ائين لٺ سان رهندو آهي؟
چيائين: اهڙو افعال هجيس ها ته صاحب ڇو هجي ها. مون وانگر پٽيوالو نه هجي ها؟

ٻه پٽيوالا ويٺا پنهنجن صاحبن جون ڳالهيون ڪري رهيا هئا.
هڪ چيو: مون وارو صاحب صفا چٽ آهي.
ٻئي چيو: مون وارو ته ان ڪان به وڌيڪ چٽ آهي.
ٽيئين چيو: سڄو ڏينهن ڦوڪيو ٿو گهمي. ڳالهه ڳالهه تي وڙهي ٿو.
ٻئي چيو: مون وارو ته زال کان به ڊڄندو آهي. گهران دڙڪا کائي ايندو آهي ته ڪاوڙ وري اسان مان ڪيندو آهي.
پهرئين چيو: مون وارو صاحب ته ڪنجوس به ڪنجوسن جهڙو آهي، مجال آ جو ڪنهن کي ڪٽي ڪوپ چانهه جو پياري.
ٻئي چيو: ادا سچ پڇين ته مون وارا لڱا سو دفعا سٺا آهن. مون واري صاحب جا ڪپڙا ڏسين ته توبهه ڪري ڇڏين .
پهرئين چيو: اکر نٿو اچيس، آن ڏئي پڙهيو ٿو ڏسجي. ڳالهه ڳالهه تي صلاح مون کان پڇندو آهي. مان نه هجان ته ڪڏهوڪو نوڪريءَ مان ڪڍي ڇڏنس ها .

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ٻئي چيو: مون واري ڪي ته ٻئسو ونڻ ٻه ٽئو اچي، مان نه ھجان ته ڪڏھو ڪو بڪ مري وڃي ھا!

مون ھڪ ٻٽيوالي ڪي چيو: ھيءُ ڪاغذ تمام ضروري آھي ٻنهنجي صاحب ڪان سھي ڪرائي ڏي۔
چيائين: مھينو ڪن رکي ٻوھ اچجانھ. صاحب ڪي ڪم تمام گھڻو آھي.
چيم: منھنجي زندگي ۽ موت جو سوال آھي.
چيائين: مان لاچار آھيان. صاحب ڪي مٿي ڪنهڻ جي ٻه فرصت ناھي.
چيم: تون ڪاغذ وٺي صاحب جي ٽيبل تي ته رک. پائھي سھي ڪندو.
چيائين: اھو سڀ ڪجھه بيڪار آھي.
چيم: تون ڪوشش ته ڪر.
چيائين: مون کي خبر آھي.
چيم: ٻوھ ٻه ڪوشش ڪرڻ ۾ ڪھڙو عيب آھي؟
چيائين: منھنجو مٿو نه کاءُ، وڃي ٻنهنجو ڪم ڪر.
چيم: منھنجو ڪم ته اھوئي آھي. ڇڏيندو مانھ اصل ڪونه.
چيائين: ڇا ڪيان؟ تنھنجا ڪاغذ ٽيبل تي ٿو رکان ته آڏامي ٿا وڃن.
چيم: ته ٻوھ اھا ڳالھه ڪر نه. اچي وٺ ھيءُ وزن.
انئين چئي ڪيسي مان اڌ پاءُ وزن جيترا نوٽ ڪڍي ڪيس ڏئي ڇڏيم. ھن دفعي ڪاغذ ھرگز ڪونه آڏاڻا.

ھڪ صاحب نھايت مايوس ويٺو ھو. سندس ھڪ پيارو دوست سائس ملڻ لاءِ آيو ۽ چيائين: ڇا ماجرا آھي؟ اڄ آفيس جو ڪم ڪار ڪونه ٿو ڪرين؟
صاحب چيو: نه.
دوست پڇيو: فائيل ڍير لڳا پيا آھن، ڪجھه ته نيڪال ڪر.
صاحب چيو: پيا ھجن.
دوست چيو: بيمار آھين ڇا؟

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

چيائين: نہ.

دوست چيو: ڪهرواري چاق ڪانهي؟ ڇا؟

چيائين: چاق آهي.

دوست چيو: ٻي ڪا پريشاني اٿئي ڇا؟

چيائين: ڪا پريشاني ناهي.

دوست حيران ٿي چيو: تہ پوءِ ڪجهہ تہ هوندو؟ ڪجهہ تہ ٻڌاءِ، ڳالهہ ڇا آهي؟

صاحب ٿڌو ساهہ پريندي چيو: مون وارو پٽيوالو مهينو موڪل تي ويو آهي. فائيلن جو نيڪال اهوئي ڪندو آهي. هاڻي ڳالهہ سمجهئي؟

(٢٧- آگسٽ ١٩٨٠ع)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

محاورا

هر ٻوليءَ ۾ معني ۽ مفهوم جي اظهار لاءِ محاورا ٺهندا آهن. ڏکي ڳالهه کي مختصر ۽ اثرائتو بڻائڻ لاءِ اهي محاورا بي حد ڪارائتا سمجهيا ويندا آهن.

اسان جي ٻوليءَ ۾ پڻ اوهان کي بي انتها محاورا، چوڻيون ۽ پهاڪا نظر ايندا. پر ڪڏهن سوچيو اٿوَ ته اظهار جا اهي سهڻا، سڊوڻا ۽ سادا سودا پنڊار ڪيئن ۽ ڪهڙن موقعن تي ايجاد ٿيا؟

اسان ڪجهه کوجنا ڪري، اکين جو نور نچوئي، آٿ ڪتابن جا پڙهي، اوهان لاءِ انهن محاورن جو پڻ بنياد حاصل ڪيو آهي. اچو ته ڏسون.

هڪڙو محاورو آهي: ڇيڄ ۾ ڪو سڏائي ڪونه، گهوٽ جو ماسات آهيان!

اهو محاورو ڪراچيءَ کان شروع ٿيو.

اڪثر ٿيندو ائين آهي ته شادين مرادين ۾ ڪاڌي پيتي جو معقول انتظام هوندو آهي. مهمان ٻري پري جا ۽ وڻ وڻ ڪائي هوندا آهن. ڪڏهن ڪبهي ڪي سڃاڻڻ جو ته سوال ئي پيدا ڪونه ٿو ٿئي. باقي ڪڏهن ڪڏهن ته ائين به ٿيندو آهي ته هڪ ڇيڄ جا مهمان ٻيءَ ۾ شامل ٿي ويندا آهن ۽ ٻيءَ جا ٻين ۾. ڪن کي ته اهڙن موقعن تي خوشيون ڪندو ۽ نچندو به ڏٺو ويو آهي. ان ڪري ئي هڪ ٻيءَ چوڻيءَ جنم ورتو. اها هيءَ ته: پرائين ڌهلين احمق نچي!

خير، سو سائين ڪي مفت خور هر روز زردا پلاءُ کائڻ لاءِ ڪنهن نه ڪنهن شاديءَ ۾ شريڪ ٿي ويندا آهن ۽ خوب مزا ڪندا آهن. هڪ اهڙي ئي موقعي تي ڪنوار وارن هڪ مهمان کان پڇيو: سائين اوهان جي تعريف؟

هيڪندي وراڻيائين: مان گهوٽ جو ماسات آهيان.

گهوٽ جي ماءُ اتفاق سان اتي موجود هئي. اهو ٻڌي رڙ ڪري چيائين: مٺا مس مس ظاهر ٿيو آهين. منهنجي ڌيءَ ويچاري ته تنهنجو انتظار ڪندي ڪندي آخرڪار بي اولاد ٿي مري وئي!

اربع خطا ٿيڻ

منيڻ نالي هڪ نوجوان هر اربع تي صبح سوير پنهنجي محبوبه ملوڪان سان ملڻ خاطر مني بس تي سوار ٿي ٻڪرا پڙي ويندو هو. دوست احباب، عزيز رشتيدار سندس ان بهادري جو داد ڏيندا هئا ۽ ٻاڻ ۽ ويوي منيڻ جي واکاڻ ڪندا هئا. ڇو ته شينهن ۽ چيتي جا شڪاري، اکاڙي جا پهلوان ۽ سرڪس جا بازيگر پڻ مني بس جي نالي کان ڪنبندا هئا ۽ سندس چال ۽ رفتار جو حال ڏسي ڪن ٻڪڙيندا هئا; پر منيڻ نه ڪڏهن مني بس کان ڊنو ۽ نه وري ڪڏهن اربع خطا ڪيائين. هن ته سهڻي ۽ مهيار جو قصو پڙهيو هو، جنهن ۾ سهڻي ڪچو گهڙو کڻي مٿي متي مهراڻ ۾ ٽپو ڏئي مهيار سان ملڻ ويندي هئي.

هڪ ڏينهن ڪرڻي خدا جي اها ٿي جو جنهن مني بس ۾ منيڻ سفر ڪري رهيو هو، سا تيز رفتاري سبب وڻ تي چڙهي وئي. منيڻ جا ڪپڙا ڦاٽي تار تار ٿي ويا.

ٻي مني بس ٻڪڙيائين. اها هڪ گهر جي ڀت ڀڃي ٻورچيخاني ۾ پهچي وئي، منيڻ جي مٿي ۾ دال جي ديڳڙي اٽڪي پئي.

ٽئين مني بس ۾ چڙهيو. اها هڪ تلاءُ ۾ ٽپي پئي. منيڻ جو پيٽ پخال ٿي ويو.

چوٿينءَ ۾ چڙهيو. اها ريل گاڏي هيٺان اچي وئي. منيڻ ٻچي پيو. جڏهن آخرڪار ملوڪان تائين پهتو ته هن بيرحم ڪيس ڏسي چيو: ڀلا هيءَ به ڪو وقت آهي اچڻ جو؟

منيڻ لهه ڦهه جواب ڏنو: مني بس جو مسافر آهيان. شڪر ڪر جو جيئرو جاڳندو پهچي ته ويس. اربع خطا ته ڪانه ڪيم؟

وقت جي تنگيءَ سبب ڪن ٿورن محاورن جو مختصر ذڪر ڪجي ٿو. زندگي رهي ته سندن تفصيلي ذڪر پڻ ڪبو.

پلي پلي پاڻ آئي، سا به نه پلي:

هيءُ بهاڪو ريل گاڏيءَ لاءِ چيو ويو آهي. چون ٿا ته ڪا ريل گاڏي هميشه ليٽ ايندي هئي. پر هڪ دفعي ته مور گهڻو رستو پلجي مگر بجاءِ ڏهي الهيار وڃي پهتي. ٿن ڏينهن کان پوءِ جڏهن مگر پهتي، تڏهن فايٽ فارم تي ويٺل مسافرن چيو: پلي پلي پاڻ آئي، سا به نه پلي!

پاڻيءَ مٿي جهوپڙا، مورک آڇ مرن:

هي پهاڪو انهن ماڻهن لاءِ ڏنو ويو آهي جيڪي ميونسپالٽيءَ جي گندن نالن مٿان جهوپڙيون اڏي ويهندا آهن پر ڪي. ڊي. اي جي ناڪن مان پاڻيءَ بجاءِ هوا نڪرندي آهي.

اچا ڪارا پڌرا ڪرڻ:

هي محاورو ان ماڻهوءَ لاءِ گهڙيو ويو آهي جنهن پيريءَ ۾ جوان جماڻ ڇوڪريءَ سان ٻي شادي ڪئي. نتيجو اهو نڪتو جو پهرين زال سندس ڪارا وار نوچڪي سان چونڊي پٽيندي هئي ۽ جوان زال سندس اڇا وار چانگيندي هئي. لاچار ٿي ان ماڻهوءَ وارن کي خضاب لڳائڻ شروع ڪيو. انهيءَ تي ڪراڙي زال غصي ۾ اچي چيس: خضاب نه لڳائين ها ته اڇا ڪارا پڌرا ٿي پوني ها!

پل ۾ تولو، پل ۾ ماسو:

هيءُ محاورو واپڊا جي بجليءَ لاءِ خاص طور تي جوڙيو ويو آهي.

ٻليءَ کي خواب ۾ ڇيڇڙا:

هڪڙو ماڻهو هر روز سير گوشت گهرائيندو هو. پوئيون پاڻ کائيندو هو ۽ ڇيڇڙا ٻليءَ کي ڏيندو هو. جڏهن گوشت ٢٥ روپيه ڪلو ٿي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ويو ته چيچڙا پاڻ کائيندو هو ۽ دلاسا ٻلي‌ءَ کي ڏيندو هو. جڏهن
ڪاسائين ڪاروبار بند ڪري ڇڏيو تڏهن دلاسا پاڻ کي ڏيندو هو
۽ دڙڪا ٻلي‌ءَ کي ڏيندو هو.

هڪ ڏينهن بيزار ٿي ٻلي‌ءَ ڪيس پير جي آڱوٺي ۾ چڪ هڻي ڪڍيو.
ماڻهوءَ سمجهيو ته چيچڙو سمجهي پٽي آهي تنهن هڪدم اهو ڀاڪو
ڏنو ته: ٻلي‌ءَ کي خواب ۾ چيچڙا!

(۲۰- آگسٽ ۱۹۸۰ع)

امدادِ باهمي

اسان جي معاشري ۾ هر ڳالهه جي منصوبه بندي وقت کان گهڻو اڳ ڪئي ويندي آهي. اها جدا ڳالهه آهي ته منصوبه شروع ٿيڻ کان پوءِ بندي بندو بنجي ويندي آهي ۽ منصوبو ويچارو منهن تڪيندو ئي رهجي ويندو آهي.

ٻار جي منصوبه بندي ٻار ڄمڻ کان اڳ ڪئي ويندي آهي. سندس مستقبل، تعليم ۽ تربيت، شادي وهانءُ، مرڻي پرڻي جو پروگرام پهرين ئي تيار ٿي ويندو آهي. ٻار کي صرف دنيا ۾ اچي، ان پروگرام کي عملي جامون پهرائڻو هوندو آهي.

توهان ڏٺو هوندو ته اسان جي ڳوٺن ۾ "هٿڻ"، "بدو"، "ڏي وٺ"، "عيوضو" وغيره جا رواج آهن. انهن موجب مڱڻا، نڪاح ۽ شاديون تڏهن ئي ٿي ويندا آهن جڏهن اڃان ٻار ماءُ جي پيٽ ۾ هوندا آهن. دنيا ۾ اک پٽيندا آهن ته هر شئي ريڍي ميڙ سندس انتظار ۾ هوندي آهي.

انهيءَ کي چئبو آهي "امداد باهمي". وڏن تي وڏا بار آهن، هو پنهنجا ته سمورا فرض ادا ڪري ٻي نڪرا ٿيندا آهن، پر ايندڙ نسل جا به سڀ بار لاهي ڇڏيندا آهن. اهوئي سبب آهي جو مغرب وارا اڃا ڏاڙهيءَ ۾ به ڪنوارا ڦرندا آهن، ۽ اسان جا ڪُونڌ اني ذڪر ڪيڏندي به ستن ٻارن جا پيءُ هوندا آهن! ۽ پوءِ اهي ستئي ٻار ڪنهن لانچ ۾ چڙهي روزگار لاءِ دبئي ويندا آهن ۽ اوچتو پاڻ کي واپس منهوڙي تي ٻي يارو مددگار پائيندا آهن.

رن جي مستقبل جي باري ۾ مون ڪافي ماڻهن سان گفتگو ڪئي،
.دن خيال معلوم ڪيا ۽ ڪافي جاکوڙ بعد ان نتيجي تي پهتو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

آهيان ته صديون پراڻي منصوبه بندي اجائي ۽ ناڪاره ناهي.
ان جي پويان عام ۽ دانش جا پندار ڇُپيل آهن. سمجهه ۽ سوچ جا
خزانا لڪل آهن. جيڪڏهن اسان ڪم نظر انهن کي سمجهي
نٿا سگهون ته اها اسان جي پنهنجي ڪمي آهي، منصوبه بندي جو ڏوهه هرگز
ڪونهي. مثلاً ڏوٿالو خان جهڙن ڪان اڳ پنهنجي ڌيءَ سومل،
پنهنجي اسي سالن جي وڏيري لونگ خان جي نالي نه ڪري ڇڏي
ها ته ايتري ڌن دولت جو مالڪ ڪيئن ٿئي ها؟
يا وري سومر خان پنهنجي پاڻ آچر خان جي اڻڃاول پٽ جي
نالي پنهنجي اڻ ڃاول ڌيءَ ارباب نه ڪري ها ته پوءِ پيريءَ ۾
ڪيس سگهه ڪير ڏئي ها؟ ڌيءَ ڏئي زال وٺڻ ۾ ڪو عيب ته
ڪونهي. عزت ۽ غيرت پڻ ان ڳالهه جي اجازت ڏين ٿيون ۽
ان ڪان سواءِ پلا ڏيٺر پڻ ڪم ڪهڙي ايندين؟

منهنجي هڪ دوست کي پٽ ڄائو. ڏاڍو خوش ٿيو، اصل ڪپڙن
۾ نه پيو ماپي.
پڇيومانس: پٽ جي خوشي ته برابر هر ڪنهن کي ٿيندي آهي پر
تون ڪجهه وڌيڪ خوش آهين. ڳالهه ڇا آهي؟
چيائين: منهنجي زندگيءَ جا سڀ ارمان پورا ٿي ويا.
چيم: ڪيئن؟
چيائين: پٽ کي پڙهائي لکائي وڏو ڪندس. ماڻهو سگهه آڇيندا،
مان انڪار ڪندس. هو وڌيڪ ڏاج ڏيندا، مان اهان به انڪار ڪندس.
هو بنگلو، ڪار، فرج، رنگين ٽي- وي، ڏهه لک روپيه نقد ڏيندا.
مان هائوڪار ڪندس. اهڙيءَ طرح لکاپتي ٿي ويندس.
چيم: ڏاج جي رسم اسان ۾ ته ناهي.
چيائين: اڳ سڌريل به ته ڪونه هئاسين.

هڪ نوجوان، خوبصورت، خوش پوش، هڪ ڏينهن منهنجي آفيس
۾ آيو. چيائين: توهان سان ڪجهه ڳالهائڻو آهي.
چيم: حڪم ڪيو.
چيائين: توهان اديب، شاعر، ليکڪ ۽ پيو الائي ڇا ڇا آهيو. ان

ڪري توهان وٽ پنهنجو مسئلو ڪڻي آيو آهيان.

چيم: ڪهڙو مسئلو؟

ڇيائين: مان وڏيري پيرل خان جو پٽ آهيان. پنهنجن ستن ئي ڀيڻهين ۾ مان اڪيلو ماڻهو آهيان جنهن تعليم حاصل ڪئي. آزاد ماحول ۾ ساهه کنيم. آئڻ ويهڻ، ڳالهائڻ ٻولهائڻ جو سليقو سکيم. اتي ئي منهنجي ملاقات روبيه سان ٿي. مون سانس شاديءَ جو وعدو ڪيو: پر خبر پيم ته منهنجي والدين ننڍي هوندي ئي منهنجي مڱڻي ڦاپل نالي ڇوڪري سان ڪري ڇڏي هئي.

مون بغاوت ڪئي. روبيه کي ساڻ وٺي ڳوٺ ويس. بابا سان سانس ملاقات ڪرايم.

چيم: پوءِ ميچي ويو تنهنجو پيءُ پيرل خان؟

ڇيائين: ها ميچي ويو. روبيه سان پاڻ شادي ڪرڻ لاءِ تيار ٿي ويو!

ڪن خاندانن ۾ ٻاهران شادي ڪرڻ عيب آهي ۽ ڪن ۾ ٻاهر ڏيڻ جو رواج ڪونهي. ڪنو ڪوجهو، چريو جواري، ٻوڙهو سوڙهو وري به پنهنجو چڱو. ڇوري جيئي يا مري، ڏکي رهي يا سکي، مارون ڪاني، لنگهڻ ڪڍي، ويلا ڪاٽي، وري به پنهنجن ۾ ته هوندي.

بعض خاندانن ۾ ڇوڪريون گهڻيون، ڇوڪرا ٿورا. ٻاهر ڪيڏنو به ناهي، هاڻي ڇا ڪجي؟ يا ته گهر ويٺي مٿو اڇو ڪن يا وري به ٻه ٽي ساهيڙيون ٿي گذارو ڪن.

هڪ پرائمري اسڪول ماستر کي ڇهه ڌيئون، جنهن کي اڃا تائين شادي ڪرائي وٺي آهي.

ٻچيومانس: ڇا حال آهي؟

ڇيائين: پاسپورٽ ٿو ٺهرايان.

چيم: خير ۾؟

ڇيائين: ڇوٽينءَ جون ڳالهيون پيون هلن!

رئيس رب ڏنو موت جي بستري تي پيو هو. ڊاڪٽرن حڪيمن جواب ڏئي ڇڏيو. خير خيراتون پئي هليون ته مولا خطائون معاف

ڪري ۽ آخرت سوڄاري ڪري.

اولاد هوس ڪونہ. ڪراڙي وفادار ڏاڍي ہوني زال مٿن ڪان ويني ڳوڙها ڳاڙيا. سوٽ ماسات پائر پراڻي جام اچي ڪٿا ٿيا هٿاه هڪ راڄ جو چڱو مڙس، ہيو زوراور زميندار. پٽسي ڏوڪڙ جي پرواه ڪانہ، ديڳيون دمجي ويون.

اوچتو رئيس اک کولي.

جوٽس جي منهن تي سرهاڻي اچي وٺي.

رئيس چيو: ڏياڻي، مونکي قلم ڪاغذ گهراڻي ڏي.

زال چيس: قلم ڪاغذ ڇا ڪندين رئيس؟

چيائين: مرڻ ڪان اڳ توکي طلاق لکي ڏيان. مال ملڪيت وري ٻہ پنهنجا تہ ڪائينم!

اسان ۾ حق بخشائڻ بہ عام آهي. نياڻي پيڻ هجي يا ڌيءُ، تيسين شادي نہ ڪرائيندا سين جيسين پنهنجو حصو لکي نہ ڏيندي.

پاڪ خاندان جي نڪ جو سوال پندا ڪري شادي ئي ڪونہ ڪرائيندا سين. اهڙيون ڪيتريون ئي عورتون جوانيءَ کان قبر جي هنج تائين ڪرڻ ۾ قيد رهيون ۽ رهنديون اچن.

اهڙي ئي هڪ وڏيري کان پڇيم: پيڻ جي شادي ڇو نٿو ڪرائين؟

چيائين: پنهنجن ۾ واه ڪانهي. ٻاهر ڏيڻ جو رواج ڪونهي.

چيم: پنهنجن ۾ غريب غربا بہ تہ آهن.

چيائين: فقيرن ۾ پيڻ پرڻايان تہ سڀاڻي پنهنجو حصو گهري؟

چيم: حصو تہ هن جو حق آهي.

چيائين: اسان پنهنجو حق ادا ڪيون تہ هوءَ بہ پوءِ حق گهرندي نہ؟

ڪنهن دوست جي ڳوٺ ويس. ڳولاڻان اڳ ئي قربائنتا، ويتر جو ڪو شهري مهمان اچي تہ هنن جي چڻ تہ عيد ٿي وڃي. ڪٿا نہ پيا پورا پون.

حال احوال ٿيا، ماني ٽڪر ڪاڏوسين. ايتري ۾ هڪ نوجوان ڇوڪري پارڙو ڪڇ ۾ کڻي اچي لنگهي.

پڇيم: ڌيءَ اٿئي؟

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

چياڻين: نه ننهن اٿم.

چم: ننهن؟ تنهنجي؟ توکي نه پٽ ٿي هڪڙو آهي ۽ سو به سال ڏيڍ اڳ ڇاڙو آهي.

چياڻين: هائو، ياڻتي آهي. پٽ جي نالي ٿيل هئي.
خدا پٽ ڏنو اٿم هاڻي ڪيس تاڻ نياڻڻ سڀ ڪجهه سندس حوالي آهي. اڄهو ڏلئي ڪونه نه مڙس کي ڪچ تي ڪنيو پئي وڻي!

(۱۳- فبروري ۱۹۸۳ع)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اسڪول

توهانکي جيڪي وڻي سو وڃي چئو، پر اڄ مونکي ڇڏي ڏيو ته مان هڪ دفعو وري اسڪولن ۽ امتحانن جي ڳالهه ڪيان.

اڄ منهنجي دل صفا ڀري بيٺي آهي. پنج ايڪڙ زمين جا وڪڻي ٻارن جي في پوري ڪئي اٿم. سندن ڪتاب خريد ڪيا اٿم. سندن يونيفارم، بوٽ، جوراب، رومال، روا ۽ پيو الائي ڇا ڇا ورتو اٿم. ٽويشن وارن جا قرض لاٿا اٿم. ماسترن ۽ ماسترياڻين کي مٺائي کارائي اٿم. پٽيوالن، چوڪيدارن ۽ جمعدارن کي خرچي ڏني اٿم.

پئسا ته ويا سڀ کپي. هاڻي ٽا ٻار چون ته استادن چيو آهي ته ايندڙ مهيني کان هرهڪ ٻار جي في پنجاه روپيه وڌي وئي آهي. ٽن ٽن مهينن جي في اڳواٽ ڏيو. بوٽ ڦاڙها نه ڪارا خريد ڪيو. جوراب نيرا نه اڇا خريد ڪيو، ڪتاب پراڻا نه، نوان خريد ڪيو. وغيره وغيره.

زمين ته وڃي وڪامي، اڄ ڪار وڪڻبي.

قوم جي مستقبل جو سوال آهي بابا!

منهنجي سڀ کان ننڍڙي ٻار چيو، مونکي مس پنجاه ڪاپيون آڻڻ لاءِ چيو آهي.

پڇيم: هڪ ڪاپي ڪيتري ملندي آهي بابا؟

چيائين: ٽين چئين روپئين ته ضرور هوندي.

چيم: ٻه اڍائي سو روپيه صرف ڪاپين جا؟

چيائين: ڪتابن جي لسٽ به آهي.

پڇيم: ڪيتري جي لسٽ آهي بابا؟

چيائين: پنج سو روپين جي.

پڇيم: پيو ڇا ڇا آهي بابا؟

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

چيائين: رنگ آهن، پينسلون آهن، ربڙ آهن ۽ سانچا آهن.
پڇيم: اهي ڪيتري جا آهن بابا؟
چيائين: نه ٻڌائيندس، هرگز نه ٻڌائيندس.
پڇيم: ڇو بابا؟
چيائين: ڪل رقم ٻڌڻ کان پوءِ منهنجي دوست جي پيءُ جو هنيانءُ ڦاٽي پيو هو!

منهنجو پاڙيسري خير محمد خان ڪوڪن وارو صبح منهنجي گهر آيو. در کوليم ته ڏٺم ته سهڪي پيو.
پڇيم: خير ته آهي؟
چيائين: اندر هل ته ٻڌايانءِ.
اندر آيو ته ڇپو پئي هليو. ڏسي آتر پيو ته هلي اوپر پيو. جيئن نه بس جي پاڃي ڦرپل هوندي آهي، ائين پئي هليو. صوفي تي ڦهڪو ڪائي ڪري پيو.
چيم: پاڻي آڻي ڏيانءِ؟
چيائين: نه- زهر آڻي ڏي.
پڇيم: هي ڪهڙيون ڳالهيون پيو ڪرين خير محمد خان؟
چيائين: سچ ٿو چوان. هن زندگيءَ کان موت ڀلو آهي.
چيم: ڇا ٿيو؟ سهڪين ڇو ٿو؟ چيلهه ڇو ڇپي ٿي وڃي ائني؟
چيائين: ننڍڙي کي اسڪول ڇڏڻ ويو هوس. ڪٽيءَ کنيم جو ڪتابن جو ٿيلهو کڻي پاڻ کنيم!

اسڪول جي پرنسپال چيو ته: هن سال کان اسان ٻارن جي في وڌائي رهيا آهيون.
چيم: گذريل سال به توهان في وڌائي هئي. ڏيڍ سو مان به سو روپيه ڪئي هيوَ. ۽ ان کان اڳئين سال به توهان في وڌائي هئي. هڪ سو مان ڏيڍ سو ڪئي هيوَ. ۽ ان کان اڳئين سال به توهان في وڌائي هئي.
چيائين: ته جي ايتري معلومات ائني ته پوءِ چپ ڇو نٿو ڪرين؟
چيم: چپ ان ڪري نٿو ڪيان جو منهنجي پگهار ڪانءِ وڏي آهي.

پورت ڪٿان ڪندس؟

ڇپائين: ڏاڍو خود غرض ماڻهون آهين.پنهنجو فڪر ٿيئي ٿو ۽ منهنجو فڪر ڪونه ٿو ٿيئي؟

ڇيم: توهان کي ڪهڙو فڪر آهي؟

ڇپائين: ٻه ڇوڪرا ولايت ۾ پڙهندا آهن. انهن جا خرچ وڏي ويا آهن. ڇوڪريءَ جي شادي ڪرڻي اٿم. ان جو ڏاج ڏاهڍو آهي. موڪلن ۾ يورپ وڃڻو اٿم. ان جي پورت ڪرڻي اٿم. روز فيشن ٿا بدلجن، انهن تي خرچ ڏو اچي.

توهان ماڻهن کي ڇاهي؟ پنجاه روپيه مهيني ۾ وڏيڪ ڏيندي به تپ ڏو چڙهيوَ!

منهنجي ننڍڙي ڪڪي جي ماسترياڻيءَ کيس چيو: سڀاڻي هڪ گلدستو کڻي اچجانءِ. ٻار اچي ضد ٻڌو. لاچار شهر مان وڃي ڏيڍ سو روپين جو گلدستو وٺي آيس. ٻار اسڪول کڻي ويو.

ٻئي ڏينهن حڪم آيو ته: مس چيو آهي ته ڪا وڏي تصوير پٽ تي هڻڻ واري کڻي اچو.

منهنجي گهر ۾ صرف هڪ تصوير پٽ تي هڻڻ جهڙي آهي ۽ اها منهنجي پنهنجي تصوير آهي. سوچيم: اهاني موڪلي ڏيان. اڏين ئي ڪيم.

ٻار اسڪول مان موٽي آيو ته ٻاڻ سان گڏ هڪ چٺي به کڻيون آيو. مس لکيو هو: هن تصوير کي پٽ تي ٽنگڻ بجاءِ اهو ماڻهون موڪلي ڏيو ته کيس پٽ تي ٽنگي ڇڏيان!

پاڙي ۾ هڪ واپاري رهندو آهي. پڙهيل هڪ لفظ به ڪونهي پر ڪتابن جو دڪان هلائيندو آهي. علمي ادبي ڪتابن کان سواءِ هن جي مکيه ڪمائي ٿيندي آهي امتحان کان پوءِ درسي ڪتابن مان. ڪتابن ۽ ڪاپين جا ڍير وڪڻندو آهي. ڳاڏيون ڀرجي ايندڀون اٿس ۽ ڳاڏيون ڀرجي وينديون آهن سندس دوڪان تان پئسا ڳڻي ڳڻي آڱريون ئي گسي وينديون اٿس هنن ڏينهن ۾.

هڪ ڏينهن موٽنکي چيائين: اي ڀائي. تون پڙهيل آهين ۽ مان

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اڻ پڙهيل آهيان، آهي نه؟

چيم: آهي.

چيائين: تو تعليم ورتي هئي ڪمائڻ لاءِ، آهي نه؟

چيم: آهي.

چيائين: پوءِ پاڻي توکي ته گذران جيتري ڀڳهار مشڪل سان ٿي ملي ۽ مان اڻ پڙهيل هوندي به لک ٿو ڪمايان. آهي نه؟

چيم: آهي. پر سيٺ صاحب، علم کي وکڻڻ وارا شاهوڪار نه ٿي سگهن ٿا، سکي ٿي نه سگهندا.

هو کليو. کلي کلي ڪيرو ٿي پيو ۽ پوءِ چيائين: جڏهن منهنجي دوڪان تان ڪو فقير خالي هٿين موٽندو آهي، تڏهن اهو به ائين ٿي چوندو آهي!

منهنجو هڪڙو تمام پراڻو استاد مليو. جهڙور ٿي ويو آهي. رٽائر ڪئي به ڪي ويهه پنجويهه سال ٿي ويا اٿس.

پيرين پئي مليومانس.

چيائين: ابا ڪ منهنجو شاگرد هوندين.

چيم: جي منهنجا سائين.

چيائين: هائو ابا. نه ته اڄ جو ته اولاد به پيرين نٿو پوي.

چيم: توهان جي دعائن ۽ محنتن سان مان اڄ هن لائق ٿيو آهيان.

چيائين: نه پٽ، اها تنهنجي سعادت مندي آهي.

چيم: سائين، هاڻي ڇا ڪندا آهيو؟ ڪٿي رهندا آهيو؟

چيائين: پاڙي جي ٻارن کي پڙهائيندو آهيان. رکو سکوڪائي مدرسي ۾ سمهي رهندو آهيان.

چيم: توهان جو پٽ به ته هوندو هو هڪڙو؟

چيائين: ها. ان هڪ اسڪول کوليو آهي. سال ۾ پنج اٺ لک روپيه ڪمائيندو آهي. بنگلي ۾ رهندو آهي. خوش آهي. خدا اڳتي به خوش رکندس.

چيم: پوءِ توهان ان سان گڏ ڪونه رهندا آهيو ڇا؟

چيائين: نه.

خط

ڪجهه مهربان مهرباني ڪري ڪڏهن مون کي به خط لکي نوازيندا آهن. انهن خطن ۾ صلاح مشورا، ذاتي مونجهارا ۽ ڪي دلچسپ سوال پڻ موڪليندا آهن. ڪن کي ته مان سڌو سنئون سندن ئي موڪليل ائڊريس تي جواب ڏئي ڇڏيندو آهيان ۽ باقي مهربانن کي موقعو ملندي ئي ڪنهن پروگرام ذريعي سندن جواب ڏيندو آهيان.

اڄ ڪجهه اهڙائي خط منهنجي سامهون آهن.

ڪنڊڪوٽ کان هڪ دوست ممتاز صاحب ڪيترائي خط لکيا آهن. سڀني خطن جو حاصل ڪلام اهو آهي ته ممتاز صاحب هڪ شاگرد آهي، خوبصورت آهي، اداڪاريءَ جو شوقين آهي، ريڊيو، ٽي- وي ۽ فلم ۾ ڪم ڪرڻ جو ڏاڍو اشتياق اٿس.

ان دوست کي عرض آهي ته بابا صرف شوق ئي ڪافي ناهي. ريڊيو، ٽي- وي ۽ فلم تي ڪم ڪرڻ لاءِ ڪجهه ناٽو، ڪجهه سفارش ۽ گهڻي ٽڪ جي پڪائي گهرجي. لوڻ جو ٽڪ هجي ته پوءِ وه واه! پيڙائي پار سمجهه!

هڪ ٻئي دوست لاڙڪاڻي کان خط لکيو آهي. نالو اٿس رضا محمد رضا. چوي ٿو ته منهنجي مس کي ننڊ ۾ آئي گهمڻ ڦرڻ جي عادت آهي. اسان ٻئي ماڙ تي رهندا آهيون. سخت پريشان آهيون. ڪا صلاح ڏيو ته ڇا ڪيون؟

بابا رضا محمد رضا. ڳالهه سولي آهي. مائي جيڏانهن رخ رکي،

چيم: ڇو ڀلا؟

چيائين: هن ۾ ۽ مون ۾ وڏو فرق آهي بابا.

منهنجا شاگرد مون کي محبت ۽ عزت سان ملندا آهن.

هن جا شاگرد کيس پري کان ٻاهه ٻاهه ڪندا آهن.

علم ڏيڻ ۽ علم وڪڻڻ ۾ وڏو فرق آهي پٽ.

(١٧ اپريل ١٩٨٣)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اُن ڀاڄي جون در ۽ دريون کوليندا وڃو، ڪا به رڪاوٽ آڏو اچڻ نه ڏيوس. مسئلو هڪ ٻن ڏينهن ۾ حل ٿي ويندو! (انشاالله)

بدين کان زليخا بانوءَ خط لکيو آهي، چوي ٿي:
منهنجا وار ڏاڍا گهاٽا گهرا ۽ ڊگها هوندا هئا. ڪجهه وقت کان ٿورا ٿورا ٿي ڇڻي رهيا آهن. سخت پريشان آهيان ڪا صلاح ڏيو.

زليخا بانو، منهنجي هڪ دوست سان به ساڳي حالت هئي. هن هڪ نسخو آزمايو، اهوئي نسخو سان توهان کي ٻڌائي رهيو آهيان. غور سان پڙهو، بلڪ لکي ڇڏيو.

ٻه انڊا پيچي، انهن جي زردي ڪڍي، سفيديءَ ۾ لوڻ مرچ ملائي، ٿوري سوڍاڪارڪ گڏي، انگوري سرڪي ۾ ست ڏينهن اُس تي رکي ڇڏيو. اٺين ڏينهن ڪُڙ جي ٻصريءَ تي ملي صبح، منجهند ۽ شام کائو. وار ٿورا ٿورا ٿي ڇڻڻ بند ٿي ويندا.

جنهن دوست اهو نسخو آزمايو هو سو اڄڪلهه نهايت ئي خوبصورت گنجو آهي!

ڪراچيءَ جي پاڙي ڪاڏي ڪاتي مان محمد امين شيخ لکيو آهي ته مونکي پري جون شيون بلڪل نظر نٿيون اچن. عينڪون بدلائي ڏڪجي پيو آهيان. ڪو علاج ٻڌايو.

محمد امين شيخ صاحب، اوهان جو مسئلو برابر ڏکيو آهي. پر جيئن ته اسان وٽ هر مسئلي جو حل موجود آهي، ان ڪري اوهان ڪو به فڪر نه ڪيو.

دراصل توهان پري جي شين کي پري کان نه ڏسو. ويجهو وڃي ڏسو. مسئلو خود بخود حل ٿي ويندو. ها البت هڪ پرهيز ضروري آهي. اها هيءَ ته ڪڏهن به هلندڙ ريل گاڏيءَ کي ويجهو وڃي ڏسڻ جي ڪوشش نه ڪجو!

ڪراچيءَ کان ٿي هڪ گمنام خط مليو آهي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

لکيل آهي: سائين، مان هڪ سرڪاري ڪامورو آهيان. خدا جي فضل سان سٺي عهدي تي فائز آهيان. منهنجا زبردست بنگلان ۾ ڪارين وارا آهن، هُنو ڏوڪڙ جام اٿن، پر مان ايماندار آهيان، ان ڪري تنگدستيءَ واري زندگي گذاري رهيو آهيان. گهر جي بجيٽ پوري نٿي پوي. ڪا صلاح ڏيو.

گمنام صاحب، اوهان لاءِ ٻه رستا آهن. هڪ ته، توهان ڪاموري مان ماتحت ٿي وڃو. بنگلا ۾ ڪاريون توهان کي ٻه ملي وينديون. ٻي صورت اها آهي ته اوهان ريڊيو تان نشر ٿيندڙ ۽ اخبارن ۾ ڇپجندڙ بازار جي اگهن تي پورو پورو اعتماد رکو. انشاالله نه رڳو پورت ٿيندي بلڪ اڌ کان وڌيڪ بچت به ٿيندي!

حيدرآباد جي پاڙي هيرآباد مان رمضان خان خط لکيو آهي.
چوي ٿو ته: اوهان جنهن بلبل، بيقرار شاعر، جذبات جو ذڪر ڪندا رهندا آهيو، اهو منهنجو پاڙيسري آهي. هو ته اهڙو ڪونهي جهڙو توهان پڌائيندا آهيو. بلڪ بيحد فرمانبردار، مهل تي ڪم اچڻ وارو، همدرد، هڏ ڏوکي انسان آهي.

پائو رمضان خان. شاعر، جذبات سڀني کي پهريون اهڙو ئي نظر ايندو آهي. جڏهن توهان پوريءَ ريت سندس قبضي ۾ اچي ويندا، تڏهن هو پنهنجي ڪلام جو ڪتاب ڪٺي پهچي ويندو.
اڃا به وقت اٿوَ، هوشيار ٿي وڃو. نه ته پڻ پاڙيسرين جو حال ڏسي ڇڏيو. اڪثر اڃا تائين گدوبندر ۾ آهن!

مائي راڻيءَ محراب پور مان لکيو آهي ته: ابا، پوڙهي زال آهيان، ريل گاڏيءَ جي سيٽي پڌي ڊڄي ٿي وڃان. ڇا ڪيان؟ صلاح ڏينم.

مائي راڻي، ريل گاڏيءَ جي سيٽي پڌي ته اسان به ڊڄي ويندا آهيون. پلا ماڻهوءَ جي سيٽيءَ متعلق ڇا خيال آهي؟

در محمد جت دادوءَ کان لکي ٿو ته: سائين رات جو دال کائي سمهان

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ٿو تہ سڄي رات ڪڪڙ ٿا خواب ۾ نظر اچن، ۽ جي ڪڪڙ کائي سمهان ٿو تہ سڄي رات دال ٿي ننڊ ۾ نظر اچي. ڇا ڪيان؟

ڊر محمد جت صاحب توهان لاءِ چڱو آهي تہ پاڙو بدلايو. نہ تہ ڪڪڙن جو مالڪ ۽ دال وارو دوڪاندار ٻئي ڳڏجي توهانجا لاهہ ڪڍي ڇڏيندا!

(٢٣- فبروري ١٩٨١ع)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ضمير جو آواز

هڪ ڏينهن منهنجي ضمير مون سان ڳالهايو.

ان کان اڳ مون ڪڏهن به ضمير جو آواز نه ٻڌو هو ان ڪري مون کي خبر ئي نه هئي ته ضمير جو آواز ڪهڙو ٿيندو آهي.

جڏهن پهريون دفعو اهو آواز ٻڌم تڏهن ڇرڪ نڪري ويم. پنهنجي ڪنن تي اعتبار ئي نه پيو اچيم، چوان ته ڪو ڀُلجي جو ڏاهه ته ناهي؟ ڪوٺ ڪريب؟ ته ناهي؟ دوکو دولاب ته ناهي؟

اهو سڀ ان لاءِ، جو زندگي ڀر مون ڪنهن سان به چڱائي نه ڪئي آهي. ڀلائي منهنجي پاسي سان به گذري نه لنگهي آهي. نيڪيءَ جي ته صرف نالي کان واقف آهيان. سڀ سان ڪوڙ، سڀ سان دغا، سڀ سان بي ايماني منهنجي عادت رهي آهي. وڏيرو آهيان. ٿورو گهڻو پڙهيل به آهيان. چئن چڱن ساڻ اٿڻ ويهڻ به اٿم. ٿورو گهڻو سياست ۾، سماجي ڪارج ۾، واپار وڙي ۾، مطلب ته جيئن دنيا جو دستور آهي؛ جنهن جي گهر ۾ داڻا، تنهنجا چريا به سياڻا. مون به پاڻ کي هر طرف ڦهلائي رکيو آهي.

ڪنهن جي بدلي ڪرائي، ڪنهن جي بدلي روڪائي، ڪنهن کي ٻڌايو، ڪنهن کي ڇڏايو. ڪنهن عملدار جي خوشامد ۾ دعوت ڪئي، ڪنهن جي خلاف ڪارين جهنڊين وارو جلوس ڪڍايو. هيتان چار پئسا مليا، هُتان پرمٽ ملي. ڪنهن جلسي جي صدارت ڪئي، ڪنهن جلسي کي ڦٽايو. ڪٿي سڀ کان اڳي اڳي، ڪٿي گوشنات واري پڪي گوهي.

خوشامدين جي ٻاڪ ٻلي پئي پوي. چي: پوتار جهڙو ڏهن سائين دنيا جي تختي تي ڪونه ملندو. واه سائين واه تنهنجي لئه!

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هڪڙو عملدار بدلي ٿي آيو ضلعي ۾. چيائون ڏاڍو ڏنگو آهي. مجال آ جو ڪنهن ڪنهنجي سفارش مڃي. ٽپ آنيسٽ آهي.

مون چيو: آنيسٽ نالي ڪا شيءِ ماڻهو پيٽان جائي ڪانهي. هيءَ ڪهڙي باغ جي موري چئبو؟

چيائون: ويجهو نه وڃجانس پوتار، ڏنگي وجهندئي.

چيم: اسان به ڪن پٽ ڪا پٽ جوڳي آهيون. ڪوراڙ بلائون پاليندا آهيون. ڏسون ته سهي، آهي ڪهڙي شيءِ؟

ويو مانس لنگهي آفيس ۾.

چيائين: ڇو آيو آهين وڏيرا؟

چيم: فلاڻي ڪي جهليو اٿئي، ان ڪي ڇڏائڻ آيو آهيان.

چيائين: اهو خوني آهي. رن زال جو اڪيلو پٽ ماريو اٿائين بيگناهه.

چيم: عملدار آهين، افسانه نگار آهين؟

چيائين: توکي ڇا ٿو لڳان؟

چيم: مون کي ته صفا پوڪ بصر ٿو لڳين. ڇوڪرو قضا الاهيءَ سان مري پيو. پيهر موٽي ڪونه ايندو. ها البت هيءُ نوڙن سان سٽيل بريفڪيس موڙائيندين ته پيهر ڪونه ملندئي.

هن منهنجي ڳالهه نه مڃي. هاڻي نوڪري ته ويس سا ويس پر ڪيسن مان جند اڃا ڇٽيس.

ڇٽي هاريءَ جي ڌيءُ سهٽي وٺي ويم. نيا پو موڪلي شاديءَ جي آڇ ڪئي مانس. ڇوريءَ ته انڪار ڪيو سو ڪيو پر ڇٽي به مت سريون پڏائي منهنجي ماڻهوءَ کي ڌڪا ڏياري ڪيڍي ڇڏيو. پن ٽن ڏينهن ۾ ڳوٺ ۾ ڌاڙو لڳو. ڇٽو مري پيو. ڌيڻس تي ڪاريءَ جي تهمت لڳي. منهنجي حويليءَ ۾ اڄ سام ورتائين. الا الاءِ، خير سلا. مسجد جو مولوي رب ڏنو، هر جمعي تي بيهي وڏيرن کي گهٽ وڌ ڳالهائي. اڙي ابا تنهنجي گهران ڏا کائون؟ تنهنجي مٿان بار آهيون؟ تون پنهنجو دڳ وٺ، اسان پنهنجي راهه وڃون. پاڻ مهيني ماسي چار ڏوڪڙ خرچ پکي جا به وٺيو وڃ.

چي: ته وڏيرو هوڙو ڪي هوڙو، ظالم آهي. يتيمن جو حق ٿو ڦٻائي. پوليس جو ايجنٽ آهي، غير شرعي ڪم ٿو ڪري.
هڪڙي ڏينهن فجر جي نماز پڙهڻ نڪتو، وري موٽي گهر نه آيو.
چيائون: ته ڊاڙيل ڪڍي ويا اٿس. پنگ ٿا گهرن.
ٻين چيو ته: نه، پنهنجي برادريءَ وارن سان دشمني هئس. انهن هلائي ڇڏيس.
ٽين چيو ته: شاخ جي ڪپ تان پير ترڪي ويس. لڙهي ويو.

جنهن ڏينهن مولويءَ رب ڏني جو نيجهو هو، ان ڏينهن ضمير مون سان ڳالهايو.

چيائين: وڏيرا، مون کي سڃاڻين؟
مان وائڙو ٿي ويس، ڪمري ۾ مون کان سواءِ ٻيو ڪو به ڪو نه هو.
ڪلهون ماسا جاچيم: در کولي ٻاهر ڏٺم، ڪا ٻهر ڪانه هئي. وري ٻهر آواز آيو.
چيائين: هاڻي ته خاطري ٿئي ته تون اڪيلو آهين؟
هٻڪندي چيم: تون ڪير آهين؟
چيائين: مان تنهنجو ضمير آهيان.
چيم: ڇا گهرجئي؟
چيائين: مون کي ان يتيم فوتيءَ جي زندگي گهرجي، ڇٽي هاريءَ جي ڌيءَ سهٽيءَ جي عزت گهرجي، مولوي رب ڏني جي واپسي گهرجي.
چيم: اهو ته منهنجي وس ۾ ناهي.
چيائين: ته پوءِ تنهنجي وس ۾ ڇا آهي؟
چيم: منهنجي وس ۾ ته ڪجهه به ناهي.
چيائين: اڄ پهريون دفعو سچ چيو اٿئي. تنهنجي وس ۾ واقعي ڪجهه به ناهي. تون مٽيءَ مٺ آهين وڏيرا.
دري کولي ڏس. تنهنجي حويليءَ کي ٻاهر وڪوڙي وئي آهي. در کول. تنهنجي اڪيلي پٽ جو لاش کڻي آيا آهن. ترس، ٻڌڻ کان ڪڙمين جي ناليءَ ۾ ڪنيل لکها روپين جا قرض پيهر

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ساريا ويا آهن، تنهنجي ڀاڻاري ڀڪڙي ونئي آهي، ۽ ساڳيو ايماندار عملدار ڀيهر تنهنجي ئي ضلعي ۾ مقرر ڪيو ويو آهي. هاڻي ڇا ڪندين؟

چيم: تون ٻڪواس نه ڪرين. اهو نا ممڪن آهي.

ڇپائين: ضمير زندگيءَ ۾ صرف هڪ دفعو ڳالهائيندو آهي وڏيرا ۽ سورنهن آنا سچ ڳالهائيندو آهي.

هاڻي سوچيان ٿو: ڪاش! ضمير مون سان چاليهه سال اڳ ڳالهائي ها!!

فني خرابي

ڪجهه ڏينهن اڳ جي ڳالهه آهي، مان ڪنهن ضروري ڪم مان ايئرپورٽ وڃي رهيو هوس. جهاز پهچڻ وارو هو ۽ منجهانئس ڪي معتبر مهمان ڪراچي جي هوائي اڏي تي لهڻا هئا. دير ٿي وئي هئم، بلڪ، دير ڪرائي وئي هئم.

ٽيو عينءَ جو گهر کان سهي منبري پورو ڪلاڪ اڳ روانو ٿيو هوس. پندرنهن منٽن کن جو رستو هو. سوچيم ته وڏي خير آهي، اڌ منو ڪلاڪ اڳ پهتس ته بيهي قدرت جا لقاءُ ڏسندس. هونءَ به هوائي جهاز آهي، ڪا ريل گاڏي ته آهي ڪونه جو هميشه ليٽ اچي. ٿي سگهي ٿو ته وقت کان پهرين ئي هليو اچي.

ريل گاڏيءَ وارن جي ڳالهه ٻي آهي. هو ڪنهن اسٽيشن تي بيٺا، ڳوٺاڻن کان انبا ورتائون، ڪڪڙيون خريد ڪيائون، ڪاليون ميڙيائون، ڏڪاڻي جي پٽ جو ڏنل خط ڪيس پهچائي آيا. موٽ ۾ جواب به لکائي وٺي آيا. ڪلاڪ کن دير ٿي وئي.

وري ٻيءَ اسٽيشن تي، گارڊ چيو ته بيهو. هن شهر ۾ منهنجي ڀڻيءَ جي سوٽ جي ماسات جي ڇاڇيءَ جي پهرئين مڙس جي قبر آهي، مان دعا گهري اچهو ٿو اچان.

ٽي ٽيءَ چيو: ڇڱو ڀلا مان به ٿورو چڪر شهر جو هڻي ٿو وٺان. ٻڌو اٿم ته هتي سپر اسٽار سرڪس آيل آهي. جي واقعي ائين آهي ته پوءِ مونکي ضرور وڃڻ گهرجي ڇو ته اهڙي سرڪس جڏهن ملتان ۾ لڳل هئي ته مان ڏسڻ ويو هوس. شو هلندي سرڪس جي هڪ بيحد بيهودي ۽ بدتميز ۽ جاهل ۽ نالائق ٻولڙي منهنجو چشمو لاهي ورتو هو ۽ پاڻ پائي ڀڄي ويو هو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

توهان ترسو، مان اهو چشمو ڪانئس موٽائي وٺي بس اجهو آيس.

ماڻهن چيس: پر سائين- تون ان ڀولڙي کي ڪيئن سڃاڻندين؟

ٿي ٿي ڪليو.

ڪيسي مان هڪ ڀوري رنگ جو ڀولڙي جو پڇ ڪڍي ڀريون فرسٽ ڪلاس جي مسافرن کي ڏيکاريائين ۽ پوءِ عام نمائش لاءِ پنهنجي ٽريءَ تي جهلي بيهي رهيو.

چيائين: جڏهن اهو بي‌ادب ڀولڙو منهنجي چشمو لاهي، ڀاڻ ڀاڻي، ڀڄي ڏني ڀڄي رهيو هو، تڏهن مون سٽ ڏئي سندس پڇ ڀڃي ورتو هو. هاڻي لنڊي باندر ڳوٺ ۾ مونکي ڪابه ڏکيائي نه ٿيندي. چشمو موٽائي ڏني ۽ پنهنجو پڇ وٺي وڃي.

ٿي.ٿي وڃڻ لڳو ته هڪ مسافر چيو: جي توهان دل ۾ نه ڪيو ته مان به توهان سان گڏ هلان. منهنجي ننڍڙي پٽ سرڪس ڪڏهن به ڪونه ڏٺو آهي.

ٻر واري چيو مان به هلندس. ٻه ٽي ٻيا به تيار ٿي بيٺا. اهڙي طرح سڄيءَ ٽرين يڪراءِ فيصلو ڪيو ته ٽرين ڀلي ته پليٽ فارم تي بيٺي رهي، اسان سڀ هلي ٿا لنڊي ڀولڙي سان ملاقات ڪري اچون.

چون ٿا ته هيءُ هجوم اتان سرڪس ڏانهن روانو ٿي مس ٿيو ته هوڏانهن اهو ٿي لنڊو ڀولڙو خبر ناهي ڪهڙي وڻ تان لهي هيٺ آيو ۽ انجڻ چالو ڪري گاڏيءَ کي واپس ملتان وٺي ويو. اهڙيءَ طرح اها گاڏيءَ هڪ مهينو سٽ ڏينهن ٻارهن ڪلاڪ ليٽ ٿي وئي.

ٻئي دفعي ڊرائيور جو ڳرٽ رستي ۾ ٻٽي پيو. فائرمين کي چيائين: يار ٿوري دير چارج سنڀال ته مان گهران ماني ڪائي اجهو ٿو اچان. فائرمين چارج سنڀالي. ڊرائيور گهر وڃي ماني ڪاڌي. ٻه ٽي سير اڌب جٽ ڪيائين ۽ پوءِ سٽان وڏو ونو گهاٽيءَ لسيءَ جو ٻي ٿڙهو ٿي ستهي رهيو. گاڏي ٻه ڏينهن دير سان ڪراچي پهتي ته چيائون ته فني خرابي ٿي پئي هئي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ٻيائون: انجڻ ۾.

چيائون: نه، ڊرائيور ۾.

ھر ڳالھ پٺي هلي هوائي جهاز جي.

جهاز ته آڏي ٽو هوا ۾. ھانئن ڪي هيٺ ڪم ڪار هجي ته پاڻي لهي، اڪين سان، پر لهي ڪين؟ ان ڪري جهاز آڏاميءَ کان پوءِ گهڻو ڪري وقت تي ئي ايندا آهن. ها، البت روانگيءَ کان پهريون اهڙيون "فني خرابيون" منجهن به جام ٿينديون آهن.

بهرحال گهر کان ڪلاڪ اڳ نڪتس ته جلد پهچان. ڇا ڏسان ته وچ روڊ تي ڪَڏ کوٽي پئي آهي، ڳاڙهو جهنڊو پيو لڙڪي. ڪي ھمراھ ٽيڪم ۽ ڪوڏاريون کنيو وينا آهن. رستو بند.

ٻيئم: ڇا پيو ٿئي؟

چيائون: خبر ناهي، اسان کي رڳو کوٽائيءَ جو حڪم مليو آهي.

ٻيئم: بجليءَ وارا آهيو ؟

چيائون : نه .

ٻيئم : ٽيليفون وارا آهيو؟

چيائون: نه .

ٻيئم: گيس وارا آهيو؟

چيائون: نه .

ٻيئم: ته پوءِ ڪير آهيو؟

چيائون: آهيون ريلوي وارا. ھڏانھن جو حڪم ناهي، پر مٽرس سرپاو ٽو ڏسجين، ھڏايون ٿا پر ڳالھ ڪنهن سان ڪجاڻھ ڪونه .

چيم: ڪونه ڪندس، دلجاءِ ڪيو.

چيائون: دراصل اسانجي جيڪا ٧٢ اپ ايڪسپريس آهي، تنهنکي عرصي کان انڊر گرائونڊ "ٽيوب" ٽيڻ جو شوق کنيون بيٺو هو. ڪنهن ھڏايو هوس ته يورپ ۾ زمين جي اندر ريل گاڏيون هلنديون آهن. بس اهو ڏينهن اهو ڏهاڙو. ڇتي ٿي پئي. جتي به ڪا کڏ، کو کوپو، ڪا ترائي نظر اچيس، پٽا ڇڏي کٽي منهن ڪري اوڏاهين. ڪيترا دفعا ته ورائي آيا سونس ۽ پر آخرڪار ٽيون ڏينهن لانڍيءَ وٽ ڏيو ھاٽيءَ جو ڏسي کٽي آءُ ڪيائين.

وري نه لڌي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ماڻهن جو خيال آهي واقعي ”نيوب“ ٿي وئي.
چيم: گاڏي گم ٿي آهي لانڍيءَ ۾، توهان ڪڏهن ٽا ڪوٺيو طارق روڊ تي، اهو ڪوڙو ڪيئن لڳي؟
چيائون: طارق روڊ تي ڊرائيور جو گهر آهي، صاحب ڍري گهري ته هتي ٿي ايندو نه بختاور!
مون کي هٿي دير ٿي، سو گاڏي موٽائي، ٻئي رستي کان ايئرپورٽ جو رخ رکيم. رستي تي سگنل بند هجي، بيٺا رهيس. ڪجھ دير ٿي وئي نه سائي بتي ٻري، نه جند ڇٽي. سپاهيءَ کان پڇيم ته ڇا ماجرا آهي؟
چيائين: اهو سگنل ته هفتي کان خراب آهي.
چيم: پوءِ ڇا ڪيان؟
چيائين: جيئن پيا ٽا ڪن. پاسو وٺي نڪتو هليو وڃ.
چيم: ڪهڙو پاسو؟
چيائين: منهنجو پاسو.
چيم: ڇا مطلب؟
چيائين: مطلب اهو ته تون منهنجو پاسو وٺ، مان تنهنجو پاسو وٺان.
چيم: اڇا! مان ٻه ڇوان ته ڪيترن ڏينهن کان ذهين جو نوٽ مون وٽ پيو آهي اجايو. تنگ ڪري ماريو اٿس، اچي وٺ. ڏٺو وٺين ته ڦاڙي، ٽو ڦٽو ڪيانس.
سپاهي نهايت ٿي همدرد قسم جو انسان هو. منهنجي پريشاني کانئس ڏٺي نه وئي. مونکي خوش ڪرڻ خاطر لاچار نوٽ وٺي کيسي ۾ وڌائين.
مان ايئرپورٽ پهتس.
پڇيم: جهاز آيو؟
چيائين: نه.
چيم: ڪڏهن ايندو؟
چيائون: هفتو ليٽ آهي.
چيم: هفتو؟
چيائون: فني خرابي ٿي پئي آهي.
پڇيم: ڪنهن ۾، جهاز ۾ يا پائلاٽ ۾؟
هو هڪ ٻئي ڏي ڏسي مرڪيا ۽ پوءِ چيائون: ٻنهي ۾!

(١ آگسٽ ١٩٨٨)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سينڌو پلازا

سائين قصو ڪجهه هن ريت ٿيو ته سيٺ ٻچو ڀائيءَ جي تازي تيار ڪرايل سينڌو پلازا اوچتو ئي اوچتو ڪري پئي. ڪي ڦٽيا، ڪي معمولي زخمي ٿيا ۽ باقي ماڻهون جان بچائي ڀڳا.

پلازا بلڪل نئين هئي. ڪرڻ جو ته ڪو سوال ئي پيدا نٿي ٿيو. ماڻهون حيران هئا ته آخر ائين ڇو ٿيو.

مون دل ۾ سوچيو ته ان معمي کي حل ڪرڻ گهرجي ۽ روبرو وڃي جاچ ڪرڻ گهرجي. ان ڪري سڌو ويس سينڌو پلازا. هڪڙو همراهه فٽ پاٿ تي ويٺو هو. پڇيم: تون هن پلازا ۾ رهندو آهين؟

چيائين: رهندو هوس. اڄڪلهه فٽ پاٿ تي رهندو آهيان.

چيم: جنهن رات سينڌو پلازا ڪري، ان رات ڪو خاص واقعو ٿيو هو ڇا؟

چيائين: پيو ته ڪجهه ڪونه ٿيو هو، ها باقي هڪ فلمي ٽيم پلازا جي ڇت تي شوٽنگ ڪرڻ لاءِ آئي هئي.

چيم: ڪهڙي شوٽنگ پئي ڪئي فلمي ٽيم؟

چيائين: ڪو گانو فلمبند پئي ڪيائون.

چيم: پوءِ ڇا ٿيو؟

چيائين: هيروئن کي گانــو به ڳائڻو هو ۽ ڊانس بـه ڪرڻي هئي. نچندي نچندي اوچتو هيروئن ٺپو ڏنو. پوءِ ڇت تي پير پيس ته پلازا به اچي ڦهڪو ڪيو!

مون هڪدم فلم جي هيروئن ڪچوريءَ ٻائيءَ کي فون ڪئي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

چيم: هلو.

چيائين: هلو.

چيم: ڪچوري ڀائي، توهان ڪان ڪجهه معلومات حاصل ڪرڻي آهي.

چيائين: منهنجي سموري معلومات منهنجي نانيءَ ڪي آهي. توهان اُن سان ڳالهايو.

چيم: مون کي توهان سان ڳالهائڻو آهي.

چيائين: ڀلي ڳالهايو پر اهو ٻڌي ڇڏيو ته مون کي في الحال ڇوڪرين شادي ڪرڻ جو ڪوبه ارادو ناهي.

چيم: هيءَ شاديءَ ڪرڻ جي ڳالهه ناهي. سينڊو ڀلازا متعلق پڇڻو اٿم. مون ٻڌو آهي ته اِها ڀلازا توهان جي ڊانس سبب ڪري هئي.

چيائين: اهو ڪوڙ آهي. ان ڪان وڏا ٺينگ ته مان ٻوٽر ڪار جي ڇت تي به ڏئي چڪي آهيان. مجال آ جو هڪ به ڊينٽ ٿيو هجي.

چيم: ته پوءِ اها ڀلازا ڪينءَ ڪري؟

چيائين: استاد صالح طبلي واري ڪيرائي.

چيم: سو ڪينءَ؟

چيائين: ڪنن کان ڪجهه ٻوڙو آهي، ان ڪري طبلو زور سان وڄائيندو آهي. هن کان اڳ به ساڍهن ڪيس ڪئي دفعا مارڪٽ ڪئي آهي، ٻئر هنيا آهن، ڪن مهٽ ڪئي آهي، پر مڙي ٺي نڻو. ايڏو ٺو ڪوڙ ڪري جو خدا جي پناهه.

ان رات به اچي طبلي کي ورتائين، اچي طبلي کي ورتائين. ڪَرَ تي ”ڌان“ جو ڪيائين ته سڄي بلڊنگ اچي پٽ تي پئي! منهنجو ڪهڙو ڏوهه؟

استاد صالح طبلي واري سان ڳالهايم.

چيائين: ڇا ٿو چوين؟ زور سان ڳالهاءِ.

چيم: استاد ٻڌو اٿم ته سينڊو ڀلازا تنهنجي طبلي جي ڪري ڪري آهي؟

چيائين: هيءَ ته ڀلازا آهي، منهنجو طبلو ٻڌي ته وڏا وڏا شينهن ٻڙس به وڃي گهر اڪندا آهن.

چيم: ته ڇنبو ته ٻلازا توهان ڪيرائي آهي.
چيائين: نه، اهو ڳناهه مون ڪونه ڪيو آهي. ان جو جوابدار فلم جو هيرو آهي.
چيم: هيرو جو ڪهڙو ڏوهه؟
چيائين: ڏوهه اهو اٿس جو بيحد صحتمند آهي. ڇنن مٿن ڪان ڳهٽ ٿي وڃي ته طبلو منهنجي مٿي تي پيجو. توري ڏسوس.
چيم: ايڏو ٿلهو متڙس آهي تي پوءِ هيرو ڇو آهي؟
چيائين: هيرو ان ڪري آهي جو پروڊيوسر به پاڻ آهي.
چيم: پر بلڊنگ ڪيئن ڪيرايائين؟
چيائين: ان رات سخت زڪام هوس. زور سان ڇڪ ڏنائين ته بلڊنگ ڪري پئي. ان ۾ حيرت جي ڪهڙي ڳالهه آهي؟ هن کان اڳ به ٻه دفعا ريل گاڏي پٽي تان لاهي چڪو آهي. منهنجي ڳالهه مڃو، هن کي فلمي دنيا مان ڪڍي ڪنهن عجائب گهر ۾ ڇو نٿا رکو؟

فلمي هيرو کان پڇيم: بلڊنگ توهان جي ڪري ڪري؟
چيائين: اهو نسورو ڪوڙ آهي، بهتان آهي، الزام آهي. منهنجي خلاف هلندڙ مهم جو هڪ حصو آهي.
چيم: حقيقت ڇا آهي؟
چيائين: حقيقت ٻڌي ڪونه سگهندؤ.
چيم: توهان ٻڌايو ته سهي.
چيائين: دراصل ان رات ٿي ويءَ تان هڪ سنڌي مشڪريءَ جو ڊرامون نشر ٿي رهيو هو. توهان کي ياد آهي؟
چيم: ياد آهي.
چيائين: ان ڊرامي ۾ ڊڪ ڊوڙ، ٻيچ ڊاهه، وٺ پڇان، دانهن ڪوڪ رڙو رڙ هئي. توهان کي ياد آهي؟
چيم: ياد آهي.
چيائين: ٻه ٽي بوٽ به اُڇلايا ويا هئا. توهان کي ياد آهي؟
چيم: ياد آهي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

چيائين: بس، پوءِ اجان به بالجنگ نه ڪرندي؟

سينڊو پلازا وارن کان معلومات پئي حاصل ڪيم ته ڪڏهن ڪڏهن ڇيو ته؛
مون کي خبر آهي ته بالجنگ ڇوڪري هئي.
پڇيم: ڇو ڪري هئي؟
چيائين: نه ٻڌائيندس، ڊپ ٿو ٿيئم.
چيم: ڊپ ڊاءِ نه ڪر، راز راز رهندو.
چيائين: ڪنهن کي ڪونه ٻڌائيندين.
چيم: ڪنهن کي ڪونه ٻڌائيندس.
چيائين: نه، تون ٻڌائيندين.
چيم: نه ٻڌائيندس، وعدو آهي.
چيائين: ته پوءِ ٻڌ. ستينءَ ماڙ تي عالم خان رهندو آهي، کيس ڏهه ٻار آهن، هڪ زال آهي، هڪ سس آهي، هڪ سهرو آهي، هڪ ماءُ آهي، هڪ پيءُ آهي، ست ڀائر آهن، اٺ ڀينر آهن، نو سالا آهن___
چيم: ڪتاهه ڳالهه کي، اڳتي وڌ.
چيائين: جڏهن بالجنگ ڪري، ٺيڪ اُن وقت آهي-سيئي گهر جا ڀاتي ٻاهران گهر آيا هئا. بالجنگ وزن سهي نه سگهي ۽ ڪري پئي.
چيم: ان عالم خان کي ڪمنبي رتا بنديءَ جي خبر ڪانهي ڇا؟
چيائين: ڪيئن نه هوندس؟ پاڻ ڪمنبي رتا بندي ۾ وڏو عملدار آهي!

عالم خان سان ملاقات ڪيم.
چيائين: ڏس، ڳالهه ٻڌ. فليٽون انسانن جي رهڻ لاءِ هونديون آهن نه؟
چيم: هائو.
چيائين: پوءِ هتي جانور ڇو ٿا رهن؟
چيم: ڪهڙا جانور؟
چيائين: جانور- مثلاً ڪتا، ٻلا، ٻڪريون، رڍون، مينهون___

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

چيم: مينهون بہ؟

چيائين: ها، مينهون بہ. اعتبار نہ اچئي تہ وڃي خدا بخش کان پڇ.

چيم: خدا بخش ڪير آهي؟

چيائين: هتي ئي رهندو آهي. مون آن رات خود پنهنجين اکين سان ڪيس هڪ عدد ٽلهي متاري ڪاري مينهن ڏاڪڻ تي چاڙهيندي ڏٺو هو.

چيم: اهو تہ خير مان پاڻ خدابخش کان پڇندس، توهان اهو ٻڌايو تہ ڇا اهو سچ آهي تہ بالمنگ توهان جي خاندان جي بار مان ڪري هئي؟

چيائين: خاندان؟ انهيءَ کي توهان خاندان ٿا چئو؟

چيم: چاليهہ ماڻهو ٿورا آهن ڇا؟

چيائين: اڙي ماڻهن چالهيہ تہ هاڻي وڃي بچيا آهيون. اهڙا چاليهہ تہ گذريل مهيني ئي ڪهر ۽ شفقت ٿي ويا!

خدا بخش خان ڏي ويس.

چيم: خدا بخش خان ڇا اهو سچ آهي تہ هن بلڊنگ ۾ ماڻهن کان سواءِ جانور بہ رهندا آهن؟

چيائين: اهو ڪوڙ آهي. ڪوبہ جانور نہ رهندو آهي.

چيم: ڇا اهو سچ آهي تہ حادثي واري رات تو هڪ مينهن ڏاڪڻ تي چاڙهي مٿي آندي هئي.

چيائين: اهو بہ ڪوڙ آهي.

چيم: اکين ڏٺا شاهد اهو ٿا ٻڌائين.

چيائين: ڇا ٿا چون؟

چيم: چون ٿا تہ هڪ ٿلهي متاري ڪاري مينهن ان رات تو مٿي پئي آندي ۽ ماڻهن توهان کي ڏاڪڻ چڙهندي ڏٺو هو.

خدابخش خان ڪجهہ سوچ ۾ پئجي ويو. پوءِ زال کي سڏ ڪندي

چيائين: متيري ماءُ، او متيري ماءُ — ڪيترا دفعا چيو ئي مانءِ تہ ماءُ کي سمجهائي ڇڏ تہ ماڻهن جي سامهون ڏاڪڻ نہ چڙهندي ڪري. ماڻهو پلجي ٿا پون!

(۳ جون ۱۹۸۱)

آرام ۽ تفريح

موڪل جو ڏينهن هفتي ۾ هڪ، ۽ ان ئي ڏينهن تي هر دفعي اتفاق اهڙو ٿيندو آهي جو ڪونه ڪو ڪم اچي سر تي پوندو آهي. آرام، سڪون ۽ تفريح جا سمورا پروگرام درهم برهم ٿي ويندا آهن. خدا خدا ڪري ڏينهن ختم ٿيندو آهي ۽ وري ٻئي هفتي جي موڪل جو انتظار شروع ٿي ويندو آهي.

سال ٿي ويا، پر اهو موڪل جو ڏينهن اڃا تائين نصيب نه ٿيو آهي جنهن ۾ آفيس کان سواءِ، گهر وارن، پاڙي وارن، ڪاميٽيءَ وارن، فقيرن، هوڪي وارن، مطلب ته سموري ظالم سماج به خوش ٿي موڪل ڏني هجي.

هر ملازم کي سال ۾ ١٥ ڏينهن آرام ۽ تفريح جي موڪل ملندي آهي، چار ڏوڪڙ مٿان به ملندا آهن ته وڃي عيش ڪيو. هن ڀيري موڪل ۽ پئسا وٺي اچي گهر پيڙو ٿيس ته واهه مولا. هاڻي ته موڪل واهه جو ملهائبي. قضا جي خبر ئي ڪونه هئي جا صدر ۾ ساڙهيءَ جي روپ ۾ شوڪيس ۾ بيٺي هئي. هٿ ڪڻ ٿي وٺي.

آرام ۽ تفريح جو پهريون مرحلو اڪ، پوٽ ۾ طئي ٿي ويو جڏهن زال ساڙهي پائي چيو: هائي الا، ڪيڏي نه آرام ده ساڙهي آهي. هل ته هلون ـــــ!

آرام ۽ تفريح جو ٻيو مرحلو ٻئي ڏينهن کان شروع ٿيو. صبح سان فون جي گهنٽي وڳي.

اڪيون مهٽيندي فون کنيم.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پاڻوءَ وڏي چيو: ڏاڍي خراب خبر آهي. ٻاجاهن بيمار ٿي پيئي آهي. اڄ منجهند واريءَ گاڏيءَ ۾ علاج لاءِ ڪراچيءَ ٿا اچون.
چيم: ٻار به ايندا؟
چيائين: ٻار به ايندا.
چيم: ٻارنهين ڇٽان؟
چيائين: ٻارنهن ئي ڇٽان. چاچو ڪدو ۽ چاچي نصيبان به ايندا ٻارن ٻچن سميت، ڪم ڪار لاءِ.
روڻهارڪو ٿي چيم: منهنجي لاءِ ڇا حڪم آهي؟
چيائين: اڌ مهينو ڪن موڪل وٺي ڇڏ. بيماريءَ جو سرٽيفڪيٽ ڏياري ڇڏ آفيس ۾.
چيم: بيماريءَ جو؟ هائي ته ڊيٿ سرٽيفڪيٽ ويندو صاحب وڏي وٽ ـــ!

آرام ۽ تفريح جي موڪل جي پٺي ڏينهن صبح سان پاڙي وارو رٽائرڊ جمعدار منصو خان اچي پهتو. چيائين: خبر پيم ته موڪل تي لڳو آهين- ان ڪري سوچيم اڪيلو ٿيندو هوندين، سو اچي دل وندرائي وڃانءِ.
چيم: چاچا، موڪل آرام لاءِ هوندي آهي.
چيائين: اهو ته مان به ڄو چوان نه. ٻار ته آرام ڪرڻ ڏيندا هوندئي ڪونه، ان ڪري چيم ته مان ئي ڪچهري ڪري اچانءِ. دل نه لاهه. جيترا ڏينهن موڪل تي هوندين، روز پيو ايندو مانءِ. ڙئي خير آهي. پاڙي جي ڳالهه آهي. ٿوري تڪليف ڪيم ته لهي ڪونه ويندس. تنهنجي موڪل آرام سان گذري ته اسان لڪ ڪٽيو!

آفيس مان فون آيو.
ڪلارڪ چيو: صاحب وڏو ٿو پڇي ته ڪٽڙ جو آرڊر ڪهڙي فائيل ۾ آهي؟
چيم: ڳوا. واري فائيل ۾.
چيائين: اهو فائيل ڪٿي آهي؟

چيم: اهو ته منهنجي ڪرسيءَ جي گديءَ هيٺان رکيل آهي.
چيائين: اتي ڇو رکيو اٿو؟
چيم: ڪانفيڊنشنل فائيل اتي رکبا آهن.
چيائين: پوءِ ته توهان کي اڇي فائيل ڪيڏو پوندو. توهان جي ڪمري کي تالو لڳل آهي ۽ تالي جي چابي توهان وٽ آهي.
چيم: هر مان ته آرام ۽ تفريح جي موڪل تي آهيان.
چيائين: آرام، تفريح، سڪون، اطمينان ۽ زندگي چاهيو ٿا ته هڪدم فائيل ڪيڍي ڏئي وڃو. صاحب وڏي جي ڇهين ٽيڻ ۾ باقي ٿوري دير آهي!

منجهند جو ٻيهر فون آئي.
پڇيم: ڪير آهي؟
جواب آيو: ڪلارڪ آهيان. آفيس مان ٿو ڳالهايان. صاحب وڏوڏو پڇي ته ڪيڏوڙن وارو فائيل ڪٿي آهي؟
چيم: اهو الماڙيءَ جي هيٺان پيو آهي.
چيائين: الماڙيءَ هيٺان به ڳوليو اٿون. اتي ڪونهي.
چيم: بلڪل آهي. توهان وري ڏسو.
چيائين: هر سائين الماڙيءَ هيٺان ڇو آهي؟ الماڙيءَ ۾ اندر ڇو نه آهي؟
چيم: الماڙيءَ هڪ طرف اٽل ڪٿي هئي. سرونو ڪونه پئي لڌو سو فائيل ڏئي ڇڏيو هوم!

شام جو فون آيو. منهنجو پراڻو دوست، دوست محمد دادلو هو.
پڇيم: خير ته آهي؟
چيائين: خيرآهي. ٻڌم ته آرام ۽ تفريح جي موڪل تي آهين. بور ٿيندو هوندين، سو واندڪائيءَ جي وندر ڏيانءِ.
چيم: ڪهڙي وندر؟
چيائين: مون وارو پٽ هن سال ميٽرڪ ۾ ٿو ويهي. حسابن ۾ مڙني ڪچهه جڏو آهي. روز پيو ايندئي. مڙئي ڪلاڪ به پڙهائي ڇڏجانس.

مون چيو: ادا مان تہ موڪل تي آهيان.
چپڙاسين: موڪل تي آهين، تڏهن تہ چوانءِ ٿو. ڊيوٽيءَ تي هجين
ها تہ پوءِ تہ مجبوري هئي!

ڀائو وڏي جا ڀارنهن ٻار، بيمار ڀاڄائي، ڇاڇو ڪدو ۽ ڇاڇي نصيبان
ٻارن ٻچن سميت گهر ۾ موجود هجن، رٽائرڊ جمعدار جمع خان جا
ڦيرا هجن، پراڻي دوست، دوست محمد دادلي جي پٽ جي پڙهائي
بہ هجي، صاحب وڏي جي گوار، ڪڙ ۽ گيدوڙن جا فائيل بہ هجن،
۽ ان سان گڏوگڏ بہ هفتا آرام ۽ تفريح جي موڪل بہ هجي.
اها اٿ ٽيٽي آهي!

ٻئي ڏينهن صبح ساڍي ٽيار ٿي آفيس پهتس.
صاحب وڏي حيران ٿي چيو: تون تہ آرام ۽ تفريح جي موڪل تي هئين؟
چيم: هئس ڪونہ، اڄ ڪان آيو آهيان!

(۱۲ جنوري ۱۹۸۸ع)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مئن آف دي مئچ

ڪرڪيٽ جي سيريز ڇا ختم ٿي آهي، ملڪ مان لڱڙ لهي ويو آهي. ماڻهن جا ڪنڌ ٺيڪ ٿي ويا آهن. مٿي ڏسي ڏسي سڪي پيا هئا، سي هاڻي آهستي آهستي پنهنجي اصلي پوزيشن ۾ اچي رهيا آهن. ملازم، جي بيماريءَ جي درخواست تي گهر ويل هئا، سي پيهر ڊنڊي تي موٽي رهيا آهن.

نارنگيون ۽ ڪيلا جي راندين جي ڪري مهانگا، بلڪ ناياب ٿي ويا هئا. سي پيهر مارڪيٽ ۾ نظر اچي رهيا آهن.

منهنجو چاچو، ڪوڙو خان، جنهن کي شڪايت آهي ته ماڻهو کيس ”ڪوڙو خان“ ٿا سڏين، سو ٻن ڏهن مهينن جي گهرو نظربندي کان آجو ٿيو آهي. گهرو نظربندي ان ڪري جو ٽي مهينا پوڙهو مڙس چار ديواريءَ ۾ ٽي. ويءَ آڏو ويٺو رهيو.

ماني ٽڪي به اتي ئي کائيندو هو.

هڪ دفعي ته هڪ هٽ سان چانهه پئي پيتائين ۽ ٻئي هٿ سان ڏاڙهي پئي لاٿائين. پنهنجي محويت ۾ برش چانهه ۾ ٻوڙي ڇڏيائين ۽ صابڻ جي پيالي ۾ ماني ڏک ڀري ڇڏيائين، پتو ئي ڪونه پيس.

ڪرڪيٽ مئچ دوران چاچي ڪوڙي وڏا رنگ ڪيا. هڪ دفعي مئچ هلندي اٿيو پيس. ڪنڌ ڦريس ئي ڪونه پيو سو نڪ سامهون هليو ويو. وڃي هو بورچيخاني ۾. وڃي نڪتو در کان ٻاهر.

واقفڪار گڏيس. ۽ ڪنڌ ڦريس ته ڪين ڏسي. گاڏيءَ هارن

ڏنس. جيسين سچو مڙي تيستائين ڊوڙيا ئي ويا.
ڊرائيور اڳاري پڇيس: ڏک ته نه لڳئي؟
چيائين: منهنجي هيلميٽ الائي ڪيڏانهن وئي؟

ڪجهه دوست رات گهر آيا.
هڪ چيو: ويسٽ انڊيز جا رانديگر وه واه! واه جي راند ڪيائون!
ٻئي چيو: اسان جا همراهه به گهٽ ڪونه هئا.
ٽئين چيو: ٻنهي ٽيمن سٺو کيڏيو. ڪيترا ڇاڪا ڪوڙا؟
چاچــي چيو : منهنجي خيال ۾ ته امپائــرن سڀ کــان گهڻي محنت ڪئي!

ميچ هلندي هڪ تماشبين چيو: اڄ ميانداد فارم ۾ آهي.
ٻئي چيو: اڙي ميان، مياندادَ کــي وساري ڇڏ . اهي ڏينهن اهـي شيئهن .
اتي هڪ ڪراڙو آثيو، چيائين: منهنجو نالو ڪنهن ورتو؟
ماڻهن چيو: اوهان جو نالو ڪنهن به ڪونه ورتو، اسان ته مياندادَ جي ڳالهه پئي ڪئي.
پوڙهي چيو: اڙي ابا، اهو مياندادَ مياندادَ مان ئي ته آهيان.
ماڻهن چيو: اسان ته رانديگر مياندادَ جي ڳالهه پئي ڪئي .
پوڙهي چيو: ته مان توهان کي چور ٿــو نظر اچان؟ ڪرائـي ڏسو ملهه، پاهاڙي، ڪپٽيءَ ۾ مقابلو انهيءَ ڇوڪري سان.
ماڻهن چيو: ۾ ڇاڇا هيءَ ته ڪرڪيٽ جي راند آهي.
پوڙهي چيو: ڪرڪيٽ بابت سمجهيو ته ڊوڙ ٿــا پچائين. هڪڙا ڊوڙندا وڃن ٿا، آئوٽ ٿي ڊوڙندا اچن ٿا. ٻيا وڃن ٿا، آئوٽ ٿــي ڊوڙندا اچن ٿا. ڇٻو ته انهيءَ کي ڪرڪيٽ چئبو آهي!

اسان جو يار شاعر جذبات حضرت بلبل بيقرار صاحب رستي تي وڃي رهيو هو ته هڪ شخص کي وچ رستي تي چپ چاپ بيٺل ڏٺائين.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هٿ آيو، اشد آگر آسمان ڏانهن آيي. نہ ڪجي نہ پڇي جوڙي پٽ.
بلبل صاحب ماڻڙي ڪري چار آنا تريءَ تي رکيس ۽ هليو ويو.
ڪلاڪ ڀن ڪان پوءِ مونيو تہ بہ ان ماڻهوءَ ڪسي ساڳي حالت ۾
بيٺل ڏٺائين، وري بہ چار آنا تري تي رکي هليو ويو.
شام جو مونيو تہ ساڳي ڪار ڏٺائين. ڪيسي ۾ هٿ وجهي پئسا
ٻئي ڳوليائين تہ ان شخص زبان کولي.
چيائين: پائو مان فقير ناهيان، ٽيسٽ مئچ جو امپائر آهيان. آئوٽ
ڏئي ڏئي آڱر آيي ٿي وئي آهي. سڌي ٿئي ئي نٿي!

ٻہ ڪبوتر مئچ ختم ٿيڻ بعد ميدان تي پاڻ ۾ ڳالهائي رهيا هئا.
هڪ چيو: ڪمال آهي، ويسٽ انڊيز جي رچرڊس زخمي هئڻ جي
باوجود پنهنجي سينچري مڪمل ڪئي. ٻوڙي ائين پيو جڻ ڪجهہ
ٿيو ئي ڪونہ اٿس. ٻئي پاسي ظهير عباس، وسيم باريءَ کي رن
آئوٽ ڪرائي ڇڏيو پر پنهنجي جاءِ تان نہ چريو.
ٻئي ڪبوتر چيو: ڇرندو وري ڪيئن؟ مون پنهنجي اکين سان پئي
ڏٺو. ڪيسي مان اٺ آنا ڪري پيا هئس، اهي پئي ڳوليائين!

ملتان ٽيسٽ پوري ٿيڻ کان پوءِ ڪجهہ فقير پاڻ ۾ گفتگو ڪري
رهيا هئا.
هڪ چيو: مين آف دي مئچ اوارڊ الائي ڪنهن کي مليو.
ٻئي چيو: ملندو وري ڪنهن کي؟ مون کي مليو.
ٽهرئين چيو: تو کي؟
ٻئي ورائيو: آئون نہ تہ؟ ڪيسي ڪترڻ ۾ ڏيئر ئي ڪري ٿي
لڳي؟ هيءَ ڏس پئون!

(٥- جنوري ١٩٨١ع)

عيد

چئني ٻاسي عيد جو شور آهي.
جلدي ڪيو ڪپڙا سڀ ڏيو، عيد پئي اچي.
جلدي ڪيو بوٽ وٺي ڏيو، عيد پئي اچي.
جلدي ڪيو پگهار ڏيو، عيد پئي اچي.
جلدي ڪيو اوڌر موٽائي ڏيو، عيد پئي اچي.
عيد ڇا پئي اچي، ڄڻ ان ڪان پوءِ ٻيو ڏينهن نه ٿيندو.

هر ماڻهو ان فڪر ۾ آهي ته جلد کان جلد، جيترو ٿي سگهي اوترو گهڻون پئسو هٿ ڪجي، ۽ جيترو ٿي سگهي، اوترو گهڻو پئسو خرچ ڪجي.

سياڻي جو ڪنهنکي به فڪر ڪونهي، ٻچت جي ڪنهنکي به پُئتي ناهي.

اهو ڪو به نٿو سوچي ته عيد کان پوءِ ڇا ٿيندو؟
ڪٿان کائيندا سين، ڪٿان رهندا سين، ڪٿان جيئندا سين؟

هڪ مزور کان پڇيم: سڀ ڪجهه ڪپائي خرچي ويهي رهندين. پوءِ ڇا ڪندين؟
چيائين: مزور آهيان مزوري ڪندس.
چيم: جي خدانخواسته اڳهو سگهو ٿي پوين ته پوءِ؟
چيائين: اڳهو ٿيندو آهيان تڏهن جلدهن پئسو ڪرڙ ۾ هوندو اٿم.
سچي جي کهڙي اکهاني؟ سچائي ته پاڻ بيماري آهي بادشاه!

هڪ ٿي۔ وي پروڊيوسر دوست اٿم، اڄڪلهه ڏاڍو مشغول آهي.
پڇيومانس: ڇا ڳالهه آهي؟ اڄڪلهه تمام گهڻون ڪم اٿئي ڇو؟

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

چيائين: ڏاڍو ڊڪي ڊوڙي مري پيو آهيان.

چيم: ڇا پيو ڪرين؟

چيائين: هڪ ڊرامون پيو پروڊيوس ڪيان عيد جي لاءِ. ان ۾ قاتل آهيان.

چيم: عيد لاءِ ڪو خاص ڊرامون آهي ڇا؟

چيائين: ها. فضول خرچيءَ جي خلاف هڪ مزاحيه ڊرامون لکايو اٿم، ان تي ڪم پيو ڪيان. ڏسجانءِ ويٺو منهنجي ان ڊرامي ڏسڻ کان پوءِ ماڻهون اجايو خرچ ڪرڻ ڇڏي ڏيندا. ڪوڙي ڏيکاءُ خاطر قرض وٺڻ وارا شرم کان پاڻي پاڻي ٿي ويندا. آمدنيءَ کان وڌيڪ خرچ ڪرڻ وارا ڪنڌ جهڪائي ڇڏيندا.

مان هاڻ لڳس ته هن چيو: ترس يار، هڪ ڳالهه ته ٻڌ.

چيم: حڪم ڪر.

چيائين: هڪڙا پنج سو روپيه اڌارا ڏيندين؟ زال ڏاڍو بيزار ڪيو آهي ته عيد لاءِ نئين ساڙهي وٺي ڏي.

چيم: تو ته فضول خرچيءَ خلاف ڊرامون تيار ڪيو آهي؟

چيائين: زال لاءِ ساڙهي وٺڻ فضول خرچي ٿورو ئي آهي!

منهنجي پٽيوالي رمضان چيو: سائين عيد ويجهي آهي. هن ڀيري پگهار ٿورو اڳواٽ وٺائي ڏيو ته ڏاڍي مهرباني ٿيندي.

چيم: رمضان توکي پگهار جي ڪهڙي ڪهرج؟

چيائين: سائين عيد تي خرچ ته ضرور ٿيندو نه.

چيم: توکي هن مهيني ۾ بونس مليا آهن.

چيائين: سائين هڪ مان پنهنجا ڪپڙا ٺهرايم، ٻئي مان ٻارن جا ٺهرايم.

چيم: توکي هن مهيني موڪل جي بدلي پگهار به ته ملي آهي.

چيائين: سائين ان مان بوٽ ورتم.

چيم: توکي هن مهيني طبي سهوليتن جي بچت وارا پئسا به ته مليا آهن.

چيائين: سائين انهن مان سڄو گهر سئنيما ڏسندو.

چيم: توکي هن مهيني بهبوديءَ وارو قرض به ته مليو آهي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

چيائين: سائين ان مان سڀڻي ڏينهن جي ٽڪسي ڀاڙي ڪري عيد ڏينهن ڪلفٽن تي ويندا سين.

چيم: تو هن مهيني پراويڊنٽ فنڊ مان به قرض ڪنيون آهي.

چيائين: ان مان سڀ ڪي نوان ڏند وجهايا اٿم سائين.

چيم: ايترا سارا فضول خرچ ڪيا اٿئي اهان به پگهار اڳواٽ ٿو گهرين؟

چيائين: سائين فضول خرچ ته صرف هڪڙو ئي ڪيو اٿم ۽ ان لاءِ ڏاڍو پڇتايان پيو.

چيم: ڪهڙو؟

چيائين: سائين بي وقوفي ڪري ٻه ڳوٺيون ڪٽڪ جون خريد ڪري ويٺو آهيان، اهي پئسا هجن ها ته جيڪر سهري کي به نوان ڏند وٺي ڏيان ها. عيد تي ڪاڻي ٻي ڏاڍو خوش ٿئي ها!

هڪڙي فقير اچي هٿ ڪان جهليم. چيائين: خدا جي نالي تي ڏهه روپيه ڏي.

مان وائڙو ٿي ويس. چيم: ڏهه روپيه؟

چيائين: سائين ڀلائي ڪر. ڏهه روپيه ڏينم.

چيم: فقير ڏهه پئسا گهرندا آهن. ڏهه روپيه ته ڪونه گهرندا آهن.

چيائين: عيد جو موقعو آهي صاحب.

چيم: عيد تي ڇا ڪندين؟

چيائين: ڪو ڪم اٿم سائين.

چيم: ڪهڙو اهڙو ڪم اٿئي جنهن لاءِ ڏهه روپيه کپني؟

چيائين: سو روپيه کپندا هئم. نوي روپيه گڏ ڪري ورتا اٿم، باقي ڏهه روپيه ڏنيم ته وڃان.

چيم: پوءِ به پڌاءِ ته سهي، سو روپئي جو ڇا وٺڻو اٿئي؟

چيائين: سائين پنڻ وارو ڪشتو پراڻو ٿي ويو آهي، اڄڪلهه انهن ڪشتن جو فيشن به ڪونه رهي آهي. ان ڪري سو روپيه جو اسٽيل جو ڪشتو ٺاهڻ جو آرڊر ڏنو اٿم.

ڏينم ڏهه روپيه ته عيد تي نئون ڪشتو ڪٽي هڪا لڻ ڪيان!

مائي ملوڪان آئي. چيائين: ابا تو کي عيد جي پاڻ جا ڪپڙا آهن

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

نئي ڪونہ، سو چوان ٿي تہ هن ٻيري مان وٺي ڏيانءِ.

چيم: نہ مائي مهرباني. مان ائين نٿي چڱو آهيان. تون نہ رڳو منهنجن ڪپڙن جا پئسا مونکان گهرندينءَ پر مون رڳو پنهنجا بہ چار پئسا مون منجهان ڪڍي ويندينءَ.

مائيءَ کي چپ وٺي وئي. چڱي دير رکي چيائين: پٽ مون تہ تنهنجي ڀلائي پئي گهري، وڏيڪ تنهنجي مرضي.

چيم: مائي ڀيريون اهو ٻڌاءِ تہ مونکان پئسا اوڌر تہ نہ گهرندينءَ؟

مائي چيو: نہ ابا.

چيم: پئسا ساڻ اٿئي؟

چيائين: هائو ابا.

چيم: هائي اهو ٻڌاءِ تہ اهي پئسا آندئي ڪٿان؟

چيائين: لڏا اٿم پٽ. سڄا سارا ٽي سو روپيہ.

چيم: ڪٿان لڌئي اهي ٽي سو روپيہ.

چيائين: تنهنجي ڀڻونءَ مان ٻچا!

چاچو ڪوڙو خان، جنهن کي اڪثر ماڻهو "ڪُوڙو خان" پڙهندا آهن، سو بہ عيد جي خريداري ڪرڻ ڪراچيءَ آيو.

خوش خيرعافيت کان پوءِ پڇيومانس: چاچا ڪر خبر ڪهڙي خريداري ڪرڻ آيو آهين؟

چيائين: ابا، چيم تہ انسان تہ عيد ڪن پيا.

ويچارن گگدامن ڪهڙو ڏوهہ ڪيو؟ گهوڙي ڀلي ويچاري سدوري ٻَـسي بيٺي آهي در تي، ڇو نہ ان کي عيد ڪرايان؟ سو ان جي لاءِ ڪو هنو، ڪو تـَـل، ڪو رڪاب، ڪو نئون لغام، گهُنگهرن وارا جهاپا، چانديءَ جون چمڪيون وٺڻ لاءِ آيو آهيان. ٻيو مڙئي خير.

چيم: چاچا اهو تہ وڏو خرچ ٿي ويندو.

چيائين: هزار کن کڻي آيو آهيان پٽ.

چيم؟ هزار روپيہ آندئي ڪٿان چاچا؟

چيائين: آٽيندس وري ڪٿان؟ گهوڙي وڪڻي پئسا ڪري آيو آهيان پٽ!

(۲۹ جولائي ۱۹۸۸ع)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

شڪارپور جو جِنُ

اخبار ۾ خبر آئي آهي ته تازو شڪارپور جي ڀرسان هڪ ڇوڪر وڻ تي چڙهي جيئن ئي وڻ جي ٽڙ ۾ هٿ وجهي طوطا پٽي ڪڍيا ته ڪنهن جن سندس هٿ پڪڙي ورتو ۽ تيستائين نه ڇڏيائينس جيستائين ڀر پاسي وارن ماڻهن اچي کيس نه ڇڏايو.

خبر ته واهه جي دلچسپ آهي، ۽ خاص ڪري ٽي لفظ ته هرڪنهن جو ڌيان ڇڪائين — شڪارپور، طوطا ۽ جن!

جيڪڏهن انهن مان ڪو به هڪڙو لفظ پنهنجي جاءِ تي نه هجي ها ته شايد خبر ۾ اهو مزو نه رهي ها.

جون ٿا ته جنُ ڇوڪري جو هٿ انڪري پڪڙيو جو ڇوڪرو جنُ جي وڻ تي چڙهي، سندس ئي پاليل طوطا چورائي رهيو هو.
يا ٿي سگهي ٿو ته اهوئي طوطو چورائيندڙ هجي، جنهن ۾ جنُ جو ساهه پيل هو.

توهان ته ٻڌو هوندو ته اڳئين زماني ۾ جيڪي به زورآور جنُ هوندا هئا، انهن جو ساهه ڪنهن نه ڪنهن طوطي ۾ پيل هوندو هو، ۽ جن کي مارڻ لاءِ پهريون طوطي کي گولي مارڻو پوندو هو.
مون به اها ڳالهه ٻڌي آهي. ٻارن کي به ٻڌائي اٿم. پر اعتبار تڏهن آيم جڏهن پنهنجي صاحب کي ڏٺم.

صاحب مون وارو پوڙهو آهي، ٿوڙهو آهي ۽ ٿورو ٿورو موڳو به آهن. سندس گهر واري جوان آهي. فيشنيبل آهي ۽ تيز آهي.
صاحب مون وارو ڪانئس ائين پڇندو آهي، جيئن ڪانءُ پڇي ڪمان ڪان.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هڪ دفعي مون کي آئيس ۾ گهرائي ويٺي دڙڪا ڏنائين. رڙ اها پٺي پويس جو راڄ پيا ٻڌن . بس ڪري ڇا ؟

ايتري ۾ ٽو اچيس گهرواريءَ جو فون، صفا جهڙو ڀسيل ڪڪڙ، وات مان لفظ ئي نه نڪريس .

ايلاز، ڪيوٽيوٽ، منٿون، آزيون، نيزاريون، توبهه، ڪيسي پر مائي ٻه ڪا ٻاهه ٻاريو ويٺي هجي.

پگهرجي شل ٿي ويو.

منهنجي ته ڳالهه ويس وسري، اچي منهنجيءَ ۾ پيو.

تڏهن خبر پيم ته هاڻو ٻيلي، سچ چوندا آهن ته جن جو ساهه هوندو هو طوطي ۾. صاحب مون واري جو ساهه آهي ٽيليفون ۾.

جن جي ڪوڙي ڳالهه ڪجي. جي هٿ جهلين ته هٿ سوکهو، جي پير جهلين ته پير سوکهو، ۽ جي سڄي ساري ماڻهوءَ کي جهلي ويهي رهن ته ماڻهو سکهو.

جن جا ٻه قسم آهن. ڪي اشراف، خاندان، ڪي ٻچڙا ڀيڻ، نسر مرشد نه استاد .

مون وارو يار، شاعر جذبات حضرت بلبل بيقرار به واه جو جن آهي شل نه چنبڙي، اصل نه ڇڏيندو. جيستائين سمورو تازه ترين ڪلام ٻڌائي پورو نه ڪندو، تيستائين اصل نه ڇڏيندو.

ڇا به ٿي پوي، قدرتي آفت پوي، آسمان ڦاٽي پوي، دنيا هيڏانهن ڪان هوڏانهن ٿي وڃي. بلبل بيقرار ڪلام ٻڌائڻ کان سواءِ نه ڇڏيندو. هڪ ڏينهن آيو. چيائين: تازو ڪلام چيو اٿم.

چيم: ٻلي چيٺي، پر مان واندو ناهيان.

چيائين: ڇا ٿو ڪرين؟

چڙي، چيومانس: ڪتن جا ننهن ٿو لاهيان.

چيائين: اهي مان ٿو لاهيان. تون ڪلام ٻڌ !

پوڙهو پاڙيسري درمحمد ديوانو به واهه جو جن آهي.

سارو هجي، اونهارو هجي، مينهن هجي، واچ هجي، صبح جو ٺيڪ

ستين بجي اچي در ڪڙڪائيندو آهي. مان در کوليندو آهيان ته
ڇپ ڇاپ منهنجي اخبار کڻي منهنجي ڊرائنگ روم ۾ ويهي ڏاڍي
مزي سان پڙهندو آهي.
اخبار پڙهندو ويندو آهي ۽ اهم خبرون پڌائيندو به ويندو آهي.
مونکي افسوس ٿيندي آهي ڏهر، ان ڪري هان مون به ڪندو
ويندو آهيان، پنهنجي تياري به ڪندو ويندو آهيان.
ڪيترائي دفعا اڻ سڌي طرح چيو به ٿيمانس ته ادا درمحمد ديوانا
پيلي اهو وقت اٺانگو آهي، مون کي تڪليف ٿي ٿئي، پر پڌو اڻ
پڌو ڪري ڇڏيائين.
آخرڪار لاچار ٿي اخبار ئي بند ڪري ڇڏيم. چيم: نه هوندو بانس
نه وڄندي بانسري.
ٻئي ڏينهن ئي ستين بجي در تي ڪڙڪو ٿيو.
ڏٺم ته درمحمد ديوانو بيٺو آهي.
چيم: ديوانا، مون اخبار بند ڪري ڇڏي.
چيائين: پرواهه ناهي، اخبار مون پاڻ سان گڏ آندي آهي. ميان
جيڪو مزو توسان گڏ ويهي اخبار پڙهڻ ۾ آهي، سو اڪيلي
۾ ڪٿي؟

هڪڙو جن آهي منهنجي جاءِ جو مالڪ.
جڳهه سو مسواڙ تي رهڻ لاءِ ڏني اٿائين، باقي ساهه ئي پي ويو آهي.
اٺندي ويهندي در تي بيٺو آهي.
پائي گهڻو نه کپايو، دروازو آهستي بند ڪيو، بتيون گهٽ ٻاريو
گوڙ نه ڪيو. گهڻو گهر کان ٻاهر نه نڪرندا ڪيو وغيره وغيره.
هڪ ڏينهن پٽ ۾ ڪوڪو پٽي هنيم ته هڪدم اچي پهتو.
چيائين: مان توتي ڪيس ڪو ڪيان.
پڇيم: ڇو ؟
چيائين: ان ڪري جو تو منهنجي ڪن ۾ ڪوڪو ٺوڪيو آهي.
چيم: پر سائين مون ته پٽ ۾ ڪوڪو هنيو آهي.
چيائين: نه، تو منهنجي ڪن ۾ ڪوڪو هنيو آهي. هيءُ خون ڏس.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

چيم: پر سائين، اهو ڪيئن ٿيو؟
چيائين! اڙي جاهل، پٽ جي پنهنجي پاسي کان ڏئي ڪڙڪو پئي پڇين، سمجهين ڇو نٿو؟

هڪڙو پيو جن آهي جنهن کي مان روز ڏسندو آهيان ۽ هو روز منهنجا لاهه پٽيندو آهي.
اهو جن آهي پاپڙ نو پاڇي وارو.
هرروز گاڏو پاڇين جو پري در تي ايندو آهي ۽ هوڪر ڏيندو آهي ته اچي پاڇي وٺو.
پاڇي هوندي اٿس ڪل، پاروٽي، خراب، ان ڪري هرروز چوندو آهيانس ته: پاڻو، نه کپي پاڇي.
چوندو آهي: پهرين ڪڏهن ته ڪجهه وٺ، گوبي وٺ، گوگڙو، واڱڻ وٺ يا موري، پالڪ وٺ يا ڪدو. ڪجهه ته وٺ.
مان در بند ڪري چڙيندو آهيان ته چوندو ته: پهرين ائين نه ڪر، خالي هٿن نه موٽاءِ، ڪجهه وٺ.
منهنجو اهوئي جواب ته: مڙئو اٿئون ڇا جو باسي پاڇي وٺندا سين، ويچارو نااميد ٿي موٽي ويندو آهي، پر وري پئي ڏينهن اُڪ سلاماليڪم.
هڪ ڏينهن ڏاڍو خوش هو، چيائين: اڄ ته ضرور پاڇي وٺ.
چيم: اڄ ته تنهنجي پاڇي اڳين کان به خراب آهي، ڏپ ٿي ساڙي.
چيائين: نه – اڄ ضرور وٺ.
چيم: ڪيئن وٺان، گهر ۾ مهمان لٿا پيا آهن.
چيائين: تڏهن ته چوانءِ ٿو، اڄ نه وٺندين ته پوءِ وري ڪڏهن وٺندين؟

(١١– اپريل ١٩٨٣ع)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

وڻ

وڻن پوکڻ جي مهم زور شور سان هلي رهي آهي.
وڻ به پوکجن پيا، مهم به پئي پوکجي.
مهم پوري ٿي ويندي، ته وڻ به پورا ٿي ويندا.
ٿورو سوچڻ جي ڳالهه آهي. گذريل ٣٢ سالن کان هر سال وڻن پوکڻ جي مهم هلي رهي آهي. ڪروڙن جي آبادي کي ٣٢ سان ضرب ڪجي ته ارب، کرب، نيل، پدم وڻن جا ٿي وڃن. پر حالت اها آهي جو شاعر جذبات حضرت بلبل بيقرار زماني جي بي قدري سبب ڪنهن مضبوط وڻ جي مضبوط ڏار ۾ نوڙهو پڌي آپگهات ڪرڻ چاهيو، پر هڪ مهيني جي مسلسل ڳولا بعد به ڪو مناسب وڻ نه مليس — ۽ آخرڪار اهو ارادو ملتوي ڪري ڇڏيائين.

شاعر جذبات کي آپگهات لاءِ مناسب وڻ نه مليو ان ڪري ڪانڊيري کي درخت سمجهي ان ۾ لڙڪڻ جي ڪوشش ڪيائين. نتيجو اهو نڪتو جو اهو ڪانڊيرو پاڙئون پٽجي آيو. پوءِ پيا ڪرڻ تي معلوم ٿيو ته اهو ڪلهه ئي حضور مختيارڪار صاحب پنهنجي هٿ مبارڪ سان پوکيو هو.

حضرت بلبل بيقرار جو وڻن مان ايمان ئي نڪري ويو. ان ڪري سوچيائين ته ڇو نه ريل گاڏي هيٺان ٽپو ڏئي جان ڏيان.
اهو سوچي، ريل جو اڳ وٺي، اک ٽڪ ڪري ويهي رهيو. جڏهن گاڏي ويجهو آئي، تڏهن پٽڙي تي سمهي پيو. سندس حيرت جي حد ئي نه رهي جڏهن گاڏي به سندس پر ۾ اچي بيهي رهي.

مسافر ڊوڙندا ڊرائيور کي مبارڪباد ڏيڻ لاءِ آيا ته وه واه!
حاضر دماغي ته ڏسو. انساني جان بچائي اٿائين.
ڊرائيور وائڙو ٿي ويو. چيائين: ڇا جي حاضر دماغي؟
ڇا جي انساني جان؟ مون ته ڪائيون ڪپڻ لاءِ گاڏي بيهاري هئي.

وڻ تمام ڪارائتي شيءِ آهن.
سندن ڪيترائي فائدا هڪ طرف ۽ هيءُ هڪڙو فائدو هڪ طرف.
اهو فائدو هيءُ ته جڏهن به ڪو ڪامورو ڪڙو گشت تي نڪرندو
آهي ته رستي جي ٻنهي پاسي وڻن جون ٽاريون ڪپي لڳايون
وينديون آهن. خاص ڪري ڪيلي کي وڌيڪ پسند ڪيو ويندو
آهي. هڪ نڪيت ۾ به مزا انهيءَ کي چٻو آهي.
ڪاموري کي پيهر وڻ پوکڻ جو موقعو به فراهم ٿي ويندو آهي
۽ ان سان گڏ مانٽن مٽن، اوڙي پاڙي، ٻارن ٻچن لاءِ ڪيان جا
ميلا لڳي ويندا اٿس!

مان جڏهن حضور مختيارڪار هوندو هوس تڏهن ياد اٿم ته هڪ
شهر ۾ وچ چوڪ ۾ امب جو وڻ لڳايو هوم ۽ سڀني حاضرين
تاڙيون وڄايون هيون.
بدلي ٿي ويس ته ايندڙ حضور مختيارڪار اهو وڻ پٽائي، ان جي
جاءِ تي پپر جو وڻ هڻائي ڇڏيو.
اهو بدلي ٿيو. ٻئي صاحب پپر پٽائي ٽوهر هڻائي ڇڏيو.
اهو بدلي ٿيو. ان جي جاءِ تي ٻيو، وري ٻيو آيو. وڻ
بدلجندا رهيا.
تازو مونکي قسمت سانگي ان ساڳي شهر ۾ وڃڻ ٿيو.
ڏٺم ته چوڪ تي اڪ بيٺو هو!
پڇيم: اڪ مان فائدو؟
چيائون: سائين فائدا ئي فائدا آهن. اڪ سان گڏوگڏ ماکيءَ جو
به انتظام ڪيو ويو آهي. اڪ جي ماکي آهي، هرڪو پيو کائي
کپائي. ههڙي موج ڪا ٻي؟

سنڌيءَ ۾ ٻهاڪو آهي، "ٻيرن کان ٻير گهرڻ"
ٻير به وڻ آهي — ۽ ٻير به وڻ آهي. انهن ٻنهي وڻن جو "وڻن ٻوڪڻ واري مهم" سان گهرو تعلق آهي.

ٿيندو هيئن آهي ته مهم دوران ضلعي، تعلقي، ٽپي يا ديهه جا ڪامورا يا ته مورڳو وڻ ٻوڪيندا ئي ناهن، يا وري جهنگلي ٻير ڳڻي، مٿي لکي موڪليندا آهن ته هيترا ڪي هيترا انب جا وڻ، هيترا صوف جا وڻ، هيترا ٻير جا وڻ لڳايا ويا. خانه پُري ٿي ويندي آهي. ايندڙ سال جا انگ ايندڙ سال سان. هڪڙي مون جهڙي پڙهتڙ ئي ڪاموري تفصيلن کي سچ سمجهي ورتو ۽ نائب کي چيائين ته ابا اهي جيڪي 'سو' وڻ ٻيرين جا بيٺا آهن، تن مان ڪجهه ٻير ته ڏياري موڪل مهمان آيا آهن.

نائب پهريون مٿو کنهيو، پوءِ منهن گهنجايو، ۽ پوءِ چيو:
صاحب، چريا ته اسان به آهيون، پر تون ته آتر لهڻين.
ڀلا ٻيرن کان به ڪي ٻير گهربا آهن!

جتي وڻن مان فائدا آهن، اتي ڪي نقصان به آهن. مثلاً اڪثر جڏهن مان پنهنجيءَ گاڏيءَ ۾ گهر کان دفتر يا دفتر کان گهر ايندو آهيان، يا وري رات جو ڪنهن يار دوست سان ملڻ وغيره ويندو آهيان ته ڪونه ڪو وڻ ڊوڙندو اچي سامهون وچ رستي تي بيهي رهندو آهي. هڪ ٻه دفعو بريڪ هڻي جان بچائي اٿم. هڪ اڌ دفعو گاڏي ۽ گاڏي سان گڏ هڪ اڌ عضوو به ڀڃايو اٿم!

دراصل ڏوهه وڻ جو به ڪونه هوندو آهي. مان چشمو ئي گهر وساري ايندو آهيان. پر جي وڻ هجن ئي نه ها ته پوءِ ائين ڇو ٿئي ها؟

جيڪڏهن اوهان جي گهر ۾ ڪو وڻ آهي ته پوءِ ڪي نقصان پيا به آهن. خاص طور تي جيڪڏهن اوهان جي گهر ۾ ڪو ميوي دار وڻ آهي ته پوءِ ته خطرو وڌيڪ سمجهو. منهنجي گهر ۾ گدامڙيءَ جو وڻ آهي.

جڏهن به گهر ۾ دال چڙهندي آهي ۽ گدامڙي لاءِ ڏار کي ڏوٿو ڏبو آهي، تڏهن گدامڙي گهٽ، پٿر وڌيڪ ڪرندا آهن!

(٢٠ـ آگسٽ ١٩٨١ع)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مائي ملوڪان

مائي ملوڪان پاڙي جي مايہ ناز هستي آهي، مان هن جو تعارف توهان سان اڳ بہ ڪرائي چڪو آهيان.

جهور ڪراڙي، نہ ڏسي، نہ ٻڌي، نہ سوچي، نہ سمجهي. زور سڄو ڳالهائڻ تي. گهر ڦٽائڻ ۽ ڇيٽا ڦوري سندس دلپسند مشغلو آهي. اڪثر اسان جي گهر ايندي آهي. منهنجي غير حاضريءَ ۾ منهنجي زال جا ڪن ڀريندي آهي. گهر واريءَ جي غير موجودگيءَ ۾ منهنجا ڪن ڀريندي آهي. اسان ٻنهي جي عدم موجودگيءَ ۾ پاڙي وارن جا ڪن ڀريندي آهي.
”ڪن ڀرڻ“ تہ مون اخلاقاً چيو- ورنہ هوءَ تہ ڪن کائيندي آهي.

هڪ دفعي چيو مانس: مائي ملوڪان، هيءَ عمر اٿئي ڪنهن ڪنڊ ۾ ويهي الله الله ڪرڻ جي، اجايو ڇو ٻئي تي پاٿي ولوڙين؟
چيائين: مان تہ سڀني جي ڀلائي ٿي چاهيان ابا.
چيم: تنهنجي ڀلائيءَ تہ جاني جدا ڪري ڇڏيا آهن مائي.
چيائين: اٿي ابا، صدقي وڃانس، سچ ٿو چوين؟
مون تہ ٻڌو آهي تہ اهي مٺا دروهہ وارا وري ٿهي ويا پاڻ ۾!
هئہ هئہ! ڪهڙو زمانو اچي ويو آهي؟ ٻہ گهر چار ڏينهن جدا بہ نٿا رهي سگهن هڪ ٻئي کان ـــ!

مائي ملوڪان کي چيم: مائي، بجيٽ جو هفتو شروع ٿي ويو آهي، ٿوري گهٽي بجيٽ تون بہ ڪر.
چيائين: ڇا شروع ٿي ويو آهي؟

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

چِمُر : ٻچت جو هفتو، ٻچت جو.

چيائين : ٻڌان ٿي ٻڌان. رڙيون ته نه ڪر. ٻچل ٿو چوين نه؟ اهو مٺو ٻچل اڄان جيئرو آهي ڇا؟ ٻه ڏهاڙا ته پوري آيا اٿس. وري موٽيو ٿو اڄي ٻي حياءُ!

چِمُر : ٻچت ماني. قناعت. هر روز ريڊيو تي، ٽي. وي. تي، اخبارن ۾، اشتهارن ۾. ٻتين تي، جتي ڏٺي ٻچت جو تاڪيد ڪيو ٿو وڃي. لکيا روپيه خرچ ٿيا آهن ماڻهن کي سمجهائڻ تي. ۽ تون آهين جو اهڙي جي اهڙي، خبر ئي ڪانهي.

چيائين: ابا، ٻچت جي ايتري ئي اون آهي ته پوءِ اهي لکها روپيه ڇو خرچ ٿيا آهن سمجهائڻ تي!

ماني ملوڪان جي سمجهه ۾ ڪا ڳالهه ويهي ته سمجهائجي هرو ڀرو مٿو مارڻ ۾ پاڻ کان ڪونه ٿو ٻچي.

پر پوءِ به چيومانس: ماني، سياڻن چيو آهي ته اهو ڪي ڪجي جو ميڻهن وسندي ڪم اچي. ڪجهه ته هجي جو ڏکئي ويل سهارو ٿئي.

چيائين : اهو ته برابر آهي.

چِمُر : ته پوءِ انهيءَ لاءِ ته چون ٿا ته ٻچت جي عادت وجهو.

چيائين : اهو به بروبر.

چِمُر : ته پوءِ تون به ڪجهه ته بچاءِ.

چيائين : بچائي رکيو اٿم.

چِمُر : ڇا بچايو اٿئي؟

چيائين : انهيءَ ڳالهه لئي ولوءَ کي بچائي رکيو اٿم.

مان هيڏانهن هوڏانهن ٿيان ته ڪو ته هجو جو منهنجي کوٽ پوري ڪري.

ماني ملوڪان ڪنن کان ٻنهه ٻڌي نسي ڪونه. ڪٿي ڪهڙا ٻه واڪا ڪيو، ڪيڏيون ٻه دانهون ڪوڪون ڪيو، هن جي لاءِ مڙني خير آهي. ٻٽي ڪاندي.

چيوس ته: مائي خوش آهين؟
چوندي: ته ها، گهران پئي وڃان؟
چيس ته: مائي ڪيڏانهن پئي وڃين؟
چوندي ته: پوڙ ۾ مائي.

ان ڪري صلاح اها ٻيهاري سين ته مائيءَ کي ٻڌڻ واري مشين وٺي ڏجي، ڪن ۾ پئي هوندس. سڙهي عورت آهي، پيريءَ ۾ دعائون ڪندي. اهو سوچي، شهر مان ڏوڪڙ خرچ ڪري مشين وٺي آيا سين، آڻي ڏني سونس.

ڏاڍي خوش ٿي. دعائون ڏنائين.

ڪن ۾ مشين وڌائين ته وات ڦاٽي ويس. ڪا گهڙي ته چپ ٿي وئي. ٿوري دير رکي ڪن مان ٻئي ڪڍي ڪٿي پري ڦٽي ڪيائين.

چيوسين: مائي هي ڇا ٿي ڪرين؟

چيائين: مٺا ٻاهر لڳو، سونسان ڇگي جنت ڪئي اٿو. هونءَ ته هوندي هئي مات. رڳو مان پئي ڳالهائيندي هيس. هاڻي ته سڄي شهر جو آواز پيو ٿو ڪن ۾ پويم. مان ڪيئن ڳالهايان؟ نه کپي مون کي توهان جي مشين!

هڪڙي ڏهاڙي جان گهر موٽيا ته ڇا ڏسان ته مائي ملوڪان صوفي تي چڙهي ويٺي آهي، ڪمري ۾ پيو ڪوبه ڪونهي، ڀر پاڻ ٿي ويءَ ڏي منهن ڪيو ويٺي ڳالهيون ڪري.

مات ڪري ويهي ٻڌم ته سموري ڳالا منهنجي ٻئي هلي، چي: امڙ، مڙس تي قبضو ڪر، هوشيار ٿي، اک پٽ، زمانو خراب اٿئي. مڙسهين ٻي شاديءَ جي سانباهن ۾ اٿئي. مان خيرخواهه آهيان، تڏهن ٿي ٻڌايانءِ نه ته جيڪر ٻڙڪ به ٻاهر نه ڪيان.

چيومانس: مائي ڪنهن سان ٿي ڳالهائين؟

چيائين: تون وري ڪير آهين؟

چيم: ڇو مائي، مون کي نٿي سڃاڻين.

چيائين: اڙي ابا، مون ته ڄاتو هين سان ويٺي تنهنجي واکاڻ ڪئي. چوان ته تو جهڙو صالح مڙس ڪو ورلي هوندو.

چيم: منهنجي زال نه ٻيڪين وٺي آهي مائي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ٿي. ويءَ ڏانهن اشارو ڪندي چيائين: تہ پوءِ هي ڪير اچي وهاري اٿي کهر ۾؟

ماني ملوڪان کي جڙ رکي اها آهي تہ سندس مڙس ولو بلڪل نڪمو آهي، ڪوبہ ڪم ڪار ڪونہ ٿو ڪري. سڄو ڏينهن بالم بنيو ويٺو آهي. پاڻ ويچاري پاڙي اوڙي مان ڪجهہ نہ ڪجهہ آڻي ڏيندس تہ کائيندو نہ تہ پيو ڪٽ چنندو.

هڪڙي ڏينهن ولو رستي ۾ ڪڏجي ويو. چيومانس: ولو، پيلي زال تو واري تنهنجي ڏاڍي شڪايت ٿي ڪري.

چيائين: ڇا ٿي چوي؟

چيم: چوي ٿي تہ ڪوبہ ڪم نٿو ڪرين.

چيائين: سائين ڪم ڪيئہ نٿو ڪيان؟ صبح جو سوير اٿان ٿو، هٿ منهن ڌوئان ٿو، بسترو ويڙهي رکان ٿو، وري ڪرسيءَ تي ويهان ٿو. جي ڪٿان مانيءَ ٽڪر آڻي ٿي ڏئي تہ کاوان ٿو، نہ تہ چپ ڪيو ويٺو آهيان.

ايترا سارا ڪم ڪيان ٿو، اڃان بہ نڪمو آهيان؟ واه سائين واه. انصاف مڙني توهان ڪيو.

شادي مرادي، مرڻي پرڻي ۾ بہ مانئي ملوڪان سڀ ڪان اڳري هوندي آهي. سڀ تنهن جو جهيڙو هجي، يا ملڪيت جو ڦڏو. ماني مڙڻ واري ڪانهي.

پاڙي ۾ شادي هئي، ماني ملوڪان کهونيتن مٿان ڪاوڙجي پيهي رهي چيائين: ڇوڪرو توهان جو ڏکڻ آهي، منهن هڪڙي پاسي اٿس تہ ڏسي ٻئي پاسي ٿو.

هنن پڇيس تہ ماني تون ڪير آهين؟

چيائين: ڪنوار جي ڏاڏي آهيان.

چيائون تہ ڇوڪريءَ ۾ تہ ڪا اهڙي وڏ ڪانهي، توکي ڪا غلط فهمي ٿي آهي.

چيائين: مون ڀاڻ پنهنجين اکين سان ڏٺو آهي، اڇهو هو ٻيڻو آهي ڀاڻ امين ٿيو.

چيائون: پر اهڙ وڏي اهو ته گهوٽ جو ڀيءُ آهي.

چيائين: جي ڀيءُ جا اهڙا حال آهن تـه پٽ وري ڪهڙو سريلو هوندو. هلو هلو اسان کي ناهي شادي ڪرڻي!

(١- مئي ١٩٨١)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

عشق مون سان

ننڍي هوندي کان اهو ڪلام ٻڌندو پيو اچان ته :

عشق مونسان جيڪي ڪيون ڦري ڳالهيون،
ماڻ نه جهڙيون ـــ ڏڻ نه جهڙيون.

اهو ڪلام اوهان به ٻڌو هوندو. مون کي به پسند آهي. اوهان کي به پسند هوندو.

سوچيان اهو ٿو ته اهي ڪهڙيون ڳالهيون آهن جيڪي نه ماڻ جهڙيون آهن ۽ نه وري ڏڻ جهڙيون آهن.

اهو ته ٻڌندا پيا اچون ته عورت عمر نه ٻڌائيندي آهي، مرد ٻگهار نه ٻڌائيندر آهي، ڪسٽم وارا گريڊ نه ٻڌائيندا آهن ۽ واپاري دولت نه ٻڌائيندا آهن.

پر معلوم اهو ٿو ٿئي ته ڪجهه پيون ڳالهيون به آهن جيڪي صيغه راز ۾ رکڻ جهڙيون آهن. مثلاً ڪير ۾ پاڻيءَ جو مقدار. رڪشا جي ميٽر جي رفتار، بجليءَ جي اچڻ ۽ وڃڻ جا وقت، ٽيليفون جي بل جا تفصيل وغيره وغيره.

اهي ڳالهيون ٻڌيون ته مڻ مچندا، ناراضگي پيدا ٿيندي، انڪري ڍڪي ڍڪي رکڻ ئي بهتر آهي. اوندهه ۾ هرڪو چور آهي. ڏينهن شينهن آهي، مهوري ڪارنهن لڪايو ڇڏي.

چاچو ڪوڙو خان، جنهن کي اڪثر ماڻهو ”ڪوڙو خان“ پڙهندا آهن، سو ماڻ ڪاڻ ڪراچي آيو. چيائين: ڪراچي ڳهماءِ.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڇيم: ڇا ڇا ڏسندين ؟

ڇيانئين: ڇا ڇا ڏسندين؟

ڇيم: گهٽيون ٿي جڳهيون آهن. مثلاً الفي آهي، جنهن ڪي هاٿي زيبي چٻو آهي. راڻي جو باغ آهي، ڪيماڙي آهي، هاڪس بي آهي، ڪلفٽن آهي.

ڇيانئين: هڪڙي ڳالهه سمجهه ۾ نه پئي آئي ڀٽ .

ڀڇيم: ڪهڙي؟

ڇيانئين: جڏهن هر شيءِ جو نالو بدلائي نئون رکيو ويو آهي تڏهن هاڪس بي ۽ ڪلفٽن جو نالو اڃا تائين ساڳيو ڇو آهي؟

ڇيم: اها ڳالهه نه پڇ چاچا. اهي ڳالهيون ڏسڻ لهه جهڙيون، سلڻ نه جهڙيون آهن.

شاعر جذبات حضرت بلبل بيقرار هڪ ڏينهن بيحد اداس مون وٽ آيو .

ڀڇيم: اداس ڇو آهين بلبل ؟

ڇيانئين: ڳالهه ئي اهڙي آهي.

ڀڇيم: يارن ڪان به لڪائيندين ڇا؟

ڇيانئين: نه. لڪائڻ وري ڪهڙا آهن. پر مون کي هڪ ڳالهه سمجهه ۾ نه ٿي اچي. فلاڻي شاعر سان شام ملهائي وئي، فلاڻي کي ٻڪ ٻڌائي وئي، فلاڻي کي ايوارڊ ڏنو ويو. مون ڪهڙو ڏوهه ڪيو آهي؟

رڳو ڪلام پڙهان ته به داد ڏٺو ملي، مورڳو هوڻنڪ ٿي ٿئي. آخر ڇو؟

ڇيم: اهي ڳالهيون ڏسڻ جهڙيون ناهن بلبل.

ڇيانئين: يارن کان به لڪائيندين ؟

ڇيم: يارن سان ڪهڙا ليکا، ڳالهه دراصل هن ريت آهي ته

تون نه کائين نه کارائين، نه وه واه ڪرين نه جي حضوري ڪرين، نه حاضري ڀرائين نه سلامي ڏين. پوءِ توکي ڇو لفٽ ملندي؟ شڪر ڪر جو رڳو هونئن ئي ٽئي. جيڪڏهن مٿو ڦاڙائي آئين ته به مون کي حيرت نه ٿيندي!

منهنجي صاحب جي پٽ جي هن سال ٽين سالگره ٿي گذري. يعني هڪ ئي سال ۾ ٽي سالگرهون ٿيون. وڏا وڏا ماڻهون آيا. وڏيرا، واپاري، ڪامورا، سڀني پنهنجي پنهنجي حيثيت آهر تحفا ڏنا.
سالگره کان پوءِ صاحب مون واري مونکي گهرائي چيو:
ڏس پٽ. هن سال چوٿين سالگره به ڪرڻي آهي. مهيني کن کان پوءِ ان جو به بندو بست ڪرڻو اٿئي.
چيم: سائين، هڪ ئي سال ۾ چار چار سالگرهون ڪيئن ٿا ڪيو؟
چيائين: اهي ڳالهيون پڇڻيون ناهن ٻچا. پر جي پڇين ٿو ته پوءِ ٻڌ: ٽئين ماڻهن جي ڪار وٽي اٿم، انهن به سالگره مان ورتي هئم. هاڻي به سالگرهن مان ئي وٺندس. ڏيڻ وارن ته ڪڏهن پڇيو ناهي. توکي ڇو فڪر ورايو آهي.

منهنجي هڪ عزيز جي ڪنسٽرڪشن ڪمپني آهي، ٽي بالڊنگون ٺهرايائين. ٽئي ڏهڻ کان اڳ ڪري پيون. جاچ ٿي، بيان قلمبند ٿيا. ڳالهه لٿي مٿي ٿي وئي. چوٿين ٺهرائڻ لڳو ته چيومانس ته: ادا، جو ڪم تون ڪري نٿو سگهين، اهو ڪرين ڇو ٿو؟
چيائين: ان جو جواب توکي مان سٽن بلڊنگن ٺاهڻ کان پوءِ ڏيندس.
چيم: اهو ڇو؟
چيائين: اهو ته پڇ.
چيم: وري به خبر نه پوي.

چيائين: ڪورنيڙي ۾ بادشاهه بروڻس جي آڪاٽي ڪوٺ ڀڏي اٿئي
ڇا ـــ ؟

چيم: ڀڏي اٿم.

چيائين: ته پوءِ ڀڇين ڇو ٿو؟

چيم: ته اچان چار ٻالڊنگون پيون ڪرندئي؟

چيائين: نه. اچان ڇٽن بالڊنگن تائين جاچ وارا رپورٽ لکي سگهي نه سگهندا، جڏهن سگهي ورتائون تڏهن مان هيءَ ڏنڌو ئي ڇڏي ڏيندس.

ٽيليفون جو بل آيو ٻه هزار روپيه.

چيم: جنهن مهيني جو بل آهي، اهو سڄو مهينو ٠ان ماڪ ٽمان ٻاهر هوس. گهر بند پيو هو. بل ڪيئن آيو؟

چيائون: جواب ڏيڻ لاءِ اسان ٻڌل ناهيون.

چيم: اهو منهنجو حق آهي.

چيائون: پڇتائيندين.

چيم: ڀلي.

چيائون: ته پوءِ ٻڌ. هيءَ ته رڳو هڪڙو مهينو آهي، جنهن ۾ ٻه هزار بل آيو اٿئي ته دانهون ٿو ڪرين. ٻه هو جو سالن کان هر روز پيو لاهور ۽ اٽلي ڳالهائيندو هئين ۽ بل ايندو هيئي ٽيهه روپيه، ان لاءِ ڇا چوڻو اٿئي؟

چيم: توهان کي ڇا چوڻو آهي؟

چيائون: اسان کي اهو چوڻو آهي ته آڏي ڪٽي ڀائيوار آهيون!

گذريل ڪيترن ڏينهن کان بجليءَ جي اڪيوٽ جاري آهي. ڏينهن جو ته وري به خير آهي، رات ٽيندي ئي بجلي بند ٿي هڪ گرمي، ٻيو ڪراچيءَ جا گهر جهڙا ڪڏيون. نه هوا جو گذر

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

نہ روشنيءَ جو لنگهہ. لاھہ ني نڪري ويا آھن.
ماڻھو ويچارا سڄي سڄي رات گرميءَ ۾ پيا ڀڳهرجن.
ھڪ ڪاموري کي چيم: اھو ٻڌايو تہ رات جو تہ اوھان
بجلي بند ٿا ڪري ڇڏيو ۽ ڏينھن جو رستن جون بتيون ٻہ
پيون ٻيون ٻرن، ان جو ڇا سبب آھي؟

(۱۰ مئي ۱۹۸۱ع)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

صبح سڳند

ڪراچيءَ جي موسم تي اڪثر نيون ڳالهيون لطيفا، چرچا ۽ ٺوڪ ٺهيل آهن، ويتر جو هن سال مچو اونهارو بارش نه پئي ۽ اچي اچي بي مندائتي مينهن تي تان ٽٽي، تنهن تي، رهي کهي ڪار پت به اکهي ڇڏي.

موسمياتي کاتي تي ته اڳ به ڪو اعتبار ڪونه ڪندو هو، هاڻي ته مچي پچي بارش وسندي ڏسي به ماڻهون پڇن ٿا ته واقعي بارش وسي رهي آهي يا پائيپ ڦاٽو آهي؟

پائيپ ڦاٽڻ جي ڳالهه تي ياد آيو ته شهر جي هر گهٽيءَ ۾ ڪٿي نه ڪٿي، ڪونه ڪو پائيپ ضرور ڦاٽل آهي.
منهنجي گهر جي اڳيان پائيپ ڦاٽي پيو. وڏي مشڪل سان ميونسپالٽيءَ جا ماڻهو گهرائي کڏ کوٽائي پائيپ ٺيڪ ڪرايم.
کڏ بند ڪري ڪاريگر روانا ٿيا ته خبر پئي ته پاڻيءَ جو پائيپ ٺيڪ ٿي ويو پر گٽر جو پائپ ڦاٽي پيو آهي. ايلاز منٿون ڪري ٻيهر کڏ کوٽايم. گٽر ٺيڪ ٿيو ته ٽيليفون جي تار ٽٽي پئي.
ٽيليفون ٺيڪ ڪرايم ته بجليءَ جي تار ڇڄي پئي.
هاڻي ته هڪ ننڍو تنبو هڻائي ٻه ڪاريگر پگهار تي ويهاري ڇڏيا اٿم. هڪڙو کڏ کوٽي ٿو ۽ ٻيو بند ڪندو رهي ٿو!

ڪن شهرن ۾ پاڻيءَ جي نيڪال لاءِ شهر کان ٻاهر کڏ هوندي آهي، جنهن ۾ پاڻي، مڇر ۽ بيماريون گڏ ٿينديون رهنديون آهن. پر شهر واسي اها کڏ ان ڪري قبول ڪندا آهن جو ان ڪري

شهر صاف سٿرو رهي سگهندو آهي.

هاڻي ته هڪ صاف سٿري شهر جي لاءِ، شهر کان ٻاهر هڪ ڪنڊ جو هجڻ تمام ضروري سمجهيو ٿو وڃي. اهو تجربو ايترو ته ڪامياب ويو آهي جو جتي ڪنڊ ناهي، اتي ميونسپالٽيءَ طرفان ڪنڊ مهيا ڪري ڏني ٿي وڃي. اها جدا ڳالهه آهي ته ناعاقبت انديش شهري ڪڏهن ڪڏهن انهن ڪنڊن ۾ پنهنجا ٻار هڳڻ لاءِ موڪلي ڏيندا آهن. نعمت جو غلط استعمال انهيءَ کي چئبو آهي.

ٿورا ڏينهن ٿيا جو هڪ مکيه رستي جي وچ تي هڪ نالي مٿان ڍڪيل ٿالهو ٽڙام سان وڃي هيٺ ڪريو ۽ نالو ظاهر ٿي پيو. انهيءَ ئي وقت هڪ گاڏي سڌي سنئين وڃي نالي ۾ ڪري. ماڻهو بچي ويا پر گاڏي ٽڪجي پئي.
ٿوريءَ دير کان پوءِ ٻي گاڏي ساڳيءَ طرح اچي نالي ۾ ڪري.
ايان اهي گاڏيون اتي ٿي پيون هيون ته ٽين گاڏي به ڪري پئي.
ڪجهه ڏينهن کان پوءِ جڏهن ميونسپالٽيءَ وارا جاءِ واردات تي پهتا تڏهن ڏاڍو حيران ٿيا. ڪنهن چيو: ٻار ايڏي لاپرواهي؟ نالو نٿا ڏسن ته گهٽ ۾ گهٽ ڪريل ڪارون ته ڏسن!

ماڻهو چون ٿا ته پيٽرول مهانگو ٿيندو ٿو وڃي، ڪارون مهانگيون آهن، پرزا مهانگا آهن، مرامت مهانگي آهي، پوءِ به رستن تي موٽرن جي تعداد گهٽجڻ بجاءِ جيئن پوءِ تيئن وڌي رهي آهي.
اڄ صبح هڪ گاڏي وڻ تي چڙهيل ڏٺم. دراصل ڪنهن حادثي ۾ گاڏي وڻ تي چڙهي وئي هئي.
هڪ بس واري بس جهلي اهو منظر ڏٺو ۽ پوءِ چيو: سمجهي وڃ ڇوڪرا، آئنده وڻن کان پاسو ڪري گاڏي اڏائيندو ڪر!

پئرس ۾ هڪ چالهه فوٽ ويڪرو دروازو آهي، جنهن کي وڪٽري گيٽ چوندا آهن. ڳالهه ٿا ڪن ته جهاز جي هڪ پائلٽ احتجاج طور پنهنجو جهاز ان دروازي جي وچ مان اڏايو هو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مون جڏهن اها ڳالهه هڪ ٽرڪ ڊرائيور سان ڪئي ته هو خوب کليو ۽ چيائين: اها ڪهڙي وڏي ڳالهه آهي؟ مان هر روز پنهنجي ٽرڪ گئراج جي ڇهه فٽ ويڪري دروازي مان ٻاهر ڪڍندو آهيان، ٽي فوٽ ويڪري فوٽ پاٿ تي گاڏي هلائيندو آهيان ۽ سپرهاءِوي تي اکيون ٻوٽي سفر ڪندو آهيان، پوءِ به نالو نيشان ڪونهي؟

ڪن ماڻهن کي نانگن جي ٻرن ۾ هٿ وجهڻ ۾ مزو ايندو آهي، ڪن کي شينهن جي وات ۾ مٿو وجهڻ سان خوشي ٿيندي آهي ۽ ڪن کي رڪشا ۾ سواري ڪندي قرار ايندو آهي.
ڳالهيون سڀ جان جوکي جون آهن پر رڪشا جي سواريءَ ۾ جو خطرو آهي، سو اهي نٿي ڄاڻن ته جن رستيءَ تي سائيڪل هلائڻ واري کي ڏڪو هوندو. پر سائيڪل رستيءَ تي هلائڻ واري کي ته وري به اها خاطري هوندي ته ڪرندس ته ڏهه پندرهن فوٽ هيٺ زمين تي نه ڪرندس. رڪشا واري مسافر کي ته پنج هزار فوٽن جي بلنديءَ جو نه خوف ماري وجهندو آهي.

(٩ نومبر ١٩٨٤ع)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ٽيوشن

اڄڪلهه امتحانن جي موسم آهي.

ويچارا شاگرد ڏينهن رات هڪ ڪري محنت سان امتحان جي خوب تياري ڪري رهيا آهن.

منهنجي وڏي پٽ جي ڪمري جي بتي سڄي رات ٻرندي رهي،
صبح سان پڇيومانس: ڇا پئي ڪئين پٽ؟
چيائين: لکيم پئي بابا.
پڇيم: ڇا لکيئي پٽ؟
چيائين: سلوار تي جاگرافيءَ جا جواب پئي لکيم بابا!

امتحان هال ۾ راڪيٽ اڏامندا آهن، ڪارتوس هلندا آهن، گوليون وسنديون آهن، پاڻيءَ واري پٽيوالي جي معرفت جوابن جا پرچا هڪ ڊيسڪ کان ٻئي ڊيسڪ تائين پهچندا آهن. ٽوپيءَ جي هيٺان گائيڊ لڪل هوندي آهي. جورابن ۾ حل ٿيل پرچا هوندا آهن. هٿ جي ترين تي سن، مهينا ۽ سال لکيل هوندا آهن.

امتحان هال کان ٻاهر هڪ ڇوڪرو مليم ڏاڍو پريشان پئي ڏٺو.
پڇيم: خير ته آهي؟
چيائين: ڀلاڙي قسمت — بس صرف هڪ آڱر جو فرق رهجي ويو.
پڇيم: سو وري ڪيئن؟
چيائين: اصلي سن ڇيچ تي لکيل هو، پاڇ وارو جواب لکي آيو آهيان!

هڪ امتحاني هال ۾ خوب نقل هليو. هتانَ جي ڪاپي هتي، هتان جي هتي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڇوڪرا اٿي اٿي پيا ڏسن، ڪتاب ڪوليو ويٺا هجن، هڪڙو ته اهڙو زوراور جو ڪتاب ڪولي ڪاهي ڪرڻ ويهي رهيو.
ويچارو انويجيليٽر ماٺ ڪيو ويٺو هو، نه ڪجهي نه ٻجهي.
جڏهن پيپر پورو ٿيو ۽ سڀ ويا هليا، تڏهن مان ونس ويس ۽
چيومانس: استاد صاحب زمانا بدلجي ويا.
چيائين: هائو ابا.
چيم: اسان توهان جي زماني ۾ هيئن ته نه هوندو هو.
چيائين: نه ابا
چيم: ڇوڪرا ڏاڍا ڏنگا ٿي پيا آهن. توهان ڏٺو، هو ڳاڙهي قميص وارو ڇوڪرو ڪيئن ڪتاب ڪوليو ويٺو هو؟
چيائين: هائو ابا.
چيم: پوءِ توهان ان جي خلاف رپورٽ نه ڪئي؟
چيائين: نه ابا.
چيو: پر آخر ڇو؟
چيائين: منهنجو پٽ آهي ابا!

امتحان گذريا، رزلٽ نڪتي، اسان وارو همراهه فيل ٿي پيو.
چيومانس: نه پڙهڻ جو نتيجو ڏسي ورتئي؟ ٿئين نه فيل؟
چيائين: اها ڳالهه ناهي بابا، مان ته ڪافي هوشيار آهيان.
ڪاوڙجي چيومانس: جي هوشيار هئين ته پوءِ فيل ڇو ٿئين؟
چيائين: سڄو پيپر استاد ڪان ڪرايم هوم — تڏهن!

ٽيوشن جو مرض ته هاڻي جڙ پڪڙي چڪو آهي.
اڳي اهو لفظ ورلي ٻڌبو هو ۽ سو به تمام ڄڏن شاگردن لاءِ ٽيوشن جو انتظام ڪيو ويندو هو.
پر هاڻي ته ٽيوشن پهريون، داخلا پوءِ. ڪلاس ۾ پڙهائي جو نالو ندارد.
هڪ ڀار ڪان پڇيم: ٽيوشن ڇو وٺندو آهين؟
چيائين: ڪلاس ۾ پڙهائي جو ڪانهي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

چيم: ته پوءِ ڪلاس ۾ ڇو ويندو آهين؟
ڇيائين: ڪچهريءَ لاءِ اهوئي ٽائيم ملي ٿو!

ڪاليج جي هڪ استاد ڪي سڄاڻان جنهن پنهنجي زندگيءَ ۾ هڪ به پيريڊ نه پڙهايو آهي ۽ هڪ ڏهاڙي جي به پڪهار ڇڏي ناهي.
ٻيڻ لڳندو آهي ته هو ڪاغذ ڳوڙهڻ شروع ڪندو آهي.
شاگرد وٺڻ ابتدا ائس ته بوٽ ڳوڙهڻ شروع ڪندو آهي.
موٽي ويندا آهن ته چشمو ڳوڙهڻ شروع ڪندو آهي.
۽ پيريڊ ختم ٿيڻ کان اڳ ٿي گهر موٽڻ لاءِ سواري ڳوڙهڻ شروع ڪندو آهي!

هڪ استاد کان پڇيم: توهان ڇا ڪندا آهيو؟
چيائين: ڪاليج ۾ پڙهائيندو آهيان.
چيم: پڙهائي جو پيشو اوهان ڇو اختيار ڪيو؟
چيائين: قومي خدمت جي جذبي وچان.
چيم: جيڪڏهن ڪاليج ۾ استاد نه هجو ها ته هن وقت اوهان ڇا هجو ها؟
چيائين: ساڳي ئي ڪاليج ۾ — شاگرد هجان ها!

هڪ ڳوٺاڻي اسڪول جي ماستر کان پڇيم: تنهنجا شاگرد ڪيترا آهن؟
چيائين: اٺ ئي آهن.
چيم: مون کي ته نظر نٿا اچن.
چيائين: هڪڙو منهنجي گهر جو پاڻي ڀرڻ ويو آهي، ٻيو ٻار ٻيو کيڏائيم، ٽيون ٻاجي ٻتي وٺڻ ويو آهي، ۽ چوٿون........
چيم: پڙهندا ڪڏهن آهن؟
چيائين: اها پڙهائي ناهي ته ٻيو ڇا آهي؟

(٦ مارچ ١٩٨١ع)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ٻڄيٽ - ٨٩

منهنجي ٻورچيءَ مونکي الٽيميٽم ڏنو آهي ته سندس پگهار ۾ هڪدم اڌو اڌ اضافو ڪيو وڃي نه ته هو چوويهن ڪلاڪن ڪانپوءِ ڪنهن به صورتحال لاءِ ٻڌل ناهي.

ٻچيم: دادا- ايترو اضافو هڪ ئي وقت ڇو گهرجئي؟

ڇيانين: ٻڌو ڪونه اٿئي ته ٻڄيٽ پئي اچي.

ڇيم: دادا- ٻڄيٽ ڪا ٻري بلا ته ناهي جنهن کان ڊڄي وڃجي.

ڇيانين: منهنجي خيال ۾، ڪجهه وقت اڳ تائين منهنجي سمجهه ۾ ٻڄيٽ دنيا جي واحد خطرناڪ ترين شيءِ هئي. ٻر جڏهن کان هوش آيو اٿم، تڏهن کان هڪ ئي ڳالهه سمجهه ۾ آئي ته ٻڄيٽ کان وڏيڪ پوائتي ٻي ڪابه شي ڪانهي.

ڇيم: ٻڄيٽ ويچاريءَ تنهنجو ڇا بگاڙيو آهي دادا؟

ڇيانين: اڄ کان اڳ ئي ڇملهه ڇپي ڪري ڇڏي اٿائين. جڏهن سڄي ٻچي آني ته ٻوءِ ته الائي ڪهڙو حال ڪندي.

ڇيم: گذريل ٻڄيٽ ته تنهنجي ڇيله جو خاص خيال رکيو هو.

ڇيانين: سو وري ڪيئن؟

ڇيم: وڏين ۽ ڳرين گاڏين جي بجاءِ ننڍڙيون ۽ هلڪيون گاڏيون ڏنائين.

ڇيانين: ان سان مون تي ڪهڙو فرق پيو؟

ڇيم: فرق ته واهه جو پيو. ڏس نه، جي مرسيڊيز جي هيٺان اچي وڃين ته بچي سگهندين؟ پر جي هاڪي هلڪي، ننڍڙي ٽڪڙي سوزوڪيءَ جي هيٺان آئين ته نه رڳو بچي ويندين، بلڪ سالن جا ڏک به لهي ويندئي. ڇو ته ڪنهن ڇپي ڪري ڇڏيندئي.

ڇيانين: سائين توهان سان بحث ڪرڻ اجايو آهي. پگهار وڌائڻي

آڻيو ته وڏايو نه ته امان جي الله واهي.

منهنجو پورهيو بي حد جذباتي آهي، ان جي مونکي خبر آهي. ڪڏهن ڪا دردپلي فلم ڏسي ايندو آهي ته پوڙهي ماءُ جي ڀالڪي ڀلائي ڇڏيندو آهي. ڪڏهن سان ڪاوڙ هوندي اٿس ته مرچن جو سارو لائي ڏيندو آهي. ابانا ياد ايندا اٿس ته لوڻ گهڻو وجهندو آهي. هڪ دفعي ماکيءَ جي جاءِ تي ڪڙي تيل جو شيشو آڻي مکڻ سان گڏ ٽوسٽ تي هڻي ڏنائين. پڇيومانس: هي ڇا آهي؟

چيائين: چانهي جو تيل آهي.

چيم: ڇو ڀلا؟ ڪهڙي خطا ڪيم دادا؟

چيائين: خطا توهان نه، توهان جي بيگم صاحب ڪئي آهي. رات مونکي مانيءَ کان پوءِ آنهس ڪريم ڪونه ڏني هٿائين.

چيم: گهوٽ ته مانيءَ کان پوءِ گڙ ڳڙي کائي ڇڏيندو هئين.

چيائين: گهوٽ ته تون به اڳر سان ڏند ڇڪائيندو هئين ۽ بصر سان ماني کائيندو هئين. مون ڪٿي مات ڪئي. جنهن ڪي هٿي جو هتو هجي، ان سان مٿي ماري اجائي آهي. بورچي موڻ وارو، اسانجو ٻنهنجو گهوٽائي آهي. شهر ۾ آيو آهي ته شهرين کان به وڌيڪ شهري ٿي ويو آهي. پر ضد اهو ساڳيو اٿس. بجيٽ جو نالو سو پڌو اٿائين، باقي صفا ربڙ ٿي بيهي رهيو آهي. چوي ته پگهار وڌاءِ.

چيم: دادا. منهنجي پگهار وڌندي ته تنهنجي به وڌائيندس نه؟

چيائين: تنهنجي پگهار اڪئين ڏلي ڪڏهن آهي؟

چيم: ڇا مطلب؟

چيائين: مطلب اهو ته تون ته پگهار وٺين ٿي ڪونه. ڪاسائي گوشت مفت ڏئي ويندو آهي. ڀاجيءَ وارو ڀاڄي مفت ڏيو وڃي. سيڏي وارو سيڏو ـــ

چيم: چپ ڪر دادا ـ ڪو ٻڌي نه وٺي.

چيائين: امان چئون ته ڪو ٻڌي ته ڇڳو. تون چوين ته ڪو ٻڌي نه وٺي. تون ۾ ۽ مون ۾ اهو تفاوت اٿئي.

چيم: ٻنهنجي خوشيءَ سان ڏئي ويندا آهن سيٺي.

چيائين: امان ڪي ته منهن سڃائي به ٽيا ڏين.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

چيم: هجين صاحب ته توکي به ڏئي وڃن. پڙهي پوءِ ها ته هي ڏينهن نه ڏسين ها.

چيائين: پيا وري ڪهڙا پڙهيل آهن.

چيم: هرڪو پنهنجو نصيب ٿو کائي.

چيائين: اڪثر ماڻهو پرائو نصيب ٿي کائيندا آهن.

پورچي مون وارو ڏاڍو ڏکيو ماڻهو آهي. هر ڳالهه تي بحث ڪرڻ پنهنجو فرض سمجهندو آهي. پورچين کي هونءَ به وڏ وڏ گهڻي هوندي آهي.

چيومانس: دادا- چڏ بجيٽ جي بحث کي- وڃي ڪم ڪار کي لڳ.

چيائين: اهو به ته ڪمڪار ٿي ٿيو نه؟ ڏس صاحب- اڳ ماڻرون پارن کي ڊيڄاريندڀون هيون ڄچوءَ کان، جن کان، ڪتي کان، پوءِ ڊيڄارڻ لڳيون بس کان، ٽرڪ کان، ڏائڻ کان، هاڻي ٿيون ڊيڄارن بجيٽ کان. پار ضد ڪيو مس ته چونديون، "بس ڪر ڙي ڇورا- بجيٽ ٿي اچي."

هڪ پار ته هڪڙي ڏينهن پري کان مني بس کي ايندو ڏسي پڇيو: دادا، بجيٽ اهڙي ٿيندي آهي ني؟

چيومانس: دادا- سچائو ٿيءُ، هن عمر ۾ پارن جهڙيون ڳالهيون تنهنجي واتان سٺيون نٿيون لڳن.

چيائين: ترس صاحب- هڪڙي آخري ڳالهه پڌي وٺ.

پڇيم: ڪهڙي؟

چيائين: ٻه چار ڏينهن اڳ راتجو رڪشا ۾ چڙهي ويس فلم ڏسڻ. رڪشا واري جو ميٽر ڪڍيو وڏيڪ تيز هو. ڏهن جي بجاءِ ويهه روپيه پيو پڌائي. مون چيو: لالا- بي ايماني نه ڪر. جو حق اٿئي سو وٺ. باقي وڌيڪ ڪونه ڏيندو مانءِ.

منهنجو اهو چوڻ ۽ رڪشا واري جو ڇري ڪڍي رڪشا مان لهڻ. بس صاحب- ڪي پير زور هڻي. ڪو سڪل نڪر اڳهاڙو- نه آيو ياد امان، نه ابو، نه پوليس نه مرشد، الائي ڇو وات مان زور سان

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

نڪري ويو ”بجيٽ.“
منهنجو بجيٽ چوڻ ۾ رڪشا واري جو ڪڙي ۽ تي زور رکڻ، ٽوائي ۾ ڏهه روپيه مون وارا به ڦٽا ڪري ويو.
چيومانس: هائي گهٽوئي مٿو ڪاڏ ٽي دادا. پيو نه تسہ چانهه ٽي ڪٽي پيار.
چيائين: اها ته سولي ڳالهه آهي صاحب. چلهه تي بجيٽ رکي آيو آهيان. بس اجهو ٿو وڃي وجهي ڪٽي اچانس.
چيم: جي-؟ چا رکي آيو آهين؟
چيائين: ہائي رکي آيو آهيان چلهه تي. بس اجهو ٿو بجيٽ وجهي ڪڍي اچانس.
چيم: دادا. هوش مان ڇو ٿو نڪتو وڃين.
چيائين: معاف ڪجان صاحب. ڀلو هوس. دراصل بجيٽ تي بجيٽ رکي آيو آهيان. اجهو ٿو بجيٽ وجهي ڪٽي اچانس-!

۱۳- جون ۱۹۸۸ع

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سيل

جڏهن موسم بدلجندي آهي، يعني سياري مان اونهارو، يا اونهاري مان سيارو ٿيندو آهي، تڏهن دوڪاندار ويندڙ موسم جا سامان ڪڍي، ايندڙ موسم جا سامان رکڻ لاءِ هڪ ڍونگ رچائيندا آهن. ان کي چئبو آهي ”سيل“. گهٽ قيمت تي شين جو نيڪال. هن لفظن ۾، گراهڪن کي ذهن ۾ اهوئي مال خريد ڪرڻ تي آماده ڪرڻ، جيڪو هو سچي مال ۾ خريد ڪرڻ نه پيا چاهين. ورڪري لاءِ هر ملڪ ۾ طرح جا دلچسپ طريقا استعمال ڪيا ويندا آهن. اشتهار بازي. اخبارن ۽ رسالن ۾، ريڊيو تي، ٽي.وي تي، رستن تي، هوائي جهازن جي ذريعي. هر طرح ماڻهن کي ذهن نشين ڪرائڻ ته ڀلي ڪجهه وٺو نه وٺو، ماني کائو نه کائو، پاڻي پيئو نه پيئو، ڪپڙو لٽو چڱو پايو نه پايو، پر فلاڻو ڪي فلاڻو شمپو ضرور استعمال ڪجو.

ڪن ملڪن ۾ دوڪانن هر شيءِ جي مقرر قيمت لکيل هوندي آهي. دوڪاندار گونگا ۽ ٻوڙا هوندا آهن، ٻوڙا به. توهان ڪٿي لک پڇو ته: هي بوٽ پالش ڪيتري جي؟

هو زبان سان جواب هرگز نه ڏيندا. صرف آڱر سان اشارو ڪري قيمت واريءَ چٽڪيءَ ڏانهن توجه ڇڪائيندا. وٺو ته وٺو، نه وٺو ته نه وٺو.

هن ملڪن ۾ دوڪاندار قيمت ٻڌائيندا ويٺي، گراهڪ چوندو ان جو اڌ. پوءِ ٿيندي ڏي وٺ شروع

”هي ڪوٽ ڪهڙي جو؟“

”صرف ٻه هزار روپيه.“

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”ٻہ هزار رپيا تمام ڪھڻا آهن صحيح پڌاءِ ڪھڙي ۾ ڏهندين؟“
”ٻين ڪان ٻہ هزار پورا، نہ ھائي ڪھٽ، نہ ھائي وڌ. توهان ٻنهنجا آهيو، توهان ڪان هڪ هزار نَو سؤ ٻنجانوي روپيہ.“
اها ڪٽ ڦٽ ڪلاڪ ڏيڍ هلندي، ان ڪان پوءِ اهوئي دوڪاندار اهوئي ڪوٽ، ايلاز منٿون ڪري، گراهڪ کي هڪ هزار روپيہ ۾ ڏيندو ۽ آئنده اچڻ لاءِ ٻہ چوندو.

ڪن ماڻهن ۾ دوڪانن تي تجربيڪار پهلوان بيهاريا ويندا آهن. هيڏانهن توهان اکيون پٽيو، هوڏانهن هنن توهان جو نالو نوٽ ڪيو. هاڻي توهان اها شيءِ ان دوڪان تان خريد ڪرڻ کان سواءِ زنده گهر وڃي نٿا سگهو.
توهان ڪھڙو ٿي چئو تہ: مون تہ اڄين نسي اٿي پڇيو. مون کي تہ ضرورت ئي ڪانهي وغيره وغيره. پر پهلوان توهان جو پيڇو ڪندا رهندا. ٻئي دوڪان تي چڙهڻ ئي نہ ڏيندا. ٻئي ڪنهن سان ڳالهائڻ ئي نہ ڏيندا. دڙڪا ڏيندا، ڊيڄاريندا، اغوا ڪرڻ جون ڌمڪيون ڏيندا، ڪرڙدم ۽ چاقو ڏيکاريندا. ايتري قدر مجبور ڪندا جو توهان ٻنهنجي نصيبن کي پٽيندا آخرڪار مجبورن دوڪاندار جي ٻڌايل قيمت تي اها شيءِ وٺي پوءِ گهر ويندا.

هڪ دفعي مون ڪان ساڳي غلطي ٿي هئي. هڪ دوڪان تي شيشي جي تلاءَ ۾ هڪ واڳونءَ تي نظر ٻئجي ويم. بد بختيءَ ورايم جو ان جي قيمت پڇي ويٺس.
بس، پوءِ تہ اهوئي ٿيو جو ٿيڻ گهربو هو. واڳون کڻائي گهر آيس.
زال پڇيو: ڇا آندو اٿئي؟
چيم: واڳون.
ٻهري ڪلي چيو: ٻہ ڇا ڪندين؟

دوڪاندارن جو ”سيل“ وارو طريقو نهايت ئي ڪارآمد آهي. مون هڪ دفعي اخبار ۾ پڙهيو تہ هڪ ماڻهوءَ ٻنهنجي زال کي سيل

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

تي وچڻ کان روڪڻ لاءِ رات جو ئي زنجيرن سان ٻڌي، تالو لڳائي ڪمري ۾ ٻوري ڇڏيو. ٻئي ڏينهن اهڙا عورت سڀ کان اڳ دوڪان تي ٻيٺي.

پڇيائونس: اڪيلي آئي آهين؟ مڙس ڪٿي اٿئي؟

چيائين: پنهنجي ڪمري ۾.

چيائون: آيو ڪونه؟

چيائين: جڏهن زنجيرون ڪلندس، تڏهن ايندو.

"سيل" جي خبر ملندي ئي عورتن جا هوش اُڏامي ويندا آهن. ٻچيل ٻچيل موڙي ساڻ ڪري وڏي اسر سان وڃي دڪان جي ٻاهران ڌرڻو ماري، ويهنديون آهن. ڪي ته هڪ ڏينهن اڳ اتي ۾ سڌي وڃي اتي رهنديون آهن، ملاکڙو تڏهن شروع ٿيندو آهي، جڏهن ٺيڪ نوين بجي دوڪان جا دروازا هڪدم کوليا ويندا آهن. بس پوءِ جيڪا پيوءِ ٿيندي آهي دوڪان ۾، تنهنجي خبر انهن کان پڇو، جن اهو منظر پنهنجين اکين سان ڏٺو هوندو. انسان جو سمونڊ هوندو آهي جو هڪ ئي وقت هر شيءِ کي خريدڻ لاءِ ٽٽي پوندو آهي. جنهن کي جيڪا شيءِ هٿ آئي، سا کڻي وٺي ڪائونٽر ڏانهن ڀڄندو. مائرن کان ٻار وڇڙي ويندا آهن، ڪيسا ڪپجي ويندا آهن، ڪرڻ واري جي مٿان ماڻهو چڙهي ويندا آهن. ڪنهن کي ڌڪ لڳو، ڪنهن جا ڪپڙا ڦاٽا، ڪنهن جي ٽوپي ڪم ٿي وئي، ڪنهن جي عينڪ ڪري پئي. بس نفانفسيءَ جو عالم هوندو آهي.

هڪ اهڙي سيل ۾ مان به اتفاق سان ڦاسي پيس. هڪ بزرگوار مون کي ڪٺي ٻانهن کان ورتو- مان ٻانهن ڇڏائڻ تي، هو زور سان جهلڻ تي.

اچي ڦاٿس- ڪهڙيءَ وٽ ٻڪڙ کان پوءِ چيومانس: چاچا، ڇتو ٿي پيو آهين ڇا؟ ڪهڙو ڏوهه ڪيو ٿي مانءِ جو ائين ڪٺي چور وانگر قابو ڪيو اٿئي؟

هڪو ٻڪو ٿي چيائين: معاف ڪجانءِ ابا. مون سمجهيو ته گلوءَ

ماڻهو آهين، چشمو ڪري ٻيو اٿم ڪٿي؟
انهن چئي، مون کي ڇڏي، ڪٿي اٿي همراهه کي سو کڻو ڪيائين.

منهنجي زال "ميل" مان وٺي ته وٺي هٽي مرچ مسالا، لوڻ، ڏاڍا ۽ سرهه جيري پر وٺي آئي ٻه، ساڙهيون، چار سنهال ۽ ٻه ڪ لپ اسٽڪن جو.

چيم: هي ڇا ـــ؟

چيائين: سستا پئي ملياء.

چيم: مرچ مسالا به سستا ملني ها.

چيائين: مهينو کن ڪٿي نه ڪاڏا سين ته ڇا ٿي پيو؟

چيم: اها ته نسوري زوراوري آهي، ڪاڏو به ذائقو ٿي پوي ته ڀلي ٿئي، پر تنهنجو شوق ضرور پورو ٿئي؟

چيائين: شڪر ڪر جو ڪجهه نه ڪجهه ڪاڏن لاءِ ملندئي تهه سهي- جي ائيا هڪ ساڙهي وٺان ها، ته پوءِ اهو سارو مهينو لنگهڻ ڪڍين ها.

چيم: واه جي ميل چئبي! اسان ٻڌون پئي ته پٿر ۽ تون وٺين ساڙهيون.

چيائين: ميان ناشڪرو نه ٿيءُ، وري به گهر ته ويٺو آهين نه؟ منهنجيءَ ساهيڙيءَ وٽ پئسا ڪٿي هيا، مڙس ڪروي رکي آئي آهي. ايندڙ مهيني وي سي ڪڍندس ته وڃي ڇڏائي ايندس.

مهيني کن جي ڳالهه آهي، منهنجيءَ گهر واريءَ پنهنجين نين پراڻين ساهيڙين جي پنهنجي گهر ۾ دعوت ڪئي. مونکي آفيس جو ڪم ڪرڻو هو، سو هڪ ڪمري ۾ ويٺي رهيس.
عورتون پاڻ ۾ ڪڏجن ته تماشو مچيو وڃي.
هرڪا هڪ وقت پنهنجي پنهنجي واڪاڻ ڪري ته ڇگو موچارو هلهنگامو ۽ چوپول مچي ويندو آهي. ميڪ اپ جي ديڪار، نون ڪپڙن جي سرسراهٽ، عورتاڻا ٽهڪ؛ مونکان ته آفيس جو ڪم

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ٿي ڊسري ويو. ڪن لاءِ ويٺي وصا ٻڌم ته ايتري ۾ هڪ جٽي اچي، در کولي اندر ڏوڪي آئي.

مان شايد ڪجهه وڌيڪ بدحواس ٿي ويس.

هوءَ جوڙيءَ رفتار سان آئي هئي، ان ئي رفتار سان ٻاهر ڀڄي.

ساهيڙين پڇيس: خير ته آهي—؟ ڇا ٿيو؟

گهٻراهٽ ۾ چيائين: هو— اندر— الائي ڪير آهي؟

زال منهنجيءَ چيس: ٻيو وري ڪير هوندو؟ منهنجو گهر وارو آهي.

اتي ان مائيءَ جو ٻه ساهه ۾ ساهه پيو. چيائين: اهو گهر وارو اٿئي؟

اڙي مائي "سيل" سان ورتو هيئي ڇا؟

(١٨ جولاءِ ١٩٨٨ع)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

بجلي

گهران فون آئي آهي ته بجلي هلي وئي. ڪجهه ڪر.
ڪجهه ڏينهن اڳ، ٺيڪ اهڙيءَ طرح، اهڙي ئي وقت هڪ دوست وٽان فون آئي هئي ته منهنجي زال رسي وئي آهي. ڪجهه ڪر.
مون هڪدم ريلوي اسٽيشن تي پهچي منڊس ڳولا ڪئي هئي ۽ جڏهن لاهور جي هڪ گاڏيءَ ۾ ڪيس ڏٺم ته ڏوهي لاهي ڪٿي پيرن تي رکي مانس. مائي حياءَ واري هئي، مڃي وئي. هڪدم پنهنجي گهر موٽي آئي.
گهران فون آئي ته سوچيم: جي عورت هجي ها ته جيڪر پٽڪو پيرن تي رکي بجليءَ کي موٽائي اچان ها. پر هيءَ ته شيءِ ئي اور آهي. مرضيءَ جا مالڪ پيا به گهڻا ڏٺا اٿئون پر هيءَ زور آور شيءِ مون اڄ تائين ڪونه ڏٺي. مرضي پويس ته هلي اچي. مرضي پويس ته هلي وڃي. باقي ڪجهه ڏينهن کان ته رڳو وڃي ئي وڃي ٿي. اچڻ مڙئي گهٽ ٿو ٿئيس.
گذريل رات سڀ گهر جا ڀاتي ميڙي مڙي ٽي. ويءَ جي چوڌاري ويٺا هئاسين. اڃان اشتهار به پورا نه ٿيا هئا ته بجلي هلي وئي.
مون چيو: هاڻي ويٺا ڏسو ڊرامون.
ايتري ۾ ٻار ڊوڙندا آيا. چيائون پاڙي واري گهر ۾ بجلي اچي وئي.
مون چيو: ائين وري ڪيئن ٿيندو؟
چيائون: اسان پاڻ روشني ڏٺي آهي.
ڊوڙندا ٻاهر وياسين. ڇا ڏسون ته واقعي پاڙي وارن جي گهر مان روشني پئي آئي.
حيرت مان مُڏ ڪري چيم: خميسا خان، بجلي آئي اٿئي ڇا؟
چيائين: نه.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جيم: ڇوءِ اها روشني ڇا جي؟
ڇيائين: ڏي. ويجهي ڪي باهه ڏني اٿم.

چاچو ڪوڙو خان، جنهن ڪي اڪثر ماڻهو ڪُوڙو خان به پڙهندا آهن، تنهن نياپو موڪليو ته هن ڀيري روزا رکڻ ڪراچيءَ ايندس. سڄو مهينو اتي گذاريندس ۽ عيد ڪري پوءِ گوٺ موٽندس. اسان انتظار ۾ ٿي رهياسين. رمضان شريف شروع ٿيو پر چاچو ڪوڙو خان ڪونه آيو. اسان ڏاڍا حيران ٿياسون ته آخر ڪهڙي ماجرا ٿي. چاچو ته وعدي جو به پڪو ۽ ارادي جو به پڪو ماڻهو آهي. پر جي ڪٿي ڪو ڪم ڪار ٿي پيس ته به اطلاع ته ضرور ڏني ها.
هفتو گذري ويو، ٻيو هفتو، ٽيون هفتو، چاچو ڪونه آيو. اسان آسرو لاهي ويهي رهياسين. چيوسين ته ٺهيو. هن سال اچي نه سگهيو. وري ٻئي سال جيڪي جيئرا.
عيد جي رات هئي. اسان گهر جا ڀاتي پنهنجن ڪمن ڪارين ۾ رڌل هئاسون. اوچتو ڇا ڏسون ته ڪو ماڻهو خوفناڪ حُليي وارو، ڏاڙهي تمام گهاٽي وڌيل، ميرا چيڙهه جهڙا ڪپڙا، وار پيوٽ، تارا ساوا، اکيون ڏرا ڏنل، ڪنجهندو، ڪرڪندو، ٽيڙ ڪائيندو، اندر گهڙي آيو. اچڻ سان ڌڦڪو ڪائي زمين تي ڪري پيو. ٻارن ڊپ ۾ وٺي رڙيون ڪيون. مان وجهي ڏسان ته چاچو ڪوڙو خان آهي.
حيران ٿي چيم: چاچا تون؟
مرڻينگ آواز ۾ چيائين: هائو ابا.
جيم: پر تون ته رمضان جي پهرينءَ تاريخ اچڻ وارو هئين.
چيائين: هائو ابا. آيو هوس.
چيم: پوءِ ڪٿي هئين مهينو سارو؟
چيائين: لفٽ ۾.
چيم: لفٽ ۾؟
چيائين: ها ابا. پهريون روزو رکڻ لاءِ اسرجو پهتس تنهنجي بلڊنگ ۾. لفٽ ۾ چڙهيس ته اڌ ۾ بجلي وٺي هلي. اچ اجهو هيئنر موٽي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

آهي ته تو وٽ پهتو آهيان. رمضان نه سهي، عيد ته سهي. ابا وري به ڀلجي ته وڃان ٿو.

خير محمد ڪوڪن واري جو گردي جو آپريشن هو. ڪهڙي وقت کان شڪايت هئس سور جي. آخرڪار خدا خدا ڪري وڃي مرض جي سڃاڻپ ٿي. ڊاڪٽرن فيصلو ڪيو ته آپريشن ٿيندو. خيرمحمد خان ڪوڪن وارو ويچارو ڪمزور دل جو ماڻهو ته اڳ ئي هيو. مٿان وري ڪمزور گردو به لڳس نصيبن ۾، سو گهٻرائجي ويو. گهٻرائجي پڳو. پر ڊاڪٽرن چيس ته جي آپريشن نه ڪرائيندين ته جان جو خطرو آهي.
لاچار ڪري "هائو" ڪيائين.
ڏينهن مقرر ٿيو. ماڻهن منٿن کان روئي موڪلائي اسپتال داخل ٿيو.
ڏهين بجي آپريشن شروع ٿيو. ساڍي ڏهين بجي بجلي هلي وئي.
ٻارهين بجي خير محمد خان کي ڪٽي وارڊ ۾ آيا.
پڇيومين: ڪيو خير، آپريشن ڪامياب ٿيو؟
چيائون: ڪاميابي ۽ ناڪاميءَ جي ته خبر پوءِ پوندي. في الحال هيءَ امانت سنڀالي رکو.
چيومين: ڪهڙي امانت؟
هڪ ڏٻلي ڏيندي چيائون: هن ۾ مريض جو گردو آهي. اسان ڪڍيو ئي مس ته بجلي هلي وئي. هاڻي جڏهن پيهر ايندي، تڏهن لڳائينداسين.

چيومين: پر جي بجلي هفتو ڪن نه اچي ته پوءِ؟
چيائون: ان حالت ۾ اهو گردو ڪنهن ٻليءَ کي ڏئي ڇڏيو. جي مريض جي هوندي حياتي ته گردي کان سواءِ به پيو جيئندو. الهو حياة! ڪانسواءِ به ته جيئرا آهن نه دنيا ۾!

ٻولين سکڻ جو شوق

ڪن ماڻهن کي ٻولين سکڻ جو شوق هوندو آهي. هو ڪيتريون ئي ٻوليون ڳالهائي نه صرف دنيا جي ڪم ڪار ۾ سهولت محسوس ڪندا آهن، بلڪ انساني دوستي، ڀائيچاري ۽ محبت ۾ پڻ اضافو ڪندا آهن.

ڪن انسانن کي ٻولين سکڻ جي ذات ملڪيت هوندي آهي. هو ڪنهن ذاتي ڪوشش سان نه، پر ازخود مختلف ٻوليون سمجهي ۽ ڳالهائي سگهندا آهن. ساڻ ڪيترن ئي اهڙن ماڻهن کي سڃاڻان جي ذهن کان مٿي زبانون ڄاڻندا آهن. انساني زبانون سکڻ ۽ سمجهڻ کان سواءِ ڪي ماڻهو پکين ۽ جانورن جي زبان تي پڻ عبور رکندا آهن. مشهور تاريخدان ۽ ليکڪ سر رچرڊ برٽن جي لاءِ مشهور آهي ته هو پکين ۽ جانورن جي زبان سمجهندو هو. اهڙا ٻيا به ڪيترائي ذات ڏني دنيا ۾ موجود آهن جي اهڙا انوکا ڪارناما سرانجام ڏئي سگهندا آهن.

غرضي کان منهنجي به خواهش هئي ته ڪاش! مون کي به اهڙي غيبي طاقت عطا ٿئي جنهن وسيلي مان ٻين جيتن جڻين جي ٻولي سمجهي سگهان. گهڻا ئي ڪتاب پڙهيم، نسخا آزمايم، عالم فاضلن کان پڇيم پر ڪٿان به من جي مراد پوري نه ٿي. ڏاڍو مايوس ٿيس تڏهن اوچتو هڪ بزرگ اهڙو مليو جنهن منهن ڏسندي ئي چيو: ٻچڙا اداس ٿيڻ جي ڪابه ضرورت ناهي. تنهنجي دل جي تمنا پوري ٿيندي.

چيم: سچ چاچا سائين؟

چيائين: خبردار- گهڻو ٻڌڻ جي ڪوشش نه ڪر نادان- مان

تنهنجو چاچو ناهيان احمق.

چيم: جو حڪم بزرگوار.

چيائين: تون نه سڌرندين ڇورا - منهنجي اجان عمر ئي ڪيتري آهي؟ مون کي بزرگوار چئي لاهه ته نه پٽ.

مان چپ ٿي ويس.

هن کي مون تي ڏاڍو ترس آيو، مٿي تي هٿ رکندي چيائين: سياڻي سچ اپرڻ شرط تون پکين، جانورن، جيتن ۽ بلائن جي ٻولي سمجهي سگهندين. اها ذات سياڻي سچ لهڻ تائين تو مان ساڻ هوندي. چئه منظور؟

چيم: بس؟

چيائين: بس.

لاچار ڪنڌ ڌوڻي ها ڪيم- بزرگوار غائب ٿي ويو. مان ٻئي ڏينهن جي انتظار ۾ لڳي ويس.

ٻئي ڏينهن صبح ساڻ، اچا بستري ۾ ئي هوس جو ٻن جهرڪين جي آواز تي اک کليم. هڪ جهرڪي ٻيءَ کي چئي رهي هئي: اڄ به تو شرط ڪٿي.

ٻيءَ چيو: اها شرط ته مان زندگي ڀر ڪندي رهنديس. اهو چنڊو ماڻهو ڪڏهن به ذهين بڄي ڪان اڳ اٿو ئي ناهي.

پهرينءَ چيو: مون به نيا ڳيا ڳهٽائي ڏٺا، پر هن جو جواب ئي ناهي. مون هيڏي هوڏي ڏٺو ته مٿان ڪنهن ٻئي جي لاهه چونـدا هجن. پر ڪمري ۾ مون کان سواءِ ٻيو ڪير هوندو.

پهرينءَ جهرڪيءَ چيو: ڏس ڏس. مردار ۾ ساهه پيو اٿئي. چرئي ٿو.

ٻيءَ چيو: ڏسي ته ڪينءَ ٿو. جڻ ڪچو ئي کائي ويندو.

پهرينءَ چيو: شڪل ئي اهڙي اٿس. هل ته هلون. ڪٿي اسان جو ڏينهن نه خراب گذري.

ٻئي جهرڪيون ڪلنديون، ٺوڪ ڏينديون ”ڦـر - ر - ر“ مان اڏامي ويون.

مان اٿيس. ڪپڙا لٽا بدلائي ٻاهر نڪتس. پٽ تي ڪجهه ڪانءُ ويٺا پاڻ ۾ ڪچهري ڪري رهيا هئا. مون کي ڏسندي ئي هڪ ڪانءُ ٻين کي چيو: مڙس جي لڇڻ ته ڏسو. جڻ ملڪ جو مالڪ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ني پاڻ آهي.

پيا سڀ ڪانو ٺهه ٺهه ڪري ڪاڻ لڳا - هڪ ٺرڙي ڪانو چيو خبر ئي ڪانهيس ته اڄ مهمان اچڻا اٿس گهر ۾ - خبر تڏهن پوندي جڏهن سورهن ماڻهو اچي در ڪڙڪائيندس.

مون کان ڇرڪ نڪري ويو.

هڪ ڪراڙي ڪانو چيو: هه هه - ويچارو صفا تباهه ٿي ويندو. هڪ مهانگائي، پيو مهيني جون پويون تاريخون، مٿان هيترا سارا مهمان- پلي مون کي ته رحم ٿو اچي هن همراهه تي.

ٺرڙي ڪانو چيو: اهڙن تي ترس ڪرڻ ڇڏي ڏي ڏاڏا - هن بکئي کي اهي مهمان ٿي پچڻدا. اسان جي جاءِ ناهي، اٿئي ڪو ياد ته هن جي گهران ڪو سڪو مانيءَ جو ٽڪر ٿي مليو هجي؟

ڪراڙي ڪانو چيو: ملندو وري ڪٿان؟ پاڻ ڪائي ته اسان کي به ملي نه؟ ويچارو مظلوم ماستر آهي، پٽ.

مان گهر کان ٻاهر نڪتس- سوچيم ته نه ويندس گهر- نه ڦاسندس مهمانن منجهان- اهو سوچي پاسو ورتم شهر کان ٻاهر واري رستي جو- واٽ تي قبرستان هجي- لنگهيس پئي ته ٻه ڳجهون ڏٺم جي پاڻ ۾ ڪچهري ڪري رهيون هيون. هڪ چيو: ڏاڏي ڪراڙي چوندي هئي ته ڪو وقت اهڙو به هوندو جڏهن قبرستان ڦل ٿي ويندا ۽ ڳجهون ڳولئي ڪونه لڀنديون.

ٻيءَ چيو: اٿي ادي، چويــن ته سچ ٿي- ڪائي ڪائي منهنجو ته هاضمو ئي خراب ٿي پيو آهي.

پهرينءَ چيو: دعا ڪر سرڪاري ڊاڪٽر کي جنهن اهڙي موج مچائي ڏني آهي. مريض ويو ناهي، مٺو ناهي- هڪ کي پوري اچا گهر مس ٿا پهچن ته پيو اڳ ئي تيار پيو آهي. چون ٿا ته نئون نئون ڊاڪٽري پاس ڪري آيو آهي.

ٻئي چيو: پاس وري ڏوڙ ڪئي اٿائين. اهي ڇورا نقل ڪري پاس ٿيندا اٿئي.

پهرينءَ چيو: نقل ڪيئن ڪبو آهي ادي ڳجهه؟

ٻئي چيو: اتي مونکي ڪهڙي خبر. ماڻهن جون ڳالهيون ماڻهو جاڻن. بس اهائي دعا ڪندي رهه ته هميشه نقل ڪندا رهن. اسانجي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

روزي ڪشادي رهي. پاڻ مرن يا جيئن. پنهنجو ڇا-؟

گڏجڻ جي گفتگو جاري ئي هئي ته ڇا ڏسان ته هڪ ڪاريهر نانگ هڪ هڻ ڪڻ مان جهيڙو لايو بيٺو آهي. ڪاريهر چيو: هڻ ڪڻ، توهان به توهان آهيو، پر مان به مان آهيان. ڪلهه هڪ همراه تو هٿ چڙهي ويو. ڏنگ ئي هڪ هنيومانس. اتي ئي ڍيري ٿي پيو. پاڻي ئي ڪونه گهرياڻين.

هڻ ڪڻ چيو: ڪاريهر صاحب- گهڻو نه ايام- تنهنجا ڏينهن هاڻي پورا ٿي ويا. توهان Out dated ٿي ويو آهيو.

ڪاريهر پڇيو: اهو ڪيئن؟

هڻ ڪڻ چيو: اهو هينئن جو هاڻي تنهنجو زهر سمورو انسان پاڻ وٽ رکي ڇڏيو آهي. توهان هڻندو آهين ڏنگ- ماڻهو ته ڏنگ به نٿو هڻي. زبان سان لکين جانيون ختم ڪيو ڇڏي. جنگ ته جنگ. شهرن جا شهر تباهه. ڳوٺ، وستيون، ويڙها جڻ ته هاڻي ڪونهه، اسان جو ڏنگيو مرندو هو هڪ يا به يا ٽي ڏينهن پوءِ. هٿ ته پنجن منٽن ۾ پنج لک ماڻهو چٽ، هاڻي اهو ماڻهون بيٺو اٿئي، ان کي ئي ڏس. ڏسڻ ۾ ڪيڏو نه ميسڻو ۽ غريب ٿو اچي. اندر ۾ ڇريون هوندس ڇريون.

مان اها گفتگو ٻڌي ڏاڍو شڪي ٿيس. پڇڻ لاءِ وريس مس ته هڪ گڏه سان ٽڪرائجي ويس. گڏه پنهنجي منهن چيو: مرڻي ٿو اٿڻو. اسان مان ڪو انهن ڪري ته لڱين ٻانهن سان هٿي ڦٽائي رکن. پاڻ وٽن ٽا جانورن سان ڪونسندا ته ڪو ڇوڻ وارو ڪونهين.

مونکان رهيو نه ٿيو چيم: گڏه، مونکي معاف ڪر- ڏوهه منهنجو هو.

گڏه حيران ٿي ويو- غور سان مون ڏانهن ڏٺائين. پوءِ چيائين: شايد مان واقعي گڏه آهيان. يا وري منهنجا ڪن ٽا وڄن. يا منهنجا ڏينهن پورا ٿي ويا آهن. نه ته هن انسان ڪڏهن پاڃي به ٻئي انسان کان پنهنجي غلطيءَ جي معافي نه ورتي آهي، سو مون جانور کان معافي وٺندو؟ ناممڪن. منهنجو خيال آ، مان پوڙهو ٿي ويو آهيان.

هاڻي مونکي وصيعت لکائي ڇڏڻ گهرجي.

انهن چئي گڏه مونکي پيهر حيرت مان ڏٺو ۽ پوءِ پڇ لوڏيندو هليو ويو!

(۴- جولاءِ ۱۹۸۸ع)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سنگم پبليڪيشن جا ڇپايل ڪتاب

١- آرزو	[مختلف ليکڪن جون ڪهاڻيون]	ختم
٢- سپنا	"	"
٣- اسڪاءِ ليب	"	"
٤- سنگم	"	"
٥- مانڪ موتي	"	"
٦- صبح - ازل	"	"
٧- آمنگ	"	"
٨- تخليق جو موت	"	"
٩- ليڊر جو عشق	"	"
١٠- آب حيات	"	"
١١- مامتا	"	"
١٢- سالگره نمبر	"	"
١٣- من تنها منزل دور	"	"
١٤- سندري اتمچندائي جون شاهڪار ڪهاڻيون		"
١٥- قمر شهباز جون چونڊ ڪهاڻيون		"
١٦- سنڌو [انڊيا جي برک سنڌي ليکڪن جون ڪهاڻيون]		١٢-٠٠
١٧- جڏهن ٻوڙهه ٻڌي (شاعري) تاجل بيوس		ختم
١٨- انبن جهليو ٻور (شاعري ۽ نثر) تاجل بيوس (ٻيو ڇاپو)		١٢-٠٠
١٩- سنڌ جي سياسي جدوجهد ڊاڪٽر محمد لائق زرداري		ختم
٢٠- حمل فقير (چونڊ مضمون)		"
٢١- ڪنواري ڌرتي (يادگيريون) ليکڪ: ليونڊ بريزنيف، سنڌيڪار: منير چانڊيو		٢٠-٠٠
٢٢- هر دل اندر هڪ ڪربلا (ڪهاڻيون) خالد سنڌي		٢٠-٠٠
٢٣- سگهاريو هماليه هيٺاماٿهو [نيپال جو سفرنامو] قدم- لاشاري		ختم

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

۲۴- نه مرڻ جو ڏک (ڪهاڻيون) ايشور چندر ۱۰-۰۰

۲۵- مرجينڊڙ ساڻيهه جا (بيت) تاجل بيوس ۱۲-۰۰

۲۶- ترقي پسند ادب جا معيار (تحقيق) خاڪي جوڻو ۱۲-۰۰

۲۷- واچوڙن ۾ لاٽ (ريڊيو ۽ ٽي وي ڊراما) قمر شهباز-/۳۰ ۵۰/-

۲۸- ڪاڪ محل (ٽيليويزن ڊرامو) شمشير الحيدري ۰۰-۲۵ ۵۰-۰۰

۲۹- رنڊ ۽ ڀنڊ (تاريخي ڪالم) پير علي محمد راشدي ۰۰-۲۵

۳۰ سڄڻ رهين ٿو دور (چونڊ شاعري) قمر شهباز ۵۰-۰۰

* سنڌ منهنجي آمان (چونڊ شاعري) تاجل بيوس ۳۶/-

* اڻون گهر قمر شهباز ۶۰/- رپيا

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ATTHOAN GHAR

QAMAR SHAHBAZ

SANGAM PUBLICATIONS.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سنڌ سلامت

www.sindhsalamat.com

سنڌ سلامت جو مشن ۽ مقصد سنڌي ٻوليءَ جي ڊجيٽلائيزيشن ۽ پکيڙ کي وسيع ڪرڻ آهي ۽ پڻ دنيا سان گڏ سندس رفتار سان هلڻ جو سانباهو آهي، چو تہ تاريخ هميشہ انهن قومن جو احترام ڪيو آهي جن پنهنجي علمي سرمائي جي حفاظت ڪئي آهي. سنڌ سلامت پڻ پنهنجي ٻوليءَ جي بقاء خاطر سنڌي ٻوليءَ ۾ لکيل قيمتي ۽ ناياب ورثي کي ضايع ٿيڻ کان بچائڻ ۽ ان کي نہ رڳو محفوظ رکڻ پر پنهنجي اديبن، ليکڪن، محققن ۽ شاعرن جي علم، هنر ۽ تخليقن کي ڊيجيٽلائيز ڪندي دنيا جي ڪنڊ ڪڙڇ ۾ موجود سنڌين تائين مفت ۾ آسانيءَ سان پهچائڻ جو عزم ڪيو آهي.

اسان جي خواهش هئي تہ سنڌي مواد تي مشتمل هڪ اهڙو ڪتاب گهر قائم ڪجي جتي هر موضوع تي مشتمل ڪتاب موجود ملن. ڪتابن کي ڳولڻ ۽ ڊائونلوڊ ڪرڻ آسان هجي ۽ اينڊرائيڊ سميت آئي فون يا ونڊوز آپريٽنگ سسٽم سميت هر قسم جي ڊوائيس تي آساني سان آن لائين پڻ پڙهي سگهجي.

۽ اهو سڀ ”سنڌ سلامت ڪتاب گهر“ ذريعي ئي ممڪن ٿي سگهيو. اميد تہ سنڌ سلامت ڪتاب گهر ذريعي سموري دنيا ۾ موجود سنڌي نہ صرف ڀرپور لاڀ حاصل ڪندا پر سنڌ سلامت ڪتاب گهر کي وڌيڪ فائديمند بنائڻ لاءِ پنهنجو پورو ساٿ نڀائيندا.

books.sindhsalamat.com

سنڌ سلامت ڪتاب گهر جي اينڊرائيڊ اپليڪيشن پلي اسٽور جي هن لنڪ تان ڊائونلوڊ ڪريو:

https://play.google.com/store/apps/details?id=com.sindhsalamat.book